

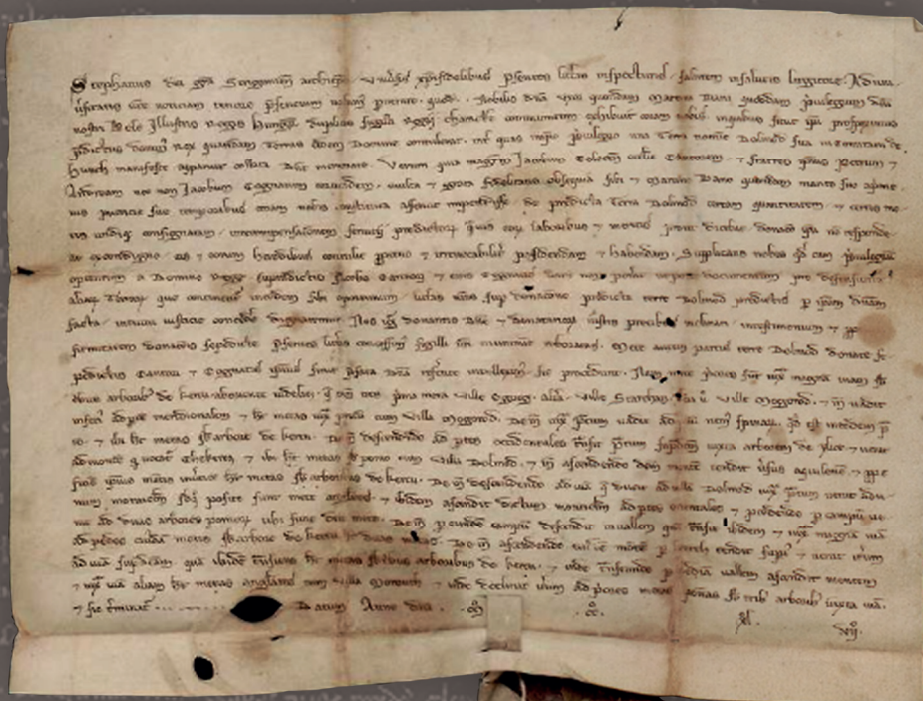
DÉL-MAGYARORSZÁGTÓL ITÁLIÁIG

Bánca nembeli István
(1205 k. – 1270)

váci püspök, esztergomi érsek,
az első magyarországi bíboros

KISS GERGELY

életpályája

KRONOSZ KIADÓ

Kiss Gergely

Dél-Magyarországtól Itáliáig

KISS GERGELY

DÉL-MAGYARORSZÁGTÓL
ITÁLIÁIG

Bánca nembeli István
(1205 k. – 1270)
váci püspök, esztergomi érsek,
az első magyarországi bíboros életpályája

Kronosz Kiadó
Pécs, 2016

A könyv alapjául szolgáló kutatást az OTKA NN 109690
„Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – online adattár”
kutatási projekt tette lehetővé.

A kötet megjelenését az
MTA-DE „Lendület” Magyarország a Középkori Európában Kutatócsoport
támogatta.

Első borítókép: Bánca István esztergomi érsek oklevele
(MNL Országos Levéltára, DL 40024 /1247/
Fotó: MNL OL)

Hátsó borítókép: Bánca István prenestei püspök-bíboros pecsétje
(Archives Nationales, Paris,
Fonds publiques de l’Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères,
Trésor des chartes, Série J 420, nr. 5. /1270/
Fotó: Archives Nationales de France)

ISBN 978 615 5497 63 6

© Kiss Gergely
© Kronosz Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	7
ELŐSZÓ	9
SZÁRMAZÁS	13
AZ EGYHÁZI KARRIER KEZDETEI	19
BÁCS, TITEL ÉS A KIRÁLYI KANCELLÁRIA	19
A FŐPAPI PÁLYAFUTÁS	22
Vác	22
Esztergom	23
A PÁPAI KORMÁNYZATBAN	30
Az első pápai megbízatások (1241–1252)	30
Esztergomtől Prenestéig	32
Bánca István bíborosi tevékenysége	44
A bíborosi tevékenység mennyiségi mutatói	44
A bíborosi tevékenység minőségi mutatói	50
<i>Bánca István a kuriális bíráskodásban</i>	50
<i>Bánca István legátusi megbízásai</i>	57
<i>Pápválasztások és székiüresedések</i>	58
<i>Bánca István mint protector ordinis</i>	61
A BÍBOROSI TÁRSADALOM	65
Kardinálisok közt	65
A bíborosi <i>familia</i>	66
Bánca István bíborosi <i>familiájának</i> tagjai	68
AZ UTOLSÓ ÉVEK – A BÍBOROSI HAGYATÉK	103
ÖSSZEGZÉS	106
SUMMARY	110

MELLÉKLETEK	113
Grafikonok	115
I–XIX. Bánca István bíborosi tevékenységének időbeli megoszlása (1253–1270)	115
XX–XXI. Bánca István bíboros pápai kormányzati tevékenységének minőségi megoszlása	123
Táblázatok	125
I. táblázat – Bánca István esztergomi érsek tevékenységével kapcsolatos oklevelek	125
II. táblázat – Bánca István pápai megbízatásai bíborosi kinevezése előtt	129
III. táblázat – Bánca István bíboros kortársai	131
IV. táblázat – Bánca István bíborosi tevékenysége	136
V. táblázat – Bánca István prenestei püspök-bíboros által elnyert jogok, engedélyek és az általa adott javadalmak	177
VI. táblázat István bíboros udvartartásának személyi összetétele	181
VII. táblázat A Bánca István végrendeletének összetétele	182
Dokumentumok	185
D–1. István prenestei püspök-bíboros procuratorként eljár az Ágoston-rendi remeték és a vilhelmiták közötti perben (1266. július 8.)	185
D–2. A latin-görög uniós egyezés előkészítése (1270. március 4.)	192
D–3. István prenestei püspök-bíboros végrendelete (1270. július 5.) ...	200
Képek	205
K–1. Bánca István esztergomi érsek oklevele (1244. november 7.)	205
K–2. Bánca István esztergomi érsek pecsétje (1244. november 7.)	206
K–3. Bánca István esztergomi érsek oklevele (1247)	207
K–4. Bánca István esztergomi érsek pecsétje (1247)	208
K–5. A bíborosi testület parancslevele az albanói püspök-bíboroshoz (1270. március 4.)	209
K–6a. István prenestei püspök-bíboros pecsétje (1270. március 4.)	210
K–6b. István prenestei püspök-bíboros pecsétje (1270. március 4.) ...	211
K–7. Petrus Lombardus: Sententiarum Libri IV bejegyzése (1270)	212
 FORRÁSOK ÉS IRODALOM	 215
Rövidítések	215
Források, forráskiadványok	215
Szakirodalom	217

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A jelen könyv megszületésért elsősorban Bánca István a felelős. Azon kevés számú 13. századi magyar egyházi közé tartozik, akik mintha meg akartak volna szólalni, mélyebb nyomot hagyni a kései utókor emlékezetében. Nem először próbálkozott ezzel és nem is eredménytelenül, korábban is sikerült jeles kollégákat megszólítani, így a köszönet másodsorban őket illeti: Almási Tibort és Koszta Lászlót, akik az alapvetést már elvégezték, amelyre új források és egyes kérdések újbóli, részletesebb felvetésével remekül lehetett építeni. Nagyon hasznos és sokrétű segítséget kaptam kollégáimtól és barátaimtól a források beszerzése terén, így meg kell említenem Pierre Jugie-t, az Archives Nationales de France (Paris) középkori anyagának referensét, Jadranka Neralicot, aki a Vatikáni Levéltárban volt segítségemre, Kurecskó Mihályt és Rácz Györgyöt a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára részéről, akik az ottani állományból feldolgozott oklevelek közreadásában voltak segítségemre. Barabás Gábornak a kézirat átolvasásáért és értékes tanácsaiért, és végül, de nem utolsósorban saját, bíborosokéval aligha vetélkedő *familiám* kitartó türelméért és segítségéért tartozom köszönettel.

Pécs, 2015 július

A szerző

ELŐSZÓ

Két és fél évtizede annak, hogy Almási Tibor és Koszta László jóvoltából megszületett az első részletes életrajz Bánca Istvánról az első magyar származású bíborosról. A régebbi munkák, bár kiemelték annak jelentőségét, hogy Bánca magyar egyháziak közül elsőként kapott helyet a legmagasabb szintű egyházkormányzatban tulajdonképpen nem taglalták igazán részletesen a pályafutását. Erre elsőként 1991-ben a két kiváló szegedi medievista vállalkozott, és jóllehet írásuk alcímében életrajzi vázlatként jellemezték saját munkájukat, az addigiaknál messzemenően igényesebb és teljességre törekvőbb összegzést készítettek az első magyar bíborosról.

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy érdemes volt-e egyáltalán újra megpróbálkozni az életút feldolgozásával, ha már megszületett egy olyan munka, amely a legfontosabb kérdéseket körbejárta, megvizsgálta. A szerzők ugyanis kitértek nemcsak a származás kérdésére, de a terjedelem rövidege ellenére behatóan foglalkoztak Bánca magyarországi pályafutásával, a bíborosi kinevezés körülményeivel, és az e minőségben eltöltött évek fontosabb kérdéseivel. Mitől várható ezek után bármi új István bíborossal kapcsolatban?

Három oka is van annak, hogy erre a kérdésre igenlő válasz született. Először is furcsa módon 1991 óta az eddigi ismeretek rövidebb összefoglalásán kívül nem született részletesebb tanulmány, jóllehet a szerzőpáros több olyan kérdést is felvetett – pl. a bíborosi tevékenység részletesebb ismertetése, elemzése, Bánca helye a bíborosi társadalmon belül, stb. –, amelyek inspirálóan hathattak volna a további kutatásokra.

Másodszor, minden olyan esetben, amikor egy korábban már kutatott téma ismét előkerül, azt valamilyen új forrás – ideális esetben új források – felfedezése, bevonása indokolja. Bánca esetében ez szerencsére így volt. Amikor a 11–13. századi pápai megbízottokról készülő prozopográfiai adatbázishoz gyűjtöttem anyagokat, akkor bukkantam rá az első nagyobb „leltre”, a bíboros végrendeletére. Bár Agostino Paravicini Bagliani egy a hazai kutatás számára nehezen hozzáférhető helyen első alkalommal már 1971-ben, majd kissé kibővítve 1980-ban közölte, ez nem volt ismert itthon. A kiadások ellenére rögtön látható volt, hogy érdemes elővenni a szöveget, hiszen a benne szereplő nevek azonosítása komoly fejtörtést okozott még a kiváló vatikáni kutatóknak is, és izgalmasnak ígérkezett az eredetivel való összevetés is. Erre végülis legutoljára kerülhetett sor a Vatikáni Levéltárban és a Vatikáni Könyvtárban végzett kutatómunka során.

A második „lelet” máshol, más körülmények között került napvilágra. A helyszín ezúttal Párizs volt, ahol az Archives Nationales-ban éppen magyar vonatkozású anyagokat kerestem, és ennek során előkerült az az 1270-es oklevél, amelyen a többi kardinális mellett megtalálható Bánca István prenestei püspök-bíboros pecsétje is. Jelentőségét növeli, hogy az albanói püspök-bíboroshoz intézett diplomát az éppen üresedésben levő pápai hivatal helyett a kardinálisok testülete adta ki. És ha még ez nem lett volna elég az örömhöz, szintén Párizsban sikerült fellelni azt kódexet, amelynek utolsó lapján egy a magyar bíborosra vonatkozó bejegyzés olvasható, amely beszámol halálának körülményeiről.

A harmadik ok, amiért különösen időszerűvé vált Bánca életútját újra elővenni, az új részben a korábban megfogalmazott kérdés megválaszolása, új megközelítések alkalmazása volt. Különösen izgalmasnak ígérkezett a bíborosi tevékenység mélyebb elemzése, ill. annak megválaszolása, hogyan illeszkedett be Bánca a magyarországitól jelentősen eltérő új társadalmi közegbe.

Bánca István életpályáját célszerű volt a *Származás* kérdésével elkezdni, és mint kiderült, hasznos újjdonságokkal lehetett gyarapítani eddigi ismereteinket. *Az egyházi karrier kezdetei* fejezet címe önmagáért beszél; itt röviden érintem honnan és hogyan indult el István pályafutása, hogyan került a királyi udvar látókörébe, ami eleinte a legfontosabb motívumnak tekinthető. Ezt követi a *Főpapi pályafutás* hazai állomásaiban eltöltött rövidebb (Vác) és hosszabb időszak elemzése, amelyben részletesen is kitértem az érseki tevékenység súlypontjaira. Különösen izgalmas volt áttekinteni azt a folyamatot, ahogy Bánca kapcsolatba került a pápai kormányzattal, kezdve a mongol veszedelemtől beszámoló követjárástól a pápai megbízatásokon át egészen a bíborosi kollégiumba való felvételig. Igyekeztem minél jobban körüljárni azokat a szempontokat, amelyek szóba kerülhettek a magyar bíboros kiválasztásánál, ill. azt a folyamatot, amelynek eredményeként, ha nem is zökkenőmentesen, de elfoglalta a prenestei bíborosi széket. Arról sajnos eddig viszonylag keveset tudtunk, hogy Bánca mivel is foglalkozott valójában bíborosi életútja közel két évtizede alatt, ezért számba kellett venni azokat a forrásokat, amelyekből erről képet nyerhetünk, elsőként mennyiségi, majd minőségi szempontból. *A pápai kormányzatban* címet viselő fejezet mindezt igyekszik az olvasó elé tárni, ahogy azt is, hogy tevékenységének voltak-e jellegzetes sajátosságai, milyen súlyt képviselt a pápai udvarban, a kardinálisok társaságában. Mindez átvezet egy fontos, eddig itthon kényszerűen kevéssé vizsgált kérdéskörhöz, a társadalmi integrációhoz (*A bíborosi társadalom*). A korszak kuriális társadalmában a bíborosok saját udvartartással, *familiával* rendelkeztek. Ennek vizsgálata azért is különösen izgalmas, mert azok a kutatások, amely eddig ezzel egyáltalán foglalkoztak, éppen Bánca esetében rendkívül korlátozott képet adtak róla, hiszen nem a teljes bíborosi pályafutást vizsgálták. Aprólékos munkával a lehetőségekhez képest igyekeztem a *familia* minden tagját azonosítani, és róluk személy szerint a rendelkezésre álló információkat prozopográfiai bejegyzésekben közzé tenni. Végül nem maradhatott említés nélkül az első magyar származású bíboros hagyatéka sem, amely-

nek sok tekintetben forrása a már említett végrendelet, és a minden bizonnyal Bánca tulajdonában volt Petrus Lombardus-kódex is.

Ahhoz, hogy ezen a mozgalmas életpályán eligazodjunk, a mellékletek adnak, reményeim szerint, segítséget, legyen szó az esztergomi érseki oklevelekről, a bíborosi tevékenység szerkezetéről, jellemzőiről, egyáltalán azokról az ügyekről, amelyekben eljárta különböző minőségben. Szintén a könnyebb kezelhetőség érdekében szerepelnek külön táblázatban Bánca bíboros kortársai, az általa elnyert és adott engedélyek személyzete, udvartartása, rokonai számára, de készült táblázat a *familia* összetételéről és a végrendelet szerkezetéről is.

Három, Bánca bíborosi pályafutásában jelentős dokumentum teljes szövegében helyet kapott a kötetben: a vilhelmiták és az Ágoston-rendi remeték közti vitában hozott ítélete, a bíborosi kollégium által a latin-görög unió ügyében kiadott oklevele, és végül a bíboros végrendelete. A közlést részben az eddigi kiadások hiányosságai, részben pedig ezek hiánya indokolta, továbbá így a később közölt képek hasznosíthatósága is nagyobb.

A képek tehát ezekhez a dokumentumokhoz kapcsolódnak, az esztétikai élvezeten túl lehetőséget adnak a pecsétek behatóbb tanulmányozására. Bánca István esetében mind hazai, mind bíborosi pecsétadása dokumentálható, sőt alkalmasint hazai váci püspöki és esztergomi érseki pecsétváltása is. Végül nem maradhat el az a bizonyos kódex sem, amelyben az utolsó feljegyzés olvasható az első magyar bíborosról.

SZÁRMAZÁS

Az első magyarországi születésű bíboros eredetéről valójában alig tudunk valamit.¹ István valószínűleg 1205 táján született, apja Orbász a régebbi szakirodalomban 1213-ban *comes*ként bukkan fel.² Róla az egyetlen biztosnak tűnő adat egy 1216-os oklevél, amelyben egy bizonyos Orbász komáromi ispán neve szerepel.³ Az apáról ezen kívül csupán magának a későbbi bíborosnak egy 1252-es esztergomi érsekként kiadott diplomájában olvashatunk. Az érsek intézkedett néhai édesapja emlékének ápolásáról, aki – mint a szöveg fogalmaz – az esztergomi egyház előcsarnokában nyugszik. Az István által létesített misealapítvány ellátására szolgált az az Urkuta birtok, amelynek történetéből valamit megtudhatunk Orbászról is. Az érseki oklevél ugyanis előadja, hogy Urkuta miatt pereskedés folyt közötté és Atyusz bán fia, Iurk között, amelybe az utóbbi oldalán Benedek kalocsai érsek is bekapcsolódott. István végül a királyi oklevéllel biztosított birtok jövedelemből dotálta a misealapítványt.⁴ A pereskedés

¹ A család leszármazására alapvető forrás Karácsonyi János munkája (KARÁCSONYI 1900. 196–200), amelyet Engel Pál egészített ki. (ENGEL 2001. „Bánca nem”). Ez utóbbiból a család 14–15. századi genealógiáját mellőztem. Bánca nb. István bíboros életútjának összefoglalását ld. MES I. 349–352 (Knauz Nándor); ALMÁSI–KOSZTA 1991; ALMÁSI 1994; VARGA 2003.

² Ez elsőként tudomásom szerint Karácsonyinál (KARÁCSONYI 1900. 197.) bukkan fel, forrás megadása nélkül. Karácsonyi genealógiai tábláján az első jegyzetben István esztergomi érsek 1252-es oklevelére hivatkozik, de abban nincs semmilyen támpont 1213-ra nézve. A későbbiekben ez az évszám minden kritika nélkül beépült a szakirodalomba. UDVARDY 1991. 155., ALMÁSI 1994; VARGA 2003.

³ „*Vrbaz comes de Kamarun*”. CDES I. 166. Vö. ZSOLDOS 2011. 164.

⁴ István érsek 1252. évi oklevelében: „*Stephanus, Dei gratia, archiepiscopus Strigoniensis, presentes litteras inspecturis, salutem in auctore salutis. Ad universitatis vestre notitiam, tenore presentium volumus pervenire, quod quum nos olim contra Iurk, filium Ochus bani questionem quamdam movissemus et venerabilis pater Benedictus, Colocensis archiepiscopus, qui pro eodem Iurk causam ipsam contra nos defendebat, in multis iudiciis fuisset condemnatus, exigente iustitia, tandem idem dominus archiepiscopus, ne amplius in prosecutione eiusdem litis procederemus, quamdam villam suam, que vocatur Wrkutha iuxta Strigonium, in qua habuit terram emittitiam, et etiam olim a domino rege sibi donatam, cum omnibus eiusdem ville pertinentiis et utilitatibus, nobis cessit iure perpetuo, irrevocabiliter possidendam, in corporalem possessionem eiusdem ville sine contradictione qualibet nos induci faciendo, quod est tam domino regi, quam capitulo ecclesie nostre et plurimis aliis de regno Hungarie manifestum. Tandem nobis in quieta et pacifica eiusdem ville possessione diutius permanentibus, quum tempore procedente, nos in porticu maioris ecclesie nostre Strigoniensis altare in honorem beate Luciae virginis erigi fecissemus, pro remedio anime bone memorie comitis Orbazy patris nostri, cuius corpus in ipsa porticu in Domino requiescit, [kiemelés: K. G.] statuimus et ordinavimus, ut sacerdos aliquis instituat ibidem, qui assidue debeat ipsi altari obsequium suum impendere, et quanto frequentius potest, salva honestate sua et debita devotione, missarum in eodem solemnia celebrare. Et quia solus sacerdos sine ministri suffragio missam celebrare non potest, statuimus similiter, ut aliquem sacerdotem, quem elegerit, sibi in subsidium ex necessitate assumere teneatur cum quo et missarum celebret solemnia, et qui, utpote sibi subiectus, defectum*

valószínűleg az 1240-es évek első felére tehető, ez vág egybe Benedek kalocsai (1241–1254)⁵ és István esztergomi érsekségével (1241–1252)⁶ és a szöveg *olim* kitételével. Atyusz bán és István apja vélhetően egy generációhoz tartoztak, előbbi 1214-ben volt bán,⁷ így Orbász ispáni működése is ezekre az évekre helyezhető, a komáromi ispán-nal való azonosítás valamelyest bizonyosabbnak tűnik.

István testvérére, Vincére, több adat is rendelkezésre áll. Elsőként a pécsi székeskáptalan 1243 októberében kelt, és egy 1244. március 21-én kelt királyi megerősítő oklevélből ismert szövegben találkozunk nevével egy bizonyos Pozsega megyei Orywa föld eladása kapcsán. A szövegből kiderül, hogy az ügyletben érintett másik fél Cletus comes Vince (Bencentius) apósa volt.⁸ Ugyanő egy másik testvérrrel, Péterrel együtt szerepel a garamszentbenedeki apátság Apáti nevű birtokának 1253. évi határjárásában, mindketten *comes* kitéttel.⁹ Érdekes módon Karácsonyi munkájában Péter nem Vince testvéreként szerepel a közölt genealógiai táblán,¹⁰ szemben a főszöveggel¹¹. A két testvér közül Vince neve még egy 1266-os oklevélben is felbukkan.¹²

Ebből a generációból 1255-ben feltűnik még Lampert, Benedek fia, István prenestei püspök-bíboros vérrokona, aki ekkor Kürt nevű Esztergom megyei birtokát adta el Pósa nyitrai esperesnek.¹³ Egy évvel később Dénes, a bíboros *neposa* kérésére

ipsius supplere debeat, cum fuerit opportunum; cui etiam ipse sacerdos institutus de sustentatione competenti debeat providere, ita tamen, quod ipsum, si inhoneste conversatus fuerit, vel si in officio sibi imposito negligens exstiterit vel remissus, possit et debeat remove, et in locum ipsius alium idoneum advocare. Verum tamen, quia ecclesia sine rebus corporalibus in nullo proficit, sicut nec anima sine corpore corporaliter vicit, et qui altari servit, vivere debet de altari et non debet a mercede repelli, qui ad onus electus fuerit et assumptus, predictam villam cum feneto et aliis suis pertinentiis ac utilitatibus, nec non cum duabus vineis, quarum una est sita iuxta puteum Wrkutha et alia in monte Bala, quas emimus ab archiepiscopo supradicto, in ius et proprietatem ipsius basilice seu altaris contulimus, concessimus et donavimus, ad usum et sustentationem sacerdotis, qui ad ministerium ipsius altaris fuerit pro tempore institutus, statuente, ut cum ipsa basilica seu altare, sacerdote vacaverit, unus sacerdos de capitulo Strigoniensi vel de prebandariis ipsius ad eiusdem altaris ministerium per ipsum capitulum perpetuo instituat, qui possessiones predictas cum omni industria seu diligentia possit et debeat gubernare, et ibidem sacerdotale officium, quemadmodum premisimus, exercere. Quod si capitulum in instituendo ibidem sacerdote negligens inventum fuerit vel remissus, archiepiscopus Strigoniensis, qui pro tempore fuerit, id propter Deum exequi non moretur. Item statuimus, quod idem sacerdos institutus, in die anniversario obitus predicti patris nostri et in festo sancte Luciae virginis, capitulo Strigoniensi generalem et solemnem collationem debeat propinare. Et ut hec nostra ordinatio, collatio, sive donatio robur obtineat perpetue firmitatis, presentes litteras in testimonium sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum Strigonii anno Domini M^oCC^oLII^o pontificatus nostri anno nono.” DF 237958, FEJÉR IV/2. 148–150.

⁵ ZSOLDOS 2011. 84.

⁶ Vö. ZSOLDOS 2011. 81.

⁷ Atyusz nb. Atyusz, egyúttal somogyi ispán. ZSOLDOS 2011. 43.

⁸ „[...] *idem comes Cletus genero suo, prefato comiti Bencentio [...] magistro Bencentio, filio Vrbaz comitis [...]*” DL 33703; RA nr. 758; FEJÉR IV/1. 340–342; SMIČIKLAS IV. 203–204. Vö. KARÁCSONYI I. 197.

⁹ MES I. 412.

¹⁰ KARÁCSONYI I. 197.

¹¹ KARÁCSONYI I. 198. Erre már Engel Pál is felhívta a figyelmet. ENGEL 2001. „Báncsa nem”, a család őséhez N-hez fűzött jegyzet.

¹² „[...] *incipit terra comitis Vincencii [...]*” DL 71400, HO VI. 138–142.

¹³ „[...] *Lampertus, filius Benedicti de genere Bancha, consanguineus domini Stephani, cardinalis episcopi Praenestini [...]*” MES I. 248–249. FEJÉR IV/2. 330–332. „Vanča” névalakkal hozza!

maga IV. Sándor mentesítette az esperesi joghatóság alól a *villa Poloson*-i (Paloznak?) Szt. Erzsébet-egyházat.¹⁴ Az itt szereplő „unokaöccs” kifejezés azonban félrevezető, amint az esztergomi keresztes konvent egy 1283-as okleveléből kiderül. E szerint az esztergomi káptalannak az ifjú Beke tett adományt, aki Dénes fia, a Bács megyei Ban-cha-i Beke fia, a boldog emlékezetű István bíboros úr apjának, Orbász *comes*nek a testvére.¹⁵ Azaz Dénes István bíborosnak nem az unokaöccse, hanem az első fokú unokatestvére volt.¹⁶ Róla és családtagok egész soráról értékes adatot őrzött meg az esztergomi székeskáptalan egy 1279-es diplomája. A Bars megyei Bálványt érintő adománylevélben ugyanis feltűnik maga Dénes, ill. fia, aki Dénes apjához hasonlóan a Beke nevet viselte. A szöveg egyértelműen azt állítja Dénesről, hogy Beke fia, és István bíboros vérrokona, sőt, azt is megtudjuk, hogy az adomány egy eddig ismeretlen rokon, Dénes nőtestvére fia, Farkas részére szült.¹⁷

Az István bíborost követő nemzedék is viszonylag jól adatolható. Dénes fia, Beke a már említett 1279-es 1283-as, míg unokaöccse, Farkas az 1279-es okleveléből ismert. A bíboros testvérei Vince és Péter is családot alapítottak, mindkettőjüknek két fia ismert. Vince fiúgyermekai közül az első István, aki nagybátyjához hasonlóan egyházi pályára lépett, és – amint erről később lesz szó – bíboros rokona támogatásának köszönhetően is a pozsonyi prépostságtól és pápai kápláni állástól egészen a kalocsai érseki székiig (1263–1278) jutott. E mellett 1270 és 1272 között királyi kancellárként tevékenykedett.¹⁸

Vince Kórógyi Keled leányával kötött házasságából származó másik fiúgyermekéről sajnos vajmi kevés tudható. Karácsonyi 1278-ra tette az a forrást, amelyben feltűnt István kalocsai érsek testvére. A dátum meghatározásában nyilván az lehetett az irányadó, hogy István ebben az évben – egy vélhetőleg október 10-e előtt kelt oklevelében – szerepelt utoljára a második magyar főegyházmegye főpapjaként.¹⁹ Maga a forrás egy feljegyzés, amely szerint Pünkösöd vigíliáján az érsek és testvére nem jelentek meg perbeli ellenfeleikkel szemben. A szöveg azonban – szemben Karácsonyi adatával – nem Keledet, hanem Kilitet említ.²⁰

¹⁴ ASV Reg. Vat. 24. fol. 176^v, c. 304²; RAIV 1374. sz.; CDES II. nr. 524.

¹⁵ „[...] *iuvenis Beke, filius comitis Dyonisii, filii Beke de Bancha, de comitatu Bachiensi, fratris videlicet comitis Vrbazii, patris domini Stephani cardinalis, felicitium recordationum*”. MES II. 169.

¹⁶ Ellenben *nepos*ként említi Dénest IV. Sándor 1259. szeptember 27-i oklevele, amelyben kérésére mentesíti az esperesi joghatóság alól a *villa Polosoni* (Paloznak?) Szt. Erzsébet-egyházat. Reg. 25. fol. 229^v; RAIV 2992. sz.

¹⁷ ENGEL 2001: DL 72381! Valójában DL 72581: „[...] *Dionisius filius Beke de genere Bancha consanguineus Domini Stephani Romane sedis cardinalis cum filio similiter Beke coram dicto capitulo [Strigoniense] constituti fuissent confessi, quod terram unius aratri de terra ville sua Balvan in comitatu Barsiensi existente [...] Farcasio sororis sue uterino filio in recompensationem servitorum suorum suisque heredibus iure perpetuo possidendam contulisset* [...]”.

¹⁸ UDVARDY 1991. 155–161; ZSOLDOS 2011. 108. Bővebben ld. *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 63.!

¹⁹ Az egrl székeskáptalan hiteleshelyi oklevelének méltóságsorában. FEJÉR V/2. 483. Vö. ZSOLDOS 2011. 85.

²⁰ „*Datum pro memoria, quod a quindenis Sancti Georgii Kehedin comes pro domino eorum Ladizlao, Philippo et Gregorio Comitibus comparuit coram nobis octo diebus contra archiepiscopum Colocensem et Cletum fratrem eiusdem [kiemelés: KG], qui non comparuerunt, nec miserunt, unde tenetur in iudicio, nisi se*

István bíboros másik testvérének, Péternek Vincéhez hasonlóan két fia volt, Orbász és Tamás. Előbbi pályafutását unokatestvééhez Istvánhoz hasonlóan szintén a bíboros egyengette. 1264-ben két javadalmat is a prenestei püspök-bíboros közbenjárására kapott meg Orbász IV. Orbántól: egy kanonoki állást Padovában, ill. a susoli Szt. Kereszt és Szt. Mária Magdolna egyházakat. Ekkor már viselte a pozsegaszentpéteri társaskáptalan préposti méltóságát is.²¹ 1280-ban, majd 1284 és 1286 között pedig ő volt Erzsébet özvegy királyné kancellárja.²²

Az esztergomi keresztes konvent egy másik 1283-as hiteleshelyi oklevelében Bánca István további két rokona is szerepel. Az esztergomi egyházzal kötött, a Bars és Esztergom megyék határán fekvő Farnad birtok adás-vételét rögzítő diplomában elsőként Péter fia Tamás *comes* szerepel mint „Bánca nembeli, István bíboros unokaöccse”. Azt is megtudjuk róla, hogy nemes volt, az ügylet másik résztvevője pedig korábban már megismert testvére, Orbász a pozsegaszentpéteri káptalan prépostja volt.²³ Tamás ezen kívül 1297-ben és 1299-ben bukkan fel. Az elsőben fiával, Pállal együttesen a Valkó megyei, Nagyolaszival határos Zoch nevű birtokukat adták el Eynard comes fia Jánosnak,²⁴ majd két évvel később ugyanők jelennek meg a bácsi székeskáptalan azon oklevelében, amely szerint Tamás fia Pál visszaadott egy Meze nevű birtokot Luchardus fia Dénes *comes*nek és Endre bán fia Mortunusnak. A szövegből az is kiderül, hogy az említett földet Pál és apja Tamás még ez utóbbi életében szereztek meg, vagyis Tamás valamikor 1297 és 1299 között halhatott meg.²⁵ Fia, Pál azért

rationabiliter poterint excusare. Datum iuxta Magnam Insulam in vigilia Pentecostes.” ÁÚO XII. 678. Vö.: KARÁCSONYI 1900. 197.

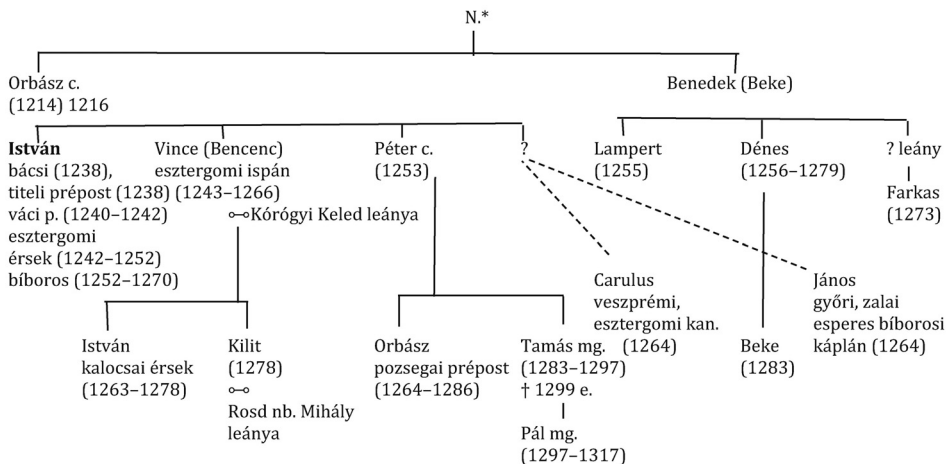
²¹ Padova: Reg. Vat. 29. fol. 141r., nr. 542, RUIV. nr. 1492; Reg. Vat. 29. fol. 141v., nr. 543, RUIV. nr. 1493. Susol: Reg. Vat. 29. fol. 163v., nr. 699, THEINER I. 267, POTTHAST nr. 18854, RUIV. nr. 1649.

²² KARÁCSONYI 1900. 197., 198; ZSOLDOS 2011. 119.

²³ „*Capitulum Budensis Ecclesiae omnibus Christi fidelibus, presentium notitiam habituris, in auctore salutis salutem. [...] super facto concambii terrarum archiepiscopatus Strigoniensis Leucha et Porostolnak vocatarum, de Susol cum terris comitis Thomae, filii Petri, de genere Wancha, nepotis domini Stephani cardinalis, Fornad vocatis, partim in Strigoniensi, partim in Barsiensi comitatibus constitutis [...] ad nostram personaliter accedens praesentiam, exhibuit et ostendit nobis tenorem, seu scriptum super ipso concambio, seu commutatione habitum, cum vero et integro sigillo domus hospitalis Sancti regis Stephani, de Strigonio sigillatum, sub hac forma, quod nobilis vir comes Thomas, filius Petri, de genere Wancha, nepos domini Stephani cardinalis, nomine suo et discreti viri Vrbazy, prepositi ecclesiae Sancti Petri de Posega, fratris sui nomine, ex speciali mandato eiusdem prepositi, coram nobis personaliter constitutus, confessus est terras et possessiones suas cum terris aratoriis, pratensis, piscinis, vinetis et virgultis Farnad vocatas, partim in comitatu Barsiensi et partim in Strigioniensi constitutas, vicinas et contiguas terris et possessionibus domini archiepiscopi et archiepiscopatus cum suis veris metis et limitibus et pertinentiis universis secundum metas et limitationes ipsarum possessionum nullo iure in iisdem possessionibus sibi vel fratri suo predicto penitus reservato, dedisse et tradidisse in concambium domino Lodomerio venerabili patri archiepiscopo Strigoniensi et per eum suis successoribus, archiepiscopis, et archiepiscopatu Strigioniensi pure et simpliciter et absolute, immutabiliter et invariabiliter in perpetuum pleno iure. [...]*” [kiemelések: K.G.] DF 237874, ÁÚO IX. 368; MES II. 172–173. Ezt az oklevelet ugyanebben az évben az óbudai társaskáptalan is átírta. DF 237218, MES II. 173–174; FEJÉR V/3. 198–201.

²⁴ ÁÚO XII. 603.

²⁵ „[...] *quam terram et forum prefati magister Thomas adhuc eo vivente* [kiemelés: KG] *et Paulus filius eiusdem sub nomine sui iuris a sepredictis Dyonisio et Mortunus requirebant, idem Paulus sciens et cognoscens*

1. ábra – A Bánca nem tagjai a 13. században

is figyelemre méltó, mert személyén keresztül kapcsolódik össze a Bánca család a 14. század közepétől meghatározó jelentőségű Horváti familiával.²⁶

Végezetül meg kell említeni Bánca eddig – Farkashoz hasonlóan – szintén ismeretlen két unokaöccsét. Egyikük Carulus mint veszprémi és esztergomi kanonok bukkan fel 1264-ben, amikor nagybátyja egy veronai kanonoki állást járt ki számára.²⁷ A másik, János, ugyanekkor bukkan fel egy másik oklevélben, amelyben a zalai eseperességet nyerte el. A nagybáty közbenjárásával kapott adomány kapcsán arról is értesülünk, hogy ekkor már győri esperes volt, ill. Bánca káplánja, majd pedig feltűnik István bíboros végrendeletében is.²⁸

Úgy tűnik, hogy az Orbász névhasználat talán hagyomány volt a családban. A „de genere” megjelölés alapján Bánca családja az úri nemzetségekhez számítható. A családi viszonyokra fényt vető oklevelek alapján jól körvonalazható, hogy a bíboros famíliájának gyökerei Dél-Magyarországra nyúlnak vissza, Bács megyébe,²⁹ innen való a család elnevezése is.³⁰ Annak ellenére valószínűnek tűnik ez a megállapítás,

ipsam terram et forum ipsorum Dyonisii et Mortunus esse hereditarias, eisdem dimisit et reli[n]quit iure perpetuo in filios filiorum possidendas [...]. DL 1550, ÁÚO X. 343–344.

²⁶ 1348-ban fia, Péter már mint „*filius Pauli de Horwaty*” szerepel. ENGEL 2001. „Bánca nem”.

²⁷ Reg. Vat. 29. fol. 141^v, 544. sz.; RUIV 1494. sz.; Ld. még a *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 59.!

Reg. Vat. 29. fol. 187^r, 875. sz.; RUIV 1825. sz.

²⁸ Ld. *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 27.!

²⁹ Bánca a megye székhelyétől Bácstól keletre Bácsstóváros (Tovarisova) határában feküdt. ÁMTF I. 213.

³⁰ A közhelyszerű „de Bancha” kitétel mellett pontosabban fogalmaz a már említett 1283-as oklevél: „[...] *iuvenis Beke, filius comitis Dyonisii, filii Beke de Bancha, de comitatu Bachiensi, [kiemelés: KG] fratris videlicet comitis Vrbazii, patris domini Stephani cardinalis, felicitium recordationum*”. MES II. 169. Vö.: KARÁCSONYI 1900. 200.

hogy 13. század közepe után kelt és a Bánca családra vonatkozó oklevelek többsége az Esztergom és Bars megyei birtokok jelentőségét mutatja. Ennek magyarázata lehet – a fennmaradás esetlegesség mellett – a családtagok pályafutása, az idősebb Orbász komáromi ispánsága és főképp István esztergomi érseksége. Ugyanakkor ez nem jelentette azt, hogy a Bács megyei birtok és környezete ne lett volna jelentős a család életében. Ide kötődik maga István egyházi karrierjének kezdete is, de mint láttuk – Tamás és fia Pál révén – volt a családnak itt birtoka, ill. valamelyest a tágabb szomszédsághoz kötődik az ifjabb Orbász egyházi pályafutása (Pozsegaszentpéter) is.

AZ EGYHÁZI KARRIER KEZDETEI

BÁCS, TITEL ÉS A KIRÁLYI KANCELLÁRIA

Annak a gazdag életútnak, amelyet Bánca István befutott az első állomásai kissé homályosak. Először IV. Béla egy 1238. január 29-én kelt oklevelében tűnik fel neve, amelyben a király összeíratta és megerősítette a székesfehérvári johanniták birtokait. Vitán felül áll, hogy a királyi oklevelet István kancellárként készítette, egyházi hivatalát illetően azonban Fejér olvasata (*Datum per manus Magistri Stephani, aulae regiae Cancellarii, et Praepositi Wachiensis*³¹) egy ideig félrevezető volt, ez alapján Bánca egyes szerzőknél váci prépostként szerepelt.³²

Ettől eltérően vélekedett Karácsonyi János, aki szerint a kérdéses diploma jellegzetes elírásai miatt a kérdéses rész nem „Wachiensis”-nek olvasandó, hanem „Bachiensis”-nek, és ez alapján Bánca egyházi tisztségét bácsi prépostra javította.³³ Az oklevél írásképe is megerősíteni látszik ezt a megoldást, kiegészítve azzal, hogy nem is elírással, hanem a „B” betű sajátos, ám következetes megformálásával állunk szemben, amit a szövegben könnyen felfedezhető Valkó jellegzetes *Walkou* írásképe is megerősít.³⁴

A kérdést egyértelműen azonban egy ugyancsak 1238-as évszámmal, ellenben eredetiben fennmaradt oklevél dönti el, amelyet a pannonthalmi apátság és a veszprémi püspök és káptalan közötti birtokperben adott ki Dénes nádor, szolnoki ispán, ill. bírótársa István bácsi prépost és királyi kancellár.³⁵ Az íráskép tiszta, világos, „Bachiensi” alakot formál (3. kép), így tehát kétség sem férhet hozzá, hogy Bánca István első ismert egyházi tisztsége a bácsi székeskáptalan préposti állása volt.

Arra a kérdésre nehezebb, gyakorlatilag lehetetlen biztos választ adni, miért éppen a az Esztergom vetélytársának számító kalocsai érsekség bácsi székeskáptalanjának vezetését nyerte el István. Ésszerűnek tűnik, bár konkrét adattal nem támasztható

³¹ FEJÉR IV/1. 104–111.

³² Így Knauz Nándornál (MES I. 349–350.), Fejérpataky Lászlónál (Királyi kancellária 100.). Szentpétery Imre kritikai jegyzékében is így szerepel (RA 637. sz.), ill. Zsoldos Attila archontológiájában is ez szerepel (ZSOLDOS 2011. 108.). Városey Gyula 1889-ben hasonlóképpen vélekedett (VÁROSEY 1889. XVIII. 1.).

³³ KARÁCSONYI 1900. 197. 12. jz.

³⁴ DL 106180. IV. Béla oklevele I. Lajos király 1377. március 1-jei átírásában maradt fenn. Ebben a kérdéses helyen valóban „Wachiensis” olvasható, azonban – ahogy Karácsonyi is jelezte – az átírásban számos „B” lett „W” betűvel leírva.

³⁵ DF 206979.

alá az a feltételezés, miszerint Bánca a káptalan tagja lehetett, és Csák nb. Ugrin kalocsai érseknek köszönhette kancellári megbízását, miután ez utóbbi korábban két ízben (1217–1219, 1230–1235³⁶) is viselte e méltóságot II. András kormányzatában.³⁷

Bánca még ugyanebben az évben átkerült a titeli prépostság élére. Eredetiben és a pannonhalmi *Liber ruber*ben is fennmaradt Dénes nádor egy másik ítéletlevele, amely érdekes, bár korántsem szokatlan szerepben mutatja be Istvánt. A nádor a szentmártonhegyi kolostor által sokszor perelt salai birtok³⁸ ügyében intézkedett, a vitás kérdés tárgyalásába a király többeket bevont, a döntést név szerint felsorolt „jobbágyaival” és „az ország számos más báróival”, a nádor által összehívott tanáccsal hozta meg.³⁹ Alkalmassint ez a fennálló, és nyilván korábban megalapozott bizalmi viszony visszajelzése lehet.

E minőségében – tehát kancellárként – Bánca az említettek felül még összesen két esetben mutatható ki biztosan, egy 1238-as királyi diplomában,⁴⁰ ill. egy 1240. március 21-én is kiállított oklevélben, amely a ciszterciék javára, négy barcasági egyház feletti kegyuraságáról, ill. egyes átengedett jövedelmekről szól.⁴¹

Bánca királyi kancellári működésének kezdetét tehát az elsőként idézett 1238. január 29-i oklevél jelöli ki, záró dátuma azonban nehezebben állapítható meg. A legutóbb említett 1240. március 21-i királyi diploma az utolsó olyan szereplése Báncsának e minőségben, ami ellen nem merülhet fel kifogás. Két évvel későbből, 1242-ből ugyan két királyi oklevél is ismeretes, ami alapján kancellársága elvileg a mongol pusztítás idejére is kitolható lenne. Az egyik szövege azonban eleve problémás, hiszen 1243-as évszámot említ, ezt azonban a szakirodalom Katona István óta egy évvel korábbra keltezi (1242. május 10.). István neve a *datum per manus* formulában már nem titeli préposként, hanem váci püspökként szerepel.⁴² A másik egy napi dátum nélküli diploma, a király öccse, Kálmán és a záraiak egyezségének megerősítése. Itt a *datum per manus* formulában váci püspökként és esztergomi *posztulált* érsekként bukkan fel, azonban nemcsak az ő, hanem Benedek székesfehérvári prépost, a kalocsai érseki méltóság várományosa is feltűnik a szövegben.⁴³ Bármennyire csábító lenne tehát

³⁶ ZSOLDOS 2011. 108.

³⁷ ALMÁSI – KOSZTA 1991. 9.

³⁸ Legújabbban: HEGEDŰS 2014. 42–46.

³⁹ Dénes oklevelének szövegét csak a *Liber ruber* tartotta fenn: „*Dominus autem rex cum suis iobbagionibus, Iula comite, iudice curie sua et magistro Stephano, preposito Tytulensi et aule regie cancellario, Benedicto, preposito Budensi et vice cancellario, Mattheo magistro dapiferorum, Dionisio, magistro agazonum, Sebus comite et aliis quam plurimis regni baronibus presentibus nobis inito consilio, taliter definitivit [...]*”. DF 208291, nr. XXVI. Vö.: FEJÉR IV/1. 139, FEJÉRPATAKY 1885. 100. IV. Béla 1239-es oklevele lényegében ugyanazt hozza: DF 206981.

⁴⁰ DF 279561: „*Datum per manus magistri Stephani aule nostre cancellarii*”. RA 647. sz.

⁴¹ „*Datum Bude per manum magistri Stephani, aule regie cancellarii et prepositi Titulensis [...]*”. RA 674. sz.; FEJÉR IV/3. 550–552. Vö.: ZSOLDOS 2011. 108.

⁴² „*Datum per manus venerabilis patris Stephani episcopi Vacienensis, anno ab incarnatione Domini MC-CXLIIIo sexto idus maii anno autem regni nostri septimo*”. RA 718. sz., FEJÉR IV/1. 252–255.

⁴³ „*Datum in Clitia per manus venerabilis patris Stephani Vacienensis episcopi, eodem Vacienne in archiepiscopum Strigoniensem, Benedicto Albensi preposito in archiepiscopum Colocensem postulatis*”. RA 719. sz.,

Bánca István kancellári működését mintegy meghosszabbítani, a szokatlan címzés – a királyi kancellárra utaló kitétel hiánya – ill. az a tény, hogy 1240-től két évtizeden keresztül Benedek székesfehérvári prépost (1243-ig), kalocsai érsek (1241–1254) töltötte be e méltóságot, az egyik esetben éppen Istvánnal *együtt*, ennek határozottan ellentmondanak, legfeljebb valamiféle különleges ok – a király hazatérése a dalmát partvidékről? – miatt kerülhetett sor erre a sajátos eljárásra.⁴⁴

ÁÚO II. 143–144. Vö.: FEJÉRPATAKY 1885. 100. A szerző szerint a két eset sajátossága az, hogy egy ténylegesen is adatható királyi kancellár mellett egy másik főpap állít ki oklevelet, vesz részt a kancelláriai munkában. Ld. még: ALMÁSI – KOSZTA 1991. 9–10.

⁴⁴ Benedek még a dalmáciai tartózkodás idején is többször szerepelt mint kancellár: RA 715, 716, 721. sz.

A FŐPAPI PÁLYAFUTÁS

VÁC

Bánca István, mint láthattuk, 1240-ben Szt. Benedek ünnepnapján állított ki utoljára királyi oklevelet titeli préposti minőségében, és az idézett 1242-es diplomák tanúsága szerint ekkor már „rég” a váci püspökséget igazgatta. Ez az időszak is rendkívül rövid, hiszen ugyanezen évben már több alkalommal is az esztergomi érseki hivatal várományosaként tűnik fel a forrásokban.

Az egymást követő gyors váltások hátterében minden bizonnyal az 1239–1241 között a magyar főpapi karban történt sorozatos változások állhattak. A mongol pusztítás előtti időszak egyik legjelentősebb alakjának, Róbert esztergomi érseknek a halálát követően ugyanis a káptalan Mátyás váci püspököt (1238–1239) választotta meg érseknek, akit azonban a pápa csak 1240 tavaszán erősített meg.⁴⁵ Mátyás Esztergomba kerülése nyitotta meg az utat Bánca István előtt, aki még ugyanebben az évben átvehette a váci egyházmegye kormányzatát. Ennek pontos körülményei nem ismertek, mint ahogy híján vagyunk István váci püspökként esetlegesen oklevélbe foglalt intézkedéseinek is. Az azonban világosan látható, hogy Bánca a királyi család igen bizalmas emberének számított.

Rogierius tanúsága szerint a mongol fenyegetés hírére a király István váci püspököt, az aradi és a csanádi Szt. Megváltó-egyház prépostját azzal bízta meg, hogy menjenek el Laszkarisz Mária királynéhoz és kísérik el az ausztriai határszélhez.⁴⁶ A sok személyes veszteséggel járó muhi csatavesztést követően még jelentősebb feladatok hárultak a váci püspökre. Már IV. Béla 1241. május 18-án IX. Gergelyhez intézett rövid levele megemlékezik személyéről. A király leveléből sejthető, hogy a mongolok pusztításairól részletesen István váci püspöknek kellett beszámolnia a pápa előtt.⁴⁷

⁴⁵ IV. Béla 1239. november 29-én IX. Gergelyhez intézett levelében kérte Mátyás megerősítését, amelyet a pápa 1240. március 6-án teljesített is. THEINER I. 172, 174. Ennek ellenére a már említett 1240. március 21-i oklevélben Mátyás még mint „postulatus” szerepel. FEJÉR IV/3. 550–552.

⁴⁶ „Et precepit [rex] magistro Stephano episcopo Waciensi, Orodiensi et Sancti Salvatoris Chanadiensi prepositis, quod ad reginam festinanter accederent et ad confinium Austrie properarent ibidem fine huius negotii expectantes.” SRH II. 562; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 10.

⁴⁷ „[...] unde miseros et miserabiles eventus qui nobis et regno Hungarie per exercitum Tartarorum bestiali crudelitate sevientem provenerunt paternitati vestre fiducialiter intimamus. [...] Ad hec autem et alia paternitati vestre plenius proponenda, venerabilem patrem dilectam ac fidelem nostrum, S[tephanum] Waciensem episcopum, latorem presentium transimisimus, petentes, ut hiis qui ex parte nostra vobis proposuerit, fidem indubitam dignemini adhibere.” THEINER I. 182. Vö.: ALMÁSI – KOSZTA 1991. 10.

Ezt megerősíti II. Frigyes III. Henrik angol királyhoz intézett levele (1241. július 3.), amely szerint a magyar király küldötteként István felkereste a császárt Faenzában, ill. tőle a pápához indult.⁴⁸ Bár IX. Gergely 1241. július 1-jei IV. Bélához intézett levelében a pápa nem említette meg pontosan a hírek forrását,⁴⁹ egy korábbi, június 16-i parancsleveléből biztosra vehető, hogy Bánca volt a hírforrás, a pápa ugyanis mongolok elleni keresztes hadjárat szervezésével bízta meg.⁵⁰

E híradások ellenére, amelyek segítenek megértenünk Bánca későbbi bíborosi kinevezését, éppen váci püspöki működéséről nem rendelkezünk részletes információkkal. Hivatalviselése a királyi oklevelek méltóságsora alapján 1241. szeptember 24-e⁵¹ és 1242. május 20-a⁵² között mutatható ki.

ESZTERGOM

A muhi csata súlyos csapást mért a korabeli magyar főpapságra. Többek között elesett a nem sokkal előbb hivatalba került Mátyás esztergomi érsek, és ugyenezen sors jutott osztályrészül Kalocsa főpapjának, Csák nb. Ugrin érseknek, így 1241 tavaszán mindkét főegyházmege egyszerre főpap nélkül maradt. Az utóbbi élére éppenséggel az a Benedek székesfehérvári prépost került, aki egy évvel korábban éppen Bánca Istvántól vette át a kancellári teendőket. A két eset minden lényeges mozzanata ha-

⁴⁸ „[...] *Quod quum contermino regno Hungarorum dedisse debuit ad cautelam robur et munimen, spreuit negligenter. Quorum rex deses et nimis securus, per Tartarorum nuncios et litteras requisitus, ut, si suam vitam cuperet et suorum, per suam et regni sui deditionem, eorum gratiam festinus preveniret. Nec sic perterritus, aut edoctus, suis vel aliis prestitit documentum, ut ipse et sui se maturius ad eorum protecti prenuirentur incursus, sed hostium contemtores elati vel nescii, dum, inimico vicinante, segnes dormitarent, loci nativo munimine confidentes, ipsi more turbinis intrantes, eos undique circumdabant repentini. At Hungari ante exspectatum circumdati, et oppressi vel imparati, ipsis obiicere castra contenderunt. Et quum distarent quinque tantum milliariibus hinc exercitus Tartarorum, inde Hungarorum, irruerunt raptim in aurorae crepusculo Tartarorum preambuli, et subito castris Hungarorum circumdatis, interfectis prelati, et maioribus de regno, qui se obiecerant, cesis, infinitam Hungarorum multitudinem gens inimica trucidavit, stragem faciens inauditam, cui ex antiquissimi lapsu temporis in uno belli conflictu vix recolitur fuisse consimilis. Ex fuga igitur rex vix elapsus est, equo raptus velocissimo. Qui raro satellite stipatus associato, ad fraternam Hyllici (!) regni sortem, ut saltem ibidem protegeretur, fugitivus avolavit. Victores igitur castris et spoliis victorum insederunt exultantes, iam iamque maiorem et nobiliorem Hungarie partem ultra Danubium fluvium et incolas eius, ferro et flamma feraliter vastantes, cetera confundere minantur procaciter, prout per venerabilem Vaciensem episcopum, dicti Hungariae regis legatum, ad nostram curiam, et postea ad Romanam didicimus destinatum. [kiemelés: K.G.] Hic per nos primo transitum faciens, his testimonium perhibuit, que vidit, et testimonium eius nimis verum est. Nec non et hec per litteras dilecti filii nostri Conradi, in regem Romanorum electi, Austrie et Bavarie ducem, ipsis quoque nunciorum verbis, qui de vicinitate hostium experimento sunt edocti, plenius certificamur. [...]*” FEJÉR IV/1. 220–226. Vö. PAULER 1899. II. 225–229. (Bánca névalakkal!)

⁴⁹ „*Nuper autem audito, quod gens Tartarorum ad regnum Ungarie manus depopultrices extendens [...]*” RGIX III. 6094. sz., THEINER I. 185. Ld. még Bonfini rövid leírását is, idézi: VARGA 2003. 106–107.

⁵⁰ THENER I. 184.

⁵¹ RA 709. sz.

⁵² RA 718. sz. Ezt megelőzőleg egyetlen alkalommal, 1242. március 18-án szerepel. Vö. RA 715. sz.

sonlóságot mutat: a főpásztor nélkül maradt főegyházmegye székeskáptalanjai posztulálták, ill. választották meg egyfelől Istvánt Esztergom, másfelől Benedeket Kalocsa vezetésére. Erre az utóbbi esetében 1242 tavaszán kerülhetett sor, míg István megválasztása minden bizonnyal ez év nyár végén történt.⁵³ A helyzet megítélését bonyolítja, hogy IV. Béla 1242. augusztus 14-i oklevele mindkét főpapi széket üresedésben levőnek mondta, ellenben István már Esztergom várományosaként említette.⁵⁴ A tisztánlátást az is nehezíti, hogy 1241. augusztus 22-én elhunyt IX. Gergely, utódát IV. Celesztint október 25-én választották meg és három nappal később iktatták hivatalába, ám kormányzata nem egészen két hétig tartott, hiszen 1241. november 10-én elhunyt. Ezt követően hosszabb szünet, *sedis vacantia* következett, egészen Sinibaldo Fieschi, a jeles kánonjogász megválasztásáig, ill. beiktatásáig (IV. Ince, 1243. június 25., 28.).⁵⁵ Mindez nyilvánvalóan hátráltatta mind Bánca István, mind Benedek számára főegyházmegyéjük kormányzatának teljes jogú irányítását.⁵⁶ Végül nem sokkal IV. Ince hivatalba lépését követően megtörtént a pápai megerősítés és kinevezés, 1243. július 7-én István,⁵⁷ majd 15-én⁵⁸ Benedek esetében adott parancsot a pápa a

⁵³ Benedeket már IV. Béla 1242. március 18-i oklevelei választott kalocsai érseknek nevezik, ugyanitt István „csak” váci püspök. RA 714, 715. sz. Spalatói Tamás Istvánt váci püspöknek és posztulált esztergomi érseknek, Benedeket pedig székesfehérvári prépostnak, királyi kancellárnak és választott kalocsai érseknek nevezi. ST 290–292. (38. fejezet) és 5. jz. A szövegében említett más főpapok és világi méltóságok alapján a kutatás feltételezi, hogy a spalatói főesperes forrása éppen a két március 18-i oklevél lehetett.

⁵⁴ „[...] Strigioniensi et Colocensi sedibus vacantibus [...] Stephano Waciensi et postulato Strigioniensi episcopis ecclesias Dei gubernantibus [...]”. DL 33913, ÁÚO XII. 689–690. Bánca Esztergomba kerülésével kapcsolatban még egy érdekesség merült fel. Varga Lajos szerint „egy 1242. május 16-áról kelt irat Dalmácia bánjának, váci püspöknek és választott esztergomi érseknek nevezi Istvánt”. VARGA 2003. 107. A kérdéses szövegben – amely Lucius 1674-es Dalmácia történetét tárgyaló munkájából származik, és a Fejér által közölt, ill. Wenzel-féle kiadása is eltér egymástól (az előbbi szerint Trauban, az utóbbi olvasatban Klisszában kelt a dokumentum – valójában egy másik István szerepel zsupánként címezve, aki talán az 1243 februári, ill. április 16-i oklevelekből ismert tengermelléki bánnal azonosítható. FEJÉR IV/3. 554–555; ÁÚO VII. 131. Vö.: RA 737. sz., ZSOLDOS 2011. Giovanni Lucius szövege: „Stefano Vescovo di Vaccia & Eletto Arcivescovo di Strigonia fà sede, che havendo il Rè Bela confermato alli Traurini privilegij haveva instituito Stefano, filiolo di Martinussio Giupano per Prestaldo; accioche introducesse nel possesso li Traurini delle terre predette, & essendo partito il Rè, & havendo lasciato lui in suo luogo in Dalmatia, ed essendo il predetto Prestaldo ritornato avanti di lui, & esposto d’haver posti in possesso li Tragurini delle terre nominate nel privilegio, li confini delle, quali fussero dalla Colonna sotto Ostrog sino à Smoquiza, perciò instando li Tragurini, che loro siano rilasciate le testimoniali, e ricercatone la Regina, la quele all’hora si ritrovava in Dalmatia, concedeva loro le testimoniali sigillate col suo sigillo”. Lucius 1674. 44–45. (megtekintés ideje: 2015. május 10.), aki szerint május 16-án Klisszában kelt a szöveg. Mivel előtte IV. Béla 1242. május 10-i okleveléről értekezett (RA 718. sz.), feltehető, hogy ez az irat is – bár semmilyen forrásra nem hivatkozik – szintén 1242-ben kelt. Az mindenesetre biztos, hogy ebben szó sincs Bánca István dalmát báni szerepléséről.

⁵⁵ HC I. 6–7.

⁵⁶ 1242. november 16-i, 26-i (RA 723, 726. sz.) oklevelekben mindketten, Benedek 1243. január 24-i diplomákban (RA 731, 732. sz.), január 29-én ismét együtt (RA 734. sz.) választottként szerepelnek. A király 1243. június 5-i privilegialisában Benedeket mint *electust* említik, ellenben Esztergomot a szöveg üresedésben levőnek mondja (RA 744. sz.).

⁵⁷ Reg. Vat. 21. fol. 3r; POTTAST nr. 11081; RIIV 11. sz., THEINER I. 186.

⁵⁸ THEINER I. 187.

pallium átadására.⁵⁹ Bánca helyzetének átmeneti jellegére utal végül az az 1243. július 19-én kelt Horvátország és Dalmácia területére szóló pápai legátusi felhatalmazás, amelyben továbbra is mint *postulatus* szerepelt.⁶⁰ Ugyanígy erre utal az esztergomi székeskáptalan augusztus 20-án kiállított bizonyáglevela, amelyben Istvánt váci püspökként és esztergomi posztulált érsekként, prokurátorként címezték.⁶¹

Bánca teljes jogú főpásztori működése a következő év végétől kezdődhetett. 1244 áprilisában mind ő, mind Benedek neve mellől eltűnt a *postulatus* jelző,⁶² ellenben Bánca 1244. november 7-én kiadott oklevele még az átmenet korában született. A szöveg szerint ugyanis mint esztergomi érsek adta ki az oklevelet, azonban a pecsét köriratán még a váci püspök felirat szerepelt.⁶³ A következő majd' egy évtized során István viszonylag aktív tevékenységet folytatott. Természetes arra gondolnunk, hogy István érsek legfontosabb feladata a főegyházmegye és tágabban a magyar egyház helyreállítása volt. Források hiányában erről valójában vajmi keveset tudunk, legalábbis az ország egészét illetően. Intézkedéseiből ellenben jól látszik, milyen nagy hangsúlyt fektetett székvárosa, a székeskáptalan és a főegyházmegye megerősítésére és támogatására.

Elsőként mindjárt érdemes megemlíteni Bánca törekvését az érseki birtokok visszaszerzésére, megerősítésére. Amennyire a szórványos adatokból megállapítható, az érsek igyekezett egy-egy tömbben koncentrálni birtokait, ennek érdekében vásárolt és cserélt birtokokat, birtokrészeket. 1245-ben egy gugi,⁶⁴ három évre rá egy wochardi,⁶⁵ 1251-ben egy csáti⁶⁶ birtokot vásárolt meg. Ugyanezt a célt szolgálhatta a IV. Bélával 1249 márciusában kötött csere, amelynek értelmében a király Esztergom megyei őrsi földjéért adta saját szőnyi birtokrészeit és halászóhelyét.⁶⁷ Támogatta az újabb betelepüléseket, amint erről egy 1246-os oklevél is tanúskodik.⁶⁸

Főpap társaihoz hasonlóan István számára is fontos volt az igen jövedelmező bortermelés, erről tanúskodik az az 1251 júliusi oklevél, amely szerint Bánca pénzbeli és természetbeni (Cheka föld) elégtételt követelt és kapott egy bizonyos Mancha nevű

⁵⁹ Egy harmadik eset is ide kívánczok, Benedek váradi püspöké, aki szintén 1242. augusztus 14-i oklevélben tűnik fel *postulatus* győri püspökként, majd ugyancsak IV. Incétől nyerte el az érseki válszalagot 1243. július 15-én. DL 33913, ÁÚO XII. 689–690; THEINER I. 186.

⁶⁰ „*venerabili fratri ... episcopo quondam Waciensi in Strigoniensem archiepiscopum postulato [...]*”. THEINER I. 187.

⁶¹ „*Venerabile patro domino Stephano Waciensi existenti postulato ac procuratore Strigonisensis ecclesie [...]*”. MES I. 354–355. Vö.: VARGA 2003. 107.

⁶² A két érsek, István és Benedek egy 1244. április 21-i királyi oklevélben már mindenfajta korlátozás (*electus, postulatus*) nélkül szerepelnek. RA 762. sz.

⁶³ DL 58385. Ld. mellékletben: K–1, K–2.

⁶⁴ DF 248406, MES I. 360.

⁶⁵ DF 248520, MES I. 375.

⁶⁶ DF 248521, MES I. 384–385.

⁶⁷ DF 248584, RA 903. sz., MES I. 376–378.

⁶⁸ FEJÉR IV/1. 440–442. Az itt szereplő susali Szt. Kereszt-egyház a későbbiekben is felbukkan István egyik bíborosi rendelkezésében.

vincellérjének megöléséért.⁶⁹ A rokonsági kapcsolatok ismertetésénél már érintetem azt az Atyusz bán fia Iurkkal folytatott pereskedését, amelyben az utóbbit védő Benedek kalocsai érsek „barátságos” elégtételként Istvánnak engedte át az urkurai birtokot, ez utóbbit pedig Bánca érsek 1252-ben az apja lelkiüdvére létrehozott misealapítvány fedezetének tette meg.⁷⁰

Esztergom, az érseki székhely megerősítését szolgálhatta az az 1247 februárjában kelt általános pápai parancs, amely lényegében a király kérését nyomtatékosította. E szerint Magyarország két érsekének gondoskodniuk kellett a mongolok ellen alkalmas helyek megerősítéséről.⁷¹ Valamivel több, mint két évvel később 1249. március 15-én pedig IV. Béla az érseknek adományozta az esztergomi királyi palotát.⁷² Ugyancsak pápai parancslevélből ismeretes, hogy az érsek foglalkozott azoknak a sérelmeknek a vizsgálatával és kapott felhatalmazást ítélethozatalra, amelyek a nádor és más előkelők követtek el az esztergomi *hospesek* ellen.

Bánca István a főegyházmege területén kívül is érvényesítette jogait az éppen ekkortájt formálódó királyi egyházak feletti joghatóság⁷³ tekintetében. 1246-ban pl. Albert aradi préposttal ismertette el kormányzati joghatóságát.⁷⁴ Ugyanígy kísérlet tanúi lehetünk Pannonhalma esetében.⁷⁵ Az sem lehet lehetetlen, hogy István érsek állt IV. Béla 1247. december 26-án kelt rendelkezésének hátterében, amely megállapította a lampertszászi (beregszászi) *hospesek* jogait. Legalábbis erre következtethetünk a privilegium azon kitételéből, hogy a vendégek egyháza felett Esztergom bír joghatósággal.⁷⁶ Minden bizonnyal az sem a véletlen műve, hogy hatvani premontrei prépostság – amely későbbi források tanúsága szerint szintén az esztergomi érsek lelki joghatósága (*iurisdictio spiritualis*) alatt állt⁷⁷ – környezetében Bánca István erőteljes telepítésbe és birtokszerzésben kezdett az 1240-es évek közepétől⁷⁸.

E mellett természetesen a székeskáptalanra is gondja volt. 1244-ben maga tett bortized-adományt a Szt. Adalbert-egyház kanonokjai számára.⁷⁹ Hasonlóképpen tett 1248-ban: a királytól kérte két nógrádi várhoz tartozó föld, Szőlő és Rendvég adományozását Miklós esztergomi örkanonok és sasvári esperes, valamint az esztergomi székeskáptalan számára, amit IV. Béla teljesített is.⁸⁰ 1250-ben pedig egy vele

⁶⁹ DF 248385, MES I. 386–387.

⁷⁰ DF 237956, MES I. 385–386. (Benedek érsek rendelkezése); DF 237958, MES I. 392–393. (Bánca István misealapítványa).

⁷¹ POTTHAST 12414 sz., THEINER I. 204.

⁷² DF 248311, RA 902. sz., MES I. 375–376.

⁷³ Összefoglalólag ld. Kiss 2013.

⁷⁴ DF 237869, MES I. 362–363. Aradra bővebben ld. Kiss 2013. 73–75.

⁷⁵ DF 248968, POTTHAST 12640. sz., MES I. 368.

⁷⁶ DL 314, RA 867. sz., FEJÉR IV/1. 455–457. Bővebben ld. Kiss 2013. 109–110

⁷⁷ Kiss 2013. 69–70.

⁷⁸ 1246: FEJÉR IV/1. 401–410. 1250: DF 248593, MES I. 384. 1251: DF 237870, MES I. 389–390.

⁷⁹ POTTHAST 11248. sz., MES I. 356., FEJÉR IV/3. 556.

⁸⁰ DF 237955, MES I. 374. Ld. még: DF 248300, RA 905. sz. (1249).

szemben felhalmozódott adosság fejében kapott földet (Tyrna) engedett át a kanonoki testületnek.⁸¹

Az érseki székhely, székesegyház javát szolgálta az a 40 napos búcsúengedély is, amelyet vélhetően 1248 Karácsonján eszközölt ki IV. Ince pápától.⁸² A kanonoki közösség nyugodt működése szempontjából nagyon fontos volt az az *interdictum*-kiváltás, amelyet az érsek kérésére IV. Ince pápa 1247 július végén adott meg. Ez ugyanis lehetőséget adott – természetesen megfelelő feltételek mellett – a megszo- kott liturgikus cselekmények folytatására abban az esetben, ha a területet egyházi tilalom sújtaná.⁸³

Bánca bíróként is közreműködött a székeskáptalan jogainak védelmében. 1248 március ítéletlevelében négy jogtalanul elfoglat kúria tizedjövedelmeit adta vissza a kanonoki testületnek.⁸⁴ Egyéb esetekben értelemszerűen más érdekelt felek számára szolgáltatott igazságot. Két alkalommal leánynegyed kifizetése ügyében intézkedett (1244),⁸⁵ egyszer pedig egy macskásormai földrészt ítelt vissza a garamszentbenedeki apátnak⁸⁶. Ezekben az esetekben az érsek önálló bírói fórumként szerepelt, ellenben igazságszolgáltatási tevékenységének zömét a delegált bíraskodási intézkedések teszik ki. 1244 decemberében két megbízást is kapott a pannonhalmi apátság ügye-iben. Ekkorra már mindkettő régi történetnek számított: a veszprémi püspökkel (tordai Szt. Megváltó-egyház) és a Demeter *milesszel* kapcsolatos eset (Abda-sziget) is hosszú előzményekre tekintett vissza. A mostani megbízás oka mindkét esetben az volt, hogy a korábban kijelölt bírákat a mongolok megölték, és szintén közös elem, hogy az érsek mellett a nyitrai püspök és a pilisi ciszterci apát kaptott bírói felhatalmazást.⁸⁷ Jó egy héttel később mindez megismétlődött: ismét a pannonhal- mi apátság ügyében kellett a már említett bírótársakkal eljárnia, ezúttal a nyalkai egyház miatt.⁸⁸ Ezen kívül egyetlen további ügy ismert, az esztergomi *hospeseké*, amelyben Bánca pápai delegált bíróként járt el.⁸⁹

⁸¹ DF 237260, MES I. 382–383. Egybíránt itt szerepel először utalás arra, hogy Bánca István apja, Orbász a székesegyházban lett eltemetve: „[...] *ob remedium anime patris nostri, qui in ecclesia beati Adalberti atrio requiescit* [...]”

⁸² FEJÉR IV/2. 26–27, MES I. 373. Fejér és őt követve Knauz közlése szerint Avignonban kelt, ami el- lentmond annak, hogy IV. Ince e napokban folyamatosan Lyonból keltez. Vö.: RIIV. 538., POTTHAST 13132–13140. sz.

⁸³ E feltételek általában: csendben, harangszó nélkül, zárt kapuk mellett lehetett misét bemutatni. POTTHAST 12628. sz., MES I. 367–368.

⁸⁴ DF 237273, MES I. 371–372.

⁸⁵ 1244. november 7.: DL 58385, MES I. 357., FEJÉR IV/1. 358. (1244. 11. 10.). Ezen az oklevélen található Bánca István érseki függőpecsétjének egyetlen ismert példánya. 1244: DL 7916, MES I. 358., ÁÚO VII. 180.

⁸⁶ DF 238545, MES I. 389.

⁸⁷ 1244. december 20.: DF 2007702, POTTHAST 11482. sz., MES I. 357., ÁÚO II. 162. 1244. december 23.: DF 208315, POTTHAST 11487. sz., MES I. 358. (1245. január 23.), ÁÚO II. 164. (1244!)

⁸⁸ 1245. január 2.: DF 207007, MES I. 358., ÁÚO II. 169. Az ok is megegyezett: a korábbi bírókat a mon- golok megölték.

⁸⁹ 1251. november 30.: DF 248970, MES I. 387–388. A pápai delegált bíraskodás már a mongol pusztítás előtt is igen elterjedt volt Magyarországon, ld. BARABÁS 2015a, BARABÁS 2015b.

Az esztergomi tartomány belső életében bizonyára meghatározó lehetett az a zsinat, ami 1252 októberében István érsek vezetése alatt ülésezett. Sajnos mindössze egy töredékes ítéletlevél maradt fenn róla, amelyben Bánca a zalavári apát és a veszprémi püspök közötti pereskedésben hozott ítéletet. A per érdekessége, hogy a vita ugyan bizonyos egyházak tizedjövödelme körül pattant ki, hamarosan kiszélesedett, miután a püspök az ügyben érintett plébánosoktól engedelmességet követelt; de az érsek végül is a védelme alá helyezkedő zalavári apát javára döntött.⁹⁰

István esztergomi érsek nemcsak a székesegyházi világi papsággal ápolt szoros kapcsolatot, hanem kortársaihoz⁹¹ hasonlóan a szerzetességet, különösen a század közepén előtérbe kerülő remete irányzatokat is szívügyének tekintette. 1246-ban maga biztosított Özséb esztergomi kanonok számára a remete életre alkalmas helyet a Pilisben.⁹² Ezen kívül, bár ezek forrása pápai megbízatás volt, az érsek szerepet játszott a ferencesek,⁹³ a domonkosok⁹⁴ és a johanniták⁹⁵ jogainak védelmében, de figyelme kiterjedt elnéptelenedett kolostorok újbóli benépesítésére is⁹⁶. Ezeknek az intézkedéseknek a megítéléséhez azonban hozzátartozik az is, hogy a jogvédelem elrendelésének oka egyik esetben sem kifejezetten magyarországi ügyben keresendő, a pápai mandátumok az ugyanakkor kibocsátott, szinte egész Európát lefedő, azonos tartalmú parancslevelek sorába illeszkednek.⁹⁷

Bánca érseki kormányzata idején látszólag jó viszonyt ápolt a királlyal, erre mutatnak az esztergomi királyi palota adományozása (1249), ill. az érsekséget támogató intézkedései. Egy vonatkozásban azonban nézeteltérésük támadt, amelynek okáról IV. Ince 1245. február 28-i parancslevele ad felvilágosítást. A pápa Benedek kalocsai érseket vizsgálat lefolytatására utasította, miután a király panaszt emelt Zelandus veszprémi püspökké választása miatt. IV. Béla azt kifogásolta, hogy a veszprémi káptalan megkérdezése nélkül választotta meg a püspököt, holott az uralkodó beleegyezését az ország régi szokása szerint ki kell kérni. Mi több, bár ez ellen a király

⁹⁰ MES I. 394.

⁹¹ Bertalan pécsi püspök mint az közismert a majdani pálos szerzetesrend egy másik korai alkotóelemének kialakulásában, az Ürög-hegyi (jakabhegyi) remetek közösséggé formálódásában játszott elvitathatatlan szerepet. A másik párhuzam Pál veszprémi és később András egri püspök, akik egyházmegyéjükben és általánosságban is támogatták a remete közösségeket. KOSZTA 2009. 75; KISS – SARBAK 2009a. 306–307; KISS – SARBAK 2009b. 389–391.

⁹² MES I. 363–364.

⁹³ POTTHAST 11812. sz., THEINER I. 199.

⁹⁴ POTTHAST 11878. sz., THEINER I. 201.

⁹⁵ DL 32392, MES I. 378.

⁹⁶ Valószínűleg 1252-ben kezdeményezte az ercsi kolostor benépesítését, miután a karthauziak történet átadás nem járt sikerrel, és a mongolok is pusztították, Bánca ciszterciekkel kívánta benépesíteni. Erről IV. Ince 1253. január 18-i oklevele tájékoztat, amelyből kitűnik, hogy az akkor már bíboros Bánca még érsekként kezdeményezte a ciszterciek betelepítését. I. Táblázat 39. sz. Az eredetileg bencés apátságként létesült Ercsit első alkalommal II. András akarta a cisztercieknek átadni, de mivel ez nem valósult meg, 1238-ban IV. Béla a karthauziaknak adta, legalábbis így értelmezhető IX. Gergely 1238. augusztus 8-i oklevele. Vö.: THEINER I. 164; KOLOSTOROK 2008. 'Ercsi'.

⁹⁷ Vö. THEINER I. 198–199, 200–201.

törvényesen tiltakozott, az esztergomi érsek mégis megerősítette az egykori veszprémi kanonokot püspöki méltóságában. A királyi panaszból az is kiderül, hogy az érsek és más főpapok a királyi jogokat csökkenteni, mérsékelni igyekeznek.⁹⁸ Jóllehet a királyi ellenvetés jogszerűségét a pápai parancslevél maga is elismerte – erre vonatkozott a *post appellationem ad nos legitime* kitétel – és IV. Béla az év folyamán, egészen 1245 decemberéig tudatosan mellőzte a veszprémi püspököt a kormányzatból,⁹⁹ Zelandus végülis megmaradhatott püspöki hivatalában. A király és Bánca viszonya sem romlott meg, a kettejük közötti feszültség átmeneti lehetett. IV. Béla a veszprémi püspökkel ellentétben Báncsát nem mellőzte a kormányzatból, ezt még az sem látszik alátámasztani, hogy a kancellári feladatokat Benedek kalocsai érsek látta el. Ő ugyanis már 1240-ben e minőségben szerepel, egészent 1261-ig, így tehát Bánca valamiféle mellőzését e kormányzati szerepkörben nehéz a veszprémi püspökválasztással indokolni.¹⁰⁰

⁹⁸ „[...] *Ex parte carissimi in Christo filii nostri ... regis Ungarie illustris nobis est oblata querela, quod cum de antiqua et approbata regni sui consuetudine hactenus pacifice observata, in electionibus pontificum consensus regius debeat postulari, canonici Vesprimiensis ecclesie contra consuetudinem huiusmodi temere venientes, assensu eius, sicut debuit minime requisito, qui commode requiri poterat et de iure debebat, magistrum Zelandum eorum canonicum in Vesprimiensem episcopum eligerunt, quam electionem venerabilis frater noster ... archiepiscopus Strigoniensis, loci metropolitanus post appellationem ad nos legitime interpositam confirmavit, alias quoque tam ipse, quam alii prelati et clerici eiusdem regni post vastitatem datam a Tartaris, iura et libertates ipsius regis pro sua diminuunt voluntate, in eius non modicum preiudicium et gravamen [...]*” Reg. Vat. 21. fol. 158^r, 331. sz; POTTHAST 11567. sz., RIV 1074. sz., THEINER I. 193.

⁹⁹ IV. Béla oklevelei 1244. április 21. és 1245. december 12. között üresedésben levőnek írta a püspökséget. A köztes időszakban még egy hamis oklevél is így fogalmaz (1245. április 26, RA 805. sz.) Vö. MREV I. XC; ZSOLDOS 2011. 100.

¹⁰⁰ Vö. ALMÁSI – KOSZTA 1991. 10–11.

A PÁPAI KORMÁNYZATBAN

AZ ELSŐ PÁPAI MEGBIZATÁSOK (1241–1252)

Bánca István már jóval bíborosi kinevezése előtt nyert el pápai megbízásokat. Személye nem volt ismeretlen IX. Gergely kormányzata előtt, amint erre már a korábbi szakirodalom is rámutatott.¹⁰¹ István még váci püspök volt, amikor a mongolok elől menekülő király általa kért segítséget II. Frigyes császártól és IX. Gergelytől. A megbízás idejét nehéz meghatározni, annyi tudható biztosan, hogy kezdete IV. Bélának a pápához intézett levele alapján 1241 májusára tehető. Ebben a minőségben (*legatus*) említi a váci püspököt II. Frigyes III. Henrik angol királyhoz intézett levele (1241. július 3.) is. Valószínűleg ez után tolmácsolta Bánca a mongol pusztításokról szóló híreket IX. Gergelynek. Bár a pápa egy későbbi (1241. július 1-jén) levele nem nevezi meg a hír forrását,¹⁰² június 16-i parancslevele alapján biztosra vehető, hogy Bánca István volt az, hiszen éppen ő kapott pápai felhatalmazást arra, hogy a mongolok ellen keresztes hadjáratra szóló felhívást intézzen Magyarországon és a szomszédos területeken.¹⁰³ Mivel IX. Gergely ez év augusztus 22-én elhalálozott, ez jelentette István követségének, pápai megbízásának végét is. Arra már igen bajos választ adni, hogy Itáliában maradt-e, vagy esetleg visszatért Magyarországra. Ebből a szempontból nem ad támpontot IV. Béla 1242. január 9-re keltezhető, a pápához küldött levele sem, mivel abból csak a követség sikertelenségére lehet áttételesen következtetni.¹⁰⁴

¹⁰¹ PAULER 1899. II. 225–229; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 10.

¹⁰² A pápa 1241. július 1-jén a királyhoz intézett levele nem nevezi meg a hír forrását: „*Nuper autem audito, quod gens Tartarorum ad regnum Ungarie manus depopultrices extendens [...]*”. RGIX III. 6094. sz., THEINER I. 185. Ld. még Bonfini rövid leírását is, idézi: VARGA 2003. 106–107. Félrevezető Fejér György szövegközlése, aki a fejregesztában Istvánt említi: „*Ch. 1241. Gregorius PP. IX. de clade Hungaris illata per Stephanum Vaciens. Episcop. certior factus, consolationem apud Belam R. iterat, suamque de pace cum Friderico ineunda, subsidii ferendi gratia, promptitudinem declarat*”. FEJÉR IV/1. 228–230. Ugyanő közöl egy másik pápai levelet június 17-i dátummal (uo. 216–218), de az sem említi a hírvívó személyét.

¹⁰³ „[...] *fraternitati tue in virtute obediencie districte precipiendo mandamus, quatenus per Ungariam et vicinas provincias verbum crucis iuxta datam tibi a deo prudentiam per te ac alios, [...] assumpto crucis signaculo potenter et viriliter se accingant, salutaribus monitis inducere non postponas. [...]*”. THEINER I. 184.

¹⁰⁴ A király e levelében összesen három követséget említ, amelyek a mongolok elleni segítséget célozták: 1) Istvánét, 2) Lukács győri prépostot és István főesperes kiküldését, 3) bizonyos domonkos szerzetesekét. Az első sorsáról sajnos nem tesz említést, míg a másodikkal kapcsolatban megjegyzi, hogy a két követ a tengerbe veszett. Megjegyzendő azonban, hogy az eredeti szöveg a Párizsi Bibliothèque Nationale állományában van. Szentpétery jegyzete alapján („XVIII. századi másolata a cluny tekercekről a párizsi Bibl. Nation. Fonds lat. n° 8990.” RA 712. sz.) azonban nehéz a pontos azonosítás, mivel az említett for-

István további megbizatásainak egyelőre volt egy objektív akadály, ugyanis már IX. Gergely halálát követően egy átmeneti időszak kezdődött IV. Celesztin mindössze két hetes pontifikátusával (1241. október 28. – november 10.), majd az ezt követő több, mint másfél éves széküresedéssel (*sedis vacantia*), amelyet végül IV. Ince megválasztása zárt le (1243. június 25/28.).¹⁰⁵

Érdekes, hogy nem sokkal az új pápa beiktatása után Bánca István megkapta első pápai legátusi megbizatását. Sajnos ennek részletei nem ismertek, csupán annyi tudható, hogy IV. Ince 1243. július 19-én Bánca feladatául szabta, hogy az eretnokség ellen lépjen fel Horvátország és Dalmácia területén. Mivel István ekkor még nem volt tagja a bíborosi testületnek, megbizatása egyszerű kiküldött legátusként szólította e vidékre, kiválasztását talán a helyismeret, esetleg valamiféle hagyomány indokolta.¹⁰⁶

Miután Bánca ténylegesen elnyerte az esztergomi érseki címet, 1244 és 1248 között sűrűn megjelenik pápai oklevelekben, igaz immár nem legátusként, hanem konkrét pápai megbízások címzettjeként. Egy alkalommal, még 1244-ben a királyt kellett figyelmeztetnie a pannonhalmi apátságtól elvett birtokok és tizedek visszadására.¹⁰⁷ Három ízben kapott megbízást szerzetesrendek védelmére, először 1245-ben a ferenceseket¹⁰⁸ és a domonkosokat,¹⁰⁹ majd 1248-ban a johannitákat¹¹⁰ kellett megóvnia az esetleges zaklatásoktól (*molestatio, gravamina*). Ezek a megbízások azonban nem tekinthetők kizárólagos „magyar ügyeknek”, mivel a pápa hasonló jellegű parancsokat adott ki szinte egész Európára vonatkozólag.¹¹¹

A mongol kérdés érdekes módon csak egy alkalommal jelent meg a pápai megbízások között, 1247 februárjában Bánca és a kalocsai érsek, Benedek arra kaptak megbízást, hogy a király kérésének megfelelően a mongolok ellen alkalmas helyek megerősítéséről gondoskodjanak.¹¹² Erre nyilván azért került sor, mert ugyanekkor IV. Ince a mongolokkal szemben keresztes hadjárat meghirdetésének tervéről értesítette a királyt.¹¹³ Ezzel összefüggésben érdemes feltenni a kérdést, hogy Bánca István

rás Cluny apátságának egyik oklevélgyűjteménye, amely 225 folio terjedelmű. Bibliothèque Nationale de France, MS Latin nr. 8990 (Copie des rouleaux de Cluny relatifs aux privilèges du Saint-Siège). Bánca követségére és pápai megbizatására ld. a Melléklet II. Táblázat II/1. alatt!

¹⁰⁵ HC I. 6–7.

¹⁰⁶ „[...] tibi legationis officium in Croacia et Dalmatia duximus committendum [...]”. THEINER I. 187. Ez a vidék utoljára IX. Gergely Marcellinus arezzói püspöknek adott megbizatásában szerepelt, akit Anconába küldött bizonyos tárgyalások végett, és ennek fedezét a dalmáciai és isztriai egyházakkal kívánta előteremtetni. Sajnos ennek pontos ideje nem ismert, mivel csak IV. Ince 1244-es és 1246-os parancsleveleiből ismerjük, pontos dátum nélkül. Reg. Vat. 21. fol. 81^r – alapján RIV. 503. sz., SMIČIKLAS IV. 194. sz. Ugyanilyen tartalmú levelet adott ki 1246. július 11-én is. POTTHAST 12218 sz., MONSLAV I. 96., SMIČIKLAS IV. 262. sz.

¹⁰⁷ 1244. december 20.: DF 2007703, POTTHAST 11481. sz., MES I. 357., ÁÚO II. 160.

¹⁰⁸ 1245. augusztus 18.: POTTHAST 11812. sz., THEINER I. 199.

¹⁰⁹ 1245. szeptember 17.: POTTHAST 11878. sz., THEINER I. 201.

¹¹⁰ 1248. október 3.: DL 32392, MES I. 378.

¹¹¹ Pl.: THEINER I. 198–199, 200–201.

¹¹² POTTHAST 12414 sz., THEINER I. 204.

¹¹³ THEINER I. 203–204.

személye összekapcsolódott-e a mongol kérdéssel, és ha igen, ez közrejátszhatott-e későbbi bíborosi kinevezésében.¹¹⁴

Az 1241-es követség erre enged következtetni, ugyanakkor jól ismert, hogy a mongolok elleni fellépést a pápai politikában éppen 1241 tavaszán erőteljesen háttérbe szorította IX. Gergely és II. Frigyes konfliktusa. Minden bizonnyal ennek köszönhető István követségének sikertelensége, IV. Béla újabb – szintén sikertelen, ill. csak elvi támogatást eredményező – próbálkozásai, ill. az a panasz, ami a magyarországi egyháziakban és világiakban 1242 elején megfogalmazódott.¹¹⁵ IV. Ince trónraléptekor úgy tűnt, az új pápa politikájában vezető szerepet kap a mongolok elleni fellépés, ám azt hamarosan háttérbe szorította a császárral folytatott újabb küzdelem. Így nem meglepő, hogy az 1245-ben összehívott I. Lyoni Zsinat főbb témái között első helyen II. Frigyes helyzete szerepelt, ill. Latin Császárság és Szentföld, továbbá az aggasztó egyházfegyelmi ügyek mellett Magyarország és a mongol veszély háttérbe szorult. Nem meglepő, hogy 1247-ben is csak az újabb mongol támadás hírére került előtérbe a kérdés.¹¹⁶

ESZTERGOMTÓL PRENESTÉIG

Bánca István bíborosi kinevezése több érdekes, és máig nem teljesen tisztázott kérdést vet fel: 1) milyen célok vezérelték IV. Incét, amikor az esztergomi érseket bevonásta az egyházkormányzat legmagasabb szintű vezetésébe, és 2) ez ténylegesen meg is valósult-e, 3) valamint mi állt annak hátterében, hogy István láthatólag vonakodott az Örök Városba költözéstől, és csak hosszas huza-vona után volt hajlandó erre. Először az első és az utolsó kérdést érdemesebb tüzetesen megvizsgálni, a másodikat ugyanis érdemben István bíborosi tevékenységének fényében lehet megválaszolni.

Az első kérdésre eddig többféle válasz is megfogalmazódott. Az egyik markáns vonulat abból indul ki, hogy Bánca legelső diplomáciai szereplése a mongol kérdéssel függött össze, így feltételezhető, hogy kinevezése is ennek köszönhető, vagyis a mongol veszedelem napirenden tartásaként értelmezhető. Mint láthattuk ennek nem kedvezett IX. Gergely pápa halála és az elhúzódó pápaválasztás, ami lényegében a pápai-császári konfliktusok állandósulására vezethető vissza. Nem csoda, hogy a mongolok elleni tényleges fegyveres fellépés – a keresztes hadjárat – váratott magára, sem közvetlen magyarországi megbízatás formájában (erre az utolsó példa éppen 1241-ben akad), sem más szomszédos területek bevonásával összefüggésben nem jelent meg. Kérdés, hogy az 1245-ben ülésezett I. Lyoni Zsinat mennyiben foglalkozott e kérdéssel, lehet-e esetlegesen ehhez kötni Bánca kinevezését a mongolok által leginkább

¹¹⁴ Ez a kérdés tulajdonképpen már korábban is megfogalmazódott: ALMÁSI – KOSZTA 1991. 11–12.

¹¹⁵ JACKSON 2003. 352.

¹¹⁶ ALMÁSI – KOSZTA 1991. 11–12; JACKSON 2003. 352–353.

fenyegetett ország képviselőjének biztosításaként; magyarul a pápa egy magyar főpap bíborossá emelésével akarta-e beemelni az egyetemes egyházpolitikába azt a témát.

E felvetésre eddig nem fogalmazódott meg egyértelműen helyeslő vagy elutasító válasz sem. A zsinat összehívásának körülményeit és az ott meghozott határozatokat együttesen figyelembe véve alkothatunk véleményt arról, hogy mekkora jelentőséggel bírt a mongol kérdés és ezen keresztül mennyire állt az érdeklődés homlokterében Magyarország.

IV. Incének a zsinat főbb témáit meghatározó beszéde öt kérdéskört sorolt fel. Ezek között első helyen szerepelt a mongol pusztítás, majd következett a többi négy, a görögök pusztításai, a Lombardiát sújtó eretnek mozgalmak, a Szentföldet ért támadások, végül pedig II. Frigyes császár egyházzal szembeni tettei. A Matheus Parisiensis olvasatában közölt sorrend¹¹⁷ valódiságát nehéz eldönteni, mindenesetre a szakirodalom alapvetően máshová teszi a hangsúlyt. Conrad Hefeled eredeti német, és annak Leclercq-féle francia bővített kiadása szerint az itt megfogalmazott témák sorrendje a következő volt: 1) a fő- és alsópapság vétkei, 2) Jeruzsálem elvesztése a szaracénok támadása nyomán, 3) a görögök (pontosabban Johannes Vatatzes) támadásai Konstantinápoly ellen, 4) a mongolok által véghezvitt pusztítás és végül 5) Frigyes császár Egyházat sújtó intézkedései, cselekedetei.¹¹⁸ Almási Tibor és Koszta László Báncsa bíborosi pályafutását eddig legrészletesebben bemutató és elemző tanulmánya megint más sorrendet ad: 1) mongol veszedelem, 2) Latin Császárság fenyegetett helyzete, 3) Frigyes császár Egyházat sújtó tettei, 4) Jeruzsálem elvesztése, 5) az alsó- és a főpapság vétkei.¹¹⁹

A zsinat tevékenysége, az egyes ülésszakok lebonyolítása és különösen a tárgyalások alapján úgy tűnik, hogy az igazi fő téma a pápa és a császár konfliktusának rendezése volt, ez töltötte ki az első két *sessiót* (1245. június 28., július 5.).¹²⁰ A július 17-i harmadik ülés előtt IV. Ince egy a pápaság kiváltságait tartalmazó gyűjteményt adott ki, ami szintén ebbe a logikába illeszkedik, és csupán az említett ülés keretében születtek határozatok a Szentföld védelme és a mongol veszedelem elhárítása érdekében.¹²¹

A zsinat első 12 kánonja alapvetően jogtechnikai kérdésekkel foglalkozott (delegált bírók kiválasztása, idézés, kiközösítés kihirdetése, stb.),¹²² míg a terjedelmes 13. részletesen kitért az egyházi vagyon gondos kezelésének kérdésére¹²³. A következő határozat a konstantinápolyi (latin) császár és a Szentföld megsegítésére előírta az egyházi javadalmak után fizetendő hozzájárulást. Ebben a szellemben intézkedett a 15. kánon is, amely az ezen ügyek támogatását szolgáló hagyatéki felajánlásokat

¹¹⁷ Ezt a sorrendet Matheus Parisiensis munkája (*Chronica Maiora*) tartotta fenn. MPCHRM 258–259.

¹¹⁸ HEFELE V. 1109; HEFELE – LECLERCQ V/2. 1637–1638.

¹¹⁹ ALMÁSI – KOSZTA 1991. 12.

¹²⁰ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1638–1642.

¹²¹ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1642.

¹²² HEFELE – LECLERCQ V/2. 1642–1647.

¹²³ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1647–1651.

tárgyalta.¹²⁴ A 16. határozat foglalkozott a mongol kérdéssel, beszámolt Lengyel-, Orosz- és Magyarország elpusztításáról, a mongolok rémtetteiről, és arra buzdított minden keresztényt, hogy kerüljék az érintett területeken való utazás miatt fellépő esetleges veszedelmeket, ill. alkalmas védművekkel igyekezzenek meggátolni a mongolok további pusztításait.¹²⁵ Végül a következő 17. kánon a Szentföldre induló keresztetek előkészületeit, a már szokásosnak mondható anyagi fedezet, a húszad beszédéről rendelkezett.¹²⁶

A zsinat ezen első rendelkezéscsoportja mellett 12 másik meghozatalára is sor került, amelyek néhány konkrét esetet leszámítva (két ízben foglalkozott határozat tétetelesen a reimsi érsek jogaival,¹²⁷ ill. a 7. kánon határozott II. Frigyes császár kiátkozásáról¹²⁸) alapvetően az egyházi perrendtartás kérdéseit taglalta¹²⁹.

Összességében tehát úgy tűnik, hogy nem a mongol kérdés állt Bánca kinevezésének hátterében, a pápa ezirányú politikájának más mozgatórugói lehettek,¹³⁰ hiszen fel sem merült egy ellenük vezetendő kereszties hadjárat, és a pápa 1247-ben is a két évvel korábban megfogalmazott egyetlen ezirányú határozat szellemében adott parancsot – mint láttuk éppen Báncsának – védművek építésére¹³¹.

A másik magyarázat a korabeli pápai kuriális politikában véli felfedezni Bánca bíborossá emelésének lehetséges, ha nem is kizárólagos okát. A IX. Gergely halálával kezdődő majd' két évig tartó válságos időszak szinte ellehetlenítette a pápai kormányzatot. A császársággal folytatott elkeseredett küzdelemben az utóbbi erőteljes befolyást gyakorolt a reformpápaság idejétől egyre nagyobb szerepet játszó bíborosi kollégiumra. Érdemes tehát alaposabb vizsgálat alá venni ennek a kormányzati testületnek a korabeli működését.

Mint köztudott a bíborosi egyházak a Róma egyházmegye, azon belül is első-sorban az Örök Város jelentősebb egyházainak vezetőiből fokozatosan alakultak ki. Mivel egyik csoportjukat a korai időkben alszerpap rangú klerikus vezette, ennek megfelelően ezek a későbbiekben is mint diakónus-bíborosi címek állandósultak. Ugyanez vonatkozik azokra, amelyeket szerpap vezetett, ezeket presbiter-bíborosi titulusoknak nevezzük, végül bizonyos Róma környéki püspökök is helyet kaptak a későbbi bíborosi testületben, ők adják annak harmadik, egyben legkisebb létszámú csoportját (püspök-bíborosok). Az első két csoportba tartozó egyházak előljárói eleinte liturgikus kötelezettségeiben segítették Róma püspökét, és csak fokozatosan alakult kormányzati jellegű testületté. A *cardinalis* kifejezés a *cardo* szóra vezethető vissza, kialakulása összefüggésben állt a római lelkipásztori és kormányzati fel-

¹²⁴ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1651–1653.

¹²⁵ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1653–1654.

¹²⁶ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1655–1661.

¹²⁷ Can. 2., 11.: HEFELE – LECLERCQ V/2. 1663–1664., 1672.

¹²⁸ Can. 7.: HEFELE – LECLERCQ V/2. 1667–1669.

¹²⁹ HEFELE – LECLERCQ V/2. 1662–1663., 1664–1666., 1669–1676.

¹³⁰ Ugyanerre következtetett már, bár valamelyest megengedően: ALMÁSI – KOSZTA 1991. 11–12.

¹³¹ POTTHAST 12414 sz., THEINER I. 204.

adatok 1. századtól megfigyelhető növekedésével. Ez vezetett el a tituláris egyházak kialakulásához, amelyek száma azonban az 1. század végi 7-ről (7 diakonális egyház) csak 400 körül érte el a 25-öt. Őket tekintették a „püspöki klérus” tagjainak, együttesen jelenítették meg a Péterre ruházott apostoli hatalmat, akik segítik Róma püspökét a lelkipásztori és kormányzati feladatokban. Egy részük valóban Róma püspöke mellett végezték a liturgikus feladatokat, közülük a legmagasabb rangú volt az *archipresbyter*, őket követte a 7 diakonális régió előjárója (élükön: *archidiaconus*), utánuk pedig az *acolytusok* és *lectorok* (42). A *cardinalis*, ill. *cardine constitutus* kifejezések így a római püspöki klérushoz tartozást fejezték ki a római egyházi nyelvezetben. I. Gergely pápa korától figyelhető meg a *presbyter* és *diaconus cardinalis* megkülönböztetése.¹³²

A bíborosi egyházak száma a 8. században 25-ről 22-re csökkent, ugyanekkor zajlott le a római klérus átszerveződése: a 7 patriarchális egyház osztozik a lateráni bazilikával a vasárnapi istentisztelet tartása tekintetében, ezeket azonban immár püspököknek nevezik, akik nem megyéspüspököknek tekintendők, hiszen egy-egy tituláris egyház püspökei voltak.¹³³ Szintén a 9. századtól figyelhető meg a római „püspöki klérus” egy rétegének *presbyter cardinalis* formájú megnevezése, ők valamenynyien a püspöki rangú kardinálisok egyházainak felszentelt papjai voltak.¹³⁴ A *diaconus cardinalis* megjelölés csak a 11. században jelenik meg. Ez azonban egyúttal egy 10. században bekövetkező változás eredménye. Ekkor ugyanis eltűnik a 7 archaikus *diaconalis regio* Rómában, és helyébe a presbyter-bíborosi egyházakhoz hasonló új, immár 12 területi egység jön létre, de ezek már kormányzati jellegűek. Az eredetileg liturgikus-karitatív okokból létrejött késő római rendszer funkcióit (*subdiaconus*, *acolytus*) pedig a pápai palotához tartozó és bíborosi klerikusok vették át.¹³⁵

A kardinálisok a 11. század közepe előtt nem rendelkeztek Rómán kívül is érvényes hatalommal, csak a városban bírtak különleges liturgikus jogosítványokkal (pápával közös istentisztelet, passzív választójog a 10. század második felétől). Ugyanakkor a „püspöki klérus” körében lejátszódott fejlődés, vagyis a kardinális kifejezés római fejlődési modellje példa volt a Rómán kívüli egyházi társadalom számára, ezzel magyarázható, hogy Rómán kívül is felbukkan a *cardinalis* kifejezés, és idővel széles körben elterjedt.¹³⁶

Az általános fejlődéstörténeten túl természetesen nem mellőzhető a bíborosi *testület* kormányzati szerepének rövid bemutatása, ami a 11. század közepén kibontakozó egyházi reform idején jelent meg. A bíborosoknak az 1059-es pápaválasztási dekrétummal vitathatatlan szerepük lett az Egyház legmagasabb szintű vezetésében.

¹³² FÜRST 1967. 14–20., 41–43; LEFEVRE 1972. 985–987.

¹³³ FÜRST 1967. 61–62, 69–71. Ellenben a 8. század eleji *Ordo clericalis* I,1-4. szerint még a mindig a régebbi rendszer volt érvényben, azaz Rómában 7 egyházi régió van, ezek élén egy-egy *diaconus* áll. Uo. 62.

¹³⁴ FÜRST 1967. 64.

¹³⁵ FÜRST 1967. 67–68.

¹³⁶ FÜRST 1967. 72–73. A Rómán kívüli bíborosokra ld. részletesen uo. 119–200.

Ez a folyamat tovább erősödött az investitúra harcok idején: II. Orbán és II. Paszkál korától a bíborosok egyre inkább a pápától függetlenül testesítették meg a *communio fidelium*-ot. Nem véletlen, hogy a 12. század elejétől a pápák már nem sorozatos római zsinatokkal vezettek be reformokat, hanem a bíborosi testületre támaszkodtak, ez indokolta az új kreációkat is. Az önállósodás olykor azonban éppenséggel belső megosztottságot eredményezett, pápa-bíborosi kollégium belső feszültségeinek komoly szerepe volt a 12. század közepi skizmák (Anaklét, III. Sándor/IV. Viktor) kialakulásában. Éppen ezért a III. Lateráni Zsinat (1179) rögzítette a bíborosi kollégium jogosítványait (*Licet de vitanda*), majd megindult a kánonjogi alapelvek lefektetése is, amely azt lényegben mint a pápát kizárólagosan választó testületet, a pápa „szénátusát” határozta meg.

A döntéshozatal közösséget fejezték ki a pápai privilégiumokon a 12. század közepétől megjelenő bíborosi aláírások, amelyek a kormányzatban való tényleges részvétel egyik leginkább kézzelfogható jelei voltak. Ez vezetett el a *consistorium* kialakulásához, amelynek tagjai a törvényalkotás, bíraskodás és igazgatás hármas feladatkörét látták el. A kúriai tevékenység természetesen nem merült ki konzisztórium döntésekben, a bíborosok gyakran töltöttek be funkciókat a pápai kancellária, kamara kötelékében, vagy működtek pápai gyóntatóként.¹³⁷

Ami mármost a bíborosok számát illeti, a korai időszak 25 körüli összege a 12. század elején már igen magas, kb. 50 volt, majd III. Sándor korában 30 körülre csökkent, és végül a 14. század közepén 20 körül állapodott meg.¹³⁸ E a fejlődési vonalon belül Bánca korszakát tágabban értelmezve – annak határait kitolva IX. Gergely pontifikátusára is – érdekes sajátosságok figyelhetők meg.¹³⁹

Mint minden testület esetében, itt is fontos volt – pontosabban lett volna – a folytonosság. A III. Ince által kinevezett bíborosok közül 13 fő volt hivatalban, ill. érte meg a vizsgált korszakot. Döntő többségük esetében az látszik, hogy haláluk után nem történt újabb kinevezés jellemzően IV. Ince idejéig, aki első alkalommal 1244. május 28-án kreált bíborosokat. Az 1213-ban albanói püspök-bíborossá emelt Pelagius halála után (1230. január 30.) csak IV. Ince nevezett ki utódot erre titulusra, ugyanez igaz Stephanus de Ceccano (Tizentkét Apostol, 1227), Stephanus de Normandis (Tiberisen túli Szűz Mária, 1228), Johannes (via lata-i Szűz Mária, 1212) esetében. Egyéb, szintén III. Ince által kreált bíborosok esetében más a megoszlás, ugyanis ezeknél, nemhogy IV. Ince idején, hanem olykor évtizedig – jellemzően V. Celesztin pontifikátusáig, vagy még későbbi időkgig – nem neveztek ki senkit.¹⁴⁰ Ettől valamelyest eltér Johannes de

¹³⁷ GANZER 1963. 10–11; LEFEVRE 1972. 989–992.

¹³⁸ FÜRST 1967. 61–62, 69–71; LEFEVRE 1972. 994.

¹³⁹ A részletekre ld. a Melléklet III. Táblázatát (Bánca István bíboros kortársai).

¹⁴⁰ Stephanus Langton halála (1228) után titulusa (Szt. Chrysogonus) 1405-ig betöltetlen volt. Leo Brancalonis 1230 k. hunyt el, itt csak V. Celesztin idején találkozunk „utódával” (Jeruzsálemi Szt. Kereszt). Petrus Saxonist (1219) csak 1227-ben követte Bartholomeus a Szt. Pudenciána presbiter-bíborosi hivatalában, de az ő halála (1230) után 1278-ig kellett várni a betöltésre. Octavianus de Conti dei Segni 1231-ig állt a Szt. Szeργiusz és Bacchusz diakónus-bíborosi egyház élén, itt csak a 15. század utolsó

Columna esete, aki 1245-ig állt a Szt. Potenciana presbiter-bíborosi egyház élén, itt csak IV. Orbán idején történt újabb kinevezés (1262). Szintén IV. Ince idejéig viselte hivatalát Rainerus Capoccus (cosmedini Szűz Mária, 1244/1250), az utódlás itt is csak IV. Orbán alatt következett be (1261). Ugyanígy történt Johannes Gualla de Beccaria (porticui Szűz Mária, 1205–1211, Szt. Szilveszter és Szt. Márton, 1211–1227) vonatkozásában, az ő 1227-es halála után 1261-ig üresedés figyelhető meg. A folyamatosság e csoportból egyedül Thomas de Episcopo Capuanusnál (Szt. Szabina diakónus-bíborosi egyház) mutatkozik meg: hivatalát 1243-ig viselte, majd nem sokkal ez után, IV. Ince már be is töltötte Hugues de Saint Cher személyében.

III. Honorius három bíborosa érintett a kérdésben, Aldebrandus Cajetani (Szt. Zsuzsanna), Romanus Bonaventura (Szt. Angelus) és Aegidius de Torres Hispanus (Szt. Kozma és Damján), közülük az első esetben 1223 és 1281 között betöltetlen maradt a hivatal, Romanus halála (1235) után viszont IX. Gergely a legközelebbi alkalommal (1239) már betöltötte e tiszteket. Aegidius 1247-ben távozott az élők sorából, de itt csak 1262-ben nevezett ki utódot IV. Orbán pápa, holott erre neki és elődjének is lett volna már lehetősége.

A IX. Gergely által kinevezett 12 bíboros közül öt esetében maradt betöltetlen a tiszt hosszabb-rövidebb ideig, abban az esetben, ha az illető még ugyanezen pápa, de legkésőbb IV. Ince idején elhalálozott. Simon de Solliaco (Szt. Cecília) 1232-ben halt meg, utódát csak IV. Orbán nevezte ki 1262-ben, akárcsak Gaufridus Castiglioni esetében (Szt. Márk), aki 1239-ben Sabina püspök-bíborosa lett. Bartholomeusról (Szt. Pudenciána) már korábban volt szó.

Az 1239-es év még más érdekességeket is tartogat. Thomas de Episcopo Capuanus (Szt. Szabina) 1239. június 23-án írt alá utoljára pápai bullát,¹⁴¹ de tisztét egészen 1243. augusztus 22-ig viselte,¹⁴² így ezt a titulust csak ezután kellett újra betölteni. Ebben az esetben tehát arról van szó, hogy az illető 1239 és 1243 között nem vett részt közvetlenül a pápai kormányzatban¹⁴³. Jacobus de Vitriaco (Tusculanum) utolsó aláírási dátuma azonos (1239. június 23.), és nem sokkal később, 1241. májusában halhatott meg.¹⁴⁴ E bíborosi cím betöltésére, tehát az első lehetséges időpontban sor került. A harmadik bíborost, Gaufridus Castiglioni (Szt. Márk) 1239-ben IX. Gergely a sabinai püspök-bíborosi egyház titulusára helyezte át, amelyet Gaufridus pápává választásáig (1241. október 25., IV. Celesztin) viselt. Itt ellen-

negyedéből van adat betöltésére (HC II. 67.). Gregorius Crescentio után (1226) csak XXII. János idején történt újabb kinevezés (Szt. Theodor).

¹⁴¹ POTTHAST 10770 sz

¹⁴² HC I. 4.

¹⁴³ Vö.: PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 13.

¹⁴⁴ POTTHAST 10770. sz., HC I. 6., 38. Itt 1240, ill. 1244. április 30. szerepelnek. Ezzel szemben IX. Gergely 1241. május 16-i levele már „jó emlékezetűnek” nevezi. Felmerül ugyan még egy negyedik név is, Nicolaus de Conti dei Segnié, ám az ő személye erősen kérdéses, mivel egyetlen pápai oklevelet sem írt alá, valamint állítólagos örményországi legációja is vitatott. Vö.: HC I. 6; PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 99–111, 531–532.

ben arról van szó, hogy korábbi bíborosi címét nem töltötték be, ez majd csak jóval később, 1262-ben következett be.¹⁴⁵

Nicolaus de Conti dei Segni 1239-ben távozott az élők sorából, utóda mégis csupán 1244-ben nyert kinevezést (Szt. Marcell). Itt természetesen az is lehetséges – a halál dátuma ugyanis pontosan nem ismert – hogy ez később következett be, mint IX. Gergely utolsó bíborosi kreációja ugyanezen évben, így a következő lehetőség épenséggel 1244-ben adódott. Tovább bonyolítja azonban a helyzetet, hogy Nicolaus személyének valóságával szemben komoly kételyek merültek fel.¹⁴⁶

IX. Gergely halála után öt évig nem volt, nem is lehetett szó kinevezésekről: IV. Celesztin alig két hetes uralma után másfél esztendeig maga a pápai hivatal is betöltetlen volt. IV. Incét 1243. június 25-én választották pápává (hivatalba lépése három nappal később következett be), az első bíborosi kinevezési hullám ideje mégis majd' egy évvel később, 1244. május 28-án jött el. Itt is a folytonosság hiánya jellemző. Ahogy a korábbiakban láthattuk, az ekkor betöltött bíborosi hivatalok (13!) egy része már évek óta üresedésben volt, többségük összesen nyolc esetben (Porto, Sabina, Tusculanum, Lucinai Szt. Lőrinc, Szt. Marcell, Szt. Szabina, Szt. György, Szt. Miklós) lehet kimutatni, hogy az új bíboros kinevezése az előd halála utáni első adandó alkalommal történt meg. Ráadásul az egyiket éppen maga IV. Ince idézte elő azzal, hogy „hagya magát” pápává választani. 1244. május 28-án tehát a szó szoros és átvitt értelmében is kardinális kérdés volt új bíborosok kinevezése a kormányzás fenntarthatósága érdekében. Tisztázatlan ugyanakkor, hogy mi idézte elő ezt a helyzetet.

Az egyik tényező abban keresendő, hogy az említett „lehetséges első adandó alkalom” IX. Gergely halálát követően majd' három évvel következett be. A másik pedig abban, hogy ugyanezen pápa pontifikátusa alatt nemhogy nem nőtt abszolút értékben a betöltött bíborosi egyházak száma, hanem több meglévő esetében sem neveztek ki utódot a pontifikátusa alatt elhalálozott kardinálisok helyére.

Az albanói püspök-bíborosi tisztség Pelagius Galvani halálával üresedett meg (1230. január 30.), akit majd csak 1244-ben követ Petrus de Collemedio. A presbiter-bíborosi egyházak közül a Szt. Cecília 1232–1262 között, a Szt. Márk 1239–1244, a Szt. Pudenciána 1230-tól 1278-ig, a Szt. Szilveszter és Szt. Márton 1227 és 1261 között, míg a diakónus-bíborosi titulusok csoportjában a Szt. Adorján 1228–1244, a Szt. György 1239–1244, míg a legrégebben a Via lata-i Szűz Mária, 1212 és 1244 között volt üresedésben. Összességében tehát IV. Ince a régóta betöltetlen bíborosi egyházak közül egy püspöki, egy presbiter és három diakónus rangú élére nevezett ki valakit, ill. nyolc másik esetben a közelmúltban megüresedett titulusokat töltötte be újjakkal. Ez utóbbiakat tekintve a püspöki rangúak közül a portóit Otto de Tonengo nyerte el – igaz áthelyezéssel, azaz itt nem valódi kreációról volt szó –, a sabinait pedig Guillelmus de Sabina. Ehhez számítható még Eudes de Châteauroux, aki valamivel később

¹⁴⁵ HC I. 8; PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 32–40.

¹⁴⁶ PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 531–532.

került hivatalba. A presbiter-bíborosi egyháznaknál a már említett (Szt. Márk) mellett további három kapott új vezetőt, Pierre de Bar (Szt. Marcell), Guilelmus Taliante (Tizenkét Apostol) és Johannes de Toledo (Lucinai Szt. Lőrinc) személyében, ill. valamivel később Hugues de St. Cher (Szt. Szabina), ill. a öt diakónus-bíborosi titulus került betöltésre, a már említett Szt. Adorján (Gaufridus de Trani), Szt. György (Petrus Capoccius) és a Via lata-i Szűz Mária (Octavianus de Ubaldinis) mellett a Szt. Miklós (Johannes Cajetani de Ursinis) és a Szt. Euszták (Guilelmus de Flisco).¹⁴⁷ Figyelemre méltó, hogy az 1244-ben hivatalba lépők közül egyetlen egy személy nyerte el hivatalát áthelyezéssel,¹⁴⁸ az összes többi új kinevezésnek tekinthető. Mindent egybevéve tehát IV. Ince 12 bíborost kreált: három püspök-, négy presbiter- és öt diakónus-kardinálist; egy fő áthelyezésével a pápai kormányzati testület létszáma 13 fő lett. (Valójában azonban ez a száma Pecorari Jakab 1244 júniusi halálával ismét 12 lett.)

A nagyszámú kinevezés harmadik oka a pápaság és a császárság viszonyában keresendő. A betöltetlen bíborosi hivatalok okozta kormányzati nehézséget fokozta II. Frigyes folyamatos fenyegetése, amely különösen az 1237. november 27-i cortenuovai sikere után egyre nyomasztóbbá vált. IX. Gergely pontifikátusának hátralevő időszakában teljesen kiszolgáltatottá vált, a császár csapatai gyakorlatilag a pápai székvárost fenyegették, sőt 1241 tavaszán, amikor a pápa éppen a császár kiátkozására készült a Húsvétra összehívott zsinat keretében, Frigyes és szövetségei több bíborost is fogságba ejtettek. Közülük is érdemes kiemelni Otto de Tonengót, Pietro de Collemezzót és Pecorari Jakabot – az első 1242-ig, míg a másik kettő 1243-ig volt fogságban – már csak azért is, mert Otto és Pietro éppen ezután, IV. Incétől nyerték el püspök-bíborosi kinevezésüket.¹⁴⁹ E mellett az is megállapítható, hogy magán a bíborosi testületen belül is volt egyfajta törésvonal a császárral megegyezést és a vele szemben aktív fellépést sürgetők tábora között.¹⁵⁰

A magyar származású bíboros kinevezésekor (1251 decembere) az egyáltalán szóba jöhető 42 bíborosi egyház közül mindössze 14 volt betöltve. A legjobb arányt a püspöki rangú bíborosi egyházak mutatják, mind a hat élén állt bíboros (100%). A presbiter-bíborosi egyházak esetében ez az arány rendkívül alacsony volt, mindössze 14,3% (21-ből 3!), ugyanez a diakónus-bíborosi titulusoknál jóval magasabb, egyharmad (33,3%) volt. Összességében az első csoport kiegyenlíti a rendkívül szélsőséges belső arányokat, így a teljes betöltöttségi arány abszolút értékben 33,3%-ot tesz ki.

Más kérdés, hogy a IV. Ince-fél első bíborosi kreáció mennyire váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a pápai kormányzat stabilizálódását. Ebben a vonatkozásban

¹⁴⁷ PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 162–167.

¹⁴⁸ Otto de Tonego, aki 1244-ben a Szt. Miklós diakónus-bíborosi egyház címét cserélte fel a portói püspök-bíborosi titlussal.

¹⁴⁹ Vö.: RGIX nr. 6030; ALMÁSI 1989. 65–69; AUBERT 1997a. 718–719; PARAVICINI-BAGLIANI 1972. 177; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 11.

¹⁵⁰ Az előbbibe sorolható Johannes de Columna (Colonna), a Szt. Potenciána presbiter- és Rainaldus de Conti dei Segni ostiai püspök-bíboros, míg az utóbbiakat jelenítette meg Otto és Jakab. Vö.: ALMÁSI – KOSZTA 1991. 11; AUBERT 1997a. 718.

úgy tűnik, beszélhetünk egyfajta konszolidációról. Az első kreáció (1244. május 28.) sikerét mutatja, hogy kevesebb volt a hosszabb üresedés. A Tizenkét Apostol presbiter-bíborosi egyház 1250 és 1262 között volt betöltetlen, jöllehet IV. Ince 1251 decemberében még kreált bíborosokat. Hasonlót tapasztalhatunk a Szt. Marcell esetében, amely 1252-től közel négy évtizedig (1294) nélkülözte bíborosát. A Szt. Adorján diakónus-bíborosi egyházára kinevezett Goffridus de Trani hamarosan bekövetkezett halála után (1245) azonban a második promóció során IV. Ince már be is töltötte Ottobono Fieschi (a későbbi V. Adorján) személyében. Ugyanígy tett a portói püspök-bíborosi hivattal, amelyet Otto de Tonengo halála után Jacobus de Portával töltött be. Egyetlen olyan bíborosi egyház maradt, amely azonban régóta üresedésben volt. Pecorari Jakab, IX. Gergely pontifikátusának egyik emblemikus figurája nem sokkal IV. Ince első bíborosi kinevezése után, 1244. június 25-én halt meg, így a prenestei püspök-bíborosi hivatal betöltése 1251-ben szintén esedékessé vált.

Mindez úgy is értelmezhető, hogy Bánca kinevezésében nem kimondottan a pápai kormányzat, a bíborosi testület konszolidációja érvényesült. Ellenben az a tény, hogy IV. Ince trónra léptét követően hamar kiújult a császárral, amely egészen annak haláláig (1250) elhúzódott, talán magyarázatot ad arra, hogy miért nem történt bíborosi kinevezés 1244 és 1251 között. Akárhogy is, Bánca kinevezése mögött nem tapintható ki egyértelmű indok: a mongol kérdés, mint láthattuk, erősen vesztett aktualitásából, a pápai kormányzat, a bíborosi testület konszolidációja pedig, úgy tűnik már 1244-ben megvalósult.

Bánca Istvánt IV. Ince az 1244. május 28-i első kreáció után hét és fél évvel, egy újabb, jóval szerényebb bíborosi kinevezési eljárás során 1251 decemberében emelte a kardinálisok közé.¹⁵¹ Az ezt követő bő egy év történései sajnos ma sem teljesen világosak, annyi biztos, hogy a pápai bullákat aláíró bíborosok körében Bánca első alkalommal 1253. február 25-én szerepelt.¹⁵² A köztes időszak eseményeinek felidézéshez támpontként felhasználható első forrás István utolsó esztergomi érseki szereplése, amely 1252. október 20-ára esik.¹⁵³ Egy szintén ekkorra keltezhető királyi oklevél megerősíti a tényt, hogy Bánca csak 1252 késő őszén hagyhatta el az országot – mint majd láthatjuk – ideiglenesen. IV. Béla oklevelében István esztergomi érseként szerepel, de azt is elárulja a királyi diploma, hogy a prenestei püspökség élére, a római egyház bíborosainak sorába került, és a király előtt bemutatta annak korábbi memoriális oklevelét.¹⁵⁴ Knauz datálást alapul véve – aki IV. Béla 17. uralkodási éve alapján rontottnak tekintve a datálást 1252 októberét javasolta¹⁵⁵ – bizonyosra vehe-

¹⁵¹ HC I. 7.

¹⁵² POTTHAST 14895. sz. IV. Ince a nidarosi érsek és *suffraganeus püspökségei ügyében rendelkezett*. Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 432.

¹⁵³ II. Táblázat 37. sz.

¹⁵⁴ „[...] venerabilis pater Stephanus archiepiscopus Strigoniensis per sedem apostolicam in episcopum Pre-nestinum et ecclesie Romane cardinalem assumptus, nobis litteras nostras memoriales exhibuit [...]”. DF 237871, RA 978. sz., MES I. 513. sz. Ld. V. táblázat, 1.

¹⁵⁵ MES I. 395.

tő, hogy 1252 októberében Bánca még Magyarországon tartózkodott. Ellenben IV. Ince pápa 1252. november 11-én Perugiában kelt engedélye világosan utal arra, hogy István elhagyta Esztergomot, ezáltal elesett annak jövedelmeitől is, és éppen ezért az érsekséghez tartozó csallóközi dészmakés jövedelmeit kívánta magának biztosítani.¹⁵⁶ A kérés mögött éppenséggel az Itáliába való átköltözés, esetleg a Prenestében való berendezkedés költségeinek fedezése húzódnak meg. Ezt sejteti egy valamivel több, mint egy hónappal később, 1252. december 20-án kelt újabb pápai parancslevél, amelyben IV. Ince az esztergomi érsekség *in spiritualibus et temporalibus* adminisztrátorává nevezte ki Istvánt, amiről értesítette a királyt és az esztergomiakat is.¹⁵⁷ Ugyanebbe az irányba mutat a pápa 1252. november 26-i oklevele, amelyben engedélyezte Gellért győri esperesnek, hogy német egyházi javadalmat szerezzen, aki minden bizonnyal a bíboros személyzetéhez (*familia*) tartozott.¹⁵⁸ A gyanút a bizonyosság szintjére emelik azok az engedélyek, amelyeket István még első bíborosi aláírása előtt nyert el IV. Incétől. 1253. január 14-én a pápa hozzájárult, hogy két javadalmat fenntartson egy Ince nevű esztergomi kanonok, káplánja számára,¹⁵⁹ majd január 22-én újabb engedély született, két stallum betöltésére az esztergomi káptalanban, amelynek kedvezményezettjei ezúttal a bíboros egyik káplánja, a már említett Gellért és annak testvére Albert mester pápai jegyző voltak¹⁶⁰. Végül IV. Ince 1253. február 15-én lehetővé tette egy további javadalom betöltését ismét az esztergomi káptalanban.¹⁶¹

Bánca István – mint említettem – 1253. február 25-én mutatható ki első alkalommal a pápai kormányzat aktív résztvevőjeként.¹⁶² Ezt követően folyamatosan megtaláljuk a pápai oklevelek aláírói között, gyakorlatilag megszakítás nélkül egészen 1253. április 17-ig.¹⁶³ Ez után egy kis – nevezzük nyugodtan így – „technikai” szünet következett, mivel a pápai udvar Perugiából Assisibe költözött át, így nem

¹⁵⁶ „Te, quem ad supportandum nobiscum laboriosam Orbis sarcinam Romana ecclesia evocavit, cum ad maiorum negotiorum certamina, quam pridem humeris tuis in regimine Strigoniensis ecclesie, de qua nuper te assumpsimus, imminebant, apud sedem apostolicam pro quiete omnium sis adscriptus, ab eiusdem Strigoniensis ecclesie non avelli prorsus uberibus, cui laudabiliter prefuisti, nec minus donante domino prodesse poteris in futurum.” Reg. Vat. 22. fol. 218^r, 227. sz.; POTTHAST 14769. sz.; RIIV 6085. sz.; MES I. 514. sz. Erre az átmeneti időszakra utal a pápa egy későbbi, 1253. január 18-án kelt parancslevele, amelyben meghagyta a toplicai apátnak az ercsi kolostor benépesítését. Ebben Bánca a következőképpen szerepel: „episcopus Prenestinus, tunc Strigoniensis archiepiscopus”. I. Táblázat 39. sz.

¹⁵⁷ Pro forma a pápai parancslevél a váci és a veszprémi püspöknek szól. Reg. Vat. 22. fol. 226^r, 308. sz.; POTTHAST 14816. sz.; RIIV 6165. sz.; THEINER I. 214. A pápa többi ez ügyben kelt levelét ld. RIIV 6166–6167. sz.; THEINER I. 215–216.

¹⁵⁸ FEJÉR IV/2. 131.

¹⁵⁹ Reg. Vat. 22. fol. 230^r, 352. sz., POTTHAST 14838. sz., RIIV 6209. sz. Személyére ld. bővebben a bíborosi *familiáról* írtakat!

¹⁶⁰ Személyükre ld. bővebben a bíborosi *familiáról* írtakat!

¹⁶¹ Az oklevél utal Bánca adminisztrátori megbízására is: „cum curam et administrationem Strigoniensis ecclesie tibi duxerimus commitendam”. Reg. Vat. 22. fol. 247^r; POTTHAST 14883; RIIV nr. 6370; THEINER I. 218. Személyére ld. bővebben a bíborosi *familiáról* írtakat!

¹⁶² POTTHAST nr. 14895. Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 432. A bíborosi tevékenység esetében a továbbiakban a IV. Táblázatra hivatkozom.

¹⁶³ IV. Táblázat 1–54.

csoda, hogy a legközelebbi oklevél május 5-én említi csak Báncsát. Ez utóbbi nem pápai privilégium volt, hanem immár éppenséggel az István bíborosnak adott legátusi megbízás Magyarország és Szlavónia területére.¹⁶⁴ Joggal várnánk, hogy a bíboros ezután egy ideig nem szerepel az aláírók között, ám csatlakoznunk kell, hiszen még május 31-én és június 6-án is Assisiben tevékenykedett.¹⁶⁵

Ekkortájt azonban immár ténylegesen útnak is indulhatott Magyarországra, tekintettel arra, hogy június 7-én IV. Ince engedélyt adott neki, hogy visszatérjen Esztergomba, azzal a feltétellel, hogy azév Karácsonyig (1253. december 25.) fenntartja számára a prenestei bíborosi széket – pontosabban üresedésben levőnek tekinti –, és ez alatt kell újra birtokba venni az érseki széket. A pápa erről természetesen értesítette mind a káptalant, mind pedig IV. Bélát.¹⁶⁶

Báncsa legátusi kinevezésére nézve a pápai megbízólevél nem árul el túl sokat, mivel csak általában említi, hogy a kirendelés célja a királyi politika helyes útra terelése volt. Ezt akár pusztá frázisnak is tekinthetnénk, már csak azért is, mert a legátus tevékenységét illetően kifejezetten a szokásos formulákat alkalmazta a pápai diploma.¹⁶⁷ A megbízás oka valójában IV. Béla külpolitikájában keresendő, hiszen javában dúlt a harc a király és Ottokár morva örgróf között a Babenbergeket örökségéért.¹⁶⁸

Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül az esztergomi érseki szék betöltése körüli vitát sem. IV. Béla 1253. május 11-i papához intézet levele szerint pontot akart tenni az esztergomi érseki szék betöltése körüli vitára. Hosszasan ecselte, hogy a mindenkori esztergomi érsek a király bizalmi embere, az első az ország főpapjainak sorában, és régi szokás szerint az uralkodó beleegyezése nélkül nem nyerheti el hivatalát, a pápa mégis István prenestei püspök-bíboros útján erősítette meg Benedeket, akit a káptalan választott meg. A fő probléma nyilvánvaló, ti. a király akaratsnyilvánítás mellőzésével történő választás, ill. annak megerősítése volt. Persze a pápai legátusi megbízás dátuma (május 5.) és a királyi panaszlevél időbeli közelsége miatt aligha valószínű, hogy az utóbbi válasz volt a legátusi megbízásra, sokkal inkább feltehető, hogy a pápa még korábban meghagyta István bíborosnak Benedek volt kalocsai főpap esztergomi érsekké választásának megerősítését. IV. Béla levele abból a szempontból is különleges jelentőséggel bír, hogy bár név szerint említi István prenestei bíborost, Esztergommal való kapcsolatát még csak a múltat felidézve sem szól. IV. Béla számára tehát a kérdés már eldőlt, még ha kifogást is emelt Benedek megerősítésének módja miatt. Az, hogy 1253 nyarán miért nem Preneste mellett döntött, éppen e levél

¹⁶⁴ „[...] *episcopum Prenestinum* [...] *in regnum Ungarie et ducatum Sclavonie, commissio sibi pleno legationis officio de latere nostro, providimus destinandum* [...]”. IV. Táblázat 55.

¹⁶⁵ IV. Táblázat 56., 57., ill. I/a-b. ábra.

¹⁶⁶ V. Táblázat 8., 9. A káptalan és a király értesítésére ld. THEINER I. 221–222.

¹⁶⁷ „[...] *tanquam diligens cultor evellat et destruat, dissipat et disperdat, edificet ac plantet, prout queque ipsi Dominus ministrabit* [...] *speramus firmiter, quod dirigente Domino gressus eius ita regia via curabit incedere, ut non declinet ad dextram, vel sinistram, sed plus crescat conversationis laude, quam etiam profecerit dignitate* [...]”. THEINER I. 219.

¹⁶⁸ DF 289187, RA 991, FEJÉR IV/2. 141–145; PAULER 1899. 281–286.

szövegéből olvasható ki. E szerint Bánca személyes okokból – a helyi klíma okozta nehézségek miatt – kívánt visszatérni korábbi tisztségébe, és mint láthattunk, erre mintegy fél év határidőt¹⁶⁹ kapott a pápától. Ugyanakkor feltételezhető, hogy István is érzekelte a visszatérés lehetőségének múlandóságát, és tett egy utolsó, láthatóan sikertelen kísérletet.¹⁷⁰

Ezzel azonban a legátusi megbízatása bíborosi egyházának átmeneti megüresedése miatt okafogyottá vált. Jól mutatja ezt, hogy IV. Ince 1253. július 1-jén a Babenberg örökségért harcoló felek mindegyikét – a magyar király mellett I. Vencel cseh királyt és fiár Ottokár morva őrgrófot – békére szólította fel, és ennek érdekében gyóntatóját, Velascót küldte hozzájuk.¹⁷¹

Báncsának a visszatérést illetően csatlakoznia kellett, 1253. október 11-én IV. Béla újból Benedek megerősítését kérte a pápától,¹⁷² aki végül 1254. február 25-én meg is tette ezt,¹⁷³ március 11-én pedig megbízta a császári prépostot és Rajnáld banai (fehéregyházi) plébánost a *pallium* átadásával¹⁷⁴. Nem egészen egy hónappal később, április 1-jén a pápa kárpótlás gyanánt évi 300 ezüstmárka megfizetését rendelte el István *egykori (olim)* esztergomi érsek számára, amelyet minden év Mindenszentek ünnepén kellett Velencében teljesíteni.¹⁷⁵ Ezzel tehát lezárult egy hosszú átmeneti időszak Bánca életében, aki végülis „kénytelen” volt még a megadott határidő lejárta

¹⁶⁹ Az alább idézett szöveg szerint Esztergom megszerzésének határideje Mindenszentek ünnepe (november 1.) volt, Preneste fenntartásáé pedig Karácsony.

¹⁷⁰ „[...] *Demum, ipsius ecclesie Prenestine suscepto regimine, metuens postmodum aeris intemperiem inexpecti et nonnulla impedimenta, multasque necessitates exponens, propter que tue non expediebat personae in Ytalicis partibus commorari, cum instantia petiisti, tibi super hoc circumspicione apostolica provideri. Licet autem nobis et eisdem fratribus tua plurimum sit cara presentia, nec ea, multa utilitate perspecta, quam ex ipsa predicta Romana consequeretur ecclesia, ullaatenus carere vellemus, prefato tamen, quod si velle habemus te nobis adesse, ut abesse huiusmodi assistentia sibi non possit, ne ob id personam tuam periculis subesse contingat, tuis postulationibus consideratis attente, premissis benigno concurrentes assensu, licentiam tibi, quamquam inviti, concedimus ad prefatam Strigoniensem ecclesiam redeundi, et te ipsi ecclesie in archiepiscopum et pastorem preficimus de fratrum eorumdem consilio et plenitudine potestatis. Verum indemnitate memorate ecclesie Prenestine nos convenit precavere, et deliberatione cum fratribus ipsis prehabita, sic te volente ac petente, duximus providendum, ut quam cito usque ad festum omnium sanctorum proxime venturum predictae Strigoniensis ecclesie possessionem habueris, prefata Prenestina ecclesia et cardinalatus tui dignitas statim vacent. Quod si usque tunc possessionem huiusmodi non obtinueris et post festum ipsum, vel etiam ante, possessione ipsa non habita, reverti ad apostolicam sedem elegeris, redire tibi liceat, cedendo eidem Strigoniensi ecclesie in manibus alicuius prelatorum regni Ungarie, quem elegeris, recipientis cessionem huiusmodi vice nostra, capitulo Strigoniensi, priusquam de regno ipso discedas, libera concessa licentia, sibi de pastore idoneo providendi, ita tamen, quod infra festum Nativitatis dominice, proxime futurum ad nostram presentiam sis reversus. Sive autem in Ungarie partibus remanere potius acceptaveris, sive non, dummodo ad nos infra predictum Nativitatis festum reversus non fueris, nihilominus utroque casu vacent ecclesia Prenestina et dignitas memorata [...]*” THEINER I. 221.

¹⁷¹ POTTHAST 15033–15034. sz., THEINER I. 242. Vö. FRAKNÓI 1901. 69; SOLYOSI 1996. 50; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 13–14.

¹⁷² MES I. 535. sz. Vö. ALMÁS – KOSZTA 1991. 14.

¹⁷³ POTTHAST 15251 sz., THEINER I. 225.

¹⁷⁴ POTTHAST 15271 sz., THEINER I. 226.

¹⁷⁵ POTTHAST 15312. sz., FEJÉR IV/2. 251–253. Vö. GANZER 1963. 169; ALMÁS – KOSZTA 1991. 14. (dátum, forrás nélkül)

előtt visszatérni Itáliába, amit alátámaszt az a tény is, hogy 1254. január 13-án ismét szerepel egy pápai privilégium aláíróinak sorában.¹⁷⁶

BÁNCSA ISTVÁN BÍBOROSI TEVÉKENYSÉGE

Az első magyar kardinális további másfél évtizedes pályafutásának megítéléséhez elsőként érdemes áttekinteni a pápai kormányzatban végzett tevékenységének számszerű eredményét. Jóllehet a pápai oklevelek aláírásának mennyiség nem tekinthető abszolút értékűnek, azt mégis érdemes megvizsgálni, mennyire volt egyenletes ezek megoszlása, mutatkoztak-e benne nagyobb törések, szünetek, és ha igen, mi lehetett ezeknek az oka.

Ennél természetesen jóval többet elárulnak azok az esetek, amelyekben valamilyen kézzelfogható intézkedés végrehajtójaként, esetleg kezdeményezőjeként jelenik meg. Ebből következtethetünk ugyanis arra, hogy Báncsa esetleg külön személyre szabott feladatkört kapott a pápai udvarban.

A bíborosi tevékenység mennyiségi mutatói

Báncsa István bíborosi aláírásait tanulmányozva¹⁷⁷ elmondható, hogy 1254. január 13. után eleinte csak szórványosan kapcsolódott be a pápai kormányzatba, hiszen ezt követően legközelebb március 6-án, majd május 28-án írt alá pápai oklevelet,¹⁷⁸ jóllehet azok kiadásában az év első öt hónapjában nem mutatkozik törés, annak ellenére sem, hogy a pápai udvar április végén Lateránból Assisibe utazott. Június végétől Báncsa egészen a következő hónap végéig egyenletes aktivitást mutat, majd ezt követően szeptemberben tűnik fel újra, ám ezzel aláírásainak sora véget is ér erre az évre, noha IV. Ince még december elejéig folyamatosan adott ki okleveleket.¹⁷⁹

A szokatlan időbeli szóródás magyarázatára sajnos kevés támpontunk van. Mivel IV. Ince pápa 1254. december 7-én halt meg, a szeptember 7-i utolsó aláírás nem magyarázható a pápaváltásból esetlegesen adódó ügyintézési szünettel. Az is feltűnő, hogy a szeptember elején kiadott pápai kiváltságlevél után IV. Ince pontifikátusa alatt nincsen egyéb adat a többi bíboros együttes aláírására pápai privilégiumon, de ennek oka egyelőre ismeretlen.

A következő év eleje is kissé bizonytalanul adathozható, mivel január közepéig csak két olyan oklevél ismert, amelyben IV. Sándor a bíboros egy ítéletét, ill. az általa

¹⁷⁶ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 433.

¹⁷⁷ Ld. IV. Táblázat!

¹⁷⁸ IV. Táblázat 58–60. sz.

¹⁷⁹ IV. Táblázat 61–83. sz, II/a-b. ábra.

folytatott vizsgálatot erősíti, említi meg.¹⁸⁰ Egy harmadik szintén januári oklevél kiállításában elképzelhető, hogy Bánca nem vett részt.¹⁸¹ Továbbá IV. Sándor egy február 10-i levele is megemlékezik István bíboros egy korábbi intézkedéséről, de ennek pontos dátuma nem ismert.¹⁸² Így az első biztos adat 1255-re vonatkozólag február második feléről származik.¹⁸³

Míg az év első negyedéből csak elszórt adatok vannak (január-márciusra összesen 7), addig április és május folyamán valóságos „gátszakadás” figyelhető meg Bánca aláírásával kiadott pápai oklevelek számában. E két hónap száznál is több diplomát jegyez, ami a következő két hónapban kevesebb, mint a marmadára esett vissza (31), a nyár végétől az év végéig tartó öt hónapban megint elenyésző (7) István bíboros részvétele.¹⁸⁴ Ennek a különleges arálynak az oka egyelőre pontosan nem ismert, mindenesetre figyelemre méltó az azt megelőző első teljes évhez képest közel hatszoros mennyiségi növekedés. Az 1255-ös év április-májusi kiugró értékeit nem magyarázza a pápai oklevélkiadás abszolút mértékének esetleges növekedése, ilyen tendencia nem figyelhető meg. Az ellenben érdekes, hogy az augusztus-december közötti visszaesés már mutat hasonlóságot a pápai oklevelek számának csökkenésével. Az első negyedév alacsony értékeiben láthatólag az sem játszott különösebb szerepet, hogy a bíborosok közül ki milyen álláspontot foglalt el, hiszen azok kardinálisok, akik nem Rainaldo de Conti del Segnire szavaztak, nem szerepeltek kevesebbszer, mint azok, akik őt támogatták. Valószínűbbnek tűnik az a magyarázat, hogy a Staufok ellen tervezett dél-itáliai fellépés miatt viszonylag alacsony volt a bíborosok aktivitása a Nápolyban időző pápai udvarban. Ebben az összehasonlításban különösen érdekes, hogy Bánca „dobogós helyezést” ért el, hiszen Johannes de Toledo és Hugues de Saint-Cher mellett ő a harmadik a pápai kiváltságleveleket legtöbbször aláíró bíborosok között. Mellettük, az egész évet figyelembe véve még Gaetano Orsini és Eudes de Châteauroux jelenléte mutat folyamatosságot.¹⁸⁵

1256 az előző évhez képest jelentős csökkenést mutat, ugyanakkor a hónapok közötti megoszlás az év első felében jóval kiegyensúlyozottabb, mint 1255-ben. Bánca összesen 21 alkalommal mutatható ki aláíróként, ami drasztikus csökkenést jelent, és ezek is csak január és augusztus vége között szóródnak, megoszlásuk ingadozó (1–5) között, havonta átlagosan három alkalommal működött közre pápai intézkedéseknél.¹⁸⁶ Ennek a foghíjas képnek ugyanakkor ellentmond, hogy az ünnepélyes pápai kiváltságlevelek kiállításánál viszont rendre megtaláljuk Báncsát is Petrus Capoccius, Riccardus Annibaldi, Hugues de Saint-Cher, Johannes de Toledo és Eudes de Châ-

¹⁸⁰ IV. Táblázat 84–85. sz.

¹⁸¹ IV. Táblázat 86. sz. POTTHAST 15644. sz. vitatta Bánca közreműködését.

¹⁸² IV. Táblázat 87. sz.

¹⁸³ IV. Táblázat 88. sz.

¹⁸⁴ III/a–b ábra.

¹⁸⁵ Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.

¹⁸⁶ IV/a–b. ábra.

tearoux társaságában.¹⁸⁷ István bíboros mentségére szolgál ugyanakkor az is, hogy a szeptember–december közötti időszakban az év többi részéhez képest visszaesett a pápai oklevéladás.

1257 ismét más képet mutat: Bánca összes ismert aláírásának száma tovább csökkent, összesen kilenc (!) alkalommal mutatható ki, ami a megelőző évhez képest is különösen feltűnő. Ha az évközi megoszlást nézzük, akkor összesen öt olyan hónap van, amikor adatolható István bíboros közreműködése a pápai oklevelek kiadásában, vagyis a kormányzatban: január, február, augusztus, szeptember és november.¹⁸⁸ Ez a rendkívül esetleges megoszlás minőségét tekintve is érdekes, hiszen egy kivétellel, Bánca minden alkalommal ünnepélyes pápai kiváltságlevél tanúja és aláírója volt.¹⁸⁹ A március–július közötti időszakban ugyanakkor a pápai oklevélkiadás sem volt egy-egyes mennyiségét tekintve, április és május igencsak „gyenge” volt márciushoz, júniusához és júliushoz képest.

A következő évben sem változtak jelentősen az értékek és az arányok. Összesen 12 alkalommal szerepelt aláíróként, ebből kilenc esetben pápai kiváltságlevél kiadásában működött közre.¹⁹⁰ Az évközbeni megoszlás vonatkozásában ismét sajátos szóródás figyelhető meg, tevékenysége négy hónapra – március–április, ill. június–július – koncentráldott.¹⁹¹ Ebben az évben e meglepő aránytalanság a pápai oklevéladásban általában is jól nyomon követhető: ugyanezen négy hónapra esik az 1258-ban kiadott pápai oklevelek többsége, míg az év többi része rendkívül szerény aktivitást mutat.

Ugyanez a jelenség tapasztalható 1259-ben, amikor július és augusztus hónapokban színe alig adtak ki pápai oklevelet, ami egybevégtében Bánca aktivitásának ezévi megoszlásával. Bár közreműködése továbbra is szerény volt – összesen 14 alkalommal, ebből 12 esetben pápai kiváltságlevél aláírójaként mutatható ki¹⁹² – megoszlása jóval egyenletesebb, hiszen csupán az említett két nyári hónap maradt ki.¹⁹³

Az 1260-as év meglepő fordulatot hozott a pápai kormányzatban megmutatkozó aktivitás terén, legalábbis mennyiségi értelemben. Erre az évre ugyanis majd’ száz aláírás esik, igaz rendkívül egyenetlen megoszlásban. Az első hat hónapban Bánca aktivitása igen gyér volt, összesen hat alkalommal szerepel, ami szembeszökő aránytalanságot mutat 1260 júliusával, amikor közel harminc alkalommal szerepel aláírása pápai okleveleken. Ezt követően három hónapig ismét visszaesés tapasztalható, míg november és december megint magas értékeket mutat.¹⁹⁴ Mindez nem magyarázható az ezévi pápai oklevélkiadás mennyiségi jellemzőivel, ebbe a vonatkozásban párhuzam nem mutatható ki. Ugyanakkor egyenletesebbnek mutatkozik István bíboros közremű-

¹⁸⁷ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438–439.

¹⁸⁸ V/a–b. ábra.

¹⁸⁹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 439.

¹⁹⁰ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.

¹⁹¹ VI/a–b. ábra

¹⁹² PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440–441.

¹⁹³ VII/a–b. ábra.

¹⁹⁴ VIII/a–b. ábra.

ködése a pápai ünnepélyes kiváltságlevelek kiadásában, ezek száma ugyan alacsony (7), de még az egyébként alacsony aktivitást mutató első félévből is akad rá egy-egy példa.¹⁹⁵

A következő év (1261) kormányzati szerepvállalására minden bizonnyal rányomta a bélyegét a pápaváltás. Bánca tevékenysége az első negyedévben feltűnő számbeli növekedést mutat, hiszen a teljes évet tekintve erre a három hónapra koncentrálnak az aktivitásának 96%-a. Ezzel szemben áprilisban egy alkalommal szerepel pápai oklevél aláírójaként, ehhez adódik még két olyan alkalom, amelyeknél a napi dátum nem ismert (4%). IV. Sándor 1261. május 25-én hunyt el, ezt követően az új pápa, IV. Orbán megválasztása augusztus 29-ig elhúzódott, beiktatására pedig szeptember 4-én került sor.¹⁹⁶ Ez a körülmény, ill. a pápai oklevelek alacsony száma az év utolsó négy hónapjában talán magyarázatot ad arra, miért szerepelt István bíboros neve ennyire esetlegesen megoszlásban.¹⁹⁷

1262-ben visszarendeződés tapasztalható mind a mennyiség, mind a megoszlás tekintetében. Egész évre 27 alkalom esik, ebből 25 az első negyedévre, amit kiegészít még egy-egy előfordulás júliusban és szeptemberben. Feltűnő azonban, hogy ez a trend nem igazán követi a pápai oklevélkiadás számszerű mutatóit, amely éppen április-májusban mutat jelentős többletet az ezt megelőző időszakhoz képest, majd az év közepétől igen alacsony értéket mutat. István bíboros aktivitási mutatóival ez a megoszlás csak júniustól mutat összefüggést, az ezt megelőző félévben mintha fordított arányosság mutatkozna.¹⁹⁸

1263-ban Bánca tevékenysége a pápai kormányzatban megint jelentős visszaesést mutat, egész évben összesen 7 alkalommal mutatható ki aláíróként, igencsak sajátos időbeli megoszlásban. Aláírásai január-február, július és szeptember-december között oszlanak meg, mindegyik hónapban csupán egyetlen alkalommal. Az éves pápai oklevélterméssel sajnos csak korlátozott egybeesés tapasztalható – a leggyengébb hónapok február és április –, az nem fedli le a Bánca aktivitásában megfigyelhető jó negyedéves szünetet.¹⁹⁹

Ez a kép a következő évben megint mást mutat. Jóllehet mennyiségileg közel kétszeres aktivitás mérhető (15), az aláírók négy hónap (január, március, április, június) között oszlanak meg. Az év első négy hónapjában a pápai oklevélkiadás intenzitása megerősíti a Bánca aktivitásában mutatkozó trendet, eltérés májustól szeptemberig figyelhető meg.²⁰⁰ Az év utolsó négy hónapja különlegesnek tekinthető, hiszen 1264. október 2-án elhunyt IV. Orbán és az új pápa, IV. Kelemen megválasztása egészen 1265. február 5-ig elhúzódott, megkoronázására pedig február 15-én került sor.²⁰¹

¹⁹⁵ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.

¹⁹⁶ HC I. 7.

¹⁹⁷ IX/a–b. ábra.

¹⁹⁸ X/a–b. ábra.

¹⁹⁹ XI/a–b. ábra.

²⁰⁰ XII/a–b. ábra

²⁰¹ HC I. 7–8.

Nem meglepő ezek után, hogy 1265-ből csak februártól adatolható Bánca aláírása. Ez az év erősen hasonlít 1263-ra: a részvétel mennyiségileg alacsony (7), és ezúttal a június-szeptember közötti időszakban sűrűsödik (egy-egy alkalommal), ehhez járul még szintén egy előfordulással november.²⁰² Áprilist leszámítva a pápai oklevélkiadás mennyiségében nem fedezhető fel hasonló trend, ezzel tehát nem magyarázható e sajátos megoszlás.

A következő év sem hozott számottevő változást. Az aláírások száma valamivel magasabb ugyan (10), de megoszlások nem egyenletes, kizárólag február és augusztus között mutathatók ki.²⁰³ Halvány összefüggés talán kimutatható néhány hónap – január, szeptember-október – esetében, amikor a pápai oklevelek száma is valamelyest alacsonyabb volt.

Ugyanez érezhető 1267-ben, amikor Bánca ismét igen csekély számban, 6 alkalommal szerepel pápai oklevél aláírójaként, és ezek is rendkívül szétszórtnak mutatkoznak meg az év során (január, május, július, december).²⁰⁴ Ugyanakkor ezekben a hónapokban valamivel nagyobb a pápai oklevélkiadás volumene is, ami esetleges összefüggést sejtet.

Ez a vonulat 1268-ban is tovább folytatódott, mégis jelentős eltérés tapasztalható az aktivitás intenzitása terén. Jóllehet Bánca valamennyi aláírása január-február időszakára esik, feltűnő ezek magas száma. Az előző évekhez képest ismét amolyan „gátszakadás” figyelhető meg, mint 1255-ben, 1260-ban és 1261-ben.²⁰⁵ Az 1268-ban IV. Kelemen haláláig (november 29.) kiadott pápai oklevelek mennyiségi megoszlása részben visszaigazolja István bíboros aktivitásának egyoldalú éve eleji túlsúlyát, alapvető eltérés legfeljebb a május-június-július időszakban tapasztalható. Annak ellenére ugyanis, hogy e negyedévben a pápai kancellária erős aktivitást mutat, Bánca egyetlen alkalommal sem írt alá.

1268-ban Bánca István számára véget ért a pápai döntésekben, kormányzatban és oklevélkiadásban betöltött szerep, hiszen IV. Kelemen halálát követően rendkívül hosszú széküresedés állt be, ami egészen 1271. szeptember 1./1272. március 27-ig, X. Gergely megválasztásáig, ill. megkoronázásáig eltartott. 1269-ben István bíboros egyetlen alkalommal szerepelt a kardinálisok kollégiumának egy oklevelében, ill. 1270-ben további négy alkalommal, két-két alkalommal májusban és júniusban.²⁰⁶ A következő hónap elején, Bánca 1270 július 9. utáni halálával pedig immár végérvényesen megszakadt részvétele a pápai kormányzatban.

Összességében elmondható tehát, hogy másfél évtizedes bíborosi ténykedése alatt mennyiségét tekintve alacsony aktivitást mutat a pápai kormányzatban, oklevéladás-

²⁰² XIII/a–b. ábra.

²⁰³ XIV/a–b. ábra.

²⁰⁴ XV/a–b. ábra.

²⁰⁵ XVI/a–b., XIX/a–b. ábra.

²⁰⁶ XVII/a–b., XVIII/a–b. ábra.

ban.²⁰⁷ Ha azonban külön figyelembe vesszük a pápai ünnepélyes kiváltságleveleket, akkor a kép már árnyaltabb. E vonatkozásban ugyanis Bánca rendre az „élbolyban” található, alig marad el néhány másik bíborostól (Hugues de Saint-Cher, Johannes de Toledo, Riccardus Annibaldi, stb.). Ez az összefüggés még az abszolút értékben rendkívül alacsony aktivitás mutató években (1254, 1256–1259, 1262–1267) is különösen jelentős, amikor az alacsony szereplés több-kevesebb párhuzamot mutat a pápai oklevélkiadás alakulásával. Ellenben akadnak olyan évek, amikor feltűnően magas István bíboros aktivitása (1253, 1255, 1260, 1261, 1268), ám az említett párhuzamok (ünnepélyes pápai kiváltságlevelek, pápai oklevélkiadás) itt is kimutathatóak. Bánca bíborosi teljesítményének mennyiségi értékelésénél ugyanakkor egy további tényezőt is figyelembe kell venni, nevezetesen azt, hogy mindez hogyan viszonyul a korszak többi kardinálisának aktivitásához. IV. Sándor pontifikátusa idején az arányok kiegyenlítettek, egyedül Guilelmus de Flisco (Szt. Euszták) aláírói tevékenysége szerényebb, de ennek oka rendkívül egyszerű, 1256 májusában ugyanis véget ért földi pályafutása.²⁰⁸ Ugyanezt – a bíborosok egymáshoz viszonyított arányos részvételét – tapasztaljuk IV. Orbán idején, jóllehet 1261-ben és 1262-ben a kardinálisok testülete feltöltésre került.²⁰⁹ IV. Kelemen pontifikátusa alatt sem tapasztalható érdemi változás, kivételt csupán Guido ciszerci szerzetes (Lucinai Szt. Lőrinc) 14 és Ottobonus de Flisco (Szt. Adorján) képez. Előbbi 1268. február 28-a után nem írt többé alá pápai oklevelet, bár hivatalát 1272. május 20-ig viselte,²¹⁰ Ottobonus pedig csupán 1265. február 26-án szerepelt két ízben az aláírók között.²¹¹

Bánca István prenesti bíboros-püspök munkásságának megítélése természetesen messze nem értékelhető egyszerű mennyiségi mutatók alapján. Képet alkotni igazán csak konkrét kormányzati tevékenység alapján lehet. Egy ezirányú részletes vizsgálat alapján tárható fel, hogy István milyen súlyt képviselt a pápai kormányzatban, ill. a bíborosi kollégiumon belül.

Négy területen mérhető minőségileg a kormányzati tevékenység, 1) a kuriális bíráskodás – jelesül az, hogy a bíboros mely ügyekben szerepelt (önálló vagy delegált) bíróként, ügyhallgatóként –, 2) a pápai (legátusi) megbízások, 3) pedig a pápaválasztásban és a bíborosi testület kormányzatában – széküresedés idején – való részvételben. Ehhez hozzávehetjük 4) a szerzeteserendi protektori szerepkört is.

²⁰⁷ XIX/a–b. ábra.

²⁰⁸ Ld. III. Táblázat 31.

²⁰⁹ HC I. 8.

²¹⁰ Ld. III. Táblázat 14.

²¹¹ POTTHAST 19037, 19038. sz. Ld. III. Táblázat 28. Inkább X. Gergely idején (1272–1276) mutat aktivitást, sőt őt V. Adorján néven követte a pápai trónuson, igaz, csupán egy hónapig tölthette be hivatalát (1276. július 11. – augusztus 18.). HC I. 9.

A bíborosi tevékenység minőségi mutatói

Bánca István a kuriális bíraskodásban

Bíborosi ténykedésének minőségi jellemzői közül az egyik legjobb mutató a kuriális bíraskodási tevékenységben való részvétel lehetne. Sajnos, mindazokat az eseteket figyelembe véve, amelyeknél Bánca bíborosi közreműködése kimutatható – valamilyen több, mint 600 esetben²¹² – a kuriális bíraskodás csupán a második helyen szerepel abban a rangsorban, amelyet döntő fölényrel vezetnek a pápai intézkedések tanújaként, pápai oklevelek aláírójaként teljesített szolgálatai. Ez utóbbiak teszik ki ugyanis az abszolút többséget, számszerűen 580 esetet (95,5%). A második helyen álló kuriális bíraskodási esetek száma ezzel szemben csak 22 (3,6%). Ha ezeket részletesebben is megvizsgáljuk, akkor jól látható, hogy a legfelsőbb szintet képviselő pápai jogszolgáltatásban Bánca elsősorban ügyhallgatóként (*auditor*) tevékenykedett, ezt követték azok az esetek (3), amikor István bíboros egy-egy ügyben bíróként szerepelt. Végül ide sorolható még egy vizsgálat lefolytatása, ill. egy prokurátori megbízás.²¹³

Pápai ügyhallgatóként első alkalommal egy 1255 szeptemberére keltezhető ügyben szerepelt. Egy compostellai kanonoki javadalom betöltéséről volt szó, amelyért ketten is versengtek, Martinus Johannis leóni esperes, ill. Marcus Dominici leóni klerikus. Az egész ügy IV. Sándor 1255. október 1-jei ítéletleveléből ismert. E szerint még elődje IV. Ince adott parancsot Aegidius de Torresnek, a Szt. Kozma és Damján diakónus-bíborosának, hogy az Aprilis halálával megüresedett compostellai kanonoki javadalmat Marcus Domininak juttassa, és saját gyűrűjével investálja. Ennek teljesítését a bíboros 1253. február 20-án kelt oklevelével bizonyította is, ám a pápai *collatio* ellen Martinus Johannis compostellai kanonok és leóni esperes tiltakozást nyújtott be. A pápa ekkor Jacobus de Porta portói püspök-bíborost, Andreas salisbury-i *cantort*, pápai káplánt bízta meg az ügy vizsgálatával és ítélethozatallal. Ők Martinusnak adtak igazat, amely döntés ellen Marcus a pápához fellebbezett. Így került a képbe Bánca István prenestei püspök-bíboros, akit a pápa ekkor jelölt ki ügyhallgatónak. Ő az előző, Martinus javára szóló ítéletet erősítette meg. Végül IV. Sándor ezt helyben hagyva Marcus számára is juttatott egy kanonoki prebendát, amennyiben a compostellai káptalanban üresedés következne be.²¹⁴

A következő ügy, amelyben István bíboros pápai ügyhallgatóként működött közre, valószínűleg 1255 végére tehető. Az 1256. február 5-én kelt pápai ítéletlevél sze-

²¹² Ld. IV. Táblázat.

²¹³ XX/a–b. ábra.

²¹⁴ Reg. Vat. 24. c. 655. fol. 97r.; RAIV nr. 825. Vö. IV. Táblázat, 225. Bánca intézkedésének datálása azon alapul, hogy Jacobus de Porta utoljára 1253. április 13-án szerepele pápai oklevélben, IV. Sándor ítéletlevelé pedig 1255. október 1-jén kelt, továbbá a fellebbezés kapcsán Jacobus „bone memorie” szerepel, így István ítéletének időpontja kevéssel a pápai megerősítés kelte elé helyezhetjük.

rint Iringus würzburgi és Henrik speyeri püspök között pereskedés támadt, mivel az utóbbi magának követelte a würzburgi főpapi széket. IV. Sándor az ügyet a prenestei bíborosra bízta, Bánca azonban a jelek szerint az ügyben nem hozott ítéletet, mivel a pápa úgy ítélte meg, hogy az ügy elhúzódása a püspökség kárára lett volna, ezért azt három másik bíborosra bízta, akik Iringusnak adtak igazat. Az ügy további fejleménye – és ez már csak Hugues (Szt. Sabina), Riccardus (Szt. Angelus), Petrus (Szt. György) bíborosok²¹⁵ ítéletleveléből (1256. január 4.) derül ki –, hogy Henrik igyekezett erőszakkal hatalmába keríteni Würzburgot. Amennyire a későbbi pápai ítéletleveléből kihüvelyezhető, Bánca bíboros vizsgálata vagy hosszú ideig elhúzódott, vagy nem volt sikeres, és ezért a pápa elvette tőle azt.²¹⁶

Nem sokkal később immár tényleges ügyhallgatói intézkedésnek lehetünk tanúi. IV. Sándor 1256. március 11-i ítéletlevele szerint a rochesteri káptalan és a strodes-i ispotály között a S. Margareta in Fossam-egyház miatt keletkezett per először a már említett Riccardus de Annibaldis bíboros elé került, majd fellebbezés után Bánca foglalkozott vele *auditor*ként. Valószínűleg neki köszönhető, hogy a felek képviselői, Edmund mester és Roger *frater* közös akarattal a pápa ítéletére bízta ügyüket, aki úgy döntött, hogy a kérdéses egyház a káptalané marad, ellenben az ispotály a korábbi fizetési kötelezettség alól mentesül.²¹⁷

Kevésssel utóbb István újabb ügyhallgatói megbízást kapott. A pápa 1256. április 4-én kelt ítéletlevele egy hosszabb ügy végére tett pontot. Még elődje, IV. Ince idején vita alakult ki a noyon-i domonkos rendház és a saint-quentin-i káptalan között, miután az utóbbi joghatóságot követelt a prédikáló testvérek kolostora felett. Először az ügy Johannes Cajetani de Ursinis, a Szt. Miklós diakónus-bíborosa elé került, aki a benyújtott peres iratok (*libellus*) alapján a szerzetesek javára hozott a pert lezáró ítéletet. Ekkor azonban a másik fél képviseletében Robertus de Bona Valle új érvek beterjesztésével kívánta elérni az ítélet megváltoztatását, IV. Sándor pápa pedig ekkor vont be a korábbi ügyhallgató társaként Bánca bíborost az ügybe. Ez utóbbiak alapos vizsgálat (*diligens examinatio*) után az újonnan beterjesztett érveket semmisnek minősítették, és a korábbi ítéletet erősítették meg, amelyet így a pápa is jóváhagyott.²¹⁸

Ezt követően hosszabb, három évnyi szünet következett – ez egyébiránt egybeesik a pápai oklevelek tanújaként végzett tevékenységének drasztikus csökkensével 1255-höz és 1260-hoz mérten – és legközelebb 1259 nyáarán-őszén hallunk Bánca *auditori* tevékenységéről. Ekkor három alkalommal is feltűnik ebben a szerepben. Ezek közül az első kettő különleges jelentőségű, hiszen Bánca ítéletleve teljes szövegében fennmaradt. A legelső a sorban – 1259. június 20. – az igny-i ciszterci apátság és a Montigny-le-Bretonneux-vel azonosítható közösség (*communitas ville de Montignia-co*) közötti per, amely a szerzetesek panaszára indult a közösség ellen, és lényegében

²¹⁵ Hugues de Saint Cher, Riccardus de Annibaldis és Petrus Capoccius, III. Táblázat, 23, 29, 32.

²¹⁶ Reg. Vat. 24. fol. 135^v, 77. sz.; RAIV 1093. sz. Vö. IV. Táblázat, 231.

²¹⁷ Reg. 24. fol. 155^r, 197. sz.; RAIV 1235. sz. Vö. IV. Táblázat, 235.

²¹⁸ Reg. 24. fol. 161r. c. 240; RAIV nr. 1286. Vö. IV. Táblázat, 238.

egy határhasználati vita volt. Az ügy fellebbezés után került Bánca elé, miután megjárta Ottobonus Fieschi, reimsi esperesi ítélőszékét,²¹⁹ aki az apátság meghallgatását megtagadta. István bíboros a peres feleket képviselők meghallgatásával a cosenzai érseket (Bartholomeus Pignatelli²²⁰) bízta meg *auditorként*. Mint kiderült a felek nézeteltérésüket a reimsi prépost és káptalan előtt igyekeztek rendezni, de az itt kötött egyezséget az apátság szerint a közösség nem tartotta be. A meghallgatások végeztével és a perben előtárt anyagok (*libelli*) alapján végül Bánca az apátság javára ítélt.²²¹

1259. szeptember 24-én szintén egy bonyolult ügyben kellett ítéletet hoznia. Még IV. Ince meghagyta, a ciprusi érsekségeknek, hogy az antiochiai pátriárka megsegítésére – az ottani egyházak jövedelmei tizedrészét szedje be három éven keresztül. A parancs teljesítésével megbízott Cesarea és Nicosia érsekei közül az előbbi Mopsues-tia érsekének adta tovább a feladatot, akinek állítása szerint Nicosia főpapja semmit nem volt hajlandó fizetni, így kiközösítéssel sújtotta. Ezt a fenytéket érvénytelenítette István bíboros, arra hivatkozva, hogy a pápai parancs másik címzettje (Nicosia) ellenében ilyen büntetést a másik megbízott helyében eljáró főpap nem hozhatott, mivel arra nem volt joghatósága.²²²

Néhány nappal később, szeptember 28-án István két másik bíborossal – Eudes de Châteauroux, tusculanumi püspök- és Riccardus de Annibaldi Szt. Angelus presbiter-bíboros – együtt jártak el Albert regensburgi püspök ügyében, akinek leköszönését követően a püspökség jövedelméből bizonyos rész fentartását engedélyezték, vagyis életjáradékot biztosítottak számára.²²³

A következő két ügy pontos ideje nem ismert. Elsőként a bayeux-i püspökválasztási vita kívánta meg a prenestei püspö-bíboros közreműködését. IV. Orbán 1263. május 9-én kelt ítéletlevele szerint ugyanis Guy (Guido) püspök halála után a káptalan tagjainak többsége Eudes de Lorry-t (Oddo) választotta meg püspöknek, míg a kisebbség Adenulf pápai káplánra, az ottani dékánra szavazott. Ebben a kérdésben IV. Sándor pápa István bíborost jelölte ki ügyhallgatónak, aki a többségi akaratot ellenző peres fél érveit elvetette, azaz Guy választását ismerte el. Ezután a pápa, miután Eudes követeléséről a pápa előtt megbízottai útján lemondott, a pápa Guyt megerősítette püspöki hivatalában.²²⁴

A másik nehezen datálható eset egy vercelli prebenda betöltése körül kialakult vita volt. IV. Orbán későbbi, 1264. április 9-én kelt ítéletlevele alapján az események a kö-

²¹⁹ Ottobonus ekkor már a Szt. Adorján diakónus-bíborosa volt, vö. III. Táblázat, 28. Itt azonban még mint a reimsi érsek *officialisa* járt el.

²²⁰ HC I. 220.

²²¹ Reg. Vat. 25. c. 145. fol. 201v, nr. 89. IV. Sándor 1259. július 14-i megerősítésében, RAIV nr. 2909. Vö. IV. Táblázat, 281.

²²² Reg. Vat. 25. fol. 222v–223r, nr. 188. IV. Sándor 1259. október 15-i átírásában, RAIV nr. 2960. Vö. IV. Táblázat, 282.

²²³ Reg. Vat. 25. fol. 231r, nr. 240. IV. Sándor 1259. október 11-i megerősítéséből, RAIV nr. 3012. Vö. IV. Táblázat, 283.

²²⁴ Reg. Vat. 26. nr. 89. fol. 78r. IV. Orbán 1263. május 9-i ítéletlevelében, RUIV nr. 226. Vö. IV. Táblázat, 464.

vetkezőképpen rekonstruálhatóak. Poltronus de Guidalardis vercelli kanonok és Ferracano de Rovesena egy elhunyt kanonok, Symon Alzati prebendájáért pereskedtek egymással. Ennek vizsgálatát bízta IV. Sándor Bánca bíborosra. Szerepéről összesen annyit tudunk meg, hogy a peres felek előtte kinyilvánították, hogy békés egyezsége kívánnak lépni, ám Poltronus megbízottja, egy másik Simon (szintén vercelli kanonok és pápai írnok) útján az ügyet áttette Hubertus de Coconat, a Szt. Euszták diakónus-bíborosa elé,²²⁵ aki végül a kanonoki állást Poltronusnak ítélte, Ferracanónak pedig egy másikat helyezett kilátásban az első adandó üresedés alkalmával.²²⁶ Az ügy azon szakaszában, ami István bíboros előtt zajlott, óvás történt, amelynek részletei nem ismertek, és talán ez lehetett az oka annak, hogy az ügy átkerült egy másik bíboroshoz. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy IV. Sándor halála okozta a változást, és a pert IV. Orbán ezért egy újonnan kinevezett kardinálisra, Hubertusra bízta.

1262-ben egy újabb püspökválasztási vita várt Báncsára. IV. Orbán július 7-i ítéletlevele szerencsére viszonylag pontosan ismerteti a részleteket, jóllehet maga a bíborosi ítéletlevél, vagy jelentés nem ismert. A winchesteri káptalan által Adémar de Lusignan halála (1260. december 4.²²⁷) után megválasztott Vilmos middletoni apátot a bíboros alkalmatlannak találta, miután sem születését, sem tanultságát nem ítélte megfelelőnek, sőt úgy értesült, hogy kiközösítés sújtotta, s végül megválasztása sem volt törvényes formai szempontból (*defectus natalium, excommunicatio, defectus scientie episcopalis, forme electionis*). Ezekre az igen súlyos kifogásra a káptalan sorozatos tiltakozásokkal felelt, hivatkoztak a IV. Ince és IV. Sándor adott felmentésekre, és ezzel gyakorlatilag ellehetetlenítették a bíboros munkáját. Így végül a pápa maga *de ipsorum fratrum consilio* János yorki kancellárt nevezte ki winchesteri püspökké.²²⁸

1263-ban újabb kényes ügyben kellett István bíborosnak eljárnia. A Cluny kongregációjába tartozó Bermundsey monostorának még IV. Sándor rendelkezése nyomán kellett volna egy bizonyos Gergely (Gregorius de Londoniis) laikus számára évi 15 márkát járadék gyanánt megfizetnie, ám ezt elmulasztották. Bánca a peres feleket ugyan megidézte három alkalommal is, de minden esetben csak Gergely jelent meg, így végül az ő javára ítélt, az apátság méltóságviselőit kiközösítette, a monostort pedig egyházi tilalom alá helyezte. A bíborosi ítéletlevél egyéb érdekességeket is takar. Megtudjuk, hogy a bíboros ispotályában kelt, és familiájának tagjai közül többen is tanúként működtek közre: két főpap (Urgell és Aquino püspöke) mellett Martinus (z)amorai, Péter győri kanonok, Bernardinus jegyző, Jacobinus és Gerardus de Miressa.²²⁹

²²⁵ Vö. III. Táblázat, 31.

²²⁶ Bánca tevékenysége IV. Orbán, Orvieto, 1264. április 9-i ítéletlevelében tartalmilag átírva: Reg. Vat. 29. fol. 40v, nr. 83; RUIV. nr. 1034.

²²⁷ HC I. 529–530.

²²⁸ Reg. Vat. 26. fol. 28r. nr. 115; RUIV. nr. 117.

²²⁹ „[...] actum et pronunciatum in apud Urbem veterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus] de S. Elia] Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobine, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vecatis specialiter et rogatis [...]”. Reg. Vat. 29. fol. 3^v-5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.

Valószínűleg nem sokkal később, 1263. december 7-én intézkedett *auditor*ként a soproni esperesség betöltése körüli vitában. A részletes peranyagból megtudható, hogy a tisztségért két helyi kanonok, Ireneus, ill. az imént megismert Péter szállt versenybe. Utóbbi mögött sorakozott fel nagybátja, Amádé győri püspök is. Érdekesség, hogy az ügy először Gaufridus Alatrinus, a Szt. György diakónus-bíborosa elé került, de a felek kérésére alkalmasabbnak látszott áttenni Bánca elé. Nyilvánvaló helyismerete, mellett személyes érintettsége lehetett az a mozzanat, amiért erre sor került, Péter ugyanis a bíboros *familiájának* tagja volt.²³⁰ István bíboros az előtte személyesen megjelent perbeli felek beadványai (*libelli*) alapján úgy döntött, hogy a Saul halálával megüresedett esperesi stallumot meghagyja Péter kezén, többek között azzal a kötelezettséggel, hogy ő, ill. püspök nagybátyja köteles 25 márka értékű éves jövedelemmel bíró prebendát biztosítani Ireneusnak.²³¹ Az egyezés ténylegesen létre is jött, hiszen egy október 27-i bíborosi oklevélben²³² Péter mint soproni esperes szerepelt Bánca *familiájának* tagjai között. 1264 elején egy újabb javadalombetöltési ügy következett, ezúttal a veroli káptalanban. IV. Orbán március 13-án kelt parancsleveléből kiderül, hogy még elődje, IV. Sándor hagyta meg, hogy Johannes Petrus *scriniarius* veroli kanonok egy javadalmat nyerjen el az ottani S. Herasmus-egyházban. Mivel azonban annak apátja (!) és kanonokjai erre nem voltak hajlandók, Petrus Anastasii veroli kanonok, pápai megbízott kiközösítette a parancs megtagadóit. A már megszokott fellebbezést követően immár IV. Orbán kérte fel az ügy vizsgálatára Bánca bíborost, aki azonban azt Octavianus nevű káplánjára bízta, aki végülis helyben hagyta a korábban kimondott kiközösítést. A pápa ezután az említett Johannes Petrus tényleges bevezetését a javadalomba Jordanes Piruntus de Comitibusra, a Szt. Kozma és Damján diakónus-bíborosára bízta.²³³

Ugyanekkor zajlott egy másik ügy is, amelyben István bíboros ezúttal is *auditor*ként működött közre. IV. Orbán március legvégén kelt, St Andrews és Dunkeld püspökéhez intézett parancslevelének szövege szerint Lőrinc argyle-i püspök megválasztásának vizsgálatára szóló Bánca megbízatása. Ez feltárta, hogy a választás formai okokból szabálytalan volt – nem közösségi döntés, hanem a káptalan három tagjának akciója volt – ezért a pápa azt megsemmisítette, majd Lőrinc érdemeire tekintettel maga nevezte ki püspökké.²³⁴

Vö.: HC I. 99. Petrus 1254-ben még Stephanus de Normandis, a Tiberisen túli Szűz Mária diakónus-bíborosának káplánja volt. Uo. 1. jz. Ld. még: *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 11, 15, 25, 32, 38, 39!

²³⁰ Ld. *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 38.

²³¹ Az oklevél szövegét ld. Ld. *Bánca bíborosi familiájának tagjai*, 38.

²³² Reg. Vat. 29. fol. 85r. nr. 221; RUIV. nr. 1172.

²³³ Bánca szerepére: „[...] *Nos in huiusmodi negotio venerabilem fratrem nostrum episcopum Penestrensem dedimus partibus auditorem, dictusque episcopus dilecto filio priori Octaviano (?) capellano suo negotium ipsum commisit qui ad cautelam excommunicationis sententiam relaxavit [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 295^v, 1535. sz.; RUIV. 2483. sz. Vö. IV. Táblázat, 510, III. Táblázat, 30.

²³⁴ Reg. Vat. 29. fol. 142r. nr. 146; RUIV. nr. 1496. Vö. IV. Táblázat, 512.

Június 6-án megint egy javadalom betöltésének ügyében szerepelt Bánca ügyhallgatóként, és hozott ítéletet. Martinus Vincentii dékán és Stephanus Dominici zamorai kanonok között Bernát kanonok halálával megüresedett javadalom és egy bizonyos de Fontibusra szóló kezesség összegének fele ügyében alakult ki per, amelyet a pápa István bíborosra bízott. A kardinális Martinusnak ítélte a megüresedett kanonoki javadalmat és a kezesség összegének egyik felét, míg a másik felét Stephanus Dominici nyerte el egy jövőbeni kanonoki prebendára szóló ígervénnyel együtt.²³⁵

Újabb hosszabb szünet után 1267. december 12-én találkozunk legközelebb István bíborossal *auditorként*. IV. Kelemen megbízásából valamivel korábban intézkedett a verduni Szt. Vitonus-monostor apátválasztása ügyében. A Domonkos halálával megüresedett tisztséget egy bizonyos Rudolf, a Trier egyházmegyei szentmártonhegyi (Mons S. Martini) perjel szerzte meg erőszakkal. A vizsgálat tisztázta ezt, és ennek köszönhetően Rudolf önként lemondott az apátságról, majd a pápa meghagyta Châlons-sur-Champagne dékán- és örkanonokjának, hogy alkalmas apátról gondoskodjanak.²³⁶

A fenti esetekkel gyakorlatilag egy csoportba tartoznak azok az esetek, amikor Bánca ugyanúgy pápai akaratból teljesített – jellemzően javadalombetöltések kapcsolatos – megbízásokat, ám *pro forma* nem nevezték *auditornak*; összesen négy ilyen ismert.

1256. július 10-én IV. Sándor parancsára Fabianus egykori policastrói püspököt a főpásztor nélkül maradt S. Marco in Lamis egyházmegye élére áthelyezte, és saját gyűrűjével iktatta hivatalba (*investitura*).²³⁷

Bő hét évvel később magyar ügyben járt el a bíboros. A zágrábi püspöki székhely 1263 elejére megüresedett, a prépost és a káptalan ekkor István pozsonyi esperest, pápai káplánt, Bánca unokaöccsét posztulálta. Azonban maga a bíboros vetette el a jelölést részben a rokonságra, részben a megfelelő életkor hiányára hivatkozva, és a püspöki széket végülis Timót korábbi zalai esperes nyerte el.²³⁸ Az ügy illetén alaku-

²³⁵ Reg. Vat. 29, fol. 44v nr. 96., RUIV. nr. 1047. Vö. IV. Táblázat, 514.

²³⁶ Reg. Vat. 32. fol. 177^v, 106. sz; RCIV. nr. 537. Vö. IV. Táblázat, 537.

²³⁷ Reg. 24, fol. 197v. c. 378; RAIV nr. 1460. Vö. IV. Táblázat, 248.

²³⁸ „[...] *Sane Zagabriensis ecclesia episcopi solatio destituta, dilecti filii prepositus et capitulum ipsius ecclesie convenientes in unum Spiritu Sancta gratia invocata, dilectum filium Stephanum capellanum nostrum, nepotem venerabilis fratris nostri episcopi Penestriensis, prepositum ecclesie Pozoniensis patientem in etate defectus in Zagabriensem episcopum unanimiter et concorditer postularunt [...]*” IV. Orbán 1263. 09. 24-i oklevele alapján. Reg. Vat. 28. fol. 3v. nr. 10; POTTHAST nr. 18657; RUIV. n. 407; SMIČIKLAS V. nr. 757. Timót elődje Bejc nb. Farkas volt. ZSOLDOS 2011. 103. A pápa 1264. január 18-án értesítette a zágrábi prépostot és káptalant a kinevezésről. POTTHAST nr. 18785; THEINER I. 262. Hasonlóképpen erről számolnak be a pápa 1264. január 16-án Eventius zágrábi kanonokhoz, a kalocsai érsekhez, ill. január 18-án a zágrábi káptalanhoz intézett levelei. POTTHAST 18783–18785. sz; THEINER I. 260–262; SMIČIKLAS V. 781–783. sz. Néhány nappal később azonban a pápa kénytelen volt megparancsolni Valter ferences gyóntatónak, pápai káplánnak és *nuntiusnak*, hogy vegye rá a zágrábiakat, hogy az új püspök, Timót előre küldött megbízottját fogadják. POTTHAST 18787. sz; FEJÉR IV/3. 224; THEINER I. 262; SMIČIKLAS V. 785. sz. A zágrábi egyház kormányzatával Timót beiktatása előtt Gualterus pápai *penitentiarius* volt megbízva POTTHAST nr. 18787.

lásával azonban sem Bánca bíboros, sem unokaöccse, István nem járt rosszul. Utóbbi ugyanis ekkortájt Bolognában tanulhatott,²³⁹ előbbi pedig a következő év elején, 1264 januárjában maga tölthette be a megüresedett zalai esperességet, amelyet másik unokaöccsének, János győri esperesnek juttatott²⁴⁰.

1263. október 27-én újabb javadalom betöltési ügy igényelte a bíboros figyelmét, és az előző esethez hasonlóan tulajdonképpen itt is személyesen érintve volt. IV. Orbán november 5-i átíró oklevele szerint Andrásnak, a Spoleto egyházmegyei SS. Apostolorum-káptalan perjelének még IV. Sándor pápa juttatott egy kanonoki állást a korinthoszi káptalanban a helyi érsek útján. A kedvezményezett számára István bíborosnak kellett e korábbi parancsot teljesíteni. Ezt valószínűleg szívesen megtette, hiszen András egykor káplánja volt, most pedig Bánca szűkebb asztaltartásához tartozott. A bíboros az időközben J. dékán halálával megüresedett prebendát juttatta neki, és erről maga állított ki oklevelet, amelynek tanúi között ismét a *familia* több tagja előfordul: Péter aquinói püspök, Péter mester, soproni esperes, a már ismert Bernardinus jegyző, ill. Guidobonus és Péter.²⁴¹

Végül ebbe a sorba illeszkedik egy a bíboros *familiáját* érintő eset. 1264. április 7-én a pápa arra utasította a prenestei püspököt, hogy a páрмаi Szt. Eulalia-esperességbe iktassa be *Gerardus Blancust* (dict.), miután arról Albert pápai jegyző rokona (*consanguineus*), *Gerardus* lemondott. A forrásból azt is megtudjuk, hogy Blancus az itt megjelenő másik *Gerardus* (Gellért) unokaöccse volt.²⁴²

A pápai kúriális gyakorlatban való részvétel csoportjába tartozik még két eset. Az első ezek közül egy ugyancsak magyar vonatkozású eset. Egy bizonyos kő (bánmónostori) úr, Anzelm (*Anselmus dominus de Keu*) és felesége, Mária folyamodtak IV. Sándorhoz, hogy a köztük fennálló negyed vagy ötödfokú rokonság ellenére házasságukat a pápa érvényesnek ismerje el. A vizsgálatot Bánca bíboros folytatta le, és ennek alapján – bár a harmad vagy negyedfokú rokonság nyert bizonyítást – a pápa a pár kérését teljesítette.²⁴³

A kánonjog ismeretét megkívánó eseteken kívül Bánca teológiai jártasságát dícséri egy másik, szintén pápai parancsra indított vizsgálatban való részvétele. 1255 nyarán IV. Sándor parancsára egy három tagú vizsgálóbizottság alakult, amelynek tagjai István bíboros mellett Eudes de Châteauroux tusculanumi püspök- és Hugues

²³⁹ „Bononiae litterarum studio insistentes”. POTTHAST nr. 20265

²⁴⁰ Reg. Vat. 29. fol. 33r. nr. 66; POTTHAST nr. 18821; RUIV nr. 1017.

²⁴¹ „[...] cum felicitis recordationis Alexander papa, predecessor noster, venerabili fratri nostro ... archiepiscopo Corinthiensi, de ipsius voluntate dedisset sub certa forma per litteras apostolicas in mandatis, ut te [Andream], tunc capellanum, nunc commensalem venerabilis fratris nostri .. episcopi Penestrini, reciperet in Corinthiensi ecclesia, [...] presentibus Petro episcopo Aquinatio, magistro Petro archidiacono Supruniensi, magistro Bernardino notario, Guidobono et Petro, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis et rogatis. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 85r. nr. 221; RUIV. nr. 1172.

²⁴² Reg. Vat. 29, fol. 302^v, 1571. sz., RUIV 2519. sz. Vö. IV. Táblázat, 513. A két Gerardus személyére ld. SILANOS 2010. 110. és 1327. jz., ill. a *Bánca bíborosi familiája* c. fejezetet!

²⁴³ IV. Sándor 1255. január 15-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 24. c. 40. fol. 6v.; RAIIV. nr. 48. Vö. IV. Táblázat, 85.

de Saint-Cher a Szt. Szabina presbiter-bíborosa voltak. Feladatuk egy az előző évben Párizsban megjelent mű, Gerardo di Borgo *Liber introductorius in Evangelium Aeternum* című munkája volt, amely Gioacchino da Fiore (Joachim de Flore) idézett munkájának a kivonata volt. Az ügyet Florentin²⁴⁴ akkoni püspök terjesztette elő, a bizottság pedig két alkalommal is foglalkozott vele. Ezek közül, az első, július 8-án Báncsa nem volt jelen, ám a második alkalommal az érdemi ítélet meghozatalában már részt vett. Mű tulajdonképpen Gioacchino apokaliptikus felfogását vette át, amely 1260-ra tette az utolsó, hetedik újszövetségi korszak leteltét, a világ végét. A bizottság elítélte Gerardo munkáját, ám az annak alapjául szolgáló Gioacchino-féle írásokat csak később, az 1263-as arlesi zsinat ítélte el, mégpedig a már említett Florentin – akkor már arles-i érsek – kezdeményezésére.²⁴⁵

Az előző ügyszakágként, ill. a pápai megbízotti minőségben teljesített ügyek alapján három fontos következtetés levonható. Egyfelől a kuriális bíraskodási gyakorlatban Báncsa alapvetően javadalom betöltési ügyekben tűntette ki magát, amelyekben ugyanakkor nem nélkülözhetette a jogi ismereteket, így e téren bizonyosan alapos képzettséggel rendelkezett. Harmadsorban feltűnően sok esetben jelennek meg az ügyekben – akár tanúként, akár érintettként – saját bíborosi *familiájának* tagjai, sőt nem ritkán saját unokaöccsei. E mellett a Gerardo di Borgo munkájával kapcsolatos ténykedés rávilágít teológiai képzettségére is. Az eretnekségekkel szembeni fellépéssel Báncsa elsősorban mint a pápai parancslevelek aláírója találkozott, jellemzően a ferencesekkel és a domonkosokkal kapcsolatosan születtek ilyen jellegű pápai madátumok.²⁴⁶ Erre, ill. egyetlen *procuratori* megbízására a szerzetességgel kapcsolatban még visszatérünk.

Báncsa István legátusi megbízásai

A bíborosok közötti képzeletbeli rangsor egy-egy előkelő helyét jelentősen befolyásolhatták a pápai meghatalmazás révén elnyert legátusi megbízások. Ebben a vonatkozásban Báncsa tevékenysége szinte alig értékelhető. A prenestei bíborosi szék elfoglalása kapcsán már említettem, hogy 1253. május 5-én IV. Ince *a latere legatus*ként teljes felhatalmazással Magyarországra küldte.²⁴⁷ Mint láthattuk, ez a megbízás – amelynek célja a cseh-magyar viszály rendezése volt – nem valósult meg, miután István megpróbálta az esztergomi érseki széket visszaszerezni, így feladatát Velasco pápai gyóntató vette át.²⁴⁸

²⁴⁴ 1255–1262 között akkoni püspök, majd Arles érseke volt (1262–1266). HC I. 68, 103.

²⁴⁵ DENIFLE 1885. 88–90; Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 352; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 14. Az arles-i zsinatra ld. GChrN col. 477–484.

²⁴⁶ Vö. IV. Táblázat, 42–43, 65–67, 75, 76, 100, 104, 105, 131, 328, 369, 375, 400, 401, 425.

²⁴⁷ Reg. Vat. 22. fol. 309; POTTHAST nr. 14962; RIIV nr. 6443; THEINER I. 218–219. Vö. IV. Táblázat, 55.

²⁴⁸ POTTHAST 15033–15034. sz., THEINER I. 222; FEJÉR IV/2. 198–199. Vö. FRAKNÓI 1901. 69; SOLYMOSI 1996. 50; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 13–14.

IV. Orbán egy 1263. július 19-én oklevele szintén – vélhetően pápai legátusi minőségben – említi István bíborost. A forrásból azonban bajos lenne pontos információkat kiolvasni, hiszen csak annyit árul el, hogy Bánca német földön tartózkodott bizonyos tárgyalás miatt (*negotium in Alemania*).²⁴⁹ Talán nem a véletlen műve, hogy IV. Béla egy 1263. augusztus 3-án kelt oklevelében ismét Velasco neve bukkan fel, aki a pápa parancsára egyezséget kívánt létrehozni a király és fia, István ifjabb király között.²⁵⁰ A pápai káplán és *penitentiarius* kiküldése alkalmasint összefüggésben állhatott Bánca megbízásával, bár ezt konkrét adat híján egyértelműen bizonyítani nem lehet.

Pápválasztások és széküresedések

Bánca István bíborosi tevékenységének időszaka igen mozgalmas volt a pápaság életében. Nem sokkal azt követően, hogy a korábbi esztergomi érsek véglegesen visszatért Itáliába és újra bekapcsolódott a pápai kormányzat munkájába, megüresedett a pápai trónus. IV. Ince 1254. december 7-én bekövetkezett halála után az új egyházfő megválasztásában tíz *másik bíborossal együtt* István is vett részt. A megfelelő *személy megválasztása nem volt könnyű feladat, hiszen felmerült a kérdés, hogy az új pápa elődje német és itáliai politikáját – azaz a Stauf dinasztia további visszaszorítását, ill. a Szicílián belüli pápai befolyásának növelését, Konradin és Manfréd hatalmának megtörését – folytassa-e, vagy új irányt vegyen. E kérdés mentén húzódott az a törésvonal, amely viszonylag kiegyenlített arányt mutatott. A korábbi pápai politika folytatása mellett sorakozott fel három bíboros, Hugo (Szt. Sabina), Guillelmus (Szt. Euszták) és Otobonus (Szt. Adorján). Velük szemben a IV. Ince-féle politika ellenzőinek számított négy bíboros, Johannes de Toledo (Lucinai Sz. Lőrinc), Octavianus Ubaldini (Via latai Szűz Mária), Rainaldus (Ostia), és Egidius de Torres (Szt. Kozma és Damján). Négyen nem sorolhatók egyik oldalra sem: *Bánca*, Jacobus de Porta (Porto-Szt. Rufina), Richardus de Annibaldis (Szt. Angelus), Johannes Cajetani de Ursinisi I. (Szt. Miklós). Maga a választás a korabeli elbeszélő források szerint mégis egységes eredményt hozott. Amennyiben ez helytálló, annak valószínűleg az lehetett az oka, hogy a bíborosok Konradin érezhető fellépése és nyomásgyakorlási kísérlete hatására rendezték soraikat, és kompromisszus megoldásként Rainaldus de Conti di Segni-t, IX. Gergely unokaöccsét választották pápává, aki a IV. Sándor nevet vette fel.²⁵¹*

Az ő 1261. május 25-én bekövetkezett halálakor ismét választás elé került a bíborosi testület, hiszen IV. Sándor pontifikátusa sem tett egyértelműen pontot az itáliai ügyekre. Egyfelelől az a kísérlet, hogy Szicília trónját III. Henrik ifjabb fia, Edmund

²⁴⁹ Reg. Vat. 27. fol. 80v–81r, 1–2. sz. (registrum camerale!); RUIV nr. 295–296. Vö. IV. Táblázat, 495.

²⁵⁰ DF 289188; RA 1347; THEINER I. 244–245.

²⁵¹ MAUBACH 1902. 57–58.

részére biztosítsa a pápai kormányzat,²⁵² nem sikerült elérni. Másfelől maga a pápai kormányzat is problematikussá vált, hiszen vészesen lecsökkent az aktív bíborosok száma. Jellemző, hogy az új pápa megválasztásában mindössze nyolcan vettek részt, ennyien voltak hivatalban.²⁵³ A testületen belül tulajdonképpen három csoportosulás volt megfigyelhető: egy francia, egy angol és egy ghibellin-párt. Előbbihez sorolható Eudes de Châteauroux (Tusculanum), Hugues de St. Cher (Szt. Szabina), míg Johannes de Toledo (lucina Szt. Lőrinc), Ottobonus Fieschi (Szt. Adorján), Riccardus de Annibladis (Szt. Angelus), Johannes Cajetani de Ursinis (Szt. Miklós) számított angol-pártinak, Octavianus de Ubaldinis (via latai Szűz Mária) pedig a Ghibellineket képviselte. Bánca sem egyik, sem másik oldal mellett nem foglalt állást, semleges maradt. A bíborosok a fennálló erőviszonyokból következően csak hosszas vita után jutottak dűlőre, és egy „külső” személyt, a jeruzsálemi pátriárkát választották meg 1261. augusztus 29-én, aki a IV. Orbán nevet vette fel.²⁵⁴

Az új pápa az apostoli kormányzat működőképességének biztosítása végett ugyanúgy járt el, mint elődje, IV. Ince 1244-ben: új bíborosokat kreált. 1261 decemberében hetet, majd 1262 májusában újabb hetet.²⁵⁵ Az így kibővült testület összetétele megváltozott, hiszen abban immár jóval több francia volt,²⁵⁶ ill. tovább erősödött egyes itáliai családok (Orsinik, Conti dei Segni) súlya. Összességében – figyelembe véve a közbeni személyi változásokat is – 16-18 *fős bíborosi testülettel számolhatunk, amelyből 9 (11) itáliai, 5 francia, 1 angol, 1 pedig magyar volt.*²⁵⁷

IV. Orbán pontifikátusa alapvető változásokat hozott mind a pápai kormányzatban, mind a pápai politikában. Az előbbi gyors helyreállítása a belső arányok eltolódása volt, ami kihatott a pápa itáliai politikájára is, hiszen a Staufok elleni fellépés bázisa egyrészt Ghibellinek megosztása, másrészt a Capeting és annak oldalági dinasztija, az Anjouk segítségül hívása volt. Más kérdés, hogy ez a fajta politikai átrendeződés nem hozta meg a kívánt sikert, maga a pápa élete legvégén a Ghibellinek támadása elől kénytelen volt Perugiába menekülni.²⁵⁸

1264-ben ismét a pápaválasztás nehéz feladata hárult a bíborosi kollégiumra, miután IV. Orbán október 2-án meghalt. Az akkor 18 tagú bíborosi választó testületben hosszas vita alakult ki az új pápa személyéről, ami a IV. Orbán idején kibontakozó Anjou-párti itáliai politikai vonulat eltérő megítéléséből fakadt. Bár a legtöbb bíboros egyetértett a Staufok ellen irányuló Anjou szövetséggel, szicíliai térnyerésük már megosztólag hatott a bíborosokra. Ezekben a hosszas vitákban Bánca politikai elképzelései nem kitapinthatóak. Döntés végül csak 1265 februárjában született, a

²⁵² Vö. IV. Táblázat, 172; MAUBACH 1902. 59–85.

²⁵³ III. Táblázat, 4, 6, 14, 23, 28, 29, 39, 40.

²⁵⁴ MAUBACH 1902. 85–91. Vö. AUBERY 1642. 286; CARDELLA 1792–1797. I/2. 286.

²⁵⁵ HC I. 8.

²⁵⁶ Pl. Guy Grossus (vagy Fulcodi), Narbonne érseke, Radolfus de Grosparmy (vagy Chervirères), Simon de Mompis. MAUBACH 1902. 91–99.

²⁵⁷ III. Táblázat; MAUBACH 1902. 91–99. Vö. AUBERY 1642. 286; CARDELLA 1792–1797. I/2. 286.

²⁵⁸ MAUBACH 1902. 102–111.

kardinálisok egyetértőleg Guido Fulcodi („Grossus”) sabinai püspök-bíboros személyében egyeztek meg, aki a IV. Kelemen nevet vette fel.²⁵⁹

Az új pápa folytatta IV. Orbán itáliai politikáját, amelynek eredményeként 1266–1268 között ismét átrajzolódott Itália déli részének a politikai térképe Anjou Károly trónra kerülésével. A pápai kormányzatban ugyanakkor új jelenségként erőteljesen kitapinthatóvá vált a bíborosok önállóbb fellépése, frakciókra bomlása, ami valamelyest előre vetítette a IV. Kelemen halála utáni hosszan elhúzódó vitákat.

Ebben az időszakban, mint láthattuk Bánca aktivitása minimálisra csökkent, neve az égető fontosságú itáliai ügyek intézésében egyáltalán nem jelent meg.²⁶⁰ Utoljára 1268. február 28-án szerepel aláírása pápai oklevélen.²⁶¹ IV. Kelemen halála után (1268. november 29.) továbbra is Viterbóban maradt a pápaválasztásra, amelynek helyszíne a püspöki palota volt.²⁶² Innen írt Ottobonus bíborossal (S. Adrinaus), ill. Bartholomeus Vicenza és Henrik strasburgi püspökkel együtt a domonkosok általános gyűléséhez egy levelet, amelyben beszámoltak IV. Kelemen haláláról.²⁶³ Tulajdonképpen Báncsának a választás fordulatos történetében betöltött szerepéről vajmi keveset tudhatunk, csak annyi bizonyos, hogy 1270 júniusában részt vett a tárgyalásokban, de ezek részletei nem ismertek, mivel az eseményről fennmaradt oklevelek csupán a pápaválasztó konklávét zavartalan működését hivatottak biztosítani.²⁶⁴

Sokkal többet megtudunk viszont a latin és görög egyház unióját célzó tárgyalásokról, amit a bíborosi kollégium immár pápa hiányában is nyíltan felvállalt és támogatott. A két egyház közeledése azután indult meg, hogy 1261-ben VIII. Palailogosz Mihály visszafoglalta Konstantinápolyt, és a megváltozott erőviszonyok hatására IV. Orbán pápa a közeledés mellett döntött. A felek között a *tárgyalások valójában csak 1263-ban indultak meg. A császár hajlandó volt politikailag kiegyezni Rómával, és külön kívánta rendezni a két egyház hierarchikus viszonyát érintő kérdéseket. Úgy tűnik a pápai politika azonban mind politikai, mind egyházi-teológiai síkon a római főség feltétlen elismerését tekintette mérvadónak, így az unió egyelőre távoli cél maradt, és ezt csak fokozta IV. Orbána 1264 októberi halála, amelynek hatására a tárgyalások 1267 elejéig szüneteltek.* Ekkor IV. Kelemen igyekezett újra felvenni a tárgyalások fonalát, amelyek részben a korábbi konstantinápolyi trónharcok miatt, részben a Laszkarisz-párti Arsenios Autorianos pátriárka körül csoportosuló egyháziak elutasítása miatt szakadt meg. Az egyeztetések ellenére komoly problémát jelentett a pápai főség elismerése, ill. elutasítása körül támadt vita. IV. Kelemen a vitás dogmatikai kérdések tisztázását javasolta egy egységokmány-tervezet megküldésével, továbbá a viták rendezésére

²⁵⁹ MAUBACH 1902. 111–114. Vö. AUBERY 1642. 286; CARDELLA 1792–1797. I/2. 286.

²⁶⁰ Ld. a XIII/a–XVI/b. grafikonokat!

²⁶¹ POTTHAST nr. 20276.

²⁶² Vö.: PARAVICINI BAGLIANI 1971. 174. MORONI 1840–1861. LXXXVIII. 88. feltételezi továbbá részvételét IV. Sándor megválasztásában is.

²⁶³ „Hec autem nunc in viduitatis proh dolor merora posita, diris affecta doloribus et fletum inundatione conspersa eget consolationis divine auxilio.” Finke 1891. 85, nr. 38.

²⁶⁴ POTTHAST 20507, 20508. sz.; FRANCHI 1993. 71–72, 95–97 (XII. sz.), IV. Táblázat 605–606.

és az egység kinyilvánításáa egyetemes zsinat összehívását irányozta elő.²⁶⁵ Annak ellenére, hogy IV. Kelemen 1268. november 29-én elhunyt a kérdés továbbra is naprenden maradt, a pápa helyét a bíborosi testület vette át. Alig egy-másfél hónappal Bánca halála előtt az események fegyorsultak. A korábbi tárgyalásokat előmozdítandó 1270. május 4-én a bíborosi testület informálta megbízottakat, az albanói püspök-bíborost Radulfus Grosparmit a két korábbi pápa, IV. Orbán és IV. Kelemen által küldött megbízottak (*apocrisarii*) tevékenységéről.²⁶⁶ a bíborosi testület igyekezett a megkezdett tárgyalásokat tovább folytatni. A tárgyalások sikerében nagy szerepe volt IX. Lajos francia királynak is, aki hajókkal segítette a görögök visszatérését az uniós tárgyalásokhoz, ezért a bíborosi testület 1270. május 15-én szívélyes szavakkal köszönte meg az uralkodó közbenjárását.²⁶⁷ Ugyanekkor a bíborosok újabb utasításokkal látták el az albanói püspök-bíborost: utaltak a francia uralkodó közvetítésére, ismét megemlézték a két korábbi pápa intézkedéseit – amelyek a felek közti kérdések megtárgyalását egy egyetemes zsinat hatáskörébe utalta –, hangsúlyozták, hogy a császárnak esküvel kell megfogadnia, hogy aláveti magát a római egyháznak, sőt az erre voantkozó nyilatkozatot is átírták az oklevél szövegében.²⁶⁸ A bíborosi testület előkészítő munkájának köszönhetően a három éves széküresedés után megválasztott X. Gergely (1271–1276) 1272-ben valóban összehívta az egyházszakadás megszüntetését célzó II. Lyoni Zsinatot (1274). A skízma felszámolása ugyan nem sikerült,²⁶⁹ ezt azonban Bánca István már nem érte meg, hiszen 1270. július 7-én elhunyt.

Bánca István mint protector ordinis

A magyar származású bíboros kollégáihoz hasonlóan gyakorta került kapcsolatba a különböző szerzetesi közösségekkel. A pápai parancslevelek tanúsága szerint,²⁷⁰ ha azokat a rendi megoszlás szerint vizsgáljuk, semmi izgalmasat nem találunk, hiszen a korszakban létező szinte valamennyi rend, tekintet nélkül szellemiségére, jellegére, helyet kapott Bánca „szerzetesi portfóliójában”. Ha már különbségeket keresünk, érdemes megjegyezni, hogy a legkevésbé látványos a lazariták és templomosok részaránya (kevesebb, mint 1%), őket követik emelkedő sorrendben a premontrieiek és a karthauziak (2,1%), majd a karmeliták, az Ágoston-rendi kanonokok (4,7%), az Ágoston-rendi remeték és vilhelmiták (6,7%) és a klarisszák kerülnek sorra (8,2%). Csupán itt érjük el a 10 százalékot: a sort a domonkosok (10,8%) nyitják, majd a ciszterciek

²⁶⁵ Összefoglalólag ld. STIERNON 1977.

²⁶⁶ ANF Fonds publiques de l’Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420, nr. 5.; POTTHAST 20506. sz. Az oklevél teljes szövegét, képét és Bánca István bíboros pecsétjét ld. Mellékletben.

²⁶⁷ POTTHAST 20505. sz.

²⁶⁸ POTTHAST nr. 20506; AE XXII. 243–245.

²⁶⁹ Ld. összefoglalólag: ROBERG 1990, különösen 219–281.

²⁷⁰ Vö. IV. Táblázat, 42–43, 65–67, 75, 76, 100, 104, 105, 131, 328, 369, 375, 400, 401, 425.

folytatják (12,9%), ill. a ferencesek (16,4%), hogy végül elérjük az ügyek majd' negyedét jegyző Benedek rendieket (23,2%).²⁷¹

Ebből a megoszlásból rendi preferencia természetesen nem olvasható ki, ami nem is meglepő, hiszen az ügyek döntő többsége a pápai kormányzat napi rutinjához tartozó tekeyenkeséget ölelt fel, így abból sem Bánca esetleges személyes elköteleződésére, sem valamiféle hivatalos rendi felügyeletre nem következtethetünk.

Az említett ügyek között azonban akad néhány olyan, amely összefüggésbe hozható a szerzetesrendek feletti *protectori* szerepkörrel. 1260. augusztus 9-én IV. Sándor megparancsolta a ferences rend tartományi előjáróinak és a generális perjelnek, hogy válasszanak maguknak egy bíboros protektort a kardinálisok közül.²⁷² Ezt a parancslevelet a bíborosok közül csak négyen írták alá tanúként, Eudes de Château-roux (Tusculanum), Ottobono Fieschi (Szt. Adorján), Riccardus de Annibaldus (Szt. Angelus), ill. Bánca István (Preneste). Arra, hogy a választás éppenséggel a magyar bíborosra esett volna, nincs adatunk, jóllehet a szakirodalom ezt tényként kezeli, hozzátéve, hogy 1261 és 1265 között ferencesek, ill. a klarisszák esetében is ellátta ezt a feladatot.²⁷³ Ha egy kicsit tüzetesebben megnézzük, akkor ennek a megállapításnak a forrása Philippus de Perusio *Epistola de cardinalibus protectoribus Ordinis Fratrum Minorum* c. munkája (1305–1313).²⁷⁴ Ebben azonban az olvasható, hogy 1263-ban a ferencesek Johannes Cajetani de Ursinist a Szt. Miklós diakónus-bíborosát kérték fel a rendi protektor tisztségére. Jóllehet a pápa, IV. Orbán ezt saját unokaöccsének, Anchers-nek²⁷⁵ szánta, őt a rend nem fogadta el, így a pápa kérésüket teljesítve Johannest nevezte ki.²⁷⁶ Ekkor azonban a klarisszák²⁷⁷ azzal a kéréssel álltak elő, hogy nekik is legyen saját rendi felügyeletük. Perusio állítása szerint IV. Orbán ekkor kivette őket a ferencesek ellenőrzése alól, és számukra egy *másik* bíborost rendelt ki protektorként. Ő lett volna István prenestei bíboros-püspök. Bánca tekeyenkesége – ha egyáltalán megvalósult – nem mondható sem sikeresnek, miután vissza akarta állítani a ferences felügyeletet a klarisszák felett, sem hosszú életűnek, hiszen a klarisszák felügyelete hamarosan a már említett Johannes Cajetani de Ursinis kezébe került.²⁷⁸ Ezt

²⁷¹ Vö. XXI/a-b. grafikon.

²⁷² POTTHAST 17937. sz., IV. Táblázat, 320.

²⁷³ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 352; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 14–15.

²⁷⁴ PERUSIO.

²⁷⁵ Ancherus Pantaleonis, 1262 májusában elnyerte a Szt. Praxedis presbiter-bíborosa. III. Táblázat, 20; HC I. 8.

²⁷⁶ POTTHAST 18581. sz., BFR II. 462. 62. sz.

²⁷⁷ A forrásban még *ordo Sancti Damiani* néven.

²⁷⁸ „*Hoc itaque defuncto, a successore eius domno Urbano papa III°, natione Trecensi, celebrato capitulo generali Pisis a fratre Bonaventura, tunc generali ministerio, et a ministris ceteris anno Domini M^oCC^oLXIII^o domnus Iohannes Gaietanus Sancti Nicholai in carcere Tulliano dyaconus cardinalis petitus et obtentus est, quamvis, ut intellexi, idem papa nepotem suum domnum Ancerum dare ordini voluisset. Sed non acceptantibus fratribus domnum Iohannem Gaietanum petitem contulit tamquam patrem ordini precipua devotione coniunctum. Nam pater ipsius cardinalis, domnus scilicet Matheus Rubeus de tertio ordine extitit. De quo audivi aliquando ipsum dominum Iohannem, etiam cum esset papa [ti. III. Miklós néven, 1277–1280] publica confabulatione gloriari. Isto igitur ad protectionem ordines deputato, accidit, quod fratres ex certis*

megerősíti IV. Orbán 1263. július 14-i rendelkezése, amelyben Johannest bírta meg a klarisszák rendi protektori feladataival.²⁷⁹

Nem sokkal később azonban, 1266. július 31-én azonban István bíboros már valóban rendi protektorként munkálkodott, de nem a ferencesek, vagy a klarisszák, hanem a vilhelmiták oldalán az Ágoston-rendi remetékkel szemben folytatott vitában.²⁸⁰ A történet még egy évtizeddel korábbra nyúlik vissza, amikor IV. Ince 1256. április 9-én elrendelte (*Licet ecclesie catholice*) az Itáliában igen nagy népszerűségnek örvendő Ágoston rendi- és vilhelmita remete mozgalmak egységes renddé alakítását Szt. Ágoston rendszabályait alapul véve. A pápa rendelkezést a Malavellei Szt. Vilmos által még az előző század közepén alapított és Szt. Benedek reguláját követő közösség nem fogadta el, nem kívánt beoladni a pápai akarattal egységessé szervezett koldulórendi közösségbe. Felmerült, hogy Bánca már ekkor közelebbi kapcsolatba került volna a vilhelmitákkal, erre azonban nincs bizonyíték.²⁸¹ Az azonban az 1266-os pápai oklevél szövege alapján bizonyosra vehető, hogy István bíboros nem sokkal ezt megelőzőleg már ténylegesen foglalkozott a vilhelmiták ügyével. Erre nézve egyrészt remek támpont a klarisszákkal kapcsolatos *protectori* felkérés, ami 1263 utánra tehető. Azonban IV. Kelemen 1266. július 31-i szövege maga adja meg a kérdés megoldását. Egyrészt benne megtalálható István bíboros ítéletlevele teljes szövegében, mégpedig 1266. május 8-i kelet alatt. Továbbá a szöveg utal arra, hogy az ügyben való eljárásra – amely még IV. Sándor alatt kezdődött, azaz 1256-ban – éppen IV. Kelemen rendelte ki Báncsát, így erre csak 1265. február 15., IV. Kelemen beiktatása után kerülhetett sor.

A pápai átíró és megerősítő oklevél és a benne fenntartott bíborosi ítéletlevél a hosszan elhúzódó ügy minden lényeges mozzanatáról beszámol.²⁸² A vita már nem sokkal IV. Sándornak az egyesítést elrendelő intézkedése – 1256. április 9. – után megindult. Ennek lényege az volt, hogy a Malavellei Vilmos-, ill. a Johannes Bonus-, Fabalis és Bictrinis-féle különböző remete csoportosulásokat a Szt. Ágoston remeteinek rendjében egyesítették. A végrehajtás feladatát Riccardus de Annibaldis a Szt.

dominarum dicti ordinis sancti Damiani temeritatibus, quibus sibi ius ministrorum ab ordine vendicabant, fratribus petentibus et cardinale ipso assistente fratres ipsi sive ordo ab earum obsequiis absoluti sunt per domnum Urbanum predictum, adiecta declaratione, quod nullo ordo eis debito tenebatur. Unde papa ipse alium eis cardinalem prefecit, scilicet domnum Stephanum episcopum Prenestinum. Sed quia [hic] volebat quasi ex auctoritate fratres ad ipsum obsequia revocare, factum est, quod uni tantum, scilicet domno Iohanni prefato, uterque quemadmodum et aliis precedentibus fuit ordo commissus. Qui eis ordinavit regulam, quam nunc habebant sub bulla domini Urbani predicti.” PERUSIO 681–682.

²⁷⁹ POTTHAST 18585. sz., BFR II. 474. 72. sz. SIENA 1940:28. jz.-ben tévesen az I. kötet van megadva!

²⁸⁰ Reg. Vat. 32. fol. 95r. ann. II. nr. 122; POTTHAST nr. 19807; RCIV. nr. 365; FEJÉR IV/3. 347–358.

²⁸¹ Bánca aláírása ugyanis nem szerepel IV. Sándor 1256. április 9-i bulláján. Vö. ELM 1962. 108–119. és ennek nyomán ALMÁSI – KOSZTA 1991. 15:30 jz. Itt a pápai bulla *Religiosam vitam eligentibus* címmel szerepel, ami félrevezető, hiszen ez egy másik bulla szövegéből való, amelyet a pápa augusztus 28-án adott ki, és amelyben a vilhelmitákat pápai oltalom (*protectio*) alá vette. RAIIV. 1451. sz. Néhány nappal ezt megelőzőleg (augusztus 22.) IV. Sándor azt is lehetővé tette számukra, hogy Szt. Benedek reguláját kövessék szabályzatként. RAIIV. 1452. sz. Bánca azonban egyiket sem jegyezte tanúként.

²⁸² Ld. Melléklet, D–1.

Angelus diakónus-bíborosa²⁸³ kapta meg szintén IV. Sándortól. Ugyanez év augusztus 22-én a pápa engedélyezte a vilhelmitáknak, hogy Szt. Benedek regulája szerint éljenek. Úgy tűnik tehát, hogy az egyesítési folyamatból a vilhelmiták tulajdonképpen már 1256-ban kivonták magukat. Ellenben később összeütközésbe kerültek az Ágoston-rendi remetékkel, akik egyes rendházaikat Német- és Magyarországon inkorporálták. E miatt alakult ki az a hosszas per, amelynek végpontja Bánca bíborosi ítéletével, ill. annak pápai megerősítése.

A vita első állomásaként a bekebelezést nehezményező vilhelmiták panaszára IV. Kelemen az ügy vizsgálatát Jacobus Savellusra, a cosmedini Szűz Mária diakónus-bíborosára bízta (*auditor*). Ez csak 1262-ben történhetett, hiszen Jacobus csak 1261 decemberében nyerte el a bíborosi hivatalt, IV. Orbán első kreációja idején.²⁸⁴ Ennél pontosabb datálást tesz lehetővé azonban az a tény, hogy a megbízást már IV. Kelemen adta, akit viszont 1265. február 15-én iktatattak be hivatalába. Jacobus előtt meg is történt a perben álló felek ügyiratának ismertetése, ám pontosan nem ismert okból a mind a vilhelmiták, mind az Ágoston-rendi remeték inkább a békés megegyezés útját választották. Ezen a ponton kapcsolódott be az ügybe Bánca, aki pápai megbízásból a vilhelmiták *procuratora* lett, míg az Ágoston-rendi remeték képviselőjét a már említett Riccardus de Annibaldis látta el. István bíboros ítélete szerint egyes, név szerint felsorolt és az Ágoston-rendi remeték által bekebelezett rendházak a mainzi, konstanzi, regensburgi, prágai és kamini (fő)egyházmegyékben visszakerültek a vilhelmitákhoz, akik Szt. Benedek regulája szerint élhettek, más, német- és magyarországi rendházak viszont megmaradtak az Ágoston-rendiek kezén. Azok a testvérek pedig, akik időközben a bekebelezett rendházakban Ágoston-rendi fogadalmat tettek, el kellett, hogy hagyják a vilhelmitáknak egy éven belül visszadandó intézményeket, és más német vagy magyar Ágoston-rendi rendházba kellett átköltözniük.

Sajnos a vilhelmitákkal kapcsolatban nem ismeretes más forrás, amely további adalékokkal szolgálna Bánca ezirányú tevékenységéről, mindenesetre annyi megállapítható, hogy fellépése ebben az esetben felemásnak bizonyult, hiszen az 1266-ban létrehozott egyezés, amellet természetesen, hogy biztosította különállásukat az Ágoston-rendi remetéknek is jelentős előnyöket biztosított.

²⁸³ III. Táblázat, 29.

²⁸⁴ III. Táblázat, 36; HC I. 8, 10.

A BÍBOROSI TÁRSADALOM

KARDINÁLISOK KÖZT

Bánca István kinevezését, majd Itáliába költözését követően – 1253–1254-től – visszavonhatatlanul a bíborosi társadalom részese lett. Beilleszkedését nagy mértékben befolyásolta a pápai kormányzatban való részvétele, amiről e tevékenységének mennyiségi, de különösen minőségi megoszlása ad értékelhető képet, éppen ezért érdemes röviden visszatérni erre a kérdéskörre. Jóllehet István bíboros közreműködése meglehetősen változatosnak mutat, olykor meredek hullámheggyekkel és –völgyekkel, az ünnepélyes pápai kiváltságlevelek kiállításában való rendszeres részvétele arra enged következtetni, hogy a pápai udvarban általános megbecsülésnek örvendett. Ezt erősíti meg a joachimizmussal kapcsolatos felkérés, amelyre minden bizonnyal nem kerülhetett volna sor, amennyiben a magyar származású bíboros nem rendelkezik megfelelő felkészültséggel és tekintéllyel erre a kényes feladatra.²⁸⁵ Ezt csak alátámasztja az általa bírt Petrus Lombardus-féle *Sententiarum Libri IV*, ill. a végrendeletében említett könyvei is.²⁸⁶ Ugyanakkor a rendi protektori működése ellentmondásos ebből szempontból, hiszen egyrészt ez az intézmény akkortájt már nem számított különlegesnek, másrészt Bánca fellépése nem is tekinthető maradéktalanul sikeresnek, gondoljunk csak a klarisszákkal kapcsolatos ténykedésére, ill. arra, hogy a vilhelmitákkal kapcsolatos 1266-os egyezség inkább az Ágoston-rendi remeték számára volt előnyös. Nyilván nem véletlenül, hiszen mögöttük egy Báncsához mérten sokkal befolyásosabb bíboros Riccardus de Annibaldis állt.²⁸⁷

Bánca társadalmi beágyazottságáról ugyanakkor saját végrendelete is sokat elárul. A következő fejezetben részleteiben is bemutatott dokumentummal kapcsolatban most alapvetően az érdemel figyelmet, hogy nagyjából hol helyezhető el a korabeli bíborosi testamentumok érték skáláján. Ebben a vonatkozásban István bíboros végrendelete a szerényebbek – Paravicini Bagliani szavaival élve: *hétköznapiak* – közé tartozik a benne szereplő értékeket és a kedvezményezettek körét tekintve. Ennek ellenére a végrehajtók kiválasztása alkalmasint utalhat nagyobb társadalmi megbecsültségre. Egyikük a korszak híres kánonjogásza Henricus de Bartholomaeis,

²⁸⁵ DENIFLE 1885. 88–90; LThK V. 975. Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 352; ALMÁSI – KOSZTA 1991. 14. Az arles-i zsinatra ld. GChrN col. 477–484.

²⁸⁶ Ld. alább a bíborosi hagyatékról írtakat!

²⁸⁷ ALMÁSI – KOSZTA 1991. 14–15.

vagy ismertebb nevén Susai Henrik, az ostiai püspök-bíboros. Tekintélyét kánonjogászai tevékenységével vívta ki, de ahogy Bánca, ő sem tartozott a korszak legaktívabb bíborosai közé, jóllehet, Istvánnal ellentétben legátusi tevékenysége jelentősnek mondható. Társadalmi súlyát mutatja az ünnepélyes formában kiállított végrendelete is.²⁸⁸ A végrendelet másik végrehajtója Johannes Gaietani de Ursinis volt, azaz a III. Celesztin pápa rokonságához tartozó tekintélyes Orsini család egy tagja. Jelentős jogi és teológiai ismeretekkel rendelkezett, Báncsához hasonlóan eretnekségekkel foglalkozott az 1250-es években, a magyar bíborossal a következő évtized elején került közelebbi kapcsolatba a ferencesek és a klarisszák rendi protektora kinevezésével kapcsolatos ügyek révén. Johannes IV. Kelemen egyik legfontosabb bizalmasának számított, a pápai kormányzat aktív tagja volt, jóllehet 1265–1266 folyamán hosszabban távol maradt betegsége miatt.²⁸⁹ Kettejük kiválasztása mindenképpen megerősíti azt a benyomásunkat, hogy Bánca István – ha nem is tartozott a legvagyonosabb bíboros közé – jelentős tekintélynek örvendett a pápai udvar társadalmában.

A BÍBOROSI *FAMILIA*

A magyar bíboros természetesen nem egyedül tengette napjait az általa eleinte nehezen viselhető klímájú Itáliában, hanem kollégáihoz hasonlóan maga is rendelkezett udvartartással, amelynek tagjait *familiaris*oknak neveztek a korabeli források.²⁹⁰ A következőkben tehát Bánca István prenestei püspök-bíboros *familiáját* vesszük tüzetesebben szemügyre.

A források tekintetében a magyar származású bíboros *familiája* nem tartozik a jól dokumentáltak körébe,²⁹¹ itt ugyanis nem állnak rendelkezésre ilyen jellegű adatok a pápai legátusi megbízásokról, viszonylag kevés folyamodványt ismerünk, ill. István esetében csekély számú az olyan önálló bíborosi tevékenység, ami felvilágosítással szolgálna a bíborosi személyzettel kapcsolatban. Ezek hasznosítása mellett a legrészletesebb, nem meglepő módon, Bánca István végrendelete.

A bíborosi *familia* belső felépítéséről általánosságban elmondható, hogy a 13. században kezdődött kialakulni egy összetettebb szerkezetű, ami az avignoni időszakban még bonyolultabb struktúra kialakulásához vezetett. Az ott már világosan megfogható két alapegység, a laikus és papi csoport a 13. században már erőtel-

²⁸⁸ PENNINGTON 1993; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 19–22.

²⁸⁹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 314–322.

²⁹⁰ A kifejezés nyilvánvalóan nem rokoni viszonyra utal, noha éppenséggel számos adat van arra, éppen Bánca esetében is, hogy a *familia* egyes tagjai rokoni – jellemzően nagybáty-unokaöccs – viszonyban álltak egymással. Összességében minden olyan személy a bíborosi *familia* tagjának számított, aki valamilyen szolgálati-anyagi viszonylatban állt az adott kardinálissal, kíséretéhez tartozott. Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 452–455.

²⁹¹ A lehetséges források vonatkozásában ld. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 448–452.

jesen körvonalazódott, jöllehet a szóhasználatban elsősorban csak a papi renchez tartozást tüntették fel következetesebben – az egyébként egyértelmű funkciók (pl. káplán) mellett – a *klerikus* jelző alkalmazásával.²⁹² A bíboros és familiárisai kapcsolatában az 1220-as évek végétől kimutatható még egy sajátosság, amely a klerikusok belső hierarchizáltságára enged következtetni. A püspöki (és természetesen pápai) asztaltartás mintájára megjelent a *mensa cardinalis* fogalma, ill. a század második felétől kimutatható a *commensalis* megkülönböztető jelző a bíborosi udvartartás bizonyos klerikusai esetében. A korabeli források tanúsága szerint tényleges asztaltartásra, közös étkezésre és ellátásra kell gondolnunk, hiszen az említett fogalmak mellett a *refectorium*, konyha, szakács, pék, stb. kifejezések ezek meglétére utalnak. A megnevezés egyértelműen egy szorosabb viszonyrendszerre utal, és kizárólag klerikusoknál bukkan fel.²⁹³

A bíborosi udvartartás belső szervezettségére a *mensa cardinalis* mellett már a 13. századból, de nagyobb rendszerességgel az avignoni időszakokból vannak információink. A 12. század közepétől kitapintható a bíborosi könyvtárak, 1159-ből más ismert egy *bibliothecarius cardinali*, ill. mellette a funkciójában vélhetően ezzel azonos *scriniarius*. A kardinálisok hagyatéka, végrendeletei alapján a pályafutásuk során összegyűjtött könyvek kezelése fontos feladatnak tekinthető az udvartartáson belül.²⁹⁴

A gazdasági- és pénzügyek kezelése a bíborosi kamara feladata volt, amely éppen ebben az időszakban kezdett kialakulni, azzal összefüggésben, ahogy a bíborosok bevételei egyre inkább intézményesültek. Ez a folyamat a 13. század közepétől öltött határozottabb alakot, amikor az egyházi tisztségek után fizetendő és a pápai udvar (*servitium familie*, majd *servitium commune*) ellátását szolgáló adó megjelent, és ebből a bíborosok is részesedni kezdtek, ill. a bíborosi udvartartásban is elkezdtek feltűnedezni a fizetésre utaló kifejezések.²⁹⁵

A kardinálisok tevékenysége ezer szállal kapcsolódott a hivatali írásbeliséghez, így értelemszerűen felmerül a kérdés, hogy elkülönül-e valamiféle bíborosi írószerv. Noha a *cancellarius* viszonylag korán, már 1124-ben felbukkan, bajos lenne egyértelműen bizonyítani egy ilyen intézmény létét. A bizonytalanság jelentős mértékben abból táblálkozik, hogy a bíborosi tevékenységnek egy jelentős része eleve a pápai kancelláriához kötődött, tehát az ilyen közegben felbukkanó kancellárok és jegyzők nagy valószínűséggel az előbbi személyzetéhez tartoztak. A kardinálisok oklevelei alapján nem bizonyítható egyértelműen, hogy az azok kiállításában ügyködő kancellárok, jegyzők ténylegesen a bíborosok alkalmazásában álltak, hiszen a személyek többsége párhuzamosan „pápai” jelzővel is rendre megjelenik, így inkább a bíborosok melletti alkalmi szolgálatként lehet értelmezni tevékenységüket. És mindehhez vegyük hozzá, hogy számos intézkedés írásba foglalásához közjegyzőket vettek igénybe, ami tovább

²⁹² PARAVICINI BAGLIANI 1972. 459–463.

²⁹³ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 463–469.

²⁹⁴ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 470–471.

²⁹⁵ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 472–474.

gyengíti azt az előfeltételezést, miszerint a 13. században kiforrott bíborosi kancelláriával kellene számolnunk.²⁹⁶

A kardinálisok udvartartásával kapcsolatban talán a legjobban tetten érhető csoport a káplánoké, velül találkozunk leggyakrabban a forrásokban, jelenlétük a 12. század közepétől folyamatosan kimutatható. Az intézmény a pápai kápláni intézmény mintájára formálódott ki, amelynek intézményesülése néhány évtizeddel korábbra vezethető vissza. Az eleinte inkább liturgikus feladatokat ellátó közösség valójában III. Ince pontifikátusától vált egyre meghatározóbbá a pápai kormányzatban, majd némi fáziskéséssel – IX. Gergely és IV. Ince idején – ugyanez játszódott le a bíborosi káplánokkal kapcsolatban is. Megerősödésük, külön zárt csoporttá válásuk a bíborosi *familián* belül is érezhető volt, amelynek számuk és szerepvállalásuk együttesen adott nyomatékot.²⁹⁷ Miben állt ez utóbbi? A kápolna kormányzati funkciójának általános összefüggéséből kiindulva elsősorban a hivatali írásbeliség jöhetne szóba, azonban a bíborosi káplánok esetében ez nem nevezhető gyakorinak, ellenben az igazságszolgáltatásban, és általában a bíborosi feladatok ellátásával kapcsolatos ügyvitelben annál inkább megfogható jelenlétük. E mellett – éppen a kardinálisok végrendeletei alapján – megállapítható, hogy a liturgikus feladatokból is derekasan kivették a részüket.²⁹⁸

Bánca István bíborosi *familiájának* tagjai

Vegyük most vizsgálat alá a magyar bíboros udvartartását a fenti általános jellemzők alapján. Ahogy a többi esetben, itt is az egyik legfontosabb információforrás a végrendelet, ezen kívül Bánca egyes ítéletleveiből és a saját emberi számára kért egyházi javadalmak, jogosítványok alapján rajzolódik ki a *familia* képe.

István bíboros udvartartásából összesen eddig 56 személyt lehetett azonosítani (közülük 50 neve ismert), akik minden bizonnyal nem egyszerre és nem is a bíborosi szolgálat teljes időtartama alatt tartoztak ide. Antonio Paravicini Bagliani változó számokkal (24, 25, ill. 27 fő) adta meg az első magyar származású bíboros *familiájának* létszámát, igaz, ő alapvetően a IV. Ince haláláig tartó időszakot vizsgálta, ami azonban Bánca bíborosi időszakának csupán a legelejét fedi le.²⁹⁹ Ehhez járul még egy olyan több mint tíz fős csoport, amelyről ugyan egyetlen forrás sem állítja, hogy Bánca *familiájához* tartozott volna, ellenben valamilyen kapcsolat azért kimutatható, így őket is figyelembe kell venni egy tágabb – *in extenso* – értelmezésben.

²⁹⁶ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 474–478.

²⁹⁷ Erre utal az olykor felbukkanó *collegium* vagy *consortium* kifejezés, ami világosan utal közösségi-tesztületi jellegükre. Ugyanez figyelhető meg a bíborosok által belőlni kívánt egyházi javadalmak esetén kimutatható beleegyezés a káplánok részéről. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 490, 500.

²⁹⁸ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 478–495.

²⁹⁹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353–357 (24). 509 (25) és 511 (27), Tabella 1, 3.

Kérdés, hogy minek tudható be, hogy ilyen jelentős eltérés mutatkozik a fenti számok között, tehát nézzük, mit tudunk az egyes személyekről a teljes bíborosi életút figyelembe vételével.³⁰⁰

1. ALBERTINUS, a bíboros *familiaris*aként tűnik fel annak 1270-es végrendeletében.³⁰¹
2. ALBERTINUS, ajtónálló (*portarius*), a bíboros végrendeletében szerepel (1270).³⁰²
3. ALFONSUS VITALIS, salamancai kanonok (1263e.), avilai dékán (1263), bíborosi káplán (1263). Nevével egy 1263. december 12-én kelt pápai oklevélben találkozunk. IV. Orbán ebben részletesen beszámol arról, hogy az avilai székeskáptalanban Gometitus Petri halálával megüresedett a dékáni állás, amelyet István bíboros Bernardinus de Neapoli pápai *subdiaconus* és jegyző útján saját káplájával, Alfonz salamancai kanonokkal kívánt betölteni. Maga az előd, Gometius is Bánca révén nyerte el állását. Csakhogy időközben a káptalan Martinus Gometii burgosi dékánt választotta meg. Erra a bíboros panaszt tett a pápánál, és kérte a káptalan választásának érvénytelenítését. IV. Orbán a bíboros kérését Riccardus de Pofi pápai *subdiaconus* és jegyző útján teljesítette, ezt követően István Timót zalai esperes útján Alfonzot beiktatta dékáni hivatalába, és minderről 1263. augusztus 27-én kiadott egy oklevelet, amelyet a pápa *in extenso* átirat.³⁰³
4. ANCHERUS DE CANOSSA, a bíboros *familiaris*aként tűnik fel annak 1270-es végrendeletében.³⁰⁴
5. ANDREAS UNGARUS (Magyar András), perjel (SS. Apostolorum, Spoleto e.m.), korinthuszi kanonok, bíborosi káplán (1263–1270), *commensalis* (1263). 1263. október 27-én István bíboros András mester, saját káplánjának és *commensalis*ának egy prebendát juttatott a korinthuszi káptalanban. Az ügy még IV. Sándor idején kezdődött: meghagyta a korinthuszi érseknek, hogy egy prebendát juttasson Andreasnak, aki akkor a pápa és a bíboros káplánja, „most” (1263!) pedig Bánca *commensalis*a volt, és aki végül a J. volt dékán halálával megüresedett prebendáért folyamodott.³⁰⁵ 1266-ban szere-

³⁰⁰ Az alábbi prozopográfiai adattárban az egyes személyek latin névalakban keresztnévük abc sorrendjében következnek egymás után, függetlenül attól, hogy az illető magyar származású, vagy sem.

³⁰¹ D–3: [17].

³⁰² D–3: [22].

³⁰³ „Stephanus miseratione divina Prenestinus episcopus dilectus sibi in Christo Alfonso Vitalis capellano suo, canonico Salamantino salutem in domino. [...] Sane vacante decanatu Abulensis ecclesie per mortem Gometii Petri ipsius, sanctissimus pater, dominus noster Urbanus papa III^{us} nobis conferendi auctoritate sua decanatum eundem alicui de capellanis nostris qui ad hoc esset idoneus, concessit nobis per discretum virum magistrum Bernardinum de Neapoli, subdiaconum et notarium suum plenam et liberam facultatem [...]” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

³⁰⁴ D–3: [16].

³⁰⁵ „[...] Stephanus miseratione divina episcopus Prenestinus [...]. Noverit universitas vestra quod dudum felicis recordationis dominus Alexander papa III^{us} venerabili patri archiepiscopi Corinthusi de volun-

- pel a bíborosnak az Ágoston-rendi remeték és vilhelmiták perében kiadott ítéletlevelében.³⁰⁶ A bíboros végrendeletében (1270) is szerepel, annak egyik kedvezményezettjeként *Andreas Ungarus* névalakban.³⁰⁷
6. ANTONIUS, *familiaris* (1264). Bánca bíboros 1264. június 6-i ítéletlevelében szerepel. István prenestei püspök-bíboros a Martinus Vincentii dékán és Stephanus Dominici zamorai kanonok közötti javadalmi ügyben hozott ítéletet, amelynek tanúi között ott szerepelt a familiárisok között Antonius, továbbá Jacobinus klerikus és Benedek *senescalus*.³⁰⁸
 7. APRILIS, salamancai kanonok, urgelli püspök (1257–1269), pápai és/vagy bíborosi káplán (? 1263–1264). Pályafutásának eleje nem ismert. Előbb salamancai kanonok lett, majd 1257-ben elnyerte az urgelli püspökséget, amelyet 1269-ben bekövetkezett haláláig vezetett.³⁰⁹ 1263-ban és 1264-ben több alkalommal is szerepel a bíboros okleveleiben tanúként. Az 1263. október 15-i oklevélben, Bermundsey monostor és *Gregorius de Londoniis* ügyében, Péter aquinói püspökkel együtt mint tanú szerepelt a bíborosi *familiarisok* sorában,³¹⁰ Bánca 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – ellenben pápai káplánnak nevezik,³¹¹ 1264. január 1-jén a Róbert valkói esperessé történő kinevezéséről beszámoló bíborosi oklevél szövegében Bánca káplánjaként szerepel.³¹² Ugyanezen a napon István

tate ipsius archiepiscopi dedit suis litteris in mandatis, inter alia continentes, ut magistrum Andream priorem secularis ecclesie Sanctorum Apostolorum, Spoletanus diocesis, domini pape capellanum, tunc capellanum nostrum, nunc commensalem in ecclesia Corinthiensi reciperet vel per alium recipi faceret in canonicatum [...] IV. Orbán 1263. november 5-i oklevelében átírva: Reg. Vat. 29. fol. 85^v–y, 225. sz., RUIV 1172. sz.

³⁰⁶ D–1_{14–18}

³⁰⁷ D–3: [5], [8].

³⁰⁸ „[...] *presentibus* [...] *Jacobino clerico, Benedicto senescalo et Antonio laicis familiaribus nostris* [...]” Reg. Vat. 29. fol. 44^r, 96. sz., RUIV. 1047. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

³⁰⁹ HC I. 509.

³¹⁰ „[...] *actum et pronunciatum in apud Urbem veterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus] de S. Elia] Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobine, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vecatis specialiter et rogatis [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 3^v–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz. Vö.: HC I. 99. Petrus 1254-ben még Stephanus de Normandis, a Tiberisen túli Szűz Mária diakónus-bíborosának káplánja volt. Uo. 1. jz. Aprilisra ld. uo. 509. A bíborosi *familiára* vonatkozóan ld. az azonos című fejezetben!

³¹¹ „[...] *Actum et pronunciatum apud Urbem veterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagabriensi, magistro M[artinus] Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

³¹² „[...] *presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi, et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevengna, fratre Gratia de ordine Minorum, Eventio presbytero, cappellanis nostris, [...]*” Reg. Vat.

prenestei püspök-bíboros János győri esperessel, saját káplánjával töltötte be a zalai esperességet, amelyet korábban, akárcsak Valkó esetében, Timót birtokolt, akinek előző évben történt zágrábi püspöki kinevezése folytán az állás megüresedett.³¹³ Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi káplán.³¹⁴

8. BARTHOLOMEUS, bíborosi káplán (1259). István bíboros 1259. október 7-én kelt parancslevele szerint Bertalan nevű káplánját utasította, hogy az urgelli káptalan egyik prebendájával kapcsolatban járjon el Octavianus de Ubaldinis, a Via lata-i Szűz Mária diakónus-bíborosa érdekében.³¹⁵ A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó.
9. BENEDICTUS, *senescalus* (1264). 1264. június 6-án István prenestei püspök-bíboros a Martinus Vincentii dékán és Stephanus Dominici zamorai kanonok közötti javadalmi ügyben hozott ítéletet, amelynek tanúi között ott szerepelt a *familiaris*ok között Antonius, továbbá Jacobinus klerikus és Benedek *senescalus*.³¹⁶
10. BENTIVEGNA/BENTIVENGA (de Bentinvegnis), OFM, bíborosi káplán (1264–1266), végrendeleti tanú (1270), Todi püspöke (1276–1278), albanói püspök-bíboros (1278–1289). 1264. január 1-jén a prenestei püspök-bíboros János győri esperessel, saját káplánjával és unokaöccsével töltötte be a zalai esperes-

29. fol. 17^v, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

³¹³ „[...] Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilecto nepoti suo Johanni, archidiacono Jauriensi, domini pape cappellano, salutem in Domino. [...] Actum apud Urbem veterem in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Benteveгна, fratre Gratia de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, cappellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VII, die prima Januarii. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 33^v, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

³¹⁴ Actum in hospitio nostro apud Urbem veterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prili] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VIIa, die prima Januarii. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego, Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriniarius predictis interfui et ea de mandate ejusdem domini cardinalis scripsi et rogatus fideliter publicavi.” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

³¹⁵ „In nomine Domini anno MCCLVIII die sabati VII exeunte octobri, pontificatus domini Alexandri indictione III anno V madavit S[tephanus] episcopus Prenestinus per magistrum Bartholomaeum capellanum suum ex parte domini papae domini Octaviano sancta Mariae [in via lata] diacono cardinali quem ipse audiatur et decidat causam [...]” PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

³¹⁶ „[...] presentibus [...] Jacobino clerico, Benedicto senescalo et Antonio laicis familiaribus nostris [...]” Reg. Vat. 29. fol. 44^v, 96. sz., RUIV. 1047. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

séget, az oklevél tanú közt ott találjuk Bentivegnát is.³¹⁷ Ugyanezen a napon kelt a Róbert valkói esperessé történő kinevezéséről beszámoló bíborosi oklevél, amelynek szövegében ismét Bánca káplánjaként szerepel.³¹⁸ Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi káplán.³¹⁹ 1266-ban bíborosi káplánként szerepel Báncsának az Ágoston-rendi remeték és a vilhelmiták vitájában kiadott ítéletlevelében, igaz, rontott névalakkal (*Verinegna*).³²⁰ 1270-ben Gratia mellett ő is szerepelt Bánca végrendeletében részben a kedvezményezettek, részben a tanúk között.³²¹ Bánca halála után Johannes Caietani de Ursinis szolgálatába állt, 1276-ban a todi püspöki székbe emelkedett, majd 1278-ban III. Miklós az albanói püspök-bíborosi címre nevezte ki, amelyet haláláig, 1289. március 25-ig betöltött, röviddel előtte még a SS. Johannes et Paulus bíborosi egyház kormányzatát is elnyerte *commenda* gyanánt.³²²

11. BERNARDINUS, jegyző (1263), *familiaris*. Első alkalommal Bánca 1263. október 15-i – Bermundsey monostora és Gregorius de Londoniis laikus ügyében kelt – ítéletlevelében szerepel *notarius*ként tűnik fel.³²³ 1263. október 27-én pedig ugyanezen minőségben szerepel az András, Spoleto egyházmegyei SS.

³¹⁷ „[...] *Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilecto nepoti suo Johanni, archidiacono Jauriensi, domini pape cappellano, salutem in Domino. [...]. Actum apud Urbem veterem in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevengna, fratre Gratia de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, cappellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VII, die prima Januarii. [...].” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.*

³¹⁸ „[...] *presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi, et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevengna, fratre Gratia de ordine Minorum, Eventio presbytero, cappellanis nostris, [...].” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.*

³¹⁹ *Actum in hospitio nostro apud Urbem veterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VIIa, die prima Januarii. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego, Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriniarius predictis interfui et ea de mandate ejusdem domini cardinalis scripsi et rogatus fideliter publicavi.” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.*

³²⁰ Ld. D–1. (1266. július 8.); PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355.

³²¹ Ld. Melléklet, D–3: [4], [38],

³²² HC I. 9, 501; PARAVICI BAGLIANI 1971. 177; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353; PARAVICI BAGLIANI 1980. 129/4. jz.; DBI VIII. 588.

³²³ „[...] *actum et pronunciatum in apud Urbem veterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus] de S. Elia Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobino, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis [...].” Reg. Vat. 29. fol. 3^r–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.*

Apostolorum-káptalan perjele korinthoszi javadalmi ügyében kelt bíborosi oklevélben.³²⁴ A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó.

12. EVENTIUS, bíborosi káplán, zágrábi kanonok (1264). 1264. január 1-jén Bánca egy kanonoki állást biztosított számára zágrabi káptalanban. Erre úgy kerülhetett sor, hogy az előző évben Timót került a zágrábi püspökség élére, aki itt, ill. a pécsi káptalanban is bírt javadalmakkal, amelyek betöltéséről a bíboros rendelkezhetett. Ezek közül a zágrábi kanonoki prebendát nyerte el Eventius, aki e forrásban mint káplán és *presbyter* szerepel.³²⁵ Ugyanaznap egy másik, Róbert valkói esperessé történő kinevezéséről beszámoló bíborosi oklevélben is felbukkan káplánként a tanúk sorában.³²⁶

³²⁴ „[...] *cum felix recordationis Alexander papa, predecessor noster, venerabili fratri nostro ... archiepiscopo Corinthiensi, de ipsius voluntate dedisset sub certa forma per litteras apostolicas in mandatis, ut te [Andream], tunc capellanum, nunc commensalem venerabilis fratris nostri .. episcopi Penestrini, reciperet in Corinthiensi ecclesia, [...] presentibus Petro episcopo Aquinatio, magistro Petro archidiacono Supruniensi, magistro Bernardino notario, Guidobono et Petro, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis et rogatis. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 85^r, 221. sz., RUIV. nr. 1172.

³²⁵ „*Eventio presbitero, canonico Zagabriensi. [...] Sane tua nobis petitio exhibita continebat quod, cum nos venerabili fratri nostro Stephano Penestrino episcopo, conferendi per se vel per alium personis ydoneis beneficia ecclesiastica, personatus et dignitates, cum cura et sine cura, que venerabilis frater noster Tymotheus Zagabriensis episcopus, promotionis sue tempore, in regno Ungarie obtinebat, ac faciendi personas ipsas ad beneficia hujusmodi, si in ecclesiis collegiatis existerent, in canonicos recipi et in fratres, necnon contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendi, liberam concessissemus per nostras litteras facultatem, demum idem episcopus Penestrinus tibi capellano suo, auctoritate litterarum ipsarum, canonicatum et prebendam, quos dictus episcopus Zagabriensis, tempore sue promotionis, in Zagabriensi ecclesia obtinuerat, per hujusmodi promotionem jamdicti episcopi Zagabriensis vacantes, cum domibus, curia et omnibus juribus et pertinentiis suis, contulit et de ipsis providit teque presentialiter investivit per suum anulum [...]. Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilecto capellano suo Eventio presbitero salutem in Domino. [...] Harum igitur auctoritate litterarum, canonicatum et prebendamque venerabilis pater Tymotheus Zagabriensis episcopus, promotionis sue tempore in Zagabriensi ecclesia olitinebat, vacantia per promotionem ipsius episcopi, tibi, cum domibus, curia et omnibus juribus et pertinentiis suis, conferimus et providemus de ipsis te investientes presentialiter per nostrum anulum de eisdem, non obstante certo, etc. Actum in hospitio nostro apud Urbem veterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prili] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII^o, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VIIa, die prima Januarii. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego, Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriniarius predictis interfui et ea de mandate ejusdem domini cardinalis scripsi et rogatus fideliter publicavi.” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz., THEINER I. 260–261. A pápa ugyanzen a napon a kalocsai érseknek és a toplicai apátnak meghagyta, hogy Eventius vezessék be a javadalomba. „*Sane petitio dilecti filii Eventii presbiteri canonici Zagabriensis, capellani venerabilis patris fratris nostri S[tephani] episcopi Prenestini [...]*” RUIV. 989. sz., Theiner I. 261–262.*

³²⁶ „[...] *presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi, et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevegnna, fratre Gratia de ordine Minorum, Eventio presbitero, cappellanis nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében.

13. FERNANDUS VELASCI, pápai *subdiaconus*, bíborosi káplán (1260). IV. Sándor pápa 1260. július 3-án kelt oklevele szerint Fernandusnak, IV. Ince a kasztíliai és leóni király kérésére juttatott egy kanonoki állást a burgosi egyházban, azonban a kanonokok a neki járó részt nem adták meg, majd az ebből támadt vita eredményeként a Castro Soriz apátságot nyerte el, de azt egy burgosi kanonok Johannes Dominici elvitatta tőle, az ügyben ítélező Bánca bíboros úgy ítélte, hogy Castro Soriz apátságát Johannes Dominicinek ítélte, míg a közben megüresedett Cervatos apátságát Fernandus nyerte el.³²⁷
14. GERARDINUS, kuktaként (?) tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).³²⁸
15. GERARDUS DE MIRESSA, *familiaris* (1263). A Cluny kongregációjába tartozó Bermundsey monostora és Gregorius de Londoniis laikus ügyében (az utóbbinak fizetendő évjáradékról volt szó) 1263. október 15-i ítéletlevelében szerepel tanúként Martinus (z)amorai kanonok, Péter győri kanonok, Bernardinus jegyző és Jacobinus társaságában.³²⁹
16. GERARDUS DE NIVELLA, bíborosi *clericus*, nivelles-i kanonok (1264). IV. Orbán pápa a bíboros közbenjárására 1264. március 11-én biztosított neki egy kanonoki állást a nivelles-i (Liège e.m.) káptalanban.³³⁰
17. GERARDUS DE PARMA, esztergomi kanonok (1240?/1252?–1257?), nagybányai plébános (?1240), mosoni esperes (?1244), győri esperes (?1252), bíborosi káplán (1253–1264?). A colornoi Obizoni családból származó Gerardus 1220–1225 táján születhetett Gainagóban, Párma közelében. Bolognában tanult kánonjogot Simon de Brionnal, a későbbi IV. Mártonnal egyidőben. 1245-től pápai káplán, IV. Ince szolgálatában a pápai kancellárián tevékenykedik írnokként.³³¹ Személyével kapcsolatban ugyanakkor sok a bizonytalanság, ugyanis az 1240-es évek elején feltűnik egy Gellért az esztergomi káptalanban. Az 1250-es évek elején szintén találkozunk ezzel a névvel, de ekkor már szoros összefüggésben Bánca István személyével, így elképzelhető, hogy egy és ugyanazon személyről van szó. Amennyiben ez így van, akkor rögtön felmerül a kérdés, mikor és hogyan került Magyarországra? Tény mindenesetre, hogy Gellért első alkalommal IX. Gergely 1240. március 6-i oklevelében nagybányai plébánosként szerepelt mint a Mátyás esztergomi érsekké választásának hírért a pápának tolmácsoló káptalani küldöttség tagja.³³² 1244. május 13-án mosoni esperesként kapott engedélyt IV. Ince

³²⁷ „[...] *dilectus filius Fernandus Velasci subdiaconus noster, capellanus venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini* [...]” Reg. Vat. 25. fol. 250^v–251^r, 82. sz., RAIIV 3142. sz. IV. Sándor 1260. július 3-i oklevelében.

³²⁸ D–3: [29].

³²⁹ Az oklevél vonatkozó részét ld. Bernardinusnál: Reg. Vat. 29. fol. 3^r–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³³⁰ „[...] *dilectus filius Gerardus de Nivella, clericus venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini* [...]” Reg. Vat. 29. fol. 302^r, 1573. sz., RUIV. 2521. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³³¹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³³² „[...] *Gerardum plebanum de Banya* [...]” THEINER I. 174.

pápától, több javadalom birtoklására, ami feltehetően egyetemi tanulmányainak költségeit volt hivatva fedezni.³³³ Báncsával annak érseksége idején kerülhetett szorosabb kapcsolatba, aki bíborosi *familiájának* tagjait eleinte láthatólag az érseksége idején kiépített bizalmi körből igyekezett összeállítani, és annak anyagi hátterét az esztergomi székeskáptalan javadalmaiból kívánta finanszírozni. 1252 végén az akkor már győri esperes István bíborosi kinevezését követően vélhetően vele tartott Itáliába, legalábbis erre enged következtetni IV. Ince 1252. november 26-án kelt engedélye, amelyben felhatalmazta Gellértet, hogy győri esperesi állása mellett, német egyházi javadalmat szerezzen magának.³³⁴ 1253. január 22-én a pápa Bánca István kérésére meghagyta a győri püspöknek, hogy biztosítson egy káptalani javadalmat Gellért esztergomi kanonoknak, a bíboros káplánjának, Albert pápai jegyző rokonának (*consobrinus*).³³⁵ Kollányi úgy értelmezte a forrást, hogy Gellért Albert pápai jegyző unokája (!) volt. Ám a szövegben szereplő *consobrinus* kifejezés általában rokonként, vagy unokatestvérként értelmezendő.³³⁶ A rokonság mibenlétét egy néhány évvel későbbi oklevél szövege pontosabban is meghatározza. Gerardus ugyanis 1257-ben a párizsi S. Barbara-kápolna felszentelést megerősítő pápai bullában úgy szerepel mint „magyarországi-

³³³ „Magistro Girardo, archidiacono Mussuniensi, Geuriensis diocesis. Etsi propter ambitiones quorumdam, ne quis plures ecclesias, vel ecclesiasticas dignitates habeat, sacri Concilii constitutio interdicat, illos tamen nonnunquam sedes apostolica gratia prosequitur ampliori, qui moribus ornant scientiam et conversationem muniunt honestate. Attendentes itaque laudabile testimonium, quod tibi de litterarum scientia [kiemelés: K.G.], vite munditia, nobilitate generis et bonis moribus perhibetur, ac per hoc intendentes prerogativa gratie te prosequi specialis, tecum, quod preter beneficia, que obtines, curam habentia animarum adhuc unicum beneficium seu personatum, vel aliam dignitatem, si tibi canonicè offeratur, etiamsi similem curam habeat, recipere ac una cum eis retinere, constitutione non obstante predicta valeas, auctoritate presentium dispensamus. Ita tamen, quod, si ad episcopalem dignitatem te vocari contigerit, illam nequaquam recipias absque sedis apostolice licentia speciali. [...]” Reg. Vat. 21/I. fol. 105^r, 576. sz.; POTTHAST 11382. sz.; RIIV 677. sz.; FEJÉR IV/1. 355–356.

³³⁴ „Magistro Gerardo archidiacono laurinesi. Licet ad refrenandas ambitiones quorumdam, ne quis plures etc. usque merita suffragantur. Hinc est, quod nos probitatis tue meritis, super quibus laudabile tibi testimonium perhibetur, inducti auctoritate tibi presentium indulgemus, ut preter archidiaconatum laurinensem et alia ecclesiastica beneficia, que nunc obtines, quorum aliquibus animarum cura imminere asseritur et que canonicè te proponis adeptum, possis adhuc unicum ecclesiasticum beneficium, etiamsi curam scilicet habeat, et tibi in regno Alemannie offeratur, constitutione non obstante predicta libere recipere, ac una cum eisdem archidiaconatu et beneficiis licite retinere, proviso quod archidiaconatus et beneficia huiusmodi debilis etc. usque negligatur. [...]” Reg. Vat. 22. fol. 224^r–225^r, 287. sz.; POTTHAST 14783. sz., RIIV 6144. sz.; FEJÉR IV/2. 131.

³³⁵ „[...] nos dilectum filium magistrum Gerardum, canonicum Strigoniensem, consobrinum dilecti filii magistri Alberti notarii nostri et venerabilis fratri nostri episcopi Prenestini capellanum [...] eidem magistro Gerardo in aliqua ecclesiarum regni Hungarie cathedrali vel alia de dignitate vel personatu cum prebenda seu beneficio ad cuiuscumque collatione pertineat [...]” Reg. Vat. 22. fol. 294^r, 850. sz.; POTTHAST 1846 sz.; RIIV. 6710. sz.

³³⁶ SILANOS 2010. 79–80. Ezzel szemben KOLLÁNYI 1900. 12., POTTHAST 1846 sz. és RIIV 6710. sz. szerint Gerardus (Bianchi) lett volna a pápa jegyzője és Bánca káplánja. Kollányi egyébként külön szemlélynek tekinti Gellért selmebányai plébánostól (1240). KOLLÁNYI 1900. 10.

nak mondott Gellért, Szt. Tamás szomszédságából, ennek az Albert mesternek a testvére”.³³⁷ Gerardus egy 1254. április 24-i pápai parancslevélben is szerepel mint *Pármai Gellért, esztergomi kanonok*. IV. Ince ebben arra utasította az esztergomi érseket, hogy egy vagy több 40 márka értékű javadalomról gondoskodjon Gellért részére, aki megtarthatja egyéb javadalmait is.³³⁸ Kilétére egy további adat egy tíz évvel későbbi pápai oklevélben olvasható. 1264. április 7-én a pápa arra utasította a prenestei püspököt, hogy a páрмаi Szt. Eulalia-esperességbe iktassa be *Gerardus Blancust* (dict.), miután arról Albert pápai jegyző rokona (*consanguineus*) Gellért lemondott, hozzátéve, hogy *Gerardus Blancus* az előbb említett Gellért unokaöccse.³³⁹ Ebből sajnos csak annyit tudunk meg, hogy Albert és Gellért (*Gerardus de Parma*) rokonok voltak, ám annak foka itt nem szerepel, ill. az is kiderül, hogy neki volt egy azonos nevű unokaöccse, *Gerardus Blancus*. Összegezve tehát: *Gerardus de Parma*, a bíboros káplánja azonos Gellért esztergomi kanonokkal, ugyanő Albert pápai jegyző testvére volt, *Gerardus Blancus* pedig az unokaöccsük.³⁴⁰ Felmerült, hogy *Gerardus de Parma* a IV. Orbán halálát követő időszakban pápai ügyhallgatóként (*auditor litterarum contradictarum*) szerepelt, 1278-ban III. Miklós a kardinálisok közé emelte, Tizenkét Apostol presbiter-bíborosi címét nyerte el, majd később – 1281. március 12-én – IV. Márton áthelyezte a sabinai püspök-bíborosi egyház élére, 1302. március 1-jén hunyt el.³⁴¹ Ennek a rekonstrukciónak azonban ellentmond az 1264. április 12-én kelt pápai oklevél, amely Orbász pozsegaszentpéteri prépostnak juttatott két

³³⁷ „*et magister Gerardus dictus de Ungaria de vicina Sancti Tomae frater ipsius magistri Alberti*”. IV. Sándor 1259. február 9-i átró oklevelében. Reg. Vat. 25. nr. 27. fol. 190^{r-v}, 30. sz.; RAIV 2793, 2796. sz.; SILANOS 2010. 20–21. 67. jz.

³³⁸ „*Archiepiscopo Strigoniensi. Etsi libenter cunctis petentibus gratiam impendamus, illis tamen favorabiliores exhibere nos convenit, qui ad obsequia ecclesiae Romane non vitando aliqua pericula se exponunt. Cum igitur dilectus, filius magister Gerardus de Parma, canonicus Strigoniensis [kiemelés: K.G.], noster et tuus ac ecclesie tue devotus, in magnis et arduis eiusdem ecclesiae Romane negotiis se nobis obsequiosum et devotum exhibuerit ac fidelem, nos intendentes ipsum per hoc prerogativae gratia prosequi specialis mandamus, quatenus eidem in regno Hungarie in uno vel pluribus beneficiis, seu prioratibus, que acceptanda duximus, etiamsi curam habeant animarum, usque ad summam quadraginta marcarum puri et legalis argenti per te, vel alios providere procures, si vacant ad presens, vel quamprimum ad id obtulerit se facultas, reservans donationi nostre beneficia ipsa eidem canonico conferenda ac decernens irritum et inane, si secus de iis, contigerit attentari. Non obstante quod idem alias beneficiatus existit, et alias scripsimus pro eodem, seu statuto de certo canonicorum numero, iura etc. [...]*” Reg. Vat. 23. fol. 126^r, 876. sz.; POTTHAST 7741. sz.; FEJÉR IV/2. 247–248. SILANOS 2010. 80/40. jz. (1254. április 6.)

³³⁹ „*Episcopo Prenestino. Cum sicut ex parte dilecti filii magistri Alberti notarii nostri fuit propositum coram nobis, magister Gerardus eius consanguineus, archipresbyter ecclesie sancte Eulalie Parmensis diocesis, paratus sit libere archipresbyteratum eiusdem ecclesie resignare, fraternitati tue mandamus, quatinus, si est ita, archipresbyteratum ipsum, eius libera resignatione recepta, Gerardo dicto Blanco clerico, ipsi archipresbyteri nepoti, auctoritate nostra per te vel per alium conferas et assignes ipsumque in eius possessionem induci facias corporale*.” Reg. Vat. 29, fol. 302^{r-v}, 1571. sz., RUIV 2519. sz. Vö. IV. Táblázat, 513.

³⁴⁰ Vö. SILANOS 2010. 110. és 1327. jz.

³⁴¹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354–355., további irodalommal. Vö.: HC I. 10.

- Esztergom egyházmegyei egyházat, amelyeket Gerardus de Parma bírt korábban, és amelyek ez utóbbi halálával üresedtek meg.³⁴² 1270-ben feltehetően ő is szerepelt a bíboros végrendeletében.³⁴³
18. GRASSUS, *familiarisként* tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).³⁴⁴
19. GRATIA, OFM, bíborosi káplán (1264–1270). 1264. január 1-jén István bíboros János győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet, az oklevél tanú közt ott találjuk *Gratiát is*, ugyanebben a minőségben.³⁴⁵ Ugyanekkor kelt a Róbert valkói esperessé történő kinevezéséről beszámoló bíborosi oklevél, amelynek szövegében megint Bánca káplánjaként szerepel.³⁴⁶ Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi káplán.³⁴⁷ 1266-ban bíborosi káplánként szerepel Báncsának az Ágoston-rendi remeték és a vilhelmiták vitájában kiadott ítéletlevelében.³⁴⁸ 1270-ben Bentivegna mellett ő is szerepelt Bánca végrendeletében részben a kedvezményezettek, részben a tanúk között.³⁴⁹
20. GUIDOBONUS, *familiaris*, bíborosi káplán (1263–1270). 1263. október 27-én pedig ugyanezen minőségben szerepel az András, Spoleto egyházmegyei SS. Apostolorum-káptalan perjele korinthoszi javadalmi ügyében kelt bíborosi oklevélben.³⁵⁰ Bánca több 1264-es ítéletlevelében is szerepel káplánként.³⁵¹ 1264. január 1-jén István bíboros János győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet, az oklevél tanúi közt ott találjuk

³⁴² „[...] *sancte crucis in Susol et sancte Marie Magdalene ecclesias curam animarum non habentes, Strigoniensis civitatis et diocesis, quas quondam magister Gerardus de Parma obtinuit, vacantes per ipsius obitum, qui nuper est viam universe carnis ingressus, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 163^v–164^r, 699. sz., POTTHAST 18854. sz., RUIV. 1649. sz.

³⁴³ D–3: [12].

³⁴⁴ D–3: [26].

³⁴⁵ „[...] *Actum apud Urbemveterem in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevegna, fratre Gratia de ordine Minorum, [...] cappellanis nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^v, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

³⁴⁶ „[...] *presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi, et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevegna, fratre Gratia de ordine Minorum, Eventio presbytero, cappellanis nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 17^v, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

³⁴⁷ *Actum in hospitio nostro apud Urbemveterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, [...]*” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

³⁴⁸ Ld. D–1. (1266. július 8.); PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355.

³⁴⁹ Ld. Melléklet, D–3: [4], [38],

³⁵⁰ „[...] *presentibus Petro episcopo Aquinatio, magistro Petro archidiacono Supruniensi, magistro Bernardino notario, Guidobono et Petro, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis et rogatis. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 85r. nr. 221; RUIV. nr. 1172.

³⁵¹ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355.

Guidobonus is, a *familiárisok* sorában.³⁵² Ugyanaznap nyerte Róbert pozsegi éneklőkanonok pécsi egyházmegye valkói esperességét, *Guidobonus* itt is tanúként szerepel a *familiárisok* sorában.³⁵³ Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal *Eventius* zágrábi kanonoki állásáról szól, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi *familiáris*.³⁵⁴ 1270-ben szerepel a bíboros végrendeletében is.³⁵⁵

21. *GUILLELMUS*, marsallként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).³⁵⁶
22. *GUILLELMUS DE PLACENTIA*, pápai káplán, piacenzai prépost (1263), bíborosi káplán (1263–1267). Első alkalommal 1263. június 9-én szerepel mint IV. Orbán követe (*nuncius*) Perugiában, hogy eljárjon az assisiak, ill. *Paulus* és *Fortisbrachii* unokaöccsei, *Theodinis Leonardi*, *Raynaldus* közti viszályban.³⁵⁷ Négy évvel később IV. Kelemen a Szentföldre küldte azzal a feladattal, hogy lépjen érintkezésbe a konstantinápolyi pátriárkával.³⁵⁸ Az utóbbi esetben neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó. Elképzelhető, hogy azonos azzal *Vilmossal*, aki *Bánca* 1263. december 7-én kelt oklevelében – *Ireneus*, ill. a győri püspök és annak unokaöccse *Péter* között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – a tanúk sorában mint pápai káplán szerepel, a piacenzai Szt. Antal perjeleként.³⁵⁹
23. *HUGUICIUS*, *familiáris*ként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).³⁶⁰

³⁵² „[...] *Actum apud Urbemveterem in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevengna, fratre Gratia de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, cappellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

³⁵³ „[...] *presentibus [...]* *Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

³⁵⁴ „[...] *presentibus [...]* *Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris [...]*” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

³⁵⁵ D–3: [11].

³⁵⁶ D–3: [19].

³⁵⁷ „*et super hoc acquiescatis consiliis et mandatis dilecti filii magistri Willelmi de Placentia, capellani venerabilis fratris nostri episcopi Penestrini (sic), quem propter hoc ad vos duximus specialiter destinandum. [...]*” Reg. Vat. 26. fol. 87^r, 119. sz., RUIV 256. sz.

³⁵⁸ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355.

³⁵⁹ „[...] *Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagabriensi, magistro M[artinus Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Thomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

³⁶⁰ D–3: [25].

24. INNOCENTIUS (Ince), esztergomi kanonok, bíborosi káplán (1253). 1253. január 14-én IV. Ince pápa hozzájárult István bíboros azon kéréséhez, hogy két javadalmat fenntartsen egy Ince nevű esztergomi kanonok, káplánja számára.³⁶¹ A folyamodvány és a pápai engedély kiadásának ideje arra enged következtetni, hogy itt is, akárcsak Gerardus Bianchi esetében a bíborosi *familia* kiépítésének kezdeti lépéseivel állunk szemben, amelynek személyi és anyagi bázisa az esztergomi egyház volt.
25. JACOBINUS, *clericus* (1263–1270). 1263. március 18-án Bánca bíboros azon oklevelében szerepel tanúként, amelyben *Nicolaus de Esseiónak* egy kanonoki javadalmat biztosított a le mans-i káptalanban. Az oklevél azért is figyelemre méltó, mert megemlíti a bíboros viterbói kamaráját (ahol az oklevél kelt), ill. Thomasinus de Podio pápai közjegyzőről, bíborosi jegyzőről.³⁶² A Cluny kongregációjába tartozó Bermundsey monostora és *Gregorius de Londoniis* laikus ügyében (az utóbbinak fizetendő évjáradékról volt szó) 1263. október 15-i ítéletlevelében szerepel tanúként Martinus (z)amorai kanonok, Péter győri kanonok, Bernardinus jegyző és Gerardus de Miressa társaságában.³⁶³ Bánca 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – mint *clericus familiaris* jelenik meg.³⁶⁴ 1264-ben egy végrendeletben bukkan fel István bíboros klerikusaként.³⁶⁵ 1264. január 1-jén István bíboros János győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet, az oklevél tanúi közt ott találjuk *Jacobinus clericust* is, a

³⁶¹ „*Episcopo Prenestino. Ut dilecto filio Innocentio canonico Strigoniensi capellano tuo specialem gratiam factam [...]*” Reg. Vat. 22. fol. 230^v, 352. sz., POTTHAST 14838. sz., RUIV 6209. sz.

³⁶² 1263. március 18.: „[...] *presentibus [...]* Jacobino clerico et [...] *pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus. Et ego Thomasinus de Podio, auctoritate apostolice sedis iudex et notarius publicus, quia predictis collationi, provisioni et investiture interfui, ut supra scriptum est, de mandate predicti domini cardinalis scripsi et publicavi et signo meo signavi.*” IV. Orbán 1263. március 23-i megerősítő oklevelében átírva. Reg. Vat. 26. fol. 35^v. 72. sz.; RUIV. 1023. sz.

³⁶³ „[...] *actum et pronunciatum in apud Urbemveterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus de S. Elia] Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobino, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vecatis specialiter et rogatis [...]*”. Reg. Vat. 29. fol. 3^v-5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³⁶⁴ „[...] *Actum et pronunciatum apud Urbemveterem, in hospicio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagrabiensi, magistro M[artinus Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*”. IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^v-7^v, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

³⁶⁵ Ld. D–3: [10]. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355.

familiárisok sorában.³⁶⁶ Egy másik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi kerikus, *familiaris*.³⁶⁷ 1264. június 6-án István prenestei püspök-bíboros a Martinus Vincentii dékán és Stephanus Dominici zamorai kanonok közötti javadalmi ügyben hozott ítéletet, amelynek tanúi között ott szerepelt a *familiarisok* között Antonius, továbbá Jacobinus klerikus és Benedek *senescalus*.³⁶⁸ 1270-ben szerepel a bíboros végrendeletének kedvezményezettjei között.³⁶⁹

26. JACOBUS UNGARUS (Magyar Jakab), a bíboros *serviense*, annak végrendeletében szerepel (1270).³⁷⁰
27. JOHANNES (János), a bíboros unokaöccse, káplánja, győri, zalai esperes (1264). 1264. január 1-jént István prenestei püspök-bíboros János győri esperessel, saját káplánjával töltötte be a zalai esperességet, amelyet korábban Timót birtokolt, akinek előző évben történt zágrábi püspöki kinevezése folytán az állás megüresedett. *Bánca János beiktatását Thomasinusra bízta, akinek azt a bíboros gyűrűspecsjével kellett végrehajtania*.³⁷¹ Érdekes, hogy ennek ellenére a bíborosi végrendeletében csak mint győri esperes szerepel.³⁷²
28. JOHANNES, szakács, a bíboros végrendeletében szerepel (1270).³⁷³
29. JOHANNES PELAGII, salamancai *portionarius* és kanonok, compostellai kanonok, urgelli esperes, Ferdinánd kasztíliai és leóni király klerikusa, bíborosi káplán (1264). IV. Orbán pápa idején 1264 első hónapjaiban találkozunk

³⁶⁶ „[...] *presentibus* [...] *Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

³⁶⁷ „[...] *presentibus* [...] *Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, [...]*” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

³⁶⁸ „[...] *presentibus* [...] *Jacobino clerico, Benedicto senescalo et Antonio laicis familiaribus nostris [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 44^v, 96. sz., RUIV. 1047. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

³⁶⁹ D-3: [10].

³⁷⁰ D-3: [15].

³⁷¹ „[...] *Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilecto nepoti suo Johanni, archidiacono Jauriensi, domini pape cappellano, salutem in Domino. [...] Harum igitur auctoritate litterarum, archidiaconatum Zaladiensem, canonicam et prebendam quos venerabilis pater Timotheus, Zagabriensis episcopus, promotionis sue tempore in Vesprimiensi ecclesia obtinebat, vacantes per promotionem ipsius episcopis tibi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis conferimus et providemus de ipsis, dilectum notarium nostrum Thomasinum, tuo nomine, investientes per nostrum anulum de eisdem. [...]. Actum apud Urbem veterem in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevengna, fratre Gratia de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, cappellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VII, die prima Januarii. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

³⁷² Ld. D-3: [13]!

³⁷³ D-3: [20].

nevével, amikor egy salamancai kanonoki állás biztosítását kérte számára a pápa.³⁷⁴ Valószínű, hogy ez üresedés hiánya miatt nem valósult meg, mindenestre ugyanez év márciusában immár István bíboros közbenjárására káplánjának a pápa a compostellai káptalanban biztosított egy kanonoki állást.³⁷⁵ Feltehetőleg azonos a Johannesszel, aki szerepel a bíboros végrendeletében.³⁷⁶

30. LOMBARDUS, jegyző, ő foglalta írásba a bíboros végrendeletét.³⁷⁷
31. LUCIUS, szakács, a bíboros végrendeletében szerepel (1270).³⁷⁸
32. MARTINUS, zamorai dékán, *familiaris* (1263). A Cluny kongregációjába tartozó Bermundsey monostora és Gregorius de Londoniis laikus ügyében (az utóbbinak fizetendő évjáradékról volt szó) 1263. október 15-i ítéletlevelében szerepel tanúként Péter győri kanonok, Bernardinus jegyző, Jacobinus és Gerardus de Miressa társaságában.³⁷⁹ A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó. Az itt olvasható *decanus „Amorensis”* azonosítása ugyanakkor nem egyszerű feladat. Paravicini Bagliani feltételelesen a törökországi Amoriont adja meg, de az sem elképzelhetetlen, hogy a „Zamorensis” elírásáról van szó, ami így a spanyolországi Zamoraként értelmezhető.³⁸⁰
33. MATHIAS BISSENUM (Besenyő Mátyás), veszprémi klerikus, *doctor*. 1263. november 11-én IV. Orbán pápa meghagyta az esztergomi érseknek, hogy Besenyő Mátyás részére, aki a bíboros unokaöccseinek *doctora* (nevelője?)

³⁷⁴ „*Abbat de Lavanza in ecclesia Palentina. Dilectus filius Johannes Pelagii, archidiaconus Urgellensis, capellanus venerabilis fratris nostri ... episcopi Prenestini et clericus karissimi in Christo filii nostri ... illustris regis Castelle et Legionis exposuit coram nobis quod, licet ipse dudum in ecclesia Salamantina, in qua tunc erat portionarius, auctoritate felicis recordationis A[lexandris] pape, predecessoris nostri canonice receptus fuerit in canonicum et in fratrem, nondum tamen est ibi prebendam consuetam assignari canonico assecutus. Nolentes igitur quod idem archidiaconus, pro quo venerabilis frater noster ... episcopus et dilecti filii capitulum Salamantini super hoc nobis per suas litteras humiliter supplicarunt, inane canonici nomen gerat, discretioni tue mandamus quatenus, si est ita, eidem archidiacono de prebenda, si qua in dicta vacat ecclesia ad presens vel quam primum ad id obtulerit se facultas, per te vel per alium providere procuret.*” Reg. Vat. 29. fol. 112^r, 365. sz.; RUIV 1315. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355–356.

³⁷⁵ „[...] *Sane dilectus filius Johannes Pelagius archidiaconus Urgellensis, canonicus Salamantinus in conspectu venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini cuius capellanus extitit [...]. Hinc est, quod nos obtentu ipsius episcopi cuius in illo volumus honorare personam, universitatem vestram attente rogandam duximus et et monendam per apostolicam per apostolica vobis litteras mandantes, quod predictum archidiaconum pro apostolice sedis et nostra reverentia in canonicatu recipientes et fratrem de prebenda si qua in ecclesia vestra vacat ad presens vel quantito se facultas obtulerit, liberaliter provideatis eidem.* [...]” Reg. Vat. 29. fol. 300^r, 1561. sz.; RUIV 2509. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 355–356.

³⁷⁶ D–3: [18].

³⁷⁷ D–3: [38].

³⁷⁸ D–3: [21].

³⁷⁹ „[...] *actum et pronunciatum in apud Urbemveterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus] de S. Elia] Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobino, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vecatis specialiter et rogatis [...].*” Reg. Vat. 29. fol. 3^r–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³⁸⁰ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 356.

- megfelelő, évi 15 ezüstmárka értékű egyházi javadalomról gondoskodjon az esztergomi székeskáptalanban, vagy máshol az esztergomi tartományban.³⁸¹
34. NICOLAUS DE ESEIO, feuilleuse-i egyház igazgatója, bíborosi káplán (1262–1263), *phiscus* (1267). Két alkalommal találkozunk a nevével, először 1262. július 7-én, amikor IV. Orbán meghagyta a seés-i püspöknek, hogy Guillelmus lemondása esetén a chartres-i egyházmegyében a Saint-Léger-en-Yvelines-egyház rektori állását Nicolaus de Esseiónak, a bíboros káplánjának adja.³⁸² 1263. március 18-án pedig István prenestei püspök-bíboros káplánjának adományozott egy kanonoki állást a le mans-i káptalanban, amely az előző évi adomány kiegészítése volt.³⁸³ *Négy évvel később Anjou (I.) Károly udvarában találjuk phiscusként.*³⁸⁴
35. NOLANUS, *familiarisként* szerepel a bíboros végrendeletében.³⁸⁵
36. OCTAVIANUS, perjel, (?), bíborosi káplán (1264) Neve egy 1264 eleji vadalmбетöltési ügyben bukkan fel. IV. Orbán március 13-án kelt parancsleveléből kiderül, hogy még elődje, IV. Sándor hagyta meg, hogy Johannes Petrus *scriniarius* veroli kanonok egy javadalmat nyerjen el az ottani S. Herasmus-egyházban. Mivel azonban annak apátja (!) és kanonokjai erre nem voltak hajlandók, Petrus Anastasii veroli kanonok, pápai megbízott kiközösítette a parancs megtagadóit. A már megszokott fellebbezést követően immár IV. Orbán kérte fel az ügy vizsgálatára Bánca bíborost, aki azonban azt Octavianus nevű káplánjára bízta, aki végülis helyben hagyta a korábban kimondott kiközösítést.³⁸⁶

³⁸¹ „[...] *Apostolice benignitatis affectum potissime circa illos debemus exponere, de quibus evidentie claritas inveni, quod sint digni speciali gratia et honore. Sane dilectus filius magister Mathias Bissenus clericus Vesprimensis diocesis, doctor nepotum venerabilis fratris nostri ... episcopi Penestrini, morum et scientie noscitur iuvari meritis, ut apud nos invenisse gaudeat favoris gratiam specialis. Hinc est, quod nos in ipso dictum Penestrinum episcopum, qui eum nobis affectuosis precibus commendavit, honorare volentes, mandamus, quatenus prefato magistro in aliqua ecclesiarum civitatis seu diocesis aut provincie Strigoniensis cathedrali vel alia de prebenda seu beneficio ecclesiastico, etiam curam animarum habente, cuius proventus valorem annum quindecim marcarum argenti attingant, si vacat ad presens, vel quamcito se facultas obtulerit, auctoritate nostra per te seu per alium providere procures, faciens eum in ecclesia, in qua sibi provideri contigerit, ad prebendam vel beneficium huiusmodi, postquam sibi de ipso vacante provisum fuerit, in canonicum et in fratrem recipi.*” Reg. Vat. 28. fol. 134^r, 57. sz.; POTTHAST 1871. sz.; RUIV 939. sz.; THEINER I. 251–252., ÁŰO III. 59–60.

³⁸² „*Nos igitur volentes dilectum filium magistrum Nicolaum de Esseio rectorem ecclesie de Fulcosa eiusdem diocesis, capellanum venerabili fratri nostro episcopi Prenestini [...].*” Reg. Vat. 26. fol. 27^r. 110. sz.; RUIV 112. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 356.

³⁸³ „*Stephanus divina miseratione episcopus Prenestinus discreto viro magistro Nicolao de Esseio, clerico Saggiensis diocesis, capellano nostro saluem in Domino.*” IV. Orbán 1263. március 23-i megerősítő oklevelében átírva. Reg. Vat. 26. fol. 35^r. 72. sz.; RUIV. 1023. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 356.

³⁸⁴ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 356.

³⁸⁵ D–3: [24].

³⁸⁶ Bánca szerepére: „[...] *Nos in huiusmodi negotio venerabilem fratrem nostrum episcopum Penestrensem dedimus partibus auditorem, dictusque episcopus dilecto filio priori Octaviano (?) capellano suo negotium ipsum commisit qui ad cautelam prefatam excommunicationis sententiam relaxavit [...].*” Reg. Vat. 29. fol. 295^v, 1535. sz.; RUIV. 2483. sz. Vö. IV. Táblázat, 510, III. Táblázat, 30.

37. PAULUS DE REATE, bíborosi káplán (1270). Bánca 1270-es végrendeletében szerepel.³⁸⁷
38. PETRUS (Pok nb. Péter, Amadé győri püspök unokaöccse), *familiaris*, győri kanonok, soproni esperes (1263). A Cluny kongregációjába tartozó Bermundsey monostora és Gregorius de Londoniis laikus ügyében (az többinek fizetendő évjáradékról volt szó) kelt 1263. október 15-i ítéletlevélben szerepel tanúként Martinus (z)amorai kanonok, Péter győri kanonok, Bernardinus jegyző, Jacobinus és Gerardus de Miressa társaságában.³⁸⁸ Október 27-én szintén tanúként szerepel István bíboros egy másik oklevelében, amelyben András mester, saját káplánjának és *commensalis*ának egy prebendát juttatott a korinthoszi káptalanban. Itt is a *familiáris*ok között találjuk, ezúttal győri esperesjént.³⁸⁹ 1263. december 7-én pedig abban a pereskedésben tűnik fel, amely a soproni esperesség betöltése körül alakult ki. IV. Orbán az ügyben Gaufridus Alatrínust (Szt. György diakónus-bíborosa)³⁹⁰ jelölte ki ügyhallgatónak. A felek azonban inkább István bíboros ítéletére bízták a pert, így végülis ő járt el *auditorként*. Az állásra egyfelől Ireneus, másfelől Péter pályáztott. Mindketten győri kanonokok voltak, de a bíborosok ítéletleveléből azt is megtudjuk, hogy Péter a győri püspök unokaöccse volt. Elsőként Ireneus fejtette ki érveit, miszerint az előző esperes Saul halála után őt illette meg az állás, minthogy arra pápai kinevezése volt üresedés esetén. Ám a győri püspök azt Péter és Pál nevű unokaöccseinek, a Hector nevű egyházat pedig saját klerikusának, a győri örkanonoknak adta, ráadásul valósággal fittyet hányt a kalocsai érsek ellene kimondott kiközösítő ítéletére. István bíboros a benyújtott bizonyítékok alapján először is felmentette a püspököt Ireneus vádjai alól, másodsor pedig arra kötelezte, hogy ez utóbbi számára megfelelő prebendáról gondoskodjon, mégpedig olyanról, amelynek jövedelme eléri az évi 25 márkát. Ha nem illet biztosít számára, akkor az ő betöltési joga alá eső kápolnák jövedelméből kell kiegészíteni azt, ha pedig ezt a püspök nem tenné meg, akkor a kiegészítéshez elegendő javadalom betöltését az apostoli széknak kell fenntartani. Amennyiben a püspök ilyen értékű kiegészítést valamely kápolna bevételeiből sem tud biztosítani, évi 15 márkát tartozik kiegészítésként fizetni. Ha püspök más egyházmegyéé élére kerülne, Péter akkor

³⁸⁷ D-3: [9].

³⁸⁸ „[...] *actum et pronunciatum in apud Urbemveterem in hospicio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et P[etrus de S. Elia] Aquinatensi episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobino, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis [...]*”. Reg. Vat. 29. fol. 3^v-5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 354.

³⁸⁹ „[...] *presentibus Petro episcopo Aquinatio, magistro Petro archidiacono Supruniensi, magistro Bernardino notario, Guidobono et Petro, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis et rogatis. [...]*”. Reg. Vat. 29. fol. 85^r, 221. sz., RUIV. nr. 1172.

³⁹⁰ III. Táblázat, 32.

is köteles a 15 márkát megadni. Az ítélet, ismervé Péter és a bíboros kapcsolatát, nem meglepő, hiszen az Péter és nagybátyja, a győri püspök – Pok nb. Amádé³⁹¹ – ellenérveinek részletes említése nélkül született meg. A bíborosi ítéletlevél itt ugyanis csak egy teljesen általános formulát használt. A soproni esperesség tehát Péteré maradt, Ireneus pedig kárpótlást kapott.³⁹²

³⁹¹ ZSOLDOS 2011. 92.

³⁹² „In nomine Domini Amen. Orta dudum inter magistrum Ireneum canonicum Jauriensem ex una parte et venerabilem patrem dominum episcopum Jauriensem ac magistrum Petrum canonicum Jauriensem, nepotem et procuratorem ipsius episcopi ex altera super archidiaconatu Supruniensi et occasione ipsius, quem idem magister Ireneus sibi collatum auctoritate apostolica per venerabilem patrem ... archiepiscopum Colocensem canonice asserebat, materia questionis, et ea per appellationem ad sedem apostolicam devoluta et coram reverendo patre domino G[aufridi] Sancti Georgii ad velum aureum diacono cardinali a domino papa dato partibus auditore, libellis hinc inde porrectis, placuit partibus, quod nos Stephanus miseratione divina Penestrinus episcopus inter eas componere deberemus. Quod ut efficacius fieret, obtinuimus specialiter super hoc a sanctissimo patre domino nostro U[rbano] papa IIII vive vocis oraculo plenam auctoritatem et liberam potestatem. Predictis itaque Ireneo et Petro in nostra presentia constitutis, et eodem Petro litteras prefati domini episcopi Jauriensis suoque sigillo signatas in iudicio exhibente, in quibus inter alia continetur, quod in questione huiusmodi dictus episcopus de eodem Petro transigendi, componendi et compromittendi speciale mandatum et liberam potestatem, prout in ipsis plenius continetur. Idem Petrus tam pro se ipso, quam nomine dicti mandati specialis, quod super hoc habebat, ex parte una. Et dictus magister Ireneus pro se ipso ex altera, super huiusmodi questione sponte, libere ac absolute compromiserunt in nos sub pena ducentarum marcarum argenti, prout apparet in instrumento publico confecto per infra scriptum notarium evidenter. Postmodum vero dictus Ireneus eidem Petro coram nobis libellos exhibuit in hac forma. Coram vobis domino S[tephani] Dei gratia episcopo Prenestino, arbitro a partibus concorditer electo, proponit magister Ireneus, archidiaconus Supruniensis in ecclesia Jauriensi contra magistrum Petrum nepotem domini ... Jauriensis episcopi, qui se gerit pro archidiacono Supruniensi, quod cum dictus archidiaconatus vacans per mortem quondam magistri Sauli, qui archidiaconatum ipsum obtinuerat in dicta ecclesia Jauriensi, auctoritate apostolica canonice sibi sit collatus cum capellis et omnibus iuribus, sicut idem magister Saulus tenuerat, licet decretum fuisset per dominum papam irritum et inane, si quid fieret contra mandatum apostolicum pro ipso magistro Ireneo directum, super providendo sibi in dicta ecclesia de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, dignitate vel personatu, si tunc vacabat in ecclesia Jauriensi, vel primo proximo vacatura, et prohibitio ac publicatio huiusmodi auctoritatis processisset in dicta ecclesia Jauriensi, prefatus tamen magister Petrus archidiaconatum ipsum temere postmodum procuravit sibi conferri, ipsumque occupavit et detinet occupatum in ipsius magistri Irenei preiudicium et gravamen. Quare petit predictum archidiaconatum cum iuribus et pertinentiis suis et omnibus capellis, sicut prefatus magister Saulus tenuit, sibi per vos sententialiter adiudicari, et per vestram sententiam declarari ad ipsum Ireneum de iure spectare, cum fructibus et proventibus perceptis, et qui percipi potuerunt a tempore collationis predictae, et eundem P[etrum] condemnari sibi ad restitutionem omnium predictorum cum dampnis, expensis et interesse, que extimat CC marcas argenti, et se vel procuratorem eius ipsius nomiue in eiusdem archidiaconatus possessionem induci, et defendi inductum, ipsique magistro Petro super hiis perpetuum imponi silentium, cum nullum ius habeat in eodem, petit expensas factas et protestatur faciendas, salvo iure etc. Coram vobis domino S[tephani] episcopo Prenestino, arbitro de consensu partium electo, et etiam de domini pape mandato viva voce dato, proponit magister Ireneus canonicus Jauriensis, capellanus vester, contra dominum episcopum Jauriensem seu eius legitimum procuratorem, dicens, quod licet archidiaconatus Supruniensis, qui per mortem magistri Sauli vacavit, cum capellis et aliis suis iuribus et pertinentiis, sicut idem magister Saulus tenuerat, eidem magistro Ireneo canonice sit collatus auctoritate apostolica, tamen dictus episcopus de facto, licet de iure non posset, in elusionem mandati apostolici prefatum archidiaconatum Supruniensem Petro et Paulo nepotibus suis, capellas vero Hectori suo clerico et custodi ecclesie Jauriensis, ut dicitur, contulit in grave dampnum et preiudicium magistri Irenei predicti, propter quod idem magister Ireneus ad sedem apostolicam legitime appellavit. Unde petit collationem predictam, que dicitur esse facta per dictum episcopum dictis suis nepotibus et clerico, ac processum per eundem episcopum super hoc habitum irritari, cassari, cassum, nullum et irritum nuntiari. Item petit dictum episcopum sibi in

39. PETRUS, aquinói püspök (1251–1281), bíborosi *familiaris*, káplán (1263). Péter pályafutásának elejéről nincsenek információink. 1251-ben került az aquinói püspöki székbe, amelyet három évtizeden keresztül igazgatott. 1254-ben Stephanus de Normandis, a Tiberisen túli Szűz Mária diakónus-bíboro-

dampnis et expensis factis et interesse occasione predictorum, que omnia extimat centum marcas argenti, condemnari, et expensas faciendas protestatur salvo iure etc. Item petit contra eundem episcopum dicens, quod dominus Colocensis archiepiscopus dictum episcopum excommunicavit et excommunicatum publice nunciavit auctoritate apostolica, pro eo quod impedivit, turbavit et molestavit, et se minus iuste opposuit dicto magistro Ireneo super archidiaconatu predicto et capellis, sed dictus episcopus Jauriensis excommunicationem bibens ut aquam, divina celebrare, immo probanare presumpsit, et presumit in anime sue periculum et scandalum plurimorum. Unde petit predictam excommunicationis sententiam aggravari in eundem episcopum, et suspendi ab administratione spiritualium et temporalium usque ad satisfactionem condignam, et eundem episcopum canonica pena puniri, salvo iure etc. Lite igitur super eisdem libellis legitime contestata coram nobis, exhibitis hinc inde ac inspectis processibus, actis, munimentis et rationibus coram nobis, et auditis, que eedem partes dicere ac proponere voluerunt, consideratis, que ad pacem, tranquillitatem et bonum statum utriusque partis provenirent, taliter inter easdem partes in scriptis sententialiter ordinamus, arbitramur, laudamus, componimus, pronunciamus, precipimus et mandamus. In primis videlicet prefatos dominum episcopum Jauriensem et Petrum ab impetitione ipsius magistri Irenei super dicto archidiaconatu Supruniensi sententialiter absolvimus, et decernimus absolutos, mandantes et ordinantes auctoritate predicta, quod idem episcopus magistro Ireneo predicto de dignitate, vel personatu cum cura vel sine cura, que vel qui in ecclesia Jauriensi vacat ad presens, vel proximo vacare contigerit post preposituram ecclesie cathedralis, de qua dictus episcopus, nisi velit providere, non teneatur, eidem provideat et providere sub pena in compromisso apposita teneatur, hoc adiecto, quod si huiusmodi dignitas vel personatus viginti quinque marcas argenti annui redditus vel ultra valeret, idem episcopus de ipsa dignitate vel personatu eidem magistro Ireneo provideat et providere sub pena huiusmodi teneatur. Si vero minus valerent redditus eiusdem dignitatis vel personatus, idem dominus episcopus illud quod minus valeret, adimplere ac providere usque ad predictam summam viginti quinque marcarum argenti dicto magistro Ireneo, de capellis et redditibus capellarum ad suam collationem spectantium, teneatur et adimpleat, et provideat cum effectu, proventibus et fructibus prebende et capellarum, quas idem magister Ireneus in ecclesia Jauriensi obtinet in dicta summa viginti quinque marcarum minime computandis. Quam provisionem dicto magistro Ireneo faciendam iuxta modum predictum, si prefatus episcopus, cum se facultas obtulerit, noluerit vel neglexerit facere ac implere, nos dignitatem seu personatum et capellas huiusmodi collationi sedis apostolice per nos eidem magistro Ireneo, vel per alium seu alios faciende iuxta predictum modum auctoritate huiusmodi reservamus, decernentes ex nunc auctoritate predicta irritum et inane, si secus de dignitate vel personatu et capellis huiusmodi quavis auctoritate contigerit attemptari. Si vero ad presens eidem magistro Ireneo dictus episcopus de dignitate vel personatu et capellis huiusmodi iuxta predictum modum cum effectu providere non posset, idem episcopus et Petrus predictus, vel eorum alter insolidum singulis annis eidem magistro Ireneo, seu nuncio vel procuratori suo eius nomine ac pro ipso quindecim marcas boni argenti ad pondus Ungarie integraliter solvant, et solvere sub pena huiusmodi teneantur in festo Resurrectionis Dominice coram conventu monasterii Sancti Martini de Pannonia, quousque iuxta predictum modum eidem magistro Ireneo in ecclesia Jauriensi de dignitate vel personatu, aut capellis huiusmodi predicti valoris viginti quinque marcarum argenti provideatur cum effectu. Qua provisione viginti quinque marcarum iuxta predictum modum facta magistro Ireneo prefato, et ipsius provisionis pacifica per dictum magistrum Ireneum possessione adepta, iidem dominus episcopus et Petrus extunc a dicta pensione XV marcarum sint penitus absoluti, sed antequam ei sic in totum cum effectu provisum fuerit, et possessionem pacificam habuerit, dictas XV marcas persolvant ei annuatim, ut dictum est superius, et persolvere teneantur. Si vero prefatum dominum episcopum debitum nature persolvere, vel ad aliam ecclesiam transferri contingat, antequam dicto magistro Ireneo in dicta ecclesia Jauriensi taliter sit provisum, idem magister Petrus de fructibus et proventibus ipsius archidiaconatus dictas XV marcas argenti ad idem pondus in festo Resurrectionis predicto eidem magistro Ireneo, nuncio vel procuratori suo eius nomine integre persolvat, et solvere sub pena huiusmodi teneatur, quousque iuxta modum predictum provideatur eidem, ut

sának káplánja volt.³⁹³ István bíboros sokat idézett 1263. október 15-i oklevélben – amely Bermundsey monostor és *Gregorius de Londoniis* ügyében kelt –, Április urgelli püspökkel együtt mint tanú szerepelt a bíborosi *familiariusok* sorában.³⁹⁴ Október 27-én találkozunk vele ismét a tanúk között az András perjelnek a korinthuszi káptalanban elnyert prebendájával kapcsolatos bíborosi diplomában.³⁹⁵

40. PETRUS PAGANUS, *familiarisként* szerepel a bíboros végrendeletében (1270).³⁹⁶
41. RAIMUNDUS, paphosi kanonok, pápai adószedő, bíborosi és pápai káplán (1262). IV. Orbán 1262-ben Rajmundot küldte Kasztília és León területére, hogy ott tizedet szedjen a konstantinápolyi Latin Császárság megsegítésére. Ekkor István bíboros káplánjaként szerepel, majd feltehetőleg átkerült a pápai kápolna tagjai közé.³⁹⁷
42. RAYNALDUCIUS, *familiarisként* tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).³⁹⁸
43. ROBERTUS (Róbert), *pápai subdiaconus*, bíborosi káplán, pozsegai éneklőkanonok (1264 e.), valkói esperes, esztergomi kanonok (1264). Timót zágrábi püspökké történt kinevezésével, ami *Báncsát közvetlenül, személyesen is érintette unokaöccse, István személyén keresztül, lehetőség nyílt* előtte, hogy saját *familiája* tagjainak egyházi pályafutását egyengesse. Így került sor 1264. január 1-jén Róbert pozsegai éneklőkanonokra, aki ekkor a bíboros révén a pécsi egyházmegye egyik esperességét, a valkóit nyerte el.³⁹⁹ A prenestei

dictum est superius, cum effectu. Et hec omnia et singula sub pena et forma in compromisso apposita fieri, adimpleri et observari plenarie arbitrando precipimus et laudamus. Actum et pronunciatum apud Urbem veterum in hospitio nostro, presentibus dictis Ireneo et Petro, et hiis testibus, venerabili patre domino A[prilii] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Thimoteo electo Zagradiensi, magistro M. decano Burgensi electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito Sancti Antonini Placentini et magistro U. priore, Ortano camerario nostro, capellanis domini pape, Thomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis. Anno Domini M^cCCL^oXIII^o pontificatus domini Urbani pape IIII, anno tertio, indictione VI° die VII intrantis Decembris. In cuius rei testimonium presens publicum instrumenmet fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriniarius predictis interfui et ea de mandato eiusdem domini cardinalis subscripsi, et rogatus deliter publicavi.” Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz; RUIV 959. sz; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70.

³⁹³ HC I. 99. és 1. jz.

³⁹⁴ „[...] presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilii] Urgellensi et P[etrus] de S. Elia] Aquinaten-si episcopis, magistro Martine decane Amorensi, magistro Petro canonico Jauriensi et magistro Bernardino notarie, Jacobino, Gerardo de Miressa, familiaribus nostris, testibus ad hoc vecatis specialiter et rogatis [...]”. Reg. Vat. 29. fol. 3^v–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.

³⁹⁵ „[...] presentibus Petro episcopo Aquinatio, magistro Petro archidiacono Supruniensi, magistro Bernardino notario, Guidobono et Petro, familiaribus nostris, testibus ad hoc vocatis et rogatis. [...]”. Reg. Vat. 29. fol. 85r. nr. 221; RUIV. nr. 1172.

³⁹⁶ D–3: [23].

³⁹⁷ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 356.

³⁹⁸ D–3: [27].

³⁹⁹ „[...] Stephanus, miseracione divina Prenestinus episcopus dilecto cappellano suo magistro Roberto, cantori de Posega, domini pape subdiacono, salutem in Domino. [...] Harum autem auctoritate litterarum archi-

püspök-bíboros ugyanekkor János győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet, az oklevél tanú közt ott találjuk Róbertet is, igaz, még pozsegai éneklőkanonoki és pápai *subdiaconusi* minőségben.⁴⁰⁰ Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szól, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi káplán és pápai *subdiaconus*.⁴⁰¹ IV. Orbán 1264. április 12-én pedig azt kanonoki állást, ill. az ehhez tartozó püspöki Szt. Miklós-egyházat biztosította neki az esztergomi székeskáptalanban, amelyek Gerardus de Parma kezében voltak.⁴⁰² A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó.

44. ROGERIUS, borbélyként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴⁰³
45. SALVUCIUS, *familiarisként* tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴⁰⁴
46. SIMON UNGARUS (Magyar Simon), pápai káplán, bíborosi kamarás (1266), bíborosi káplán (1270) az orvietói S. Johannes-egyház kanonokja. Bánca kamarásaként jelenik meg a bíborosnak az Ágoston-rendi remeték és a vilhelmiták ügyében 1266. július 8-án kelt ítéletlevelében.⁴⁰⁵ Négy évvel később a bíboros végrendeletében *Simon Ungarus* néven szerepel mint káplán.⁴⁰⁶
47. THOMASINUS DE PODIO, pápai közjegyző, bíborosi jegyző, *familiaris* (1264). 1263-ban és 1264-ben Bánca több oklevelében is feltűnik jegyzőként, ill. tanúként.⁴⁰⁷ Első alkalommal mint pápai közjegyző és bíborosi jegyző bukkan fel

diaconatum de Vulto canonicatum et prebendam, que veberabilis pater Timotheus Zagabriensis episcopus promotionis sue tempore in Quinqueecclesiensi ecclesia obtinebat, vacantia per promotionem ipsius episcopi, tibi cum omnibus iuribus et pertinentibus conferimus et providemus, de ipsis te investientes presentialiter per nostrum anulum de eisdem [...] Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz., THEINER I. 258–260. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz., THEINER I. 260.

⁴⁰⁰ „[...] *presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevegna, fratre Gratia de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, cappellanis nostris, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

⁴⁰¹ „[...] *presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prili] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, [...]*” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

⁴⁰² „*Magistro Roberto, subdiacono nostro, archidiacono Quinqueecclesiensi in Wilko, capellano venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini. [...] Hinc est quod, nos [...] volentes tibi gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Strigoniensis et prebendam, quos quondam magister Gerardus de Parma, eiusdem ecclesie canonicus in ea obtinuit, necnon redditus et portiones quos idem magister in ecclesia s. Nicolai de Pispucki in Collouthuz, Strigoniensis diocesis, habuit, vacantes per ipsius obitum [...] tibi conferimus et providemus de illius ac te de eis per nostrum anulum presentialiter investimus, [...]*” Reg. 29, fol. 163^r, 513. sz., POTTHAST 18856; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

⁴⁰³ D–3: [32].

⁴⁰⁴ D–3: [28].

⁴⁰⁵ D–1,₁₄; CERCHIARI 1920. 10. nr. 24; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

⁴⁰⁶ D–3: [7].

⁴⁰⁷ PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

a bíboros 1263. március 18-i diplomájában, amelyben *Nicolaus de Esseiónak* egy kanonoki javadalmat biztosított a le mans-i káptalanban. Az oklevél azért is figyelemre méltó, mert megemlíti a bíboros viterbói kamaráját (ahol az oklevél kelt), ill. *Jacobinus* klerikusról, *familiarisáról*.⁴⁰⁸ Nevével a következő alkalommal a bíboros 1263. augusztus 27-én egy másik káplán, *Alfonsus Vitalis* salamacai kanonok avilai dékáni állásával kapcsolatban kiadott oklevelében szerepel pápai közjegyzőként. Azt is megtudhatjuk, hogy a diplomát ő adta ki a bíboros parancsára, sőt a hivatalba iktatásnál is jelent volt.⁴⁰⁹ Majd' fél évvel később, *Bánca* 1263. december 7-én kelt oklevelében – *Ireneus*, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – is szerepel tanúként a *familiarisok* között mint *notarius*.⁴¹⁰ 1264. január 1-jént *István* prenestei püspök-bíboros *János* győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet, amely *Timót zágrábi püspökké* történt kinevezése folytán megüresedett. *Bánca János beiktatását Thomasinusra bízta, akinek azt a bíboros gyűrűspecsjével kellett végrehajtania. Ugyanezen oklevél végén familiarisként szerepel a tanúk között is.*⁴¹¹

⁴⁰⁸ „In cuius rei testimonium et certitudinem pleniorum, presens publicum instrumentum per Thomasinum infrascriptum notarium scribi et publicari mandavimus, et nostri sigilli fecimus appensione muniri. Actum apud Urbemveterem, in camera nostra, anno nativitatis Domini M^oCC^oLXIII^o pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VII^a, mense Martii, die decima octava intrantis, presentibus magistris Petro de Lambertinis, Petro Martini Yspano, canonico Minduniensi, Thoma de Barnabii, Gaufrido presbytere, Jacobino clerico et familiari nostro et Ferracano procuratore, et pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus. Et ego Thomasinus de Podio, auctoritate apostolice sedis iudex et notarius publicus, quia predictis collationi, provisioni et investiture interfui, ut supra scriptum est, de mandate predicti domini cardinalis scripsi et publicavi et signo meo signavi.” IV. Orbán 1263. március 23-i megerősítő oklevelében átírva. Reg. Vat. 26. fol. 35^v. 72. sz.; RUIV. 1023. sz.

⁴⁰⁹ „[...] Datum et actum apud Urbemveterem in hospicio nostro anno domini MoCCo LXIIIo pontificatus domini Urbani pape III anno secundo VI Kal. septembris presentibus magistro Michaeli lectore et Rolando canonoco Zagabriensi et pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus. Et ego Thomasinus de Podio auctoritate apostolice sedis iudex, notarius publicus, quia predictas collationi et provisioni ac investiture interfui, ideo, ut supra dictum est, de mandato predicti domini cardinalis scripsi et publicavi et signo meo signavi. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

⁴¹⁰ „[...] Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospicio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagabriensi, magistro M[artinus Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellani domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

⁴¹¹ „[...] Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilecto nepoti suo Johanni, archidiacono Jauriensi, domini pape cappellano, salutem in Domino. [...] Harum igitur auctoritate litterarum, archidiaconatum Zaladiensem, canonicatum et prebendam quos venerabilis pater Timotheus, Zagabriensis episcopus, promotionis sue tempore in Vesprimiensi ecclesia obtinebat, vacantes per promotionem ipsius episcopi tibi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis conferimus et providemus de ipsis, dilectum notarium nostrum Thomasinum, tuo nomine, investientes per nostrum anulum de eisdem. [...] Actum apud Urbemveterem in hospicio nostro, presentibus [...], Thomasino notario, [...]” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

Ugyanaznap nyerte Róbert pozsegai éneklőkanonok pécsi egyházmegye valkói esperességét, Thomasinus itt is tanúként szerepel a *familiaris*ok sorában.⁴¹² Egy harmadik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi *familiaris*.⁴¹³

48. TIMOTHEUS (Timót), pécsi kanonok, zalai, valkói esperes, zágrábi püspök, bíborosi kamarás, káplán. 1259-ben tűnik fel Bánca kamarásaként, ekkor már pécsi kanonok volt.⁴¹⁴ 1263-ban választották zágrábi püspökké, ebben az ügyben maga a bíboros járt el, mivel abban érintve volt saját unokaöccse, István is.⁴¹⁵ Az év elejére megüresedett püspökség betöltése során, a zágrábi prépost és a káptalan először István pozsonyi esperest, pápai káplánt, Bánca unokaöccsét posztulálta. A jelölést azonban maga a bíboros vetette el, részben a rokonságra, részben a megfelelő életkor hiányára hivatkozva, és a püspöki széket végülis Timót korábbi zalai esperes nyerte el.⁴¹⁶ IV. Orbán 1263. szeptember 25-i, Báncsához intézett parancslevelének tanúsága szerint Timót zágrábi kinevezésével a pécsi székeskáptalanban bírt stalluma megüresedett, amelyre a bíboros Róbert pozsegai éneklőkanonokot terjesztette elő.⁴¹⁷ István bíboros egy 1263. augusztus 27-én kiadott oklevelében is találkozunk nevével. Ebben egy másik káplánja, Alfonzus Vitalis salamancai kanonok avilai dékáni

⁴¹² „[...] presentibus [...] Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris [...]” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

⁴¹³ *Actum in hospitio nostro apud Urbemveterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prili] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanus nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII^o, pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VI°, die prima Januarii. In cujus rei testimonium presens publicum instrumentum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego, Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriniarius predictis interfui et ea de mandate ejusdem domini cardinalis scripsi et rogatus fideliter publicavi.”* IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

⁴¹⁴ „[...] et magistrum Tymoteum canonicum Quinqueecclesiensem, camerarium ipsius domini Penestrini [...]” – idézi: PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

⁴¹⁵ RUIV 407, 488, 489, 959, 978, 979, 988, 1017, 1092, 1093. sz. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

⁴¹⁶ „[...] Sane Zagabriensis ecclesia episcopi solatio destituta, dilecti filii prepositus et capitulum ipsius ecclesie convenientes in unum Spirita Sancta gratia invocata, dilectum filium Stephanum capellanum nostrum, nepotem venerabilis fratris nostri episcopi Penestriniensis, prepositum ecclesie Pozoniensis patientem in etate defectus in Zagabriensem episcopum unanimiter et concorditer postularunt [...]” IV. Orbán 1263. szeptember 24-i oklevele alapján. Reg. Vat. 28. fol. 3^r, 10. sz., POTTHAST 18657. sz., RUIV. 407. sz., SMIČIKLAS V. 757. sz. Timót elődje Bejc nb. Farkas volt. ZSOLDOS 2011. 103. A pápa 1264. január 18-án értesítette a zágrábi prépostot és káptalant a kinevezésről. Hasonlóképpen erről számolnak be a pápa 1264. január 16-án Eventius zágrábi kanonokhoz, a kalocsai érsekhez, ill. január 18-án a zágrábi káptalanhoz intézett levelei. Néhány nappal később azonban a pápa kénytelen volt megparancsolni Valter ferences gyóntatónak, pápai káplánnak és *nuntius*nak, hogy vegye rá a zágrábiakat, hogy az új püspök, Timót előre küldött megbízottját fogadják. A zágrábi egyház kormányzatával Timót beiktatása előtt Gualterus pápai *penitentiarius* volt megbízva. POTTHAST 18783–18787. sz., RUIV 488–489. sz., SMIČIKLAS V. 781–783, 785. sz., FEJÉR IV/3. 224., THEINER I. 260–262.

⁴¹⁷ Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

állásáról intézkedett, és amelybe egy kisebb vita után Timót – akkor még – zalai esperes útján iktatta be.⁴¹⁸ Báncsa 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – választott zágrábi püspökként a pápai káplánok között említik.⁴¹⁹ 1264. január 1-jén Báncsa viterbói udvarában tanúként szerepelt a Róbertet valkói esperessé kinevező oklevél kiállításánál.⁴²⁰ Egy másik aznapi oklevélben, amely ezúttal Eventius zágrábi kanonoki állásáról szólt, úgyszintén megjelent a tanúk sorában mint bíborosi káplán.⁴²¹ Ezek a káptalani állások mind-mind Timót zágrábi püspökké történt kinevezésével üresedtek meg. A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó.

49. URTANUS, a római Orte-egyház perjele, pápai káplán, bíborosi kamarás (1263–1264). Báncsa 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a

⁴¹⁸ „*Stephanus miseratione divina Prenestinus episcopus dilectus sibi in Christo Alfonso Vitalis capellano suo, canonico Salamantino salutem in domino. [...] Sane vacante decanatu Abulensis ecclesie per mortem Gometii Petri ipsius, sanctissimus pater, dominus noster Urbanus papa III^{us} nobis conferendi auctoritate sua decanatum eundem alicui de capellanis nostris qui ad hoc esset ydoneus, concessit nobis per discretum virum magistrum Bernardinum de Neapoli, subdiaconum et notarium suum plenam et liberam facultatem [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353. A zalai esperességről tanúskodik az az 1264. január 1-jei oklevél, amely szerint Timót püspöki kinevezésével János győri esperessel, saját káplánjával, unokaöccsével töltötte be a zalai esperességet. „[...] *Stephanus, miseratione divina Penestrinus episcopus, dilectio nepoti suo Johanni, archidiacono Jauriensi, domini pape cappellano, salutem in Domino. [...] Harum igitur auctoritate litterarum, archidiaconatum Zaladiensem, canonicatum et prebendam quos venerabilis pater Timotheus, Zagabriensis episcopus, promotionis sue tempore in Vespriemiensi ecclesia obtinebat, vacantes per promotionem ipsius episcopis tibi cum omnibus iuribus et pertinentiis suis conferimus et providemus de ipsis, dilectum notarium nostrum Thomasinum, tuo nomine, investientes per nostrum anulum de eisdem. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. A pápa 1264. március 11-i megerősítő oklevelében.

⁴¹⁹ „[...] *Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabilis patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagabriensi, magistro M[artinus] Gometii decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^v, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

⁴²⁰ „[...] *Actum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus venerabilibus patribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi, et Tymotheo Zagabriensi episcopis, [...] et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz. IV. Orbán 1264. január 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV 979. sz.

⁴²¹ *Actum in hospitio nostro apud Urbemveterem, presentibus venerabilibus fratribus Dei gratia A[prilis] Urgellensi et Tymotheo Zagabriensi episcopis, fratre Bentevega (sic), fratre Gratia, de ordine Minorum, et magistro Roberto cantore de Posega, domini pape subdiacono, capellanis nostris, Thomasino notario, Jacobino clerico et Guidone Bono, familiaribus nostris, et pluribus testibus ad hoc vocatis specialiter et rogatis, anno Domini M^oCC^oLXIII^o; pontificatus domini Urbani pape III anno tertio, indictione VIIa, die prima Januarii. In cuius rei testimonium presens publicum instrumentum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Et ego, Angelus de Palliano, sancte Romane ecclesie scriiniarius predictis interfui et ea de mandate ejusdem domini cardinalis scripsi et rogatus fideliter publicavi.*” IV. Orbán január 16-i megerősítő oklevelében. Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.

győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – bukkan fel mint a bíboros kamarása és pápai káplán.⁴²² István 1264. január 2-án kelt ítéletlevelében szerepel tanúként.⁴²³

A neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó. 1266-ban szerepel a bíborosnak az Ágoston-rendi remeték és vilhelmiták perében kiadott ítéletlevelében.⁴²⁴

50. UNGARUS ?, a bíboros *serviense*ként tűnik fel annak végrendeletében (1270).⁴²⁵
51. UNGARUS ?, udvari papként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴²⁶
52. Ivo (Yves de Bourgneuf), a Plebeion-egyház igazgatója (León e.m.), Saint-Brieuc kanonokja, a leóni egyház kincstárnoka, bíborosi káplán. 1261. december 4-én IV. Orbán pápa juttatott neki egy kanonoki állást a saint brieuc-i káptalanban. Ebből tudható, hogy a bíboros káplánja volt, ill. a leóni egyház kincstárnoka. Nem sokkal később elhunyt, hiszen a pápa 1263. november 27-én már halála miatt intézkedett saint-brieuc-i javadalmáról.⁴²⁷
53. ?, *familiaris*ként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴²⁸
54. ?, *familiaris*, az Apostoli Poenitentiaria írnokaként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴²⁹
55. ?, *panettarius*ként tűnik fel a bíboros végrendeletében (1270).⁴³⁰
56. ?, a bíboros orvosai szerepelnek, sajnos név nélkül annak végrendeletében (1270).⁴³¹
57. ?, a bíboros ápolói szerepelnek, sajnos név nélkül annak végrendeletében (1270).⁴³²

Bánca István bíborosi udvartartásának összetétele a következő képet mutatja.⁴³³ Személyi összetétel tekintetében jól látszik két alapvető csoport, az egyháziaké (38 fő) és a

⁴²² „[...] *Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagrabiansi, magistro M[artinus Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^v, 7. sz., POTTHAST 18760. sz; RUIV 959. sz; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

⁴²³ RUIV 959. sz. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 357.

⁴²⁴ D–1_{14–18}^r.

⁴²⁵ D–3: [14].

⁴²⁶ D–3: [30].

⁴²⁷ „[...] *Sane super receptione et permissione quondam Ivonis de Burgo novo, rectoris ecclesie de Plebeion, Leonensis diocesis, thesaurarii Leonensis, capellani venerabilis fratris nostris episcopo Prenestini in ecclesia Briocense [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 252^r, 1348. sz., RUIV 2299. sz.

⁴²⁸ D–3: [6].

⁴²⁹ D–3: [31].

⁴³⁰ D–3: [34].

⁴³¹ D–3: [33].

⁴³² D–3: [33].

⁴³³ Vö. VI. Táblázat!

világiaké (18 fő). Az előbbin belül egyértelmű, és abszolút értelemben is a legnépesebb alcsoport a káplánoké (18), akik közül egy esetben még arra is van adat, hogy a bíboros asztaltartásához tartozott. (*commensalis*). Őket követik az egyszerű *familiarisok* (15 fő), az valószínűleg a források korlátozottságának köszönhető, hogy – jelen pillanatban – az egyszerű *familiarisok* tömegéhez nem tudunk konkrét feladatot kötni. Ezzel szemben alacsony azoknak a száma, akiket külön klerikusként vagy áldozópapként említenek a források. A világiak minden esetben meghatározott feladattal rendelkeztek. Találunk közöttük a hivatali írásbeliséghez – ha nem is nevezik kancelláriának – kapcsolódó jegyzőket, a gazdálkodás feladatait ellátó kamarásokat,⁴³⁴ az ellátást és a végrendeletben feltűnő lovak beszerzését irányító *senescalust* és marsallt is. A bíborosi udvartartás működéséhez elengedhetetlen hétköznai funkciók is megjelentek (szakács, pék, ajtonálló), ahogy az egészségügyi feladatkörök is (borbély, orvosok, ápolók).⁴³⁵

A személyi összetételt illetően először is érdemes kiemelni, hogy a származás megállapítása talán a legnehezebb feladat. Harminc esetben, ami több, mint a *familia* tagjainak fele, egyáltalán nem rendelkezünk semmilyen támponttal. A fennmaradó 26 fő esetében viszont érdekes arányok mutatkoznak. Ennek a csoportnak csaknem a fele (12 fő) magyar volt, ami az egészhez viszonyítva durván 20%-os arányt tesz ki, ami nyilván nem annyira meglepő Báncsa esetében. Az is látszik, hogy a magyarok relatíve jelentős részaránya nem csupán a bíborosi időszak elejére, hanem még a középső és második felére is igaz. Ugyanakkor feltűnő, hogy közülük csak egy volt a bíboros rokona, unokaöccse (János). Az egyetlen személy, akiről tudjuk, hogy közvetlenül a bíboros asztaltartásához tartozott, szintén magyar volt, ahogy áldozópapja, kamarásai (talán egy kivétellel), szolgálói és káplánjainak egy része. A magyarokat az itáliaiak (6), a spanyolok (5) és a franciák (3) követik.

István bíborosi udvartartásának néhány további lényeges jellemzője is kiolvasható az okleveles anyagból. Megállapítható, hogy maga az állandó bíborosi udvar Orvietóban volt, itt épült ki az az infrastrukturális háttér, amely magát az udvart jelentette. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a bíboros állandóan itt tartózkodott volna, hiszen tevékenysége gyakorta elszóltotta onnan a pápai kúriába, vagy esetleg – legátusi megbízás esetén – egy-egy egészen távoli vidékre is. Ez utóbbival azonban Báncsa esetében aligha számolhatunk, amint azt tevékenységének jellemzése során láthattuk. Az sem lenne meglepő, és nem is megmagyarázhatatlan, ha esetleg a bíborosi oklevelek és a pápai oklevelek kiadási helyei egyazon időpontban eltérést mutatnának, hiszen ez esetben joggal feltételezhetjük, hogy az előbbieket a bíboros nevében adták ki.

Ám Báncsa esetében erről nincs szó, saját okleveleit – amelyek döntő többsége amúgy is ítéletlevél – valóban jelenlétében állították ki. Ezek az oklevelek egy kivé-

⁴³⁴ Egy esetben (Timót) átfedés van, hiszen ő a káplánok között is feltűnik, és nyilvánvalóan egyházi volt.

⁴³⁵ Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 511., Tabella 3. Véleménye szerint – amely azonban kevesebb személyre, 27 főre alapul – az arányok és a felépítés megfelel a korban szokásosnak.

telével a bíborosi udvar egy meghatározott helyén az ispotályban keltek, amelyre az „*apud Urbemveterem in hospitio nostro*” megfogalmazást⁴³⁶ találjuk az oklevelekben.⁴³⁷ Egy alkalommal ettől eltérően a bíborosi oklevél az orvietói bíborosi udvar kamarájában került kiállításra.⁴³⁸ Ha ezeket az alkalmakat összevetjük Bánácsának a pápai kormányzatban folytatott tevékenységének helyszíneivel az adott időpontokban, akkor azt találjuk, hogy egyetlen alkalommal sincs átfedés a pápai kúriában teljesített feladatokkal.⁴³⁹ Végezetül még egy tényező utal arra, hogy az említett orvietói bíborosi udvarban kelt oklevelek kiállításánál maga Bánca is jelen volt. Több esetben találunk ugyanis utalást a hivatalba iktatáskor használt bíborosi gyűrűre.⁴⁴⁰ Magát a főpapi gyűrűt pedig megtalálhatjuk a bíboros 1270-es végrendeletében.⁴⁴¹

Ez utóbbi dokumentum azt is sejtetni engedi, mintha a bíborosnak Viterbóban is lett volna egy udvartartása. Ez azonban csak ideiglenesnek tekinthető, hiszen IV. Kelemen halála után a bíborosok éppen itt gyűltek össze az új pápa megválasztására, és így nem véletlen, hogy Bánca végrendeletében viterbói könyveiről és ingóságairól tesz említést.

Összeségében az orvietói bíborosi udvarban mindenképpen számolhatunk valamiféle hivatali írószervvel. Jóllehet erre közvetlen adat nincs, talán elegendő magyarázat, hogy az okleveleket jegyző személyek gyakran egyezést mutatnak a pápai kancellária személyzetével, ami gyakorlati megoldást kínált az írásbeliséggel kapcsolatos teendők ellátására. Ezzel szemben az idézett kiállítási helyek tanúság alapján megfogható egy külön kamara és egy ispotály, amelyet alátámaszt a bíborosi végrendelet szövege is, amely említ kamarást, orvosokat és ápolókat is.

A műveltséget illetően Bánca *familiája* nem tartozott az abszolút élmezőnybe. Az egész időszakot tekintve 19 káplánból 7 végzett feltehetően egyetemi tanulmányokat, amire a *magister* cím utal. Ez a szám a teljes udvartartáshoz mérten elég kevés, ezzel Bánca személyzete a sereghajtók közé tartozott, ám ha a káplánokhoz viszonyított arány nézzük, az a közel 37% már nem tekinthető olyan rossznak, nem egy bíboros

⁴³⁶ Ehhez társul még az „*actum*”, „*actum et datum*”, „*actum et pronunciatum*”, ill. a „*datum*”.

⁴³⁷ 1263. augusztus 27-i (Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.), október 15-i (Reg. Vat. 29. fol. 3^v–5^r, 5. sz., RUIV 957. sz.), október 27-i (Reg. Vat. 29. fol. 85^r. nr. 221; RUIV. nr. 1172.), december 7-i (Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70.), 1264. január 1-i (Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz.; Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz.; Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz.), ill. 1266. július 8-i (Reg. Vat. 32. fol. 95^r–96^r, 122. sz.; POTTHAST nr. 19807; RCIV. nr. 365; FEJÉR IV/3. 347–358.) oklevelekben.

⁴³⁸ 1263. március 18.: „[...] *Actum apud Urbemveterem, in camera nostra* [...]” Reg. Vat. 26. fol. 35^r. 72. sz.; RUIV. 1023. sz.

⁴³⁹ Vö. IV. Táblázat.

⁴⁴⁰ 1264. január 1.: „[...] *conferimus et providemus de ipsis, dilectum notarium nostrum Thomasinum, tuo nomine, investientes per nostrum anulum de eisdem*. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 33^r, 66. sz., POTTHAST 18821. sz., RUIV 1017. sz. 1264. január 1.: „[...] *conferimus et providemus de ipsis te investientes presentialiter per nostrum anulum de eisdem*, [...]” Reg. Vat. 29. fol. 21^r 36. sz.; POTTHAST 18783. sz.; RUIV. 988. sz., THEINER I. 260–261; „[...] *conferimus et providemus, de ipsis te invenientes presentialiter per nostrum anulum de eisdem* [...]” Reg. Vat. 29. fol. 17^r, 26. sz., RUIV 978. sz., THEINER I. 258–260.

⁴⁴¹ „*Item unus anulus pontificalis*”. D–3: [2].

akadt, akinek káplánjai közül jóval kevesebb folytatott egyetemi tanulmányokat.⁴⁴² E mellett itt is érdemes kiemelni, hogy Bánca külön nevelőt fogadott unokaöccsei mellé Besenyő Mátyás személyében, és ennek a törekvésnek az eredményéről István – a későbbi kalocsai érsek – esetében meg is bizonyosodhatunk.⁴⁴³

* * *

Érdekes, hogy Bánca azon négy unokaöccse közül, akik egyházi pályára léptek, csak János volt biztosan a bíborosi *familia* tagja, a többi három (Carulus, István és Orbász) viszont nem. Ennek ellenére mind részesültek különböző javadalmakban a nagybáty jóvoltából. Hozzájuk hasonlóan másokat is találunk, akik mind Bánca István közbenjárásával nyertek el különböző egyházi állásokat. Úgy tűnik egyesek a Timót zágrábi püspökké emelésének haszonélvezői voltak, hiszen annak korábban bírt javadalmait nyerték el, amelyek betöltésének joga láthatólag Báncsának volt fenntartva, és ugyanez igaz más javadalmakra is (pl. az avilai dékáni stallum). Végül van két olyan eset is, amikor Bánca egy bíboros kollégájával együtt folyamodott valamely harmadik személy érdekében, aki nyilván kapcsolatba hozható a prenestei bíborossal.

Őket ugyan formailag nem lehet a *familiához* kötni, hiszen erre egyértelműen utaló kifejezéseket velük kapcsolatban nem találunk, ennek ellenére hárman biztosan a rokonságban, a többiek bizonyára valamilyen nehezen megragadható kapcsolatban álltak a prenestei püspökkel, leginkább a bíborosi holdudvar tagjaiként lehetne őket jellemezni.

58. ALBERTUS, pápai jegyző (1253, 1257). 1253. január 22-én a pápa Bánca István kérésére meghagyta a győri püspöknek, hogy biztosítson egy káptalani javadalmat Gellért esztergomi kanonoknak, a bíboros káplánjának, aki a pápai jegyzőnek, Albertusnak a rokona (*consobrinus*).⁴⁴⁴ Egy 1257-es forrásban az említett Gellért mint Albert mester testvére bukkan fel.⁴⁴⁵ Az Albert neve mellett szereplő *magister* cím miatt feltehetően egyetemet végzett klerikusról lehetett szó. Báncsához fűződő viszonya nem határolható be egyértelműen, de Gellért (*Gerardus de Parma*) testvéreként – aki mint

⁴⁴² PARAVICINI BAGLIANI 1972. 516., Tabella 9.

⁴⁴³ Ld. alább!

⁴⁴⁴ „[...] *nos dilectum filium magistrum Gerardum, canonicum Strigoniensem, consobrinum dilecti filii magistri Alberti notarii nostri et venerabilis fratri nostri episcopi Prenestini capellanum [...] eidem magistri Gerardo in aliqua ecclesiarum regni Hungarie cathedrali vel alia de dignitate vel personatu cum prebenda seu beneficio ad cuiuscumque collatione pertineat [...]*”. Reg. Vat. 22. fol. 294^v, 850. sz., POTTHAST 1846. sz., RIIV. 6710. sz. Személyére nézve bővebben ld. *Bánca bíborosi familiája*, 11. (Gerardus de Parma)!

⁴⁴⁵ „*et magister Gerardus dictus de Ungaria de vicina Sancti Tomae frater ipsius magistri Alberti*”. IV. Sándor 1259. február 9-i átiró oklevelében. Reg. Vat. 25. nr. 27. fol. 190^{r-v}, 30. sz.; RAIIV 2793, 2796. sz.; SILANOS 2010. 20–21. 67. jz.

látható István bíboros káplánja volt – feltehető, hogy kapcsolatban állt a prenestei kardinálissal.

59. CARULUS, a bíboros unokaöccse, esztergomi kanonok. IV. Orbán 1264. március 23-i levelében tudatta vele, hogy nagybátyja, István bíboros kérésére egy veronai kanonoki állásról gondoskodik számára.⁴⁴⁶
60. GIROLDUS DE OWAD/GRAD, Győr e.m.-i klerikus. A bíboros 1263 nyarán neki adományozta a Files falubeli Szt. Lőrinc-, a borenoi Szt. Demeter-, a nigwani Mindenszentek-, és a kismartoni Szt. Márton-kápolnákat, amelyek Timót zágrábi püspökké emelésével üresedtek meg.⁴⁴⁷
61. GOMETIUS PETRI, avilai dékán (1263). Gometius neve Alfonsus Vitalis, salamancai kanonok bíborosi káplánnal kapcsolatban bukkan fel. Bánca 1263. augusztus 27-én kelt oklevele szerint ugyanis az avilai székeskáptalanban Gometius Petri halálával megüresedett a dékáni állás, amelyet István bíboros Bernardinus de Neapoli pápai *subdiaconus* és jegyző útján saját káplájával, Alfonz salamancai kanonokkal kívánt betölteni. Maga az előd, Gometius is Bánca révén nyerte el állását. A betöltés körül hosszas vita alakult ki, mint-hogy időközben a káptalan Martinus Gometii burgosi dékánt már megválasztotta, ennek ellenére az állást végülis Alfonz nyerte el.⁴⁴⁸ Bánca 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – bukkan fel mint a bíboros kamarása és pápai káplán.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ „[...] *Carulo canonico Strigoniensi, nepoti venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 141^v, 544. sz., RUIV. 1494. sz. A végrehajtással a bolognai püspököt bízta meg: Reg. Vat. 29. fol. 141^v–142^r, 545. sz., RUIV. nr. 1495. sz.; Reg. Vat. 29. fol. 187^v, 875. sz., RUIV. 1825. sz.

⁴⁴⁷ „*Sane petitio tua nobis exhibita continebat, quod cum nos olim venerabili fratri nostro eiscopo Prenestino conferendi personis ydoneis ecclesiastica beneficia personatus et dignitates cum cura et sine cura que venerabilis frater noster Tymotheus Zagabriensis episcopus tunc electus, cuius nepos extitis promotionis sue tempore in regno Ungarie obtinebat [...] liberam facultatem. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 60^v, 141. sz.; POTTHAST 18948. sz.; RUIV 1092. sz. IV. Orbán Orvieto, 1264. június 20-i megerősítő oklevelében.

⁴⁴⁸ „*Stephanus miseratione divina Prenestinus episcopus dilectus sibi in Christo Alfonso Vitalis capellano suo, canonico Salamantino salutem in domino. [...]. Sane vacante decanatu Abulensis ecclesie per mortem Gometii Petri ipsius, sanctissimus pater, dominus noster Urbanus papa III^{us} nobis conferendi auctoritate sua decanatum eundem alicui de capellanis nostris qui ad hoc esset ydoneus, concessit nobis per discretum virum magistrum Bernardinum de Neapoli, subdiaconum et notarium suum plenam et liberam facultatem [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

⁴⁴⁹ „[...] *Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagrabieni, magistro M[artinus] Gometii decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellani domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^v, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509.

62. GUIDO JACOBINI DE LONARDINO, a veronai S. Thomas-egyház klerikusa 1264-ben a bíboros közbenjárására nyert el egy kanonoki állást a veronai székeskáptalanban.⁴⁵⁰
63. ISTVÁN (Bánca István), a bíboros unokaöccse, fentoni kanonok (1254–1261), pozsonyi prépost (1263), kalocsai érsek (1266–1278), pápai káplán. IV. Sándor idején – pontosan nem ismert időpontban – a fentoni kanonoki állást Octavianus de Ubaldinis, a Via latai Szűz Maria diakónus-bíborosa Istvánnal töltött be.⁴⁵¹ Neve 1263-ban bukkan fel ismét a zágrábi püspökség betöltése kapcsán. Az év elejére megüresedett püspökség betöltése során, a zágrábi prépost és a káptalan először István pozsonyi esperest, pápai káplánt, Bánca unokaöccsét posztulálta. A jelölést azonban maga a bíboros vetette el, részben a rokonságra, részben a megfelelő életkor hiányára hivatkozva, és a püspöki széket végülis Timót korábbi zalai esperes nyerte el.⁴⁵² 1265-ben Smaragd kalocsai érsek tragikus halálával nyílt meg előtte – ha nem is könnyen – az út a kalocsai érsekséghez. A székeskáptalanban ugyanis két választás is lezajlott: a kanonokok egy része először azt a Demeter barsi esperest választotta meg, aki a Timót zágrábi püspök megválasztásával szemben megfogalmazott királyi aggályokat közvetítő küldöttség tagjaként 1265 őszén, majd a következő év tavaszán-nyarán a pápánál járt. Ezután került sor – szintén a káptalan részéről – István jelölésére. Szerencsére az ügy egészéről beszámol IV. Kelemen 1267. február 11-én kelt ítéletlevele. E szerint a pápa a két választásból fakadó vita eldöntésére mindkét félnek – a Demeter-, ill. az István-pártiaknak – 1266. december 6-át írta elő bizonyítékaik előadására jogvesztés terhe mellett. Mivel ekkor Demeter képviselété-

⁴⁵⁰ Reg. Vat. 29. fol. 187^v, 874. sz.; RUIV 1824. sz.

⁴⁵¹ „[...] *dilectus filius noster O[ctavianus], sancte Marie in Via Lata diaconus cardinalis, canonicatum et prebendam de Fentono, quos idem archiepiscopus in Eboracensi ecclesia tempore sue promotionis habebat, dilecto filio Stephane, nepoti venerabilis fratris nostri ... episcopi Penestrini, auctoritate felicis recordationis Alexandri pape, predecessoris nostri, sibi ab eodem predecessore in hac parte commissa, conferre ac assignare curavit [...]*” Reg. Vat. 26. fol. 34^f, 127. sz., RUIV 129. sz. IV. Orbán 1262. január 13-i oklevele említi, amelyben az a nevezett prebenda visszaadását kéri Johannes Mansel pápai káplántól.

⁴⁵² „[...] *Sane Zagabriensis ecclesia episcopi solatio destituta, dilecti filii prepositus et capitulum ipsius ecclesie convenientes in unum Spiritu Sancta gratia invocata, dilectum filium Stephanum capellanum nostrum, nepotem venerabilis fratris nostri episcopi Penestriniensis, prepositum ecclesie Pozoniensis patientem in etate defectus in Zagabriensem episcopum unanimiter et concorditer postularunt [...]*” IV. Orbán 1263. szeptember 24-i oklevele alapján. Reg. Vat. 28. fol. 3^v, 10. sz., POTTHAST 18657. sz., RUIV. 407. sz., SMIČIKLAS V. 757. sz. Timót elődje Bejc nb. Farkas volt. ZSOLDOS 2011. 103. A pápa 1264. január 18-án értesítette a zágrábi prépostot és káptalant a kinevezésről. POTTHAST 18785. sz., THEINER I. 262. Hasonlóképpen erről számolnak be a pápa 1264. január 16-án Eventius zágrábi kanonokhoz, a kalocsai érsekhez, ill. január 18-án a zágrábi káptalanhoz intézett levelei. POTTHAST 18783–18785. sz.; THEINER I. 260–262., SMIČIKLAS V. 781–783. sz. Néhány nappal később azonban a pápa kénytelen volt megparancsolni Valter ferences gyóntatónak, pápai káplánnak és *nuntius*nak, hogy vegye rá a zágrábiakat, hogy az új püspök, Timót előre küldött megbízottját fogadják. POTTHAST 18787. sz., FEJÉR IV/3. 224., THEINER I. 262., SMIČIKLAS V. 785. sz. A zágrábi egyház kormányzatával Timót beiktatása előtt Gualterus pápai *penitentiarius* volt megbízva POTTHAST 18787. sz.

ben senki nem jelent meg, IV. Kelemen december 11-én⁴⁵³ Istvánt erősítette meg az érseki méltóságban. Ámde nem sokkal később felbukkant Demeter két képviselője, Jakab prépost és Éliás kanonok, akik előadták, hogy István megválasztása törvénytelen volt, mivel nem volt elég idős és a tudományokban jártas, így akik megválasztották, jogsértést követtek el, és elvesztették javadalmaikat. A panasz kivizsgálását a pápa három bíborosra (Johannes de Toledo /Porto/, Guillelmus de Baio /Szt. Márk/, Mattheus Rubeus de Ursinis /porticui Szűz Mária/), akik nem találták megalapozottnak a törvényes életkor hiányát. A másik kérdéssel, a tanultsággal kapcsolatban a pápa pedig maga hosszasan kifejtette, hogy István Bolognában tanult, így, mindent összevetve, a elutasította a Demeter-pártiak ellenvetését, akiknek örök hallgatást parancsolt, és Istvánt erősítette meg az érseki hivatalban. Az oklevél érdekessége, hogy milyen hosszasan elidőzik a két súlyponti kérdésnél, a törvényes életkornál és a tanultságnál.⁴⁵⁴ Az ezzel kapcsolatos okfejtés világosan mutatja hogy ez az ügy milyen szoros szálakkal kapcsolódik a három évvel korábbi zágrábi püspökválasztáshoz. IV. Kelemen kifejezetten visszautal erre, jelezve, hogy István már azt követően, hogy zágrábi jelölését saját nagybátyja, Bánca bíboros utasította el, tulajdonképpen pápai felmentést kapott, pontosabban kapott volna, ha IV. Orbán 1264 októberében meg nem halt volna. Így aztán ennek megadása már IV. Kelemenre maradt, aki ezt készségesen meg is tette saját káplánja (!) számára. A tanulmányokat illetően pedig szintén a zágrábi választás kapcsán kerül elő, hogy István Bolognában tanulmányokat folytatott, és időközben sem henyélessel töltötte idejét. Éppen ezért – mintegy feltéve a pontot az i betűre – a pápa egyenesen vakmerőnek titulálta a Demetert képviselőket, akik István tanulatlanságával hozakodtak elő.⁴⁵⁵ Úgy tűnik, a tudományokban való jártasság

⁴⁵³ Reg. Vat. 32/I, fol. 107^r–108^r, 151. sz., RCIV 394. sz., THEINER I. 291. Ugyanekkor megbízta az esztergomi érseket és a váci püspököt István beiktatásával. Reg. Vat. 32/I, fol. 108^r, 152. sz., RCIV 395. sz., THEINER I. 291.

⁴⁵⁴ Ez tulajdonképpen rövidebb formában megtalálható az 1266. december 11-i pápai oklevélben is.

⁴⁵⁵ „*Ad futuram rei memoriam. Colocensi et Bachiensi ecclesiis, pastoris solatio destitutis, dilecti filii, capitula earundem ecclesiarum ad provisionem ipsarum per viam compromissi, unanimiter procedentes, dilectum filium Stephanum Colocensem electum, capellanum nostrum et prepositum Poseniensem Bononiae litterarum studio insistentem concorditer elegerunt in ipsarum ecclesiarum archiepiscopum et pastorem. Licet autem presentato nobis decreto electionis huiusmodi, procedere intenderemus ad examinationem ipsius, quia tamen quorundam canonicorum ecclesiarum predictarum litteras recepimus, continentes, quod ante electionem ipsam quedam alia in eisdem ecclesiis, de Demetrio archidiacono de Bors [Bars] in ecclesia Strigoniensi celebrata fuerat electio, in cuius fraudem et preiudicium postmodum ad secundam electionem de dicto Stephano exstitit de facto, prima non cassata processum. Nos volentes in his debita cum maturitate procedere, ut, examinata veritate, unicuique ius suum servaretur illesum, festum beati Nicolai proxime preteritum (1266. december 6.) terminum peremptorium duximus prefigendum, ut quicumque vellet huiusmodi primam electionem defendere vel aliam impugnare, compareat per se, vel per procuratores idoneos coram nobis. Cumque predicto termino elapso, nullus se nostro conspectui presentasset qui vel electionem, que dicebatur facta de dicto Demetrio prosequeretur, vel reliquam impugnet, nos electionem*

István esetében kiemelt jelentőségű volt, erről tanúskodik Besenyő Mátyás nevelői megbízatása, amelyre 1263 végéről van adat, ám annak kezdete va-

de ipso Stephano electo, ut praemittitur, factam, examinaverimus diligenter, et tandem, dum nos ad persone merita referremus considerationis nostre sollicitudinem, fidelis memoria obtulit, qualiter idem electus dudum, tempore felicis recordationis Urbani pape predecessoris nostri, a Zagradiensi ecclesia, tum vacantis capitulo postulatus, examinationis sollicitate discussionem subiit, et licet in huiusmodi examine in litteratura inventus fuerit et existimatus idoneus, nihilominus postmodum studio, moram ex tunc Bononie continuando, vacavit, propter quod non indigne presumimus sed et verisimiliter credimus ex tanti successu temporis in studii labore transacti, non in otii corpore deducti, eius scientie plurimum accessisse. Consideravimus etiam, quod licet predecessor noster postulationem huiusmodi propter defectum duntaxat etatis ipsius electi non duxerit admittendam, idem tamen predecessor, attendens, quod electus ipse nobilitatem generis morum honestate nobilitans et etatem ipsorum maturitate preveniens, eius defectum virtutibus redimebat, apostolica cum eo auctoritate dispensans, concessit eidem, ut ad episcopalem, archiepiscopalem, et quamcunque aliam posset eligi dignitatem, eumque de plenitudine potestatis eligibilem reddidit, defectu non obstante predicto. Et quamquam eodem predecessore morte preventivo, littere super huiusmodi dispensatione confecte, bullate non fuerint, nos tamen, prout Domino placuit, postmodum ad apicem summi apostolatus assumti, quod taliter per predecessorem ipsum circa dispensationem eandem factum fuerat, de quo nobis constitit, approbantes, eidem Stephano electo, super hoc litteras duximus apostolicas concedendas. Hoc igitur provide attendentes, et sperantes, quod idem electus post predicti tempus examinis non solum moribus et scientia creverat sed et alias de virtute profecerat in virtutem, electionem ipsius, quia eam invenimus canonice de persona idonea celebratam, de fratrum nostrorum consilio confirmantes, ipsum memoratis Colocensi et Bachiensi ecclesiis in archiepiscopum prefecimus et pastorem. Sane dilecti filii, magister Iacobus prepositus et Elias canonicus Colocensis, memorati Demetrii capellani nostri, nec non Colocensium et Bachiensium canonicorum procuratores et nuncii, habentes ab ipsis mandatum, ad petendam confirmationem electionis, quam dicebant de ipso Demetrio celebratam, et specialiter ab ipso Demetrio ad impugnandam electionem, que facta fuerat de memorato electo et ad agendum, si necesse foret, defendendum, excipiendum crimina et defectus proponendum, ac faciendum quidquid legitimi et speciales procuratores possent facere et deberent, sedem apostolicam postmodum adeuntes, in nostra et fratrum predictorum nostrorum proposuerunt presentia constituti, quod ad electionem dicti Demetrii fuerat rite processum, cum electio dicti Stephani, qui patiebatur in scientia et etate defectum, nulla fuerat ipso iure, et electores ipsius, qui ad illam scienter processerunt, fuerunt eo ipso eligendi potestate privati, quo ad solos electores prefati Demetrii devoluto, electio ab ipsis canonice de ipso Demetrio celebrata, confirmanda erat, et ipsam, non obstante confirmatione electionis dicti Stephani, quam obreptitie dicebant obtentam, utpote meritis electionis prefate dicti Demetrii non discussis, confirmari cum instantia petierunt. Nos autem pluries procuratores ipsos requisivimus, si vellent proponere alia et specialiter in personam memorati electi, quibus respondentibus, se aliquid aliud, quod contra electionem prefati Stephani electi seu personam ipsius vellent aut possent proponere non habere, nos electionem dicti Demetrii per venerabilem fratrem nostrum Portuensem episcopum [Johannem de Toledo] et dilectos filios nostros G[uilelmum de Braio] titulum sancti Martini presbiterum et M[attheum Rubeum de Ursinis] sancte Marie in porticu diaconum cardinales examinari fecimus diligentius, et audita super eius meritis ipsorum relatione fidei, quia invenimus eam post predictam canonicam electionem memorati Stephani electi, cui etatis defectus, super quo cum eodem electo per eundem predecessorem et nos, auctoritate, ut premittitur, apostolica dispensatum, ac idem Stephanus electus ad archiepiscopalem et episcopalem dignitatem eligibilis redditus fuerat, non obstabat, cuiusque scientia fuerat dudum per sedem eandem, post exacti discussionem examinis, sufficiens reputata, non sine multa temeritate presuntam, de fratrum eorumdem consilio cassavimus, quatenus de facto processit, et cassam et irritam duximus nunciandam, praefato Demetrio et suis electoribus tam super ipsa, quam super contradictione memorati Stephani Colocensis et Bachiensis electi, perpetuum silentium imponentes. Datum Viterbii III° Idus Februarii, pontifatus nostri anno II°.”
 [kiemelések: K. G.] Reg. Vat. 32/I, fol. 112^{r-v}, 164. sz., RCIV 407. sz., POTTHAST 20265. sz. (1268!), FEJÉR IV/3. 360–364. (1266!), THEINER I. 291–292. Vö. UDVARDY 1991. 156–157.

lószerűleg ennél korábbra tehető.⁴⁵⁶ Összecseng ezzel az a híradás, amely István (bolognai) tanulmányairól szól. Pór Antal hoz egy adatot 1263. szeptember 24-i dátummal, amely szerint Bolognában tanult. Itt azonban IV. Orbán azon okleveléről van szó, amelyben előadja, hogy István miért nem nyerheti el a zágrábi püspökséget. A bolognai egyetemet nem említi név szerint, csupán a jelölt tudományokban való jártasságát.⁴⁵⁷ Az egyetemi tanulmányok színhelyét csupán az 1266/1267 fordulóján kelt pápai oklevelekből tudjuk meg. István kalocsai érseksége nem volt eseménytelen, 1267–1271 között több alkalommal is belefolyt az ifjabb, majd 1270-től V. István néven uralkodó király és II. Ottokár közötti háborúskodás lezárást célzó békéltetési kísérletekben. 1270 és 1272 között királyi kancellárként tevékenykedett.⁴⁵⁸ Az 1272-ben Türje nb. Fülöp halálával megüresedett esztergomi érseki szék betöltésével kapcsolatos hosszú, gyászos és erőszaktól sem mentes „választási” ügynek is részese volt, igaz a tartományurasággal szemben nem tudott sikeresen fellépni, így végül e kérdés csak halála (1278) után jutott nyugvópontra.⁴⁵⁹

64. MARTINUS GOMETII, burgosi dékán (1263). Márton neve Alfonsus Vitalis, salamancai kanonok bíborosi káplánnal kapcsolatban bukkan fel. Bánca 1263. augusztus 27-én kelt oklevele szerint ugyanis az avilai székeskáptalanban Gometius Petri halálával megüresedett a dékáni állás, amelyet István bíboros Bernardinus de Neapoli pápai *subdiaconus* és jegyző útján saját káplájával, Alfonz salamancai kanonokkal kívánt betölteni. A szövegből azonban az is kiderül, hogy Gometius Petri is Bánca révén nyerte el állását. A betöltés körül hosszas vita alakult ki, minthogy időközben a káptalan Martinus Gometii burgosi dékánt már megválasztotta, ennek ellenére az állást végülis Alfonz nyerte el.⁴⁶⁰ Martinus legközelebb Bánca 1263. december 7-én kelt oklevelében – Ireneus, ill. a győri püspök és annak unokaöccse Péter között a soproni esperesség miatt kialakult vitáról van szó – bukkan fel mint pápai

⁴⁵⁶ A szöveget ld. fentebb a Mátyásnál írtaknál! Reg. Vat. 28. fol. 134^r, 57. sz., POTTHAST 18711. sz., RUIV 939. sz., THEINER I. 251–252., ÁÚO III. 59–60.

⁴⁵⁷ PÓR 1897. 780–781. Nyomában Veress Endre már ekkor bolognai tanulónak vette István. VERESS 1941. 2.

⁴⁵⁸ UDVARDY 1991. 157; ZSOLDOS 2011. 108.

⁴⁵⁹ UDVARDY 1991. 158–159; BEKE 2003. 121–129.

⁴⁶⁰ „*Stephanus miseratione divina Prenestinus episcopus dilectus sibi in Christo Alfonso Vitalis capellano suo, canonico Salamantino salutem in domino. [...] Sane vacante decanatu Abulensis ecclesie per mortem Gometii Petri ipsius, sanctissimus pater, dominus noster Urbanus papa III^{us} nobis conferendi auctoritatem sua decanatum eundem alicui de capellanis nostris qui ad hoc esset ydoneus, concessit nobis per discretum virum magistrum Bernardinum de Neapoli, subdiaconum et notarium suum plenam et liberam facultatem [...] capitulum eiusdem ecclesie ante collationem predictam discretum virum magistrum Martinum Gometii decanum Burgensem in decanatum eiusdem Abulensis ecclesie, prout alloquitur, elegerunt [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

- káplán.⁴⁶¹ Martinus személye elsősorban a bíboros 1263 augusztusi oklevelének tanúsága szerint köthető Bánca személyéhez.
65. MIHÁLY, zágrábi olvasókanonok. Nevével a bíboros 1263. augusztus 27-én egy másik káplán, Alfonsus Vitalis salamacai kanonok avilai dékáni állásával kapcsolatban kiadott oklevelében szerepel tanúként. Ez ugyan nem tartalmaz közvetlen utalást arra nézve, hogy Bánca *familiájához* tartozott volna, ám az oklevél kiadásának és a benne foglalt cselekmény helyszíne (*datum et actum apud Urbemveterem in hospitio nostro*) arról tanúskodnak, hogy – legalábbis ekkor – a bíboros környezetében tartózkodott.⁴⁶²
66. ORBÁSZ, a bíboros unokaöccse, pozsegai prépost (1264), padovai kanonok (1264), kancellár (1280). IV. Orbán 1264. március 23-án István bíboros kérésére gondoskodott annak unokaöccse számára egy kanonoki állásról a padovai székeskáptalanban. Az oklevél egyik halvány utalása alapján feltehető, hogy Orbász a padovai egyetemen folytatott tanulmányokat.⁴⁶³ Alig egy hónappal később, április 12-én a pápa újabb két egyházi javadalomban erősítette meg, a susoli Szt. Kereszt- és a Szt. Mária-egyházak vezetésében, amelyeket korábban Gerardus de Parma bírt.⁴⁶⁴ Orbász jóval később is feltűnik még,

⁴⁶¹ „[...] *Actum et pronuntiatum apud Urbemveterem, in hospitio nostro, presentibus dictis Yreneo et Petro et hiis testibus venerabili patre domino A[prilis] Dei gratia episcopo Urgellensi, magistro Tymotheo electo Zagrabieni, magistro M[artinus Gometii] decano Burgensi, electo Tholetano et magistro Guillelmo preposito sancti Antonini Placentini, et magistro U. priore Ortano, camerario nostro, cappellanis domini pape, Tomasino notario, Jacobino clerico, familiaribus nostris et pluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis et rogatis [...]*” IV. Orbán 1264. január 2-i ítéletlevelében. Reg. Vat. 29. fol. 6^r–7^r, 7. sz., POTTHAST 18760. sz.; RUIV 959. sz.; THEINER I. 255–258; ÁÚO III. 65–70. Vö.: HC I. 509. A burgosi dékáni tisztség mellett szerepel egy nehezen értelmezhető kitétel, ami elvileg úgy értelmezendő, hogy választott toledói érsek volt. Ennek azonban ellentmondani látszik egyfelől az, hogy ebben az időben Dominicus Pascasius állt a toledói érsekség élén, másfelől ebben az esetben az *archieleus* használata lenne indokolt. Az előbbi kifogás esetében érdemes megjegyezni, hogy a Konrad Eubel-féle összeállításban itt szerepel egy Manrique Gometius, éppenséggel 1362–1377 között. HC I. 487.

⁴⁶² „[...] *Datum et actum apud Urbemveterem in hospicio nostro anno domini M^oCC^o LXIII° pontificatus domini Urbani pape IIII anno secundo VI Kal. septembris presentibus magistro Michaelae lectore et Rolando canonico Zagabriensis et pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus. Et ego Thomasinus de Podio auctoritate apostolice sedis iudex, notarius publicus, quia predictas collationi et provisioni ac investiture interfui, ideo, ut supra dictum est, de mandato predicti domini cardinalis scripsi et publicavi et et signo meo signavi. [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

⁴⁶³ „*Urbacio preposito ecclesie de Possega, Quinqueeclésiensis diocesis, nepoti venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini [...]* Non est inconveniens, si apostolice sedis benignitas, que sepe nonnullis extraneos et ignotos gratis attollit beneficiis, et acceptis, hiis provisionis munificas manus laxet, qui ipsius beneplacitis per devotionis opera studiosius se coaptant. Hinc est, quod nos attendentes tue devotionis merita et per hoc et obtentu venerabilis fratris nostri ... episcopi Prenestrini volentes te prosequi benevolentia gratiosa, canonicatum ecclesie Paduanensis cum plenitudine iuris canonici ac prebendam nulli alii de iure debitam, si qua ibidem vacat ad presens, tibi conferimus, tibi que providemus de illis, et te de ipsis per nostrum anulum investimus. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 141^{r-v}, 542. sz.; RUIV. 1492. sz. Vö. PÓR 1897. 781.

⁴⁶⁴ „*Urbacio preposito ecclesie de Posega, Quinqueeclésiensis diocesis, nepoti venerabilis fratris nostri episcopi Prenestini [...]*” Reg. Vat. 29. fol. 163^r–164^r, 699. sz., POTTHAST 18854. sz., RUIV. 1649. sz., THEINER I. 267.

- 1280-ban, ill. 1284–1286 között mint Erzsébet özvegy királyné kancellárja szerepel, ekkor még viselte a pozsegai préposti tisztelet is.⁴⁶⁵
67. PÁL, komáromi esperes 1266-ban szerepel a bíborosnak az Ágoston-rendi remeték és vilhelmiták perében kiadott ítéletlevelében. A diploma ugyan nem tartalmaz közvetlen utalást arra nézve, hogy Bánca *familiájához* tartozott volna, ám az oklevél kiadásának és a benne foglalt cselekmény helyszíne (*datum et actum apud Urbemveterem in hospitio nostro*) arról tanúskodnak, hogy – legalábbis ekkor – a bíboros környezetében tartózkodott.⁴⁶⁶
68. PETRUS DE LAMBERTINIS. A bíboros 1263. március 18-i diplomájában – amelyben *Nicolaus de Esseionak* egy kanonoki javadalmat biztosított a le mans-i káptalanban – tűnik fel a tanúk között Bánca egyik familiaris klerikusa, Jacobinus társaságában.⁴⁶⁷ Ez ugyan még vajmi kevés ahhoz, hogy valamiféle kapcsolatba hozzuk a bíborossal, ellenben két nappal korábban egy pápai oklevélben azt olvassuk, hogy Bánca és Riccardus de Annibaldis a Szt. Angelus diakónus-bíborosa együtt folyamodtak IV. Orbánhoz egy egyházi javadalomért a bolognai egyházmegyében.⁴⁶⁸
69. ROLANDUS (Roland), zágrábi kanonok. Nevével a bíboros 1263. augusztus 27-én egy másik káplán, Alfonsus Vitalis salamacai kanonok avilai dékáni állásával kapcsolatban kiadott oklevelében szerepel tanúként. A diploma ugyan nem tartalmaz közvetlen utalást arra nézve, hogy Bánca *familiájához* tartozott volna, ám az oklevél kiadásának és a benne foglalt cselekmény helyszíne (*datum et actum apud Urbemveterem in hospitio nostro*) arról tanúskodnak, hogy – legalábbis ekkor – a bíboros környezetében tartózkodott.⁴⁶⁹
70. THOMASINUS DE BUEVES, Eudes de Châteauroux tsuculanumi püspök-bíboros laikus *familiarius*a. IV. Orbán 1264. március 14-i parancslevele szerint Eudes és Bánca biztosítottak számára évi 10 tours-i libra jövedelmet Mont Saint Michel apátságából.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ ZSOLDOS 2011. 119.

⁴⁶⁶ D-1₁₄₋₁₈*

⁴⁶⁷ „[...] presentibus magistris Petro de Lambertinis, Petro Martini Yspano, canonico Minduniensi, Thoma de Barnabii, Gaufrido presbytere, Jacobino clerico et familiari nostro et Ferracano procuratore, et pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus [...]” IV. Orbán 1263. március 23-i megerősítő oklevelében átírva. Reg. Vat. 26. fol. 35^v. 72. sz.; RUIV. 1023. sz.

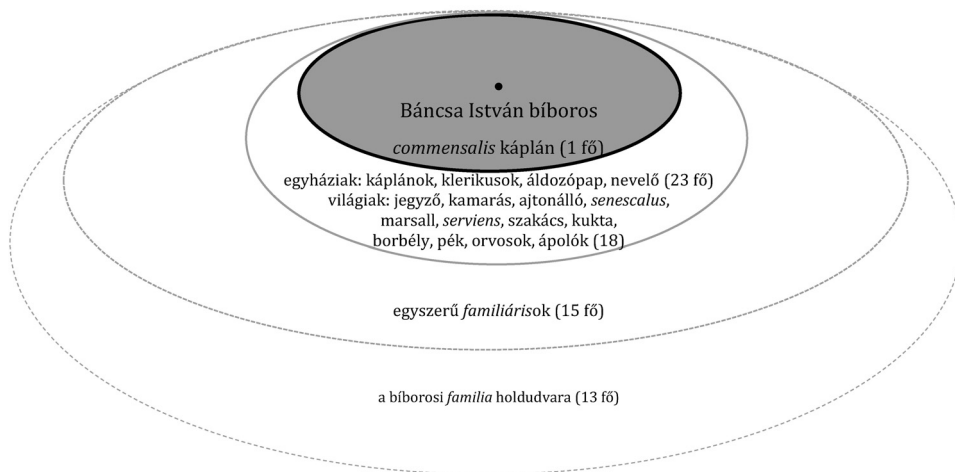
⁴⁶⁸ „[...] Cum igitur venerabiles fratres, episcopus Prenestinus et dilectus filius noster R[iccardus] sancti Angeli diaconus cardinalis pro dilecto filio Petro de Lambertinis canonico Bononiensi gratiam apostolicam implo-rassent, [...] in diocesi Bononiensi de aliquo ecclesiastico beneficio curam non habente animarum annexam [...] providere [...]” Reg. Vat. 29. fol. 144^v, 567; RUIV 1517. sz. Vö.: IV. Táblázat, 22.

⁴⁶⁹ „[...] Datum et actum apud Urbemveterem in hospicio nostro anno domini MoCCo LXIIIo pontificatus domini Urbani pape III anno secundo VI Kal. septembris presentibus magistro Michaeli lectore et Rolando canonico Zagabriensi et pluribus aliis ad hoc specialiter vocatis et rogatis testibus. Et ego Thomasinus de Podio auctoritate apostolice sedis iudex, notarius publicus, quia predictas collationi et provisioni ac investiture interfui, ideo, ut supra dictum est, de mandato predicti domini cardinalis scripsi et publicavi et et signo meo signavi. [...]” Reg. Vat. 29. fol. 264^r–264^v, 1398. sz.; RUIV 2349. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 353.

⁴⁷⁰ Reg. Vat. 29. fol. 127^r, RUIV 1404. sz.

Azok a személyek, akiket az előbbieken bemutatam, természetesen nem mind álltak egyforma távolságra munkaadó gazdájuktól a bíborosról. Talán nem hasznatlan a viszonylag kevés forrás ellenére is megkísérelni felvázolni Bánca udvarának társadalomszerkezetét. Kiindulópontunk természetesen maga a bíboros, az udvartartás tagjait egy ehhez mért képzeletbeli skálán lehet elhelyezni közvetlen környezetétől kezdve egészen távolra.

A bíboroshoz legközelebb nyilvánvalóan az asztaltartásához tartozó Andreas Ungarus káplán, *commensalis* állhatott. Őt követi a káplánok 18 fős csapata, a bíboros klerikusai, áldozópapja, és az általa alkalmazott nevelő. Ebbe a körbe sorolhatók az udvari személyzet tagjai, a jegyzőtől az ápolókig mindenki a világiak köréből. Egy ennél tágabb kört alkotnak a bíboros egyszerű *familiáris*ai. Ez a tulajdonképpeni udvartartás, amelyhez külső gyűrűként, vagy szemléletesebb kifejezéssel holdudvarként csatlakozik a Báncsával egyéb kapcsolatban álló személyek köre.

Bánca István bíboros familiájának rekonstrukciója

AZ UTOLSÓ ÉVEK – A BÍBOROSI HAGYATÉK

Bánca István 1268 tavaszától már nem vett részt aktívan a pápai kormányzatban, utolsó alkalommal február 28-án írt alá pápai oklevelet. IV. Kelemen november végén bekövetkező haláláig elvileg erre lett volna még bőven lehetőség. Igaz, 1268. november 29. után egészen más időszámítás kezdődött az eddigi leghosszabb pápai széküresedés egészen 1271. szeptember 1-jég jelentősen visszavetette a „pápai” kormányzat aktivitását. Olyannyira, hogy a kardinálisok aláírásait tekintve jelentős törés mutatkozik éppen abban a pillanatban, amikor István neve is eltűnik IV. Kelemen okleveleiből.⁴⁷¹

Bánca tevékenysége ebbe a sorban tehát jól beleillik, hiszen IV. Kelemen pontifikátusának 1268 márciusától fennmaradó 9 hónapjában egyetlen oklevélben sem szerepel, 1269–1270-ben pedig csupán öt alkalommal találkozunk nevével, szemben éppen az egyik „jó év”-nek számító 1268-cal, amikor több, 60 alkalommal bukkan fel különböző ügyekben.⁴⁷² És jóllehet neve szerepel a görögökkel tervezett egyházi úniót előkészítő bíborosi kollégium által kiadott oklevélen (1270. március 4.⁴⁷³), ennek háttér munkálataiban már aligha vehetett részt. Az ekkor már a hatvanas évei közepén járó bíborost valószínűleg életkora és/vagy betegsége akadályozta meg az aktívabb szerepvállalásban.

Csekély közéleti, kormányzati szereplésének tudható be, hogy sokáig bizonytalanság uralkodott Bánca István halálának időpontját illetően. 1264 és 1270 között többféle variáció napvilágot látott, amelyek közül a korábbi időpont valószínűleg a pápai oklevelek aláírásában és a kormányzati szerepvállalásban mutatkozó töréssel hozható összefüggésbe.⁴⁷⁴ Abban azonban e munkák nagyjából megegyeznek, hogy a bíboros július 10-én hunyt el, ami a bíboros haláláról megemlékező források egyikében valóban olvasható. Ez a *híres római ispotály, a Sanctus Spiritus in Sassia (Saxia) Liber annualium*, amelyben e napon egy olyan bejegyzés olvasható, hogy a néhai

⁴⁷¹ POTTHAST II. 1649., ill. 20277–20491. sz.

⁴⁷² Vö. XVI–XVIII. grafikonok!

⁴⁷³ Szövegét és képét ld. a D–2, K–1 mellékletekben.

⁴⁷⁴ Pl. 1264: araldicavaticana; 1266: CARDELLA 1792–1797. I/2. 286; MORONI 1840–1861. LXXXVIII. 88; CRISTOFORI 1888. 20; 1266 vagy 1268: MKL Bánca (régebbi irodalommal); 1268 körül: TÓTH 1932, esetleg 1269: TIMON 1745. 20. Az újabb irodalomban pl. SILANOS 2010. 121. (1269 nyár vagy ősz!). Aubery egészen sajátosan úgy határozza meg, hogy IV. Kelemen pontifikátus alatt, 1270-ben halt meg. A pápa azonban csak 1268. november 29-ig uralkodott. AUBERY 1642. 286.

bíboros 300 librát és egy pár ezüst gyertyatartót hagyott egyházukra.⁴⁷⁵ A pontos dátumot megadó források mellett Bánca haláláról a domonkosok 1271-es montpellier-i általános gyűlésének egyik határozata is megemlékezett, amely azt írta elő, hogy az elhunyt prenestei kardinálisért valamely áldozópap egy misét köteles bemutatni.⁴⁷⁶ Ehhez képest az említett ispotály nekrológiumában szereplő bejegyzés csak apró eltérést jelent, ami leginkább elírásra, esetleg az információ átadásának hiányosságára vezethető vissza.

Szerencsére más források is megemlékeznek István bíboros végnapjairól. Ezekből tudható, hogy 1270 július elején súlyos betegségbe esett, és nem sokkal később, minden bizonnyal július 9-én halálozott el. Ezt a két időpontot egy ma a párizsi Bibliothèque Nationale kéziratárában őrzött kódexből ismerjük. Ennek utolsó lapján a legutolsó bejegyzésként a következő szerepel: „Megjegyzendő, hogy boldog emlékeztető prenestei [püspök-bíboros] urat az Úr 1270. évében július első napján, és [ez] kedd volt, Keresztelő Szt. János nyolcadán a reggeli étkezés után folyamatosan láz gyötörte, ami egészen az Apostolok ünnepét [július 6.] követő szerdáig [július 9.] tartott számára, ti. ezen a napon a mondott úr hirtelen elpihent az Úrban”.⁴⁷⁷ Bánca pontosan tisztában lehetett betegségé súlyosságával, hiszen július 5-én elkészíttette végrendeletét, így világi ügyeit elrendezve valóban békével hagyhatta maga mögött az árnyékvilágot.

Az imént említett, és néhány egyéb forrás alapján egy jelentősnek mondható hagyaték bontakozik ki István bíboros esetében. A Petrus Lombardus *Sententiarum libri IV*-kódex összefüggésbe hozható a Bánca bíborosi tevékenységében tényszerűen kiemelt teológiai műveltséggel, és az imént idézett bejegyzés alapján joggal feltehető, hogy a mű az ő tulajdonában volt.⁴⁷⁸

Meglepő, és a fenti állításnak némileg ellentmond, hogy e kódexet hiába keressük István bíboros 1270. július 5-én készült végrendeletében, ott csak általánosságban intézkedik könyveinek sorsa felől.⁴⁷⁹ A végintézkedés első része a bíboros tulajdonát képező liturgikus *tárgyak* és ruhák felsorolásából áll, ami láthatólag nem teljes, hiszen

⁴⁷⁵ „Ob[itu]m d[omi]ni Stephani ep[iscop]i Penestrini, qui dimisit .CCC. lib[r]as et .I. par candelabrorum de argento.” EGIDI 1908–1914. 140.

⁴⁷⁶ „Pro domino Prenestino cardinalis defuncto quilibet sacerdos 1 missam”. Reichert 1898. I. 161. AUBRY szerint részt vett VIII. Orbán és IV. Kelemen megválasztásában, és 1266-ban hunyt el.

⁴⁷⁷ BNF MS Latin 15707, fol. 170^v: « Nota quod bone memorie Dominum Penestrem (?) anno Domini .Mo. .CCo. .LXXo. prima die julii et fuit in die martis in octavis beati Johannis Baptiste post prandium arripuit febris continua que sibi duravit usque ad diem Mercurii post octavas Apostolorum qua die videlicet ipso sumpno dicti patri in Domino obdormivit ». A Bibliothèque Nationale de France más olvasatot hoz, amely azonban nehezen értelmezhető, és véleményem szerint nem egyezik a képen szereplő szöveggel: „Nota quod bone memorie Dominum Penestrem (?) anno Domini .Mo. .CCo. .LXXo. prima die julii et fuit in die martis in octavis beati Johannis Baptiste post prandium arripuit febris continua que sibi duravit usque ad diem Mercurii post octavas Apostolorum qua die videlicet ipso sumpno dicti patri in Domino obdormivit.” [kiemelések: K. G.] BNF MS Lat. 15707. Mindez egybevág azzal, hogy végrendelete 1270. július 5-én kelt. Vö.: PARAVICINI BAGLIANI 1971. 173.

⁴⁷⁸ HAMPE 1897. 613–614; PARAVICINI BAGLIANI 1971. 173.

⁴⁷⁹ Ld. Melléklet D–3, [37].

a végrendelet szövege több helyen is sérült. Már az említett felsorolásból is hiányzik egy jelentősebb rész az elején, hiszen a fol. 2^r első sorát a pergamenlap felső széle láthatólag elmettsezi.⁴⁸⁰ Ugyanerre utal a felsorolás további épőbb része, amely egy-egy adománycsoportot mindig úgy vezet be, hogy megnevezi a kedvezményezettet. Ilyen utalással azonban a ma ismert szöveg elején nem találkozunk⁴⁸¹ – ez az említett elmettsett első sor –, hanem csak később, a második rendelkezéscsoportnál, amely történetesen a váci egyház javára szól. Sajnos így a végrendelet első (?) kedvezményezettjének kilétét nem lehet meghatározni, csupán az adományok egy része ismert, amelyek, mint említettem liturgikus tárgyakkal (kereszt, gyűrű, stb.) és ruhákból (mitra, dalmatica, stb.) állnak.⁴⁸²

A második helyen a váci egyház szerepel kedvezményezettként. A felsorolás itt is a liturgikus öltözékekkel indul, majd a kegytárgyakkal folytatódik, ezek összetétele erős hasonlóságot mutat a meglévő csoporttal. Feltűnő ugyanakkor, hogy milyen szegényes a római egyházra hagyott két liturgikus ruha, ez azonban nyilván azzal magyarázható, hogy Róma főegyháza nem szorult rá az efféle adományra. A végrendelet itt áttér egy hosszabb felsorolásra, amely a bíboros familiájának tagjait veszi sorra, összesen 31 tételben, ami látható túlsúlyt képez. Jellemzően a pénzadományok dominálnak, csak három kivétel akad – Magyar András, Magyar Simon és egy ismeretlen (Ungarus) –, az első esetben pénz is dukált a liturgikus ruhák mellé, a másik két esetben csupán az utóbbi szerepel. Az adományok összegét tekintve az egyik jellemző összeg a 6, ill. a 3 márka, de felbukkan 1, 2, 5, 9, 10, 14, 15, 20, sőt egy esetben 100 márkás tétel is. Ezen kívül kiemelhető még János győri esperes, és egy hiányos névalakban (? Ungarus) szereplő személy, akik 3, ill. 1 lovat kaptak adományul. Bánca István három esetben rendelkezett kintlevőségeiről, amelyek összegét különböző célokra szánta. A bíboros pékje számára kellett megfizetni egy a szöveg romlottsága miatt pontosan nem megállapítható tartozást. Azt a tekintélyes 6000 librát, amellyel Arrigo (Henrik) római szenátor tartozott a bíborosnak a római világi és szerzetesi egyházak javára rendelte lélekváltság (*pro anima*) adomány gyanánt, végül a Bonaventura de Senis és társainak adóssága fejében behajtandó összeget, ill. a könyveiből és viterbói ingóságaiából származó bevételt Bánca a viterbói szegényeknek rendelte. Ezen kívül a végrehajtók belátására bízta – így összeg nem szerepel e tételnél –, hogy milyen mértékű, feltehetőleg pénzadomány jusson az orvosi személyzetnek és ápolóknak. A testamentum rendelkező részének zárásaként Bánca megnevezte azokat a személyeket, akik annak végrehajtásáért feleltek. Választása két igen tekintélyes bíboros kollégára esett, egyikük a korszak híres kánonjogásza Henricus de Bartholo-

⁴⁸⁰ A végrendelet képét itt nem áll módomban közölni, mivel a Vatikáni Könyvtár közlési engedélyének díja kisebb vagyont emésztene fel, ellenben honlapukon keresztül elérhető: http://digi.vatlib.it/view/MSS_Arch.Cap.S.Pietro.C.95/0001.

⁴⁸¹ Ld. Melléklet D–3, [1]

⁴⁸² A végrendeleti adományok részletes felsorolására ld. a végrendelet szövegét (Melléklet D–3) és a VII. Táblázatot.

maeis, vagy *más néven* Henricus de Susa,⁴⁸³ a másik pedig Johannes Gaetano Orsini volt, a *későbbi III. Miklós*.⁴⁸⁴

A végrendelet összességében – jóllehet a szövege az elején nyilvánvalóan csonka – elég változatos, ha nem is kiugróan magas tételeket tartalmaz. Korabeli összehasonlításban meglehetősen általános, egyszerű szerkezetű testamentumnak tekinthető, amelyhez hasonló példák is akadnak, ám a jelentősebb személyes és családi vagyonnal rendelkező francia és különösen az itáliai bíborosokhoz mérve mégis szerénynek tekinthető.⁴⁸⁵ Ennek oka talán éppen Báncsa „egzotikus” származásában keresendő, hiszen olyasvalakiről van szó, akinek nem volt kiépített családi háttere Itáliában, és *bíborosi kinevezésekor* nem rendelkezett olyan javadalmakkal, ami kellő anyagi háttérrel biztosított volna, és nagyobb vagyon felhalmozását tette volna lehetővé. Ehhez nyilván az is hozzájárult, hogy Báncsa enyhén szólva sem exponálta magát a korabeli pápai politika középpontjába. Ennek dacára arra hangsúlyt fektetett, hogy családtagjait, unokaöccseit támogassa, ill. hasonlóan járt el az udvarához tartozó klerikusokkal is, ami szintén felfogható egyfajta hagyatékként, helyesebben szólva kulturális örökségként.

Végezetül még egy elem érdemes figyelmre az első magyar származású bíboros hagyatékával kapcsolatban. A francia művészettörténeti kutatásban a 19. század végén megjelent az a nézet Fernand de Mély révén, amely szerint a chartres-i székesegyház híres ólomüveg ablakainak egyikén (Notre Dame du Pilier-kápolna) István bíborost ábrázolták. A kérdéses üvegablakon a bal alsó regiszterben a kép felső részén a következő felirat látható: STEPH[ANUS] CARDINALIS DEDIT [H]A[N]C VITREA[M]. A de Mély által megfogalmazott elméletet a magyar szakirodalom minden kritika nélkül átvette,⁴⁸⁶ az aligha tartható, ugyanis pusztán azon az előfeltevésen alapul, hogy István esztergomi érsek és Villard de Honnecourt ismerhették egymást, ill. ez kiegészül további, teljességgel ellenőrizhetetlen elemekkel.⁴⁸⁷ A kérdéses ólomüveg ablak *donatora* – ahogy azt Delaporte bizonyította – valójában egy másik István, *Étienne Chardonnel lehetett*, akinek neve latinos alakban összetéveszthető a „cardinalis” (bíboros) kifejezéssel.⁴⁸⁸

⁴⁸³ Sisteroni püspök (1244–1250), embruni érsek (1250–1263) Ostia és Velletri püspök-bíborosa (1262–1271: 1263. január 9. – 1268. február 28., †1271. október 21.). HC I. 8/3. jz., 35, 234, 454.

⁴⁸⁴ Szt. Miklós (in carcere Tulliano) diakónus-bíborosa (1244–1277), III. Miklós pápa (1277–1280). HC I. 7, 52.

⁴⁸⁵ A 13. századi bíborosi végrendeletekkel kapcsolatban ld. Paravicini Bagliani 1980. A Báncsára vonatkozó rész: 18, 127–132.

⁴⁸⁶ ALMÁSI – KOSZTA 1991. 17. A szerzők mentségére szolgál ugyanakkor, hogy Ferdinand de Mély feltevéseinek ellenőrzése nem volt egyszerű feladat meg Franciaországban sem.

⁴⁸⁷ Így pl. azt, hogy nemcsak István szerepel az üvegablakokon, hanem testvére, Benedek és annak felesége is. DE MÉLY 1889. 6.

⁴⁸⁸ DELAPORTE 1926. 367–368; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 359:3. jz.

ÖSSZEGZÉS

A bevezetőben felerült alapkérdésre, ti. hogy érdemes-e Bánca István „ügyét” újra elővenni, összességében igenlő választ adhatunk, hiszen mind a források, mind a megközelítés tekintetében új elemek kerültek elő. Az összegzés mégsem egyszerű feladat, hiszen egy rendkívül szerteágazó pályafutásról van szó.

A származás és a családi viszonyok feltérképezése során új elemekkel, kiegészítésekkel gazdagodhattunk. Ezek az ismeretek – és ezt nem árt aláhúzni – Bánca bíborosi korszakából származó oklevelekből nyerhetők ki, így nem is róható fel az eddigi munkáknak, amelyek az 1252–1270 közötti időszakkal nem foglalkoztak behatóbban.

A magyarországi pályafutás kezdeteiről ugyan kevés információ áll rendelkezésre, de az biztos, hogy István hamar bekerült IV. Béla bizalmi emberei közé, ezt mutatja királyi kancellári megbízatása (1238–1240), ill. az a diplomáciai megbízatás – segítségkérés a mongolok ellen – amely egyúttal meghozta Bánca számára a lehetőséget, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljön a pápai kormányzattal.

Ha a váci püspöki évekről (1241–1242) szinte semmit sem tudunk, az esztergomi főegyházmegye és a magyar egyház vezetésében eltöltött évtized (1243/1244–1252) forrásai alapján már megragadhatóak ennek az időszaknak a sújpontjai. A kulcsszó itt nyilvánvalóan a mongol pusztítás okozta károk felszámolása volt, ami kiterjedt a székeskáptalani és az érseki birtokok helyreállítására, de már látszanak a továbbfejlődés jelei pl. a hatvani telepítés esetében. Báncsának gondja volt az érseki joghatóság főegyházmegyéjén kívüli elismertetésére is, ill. ekkor erősítette meg saját családjának kultuszhelyét is az esztergomi székesegyházban.

A jól értelmezhető érseki tevékenységgel szemben sokkalta nehezebb megragadni Bánca bíborosi kinevezésének okait. Mint láthattuk, a mongol veszély, kérdés ekkorra már háttérbe került a pápai politikában, így inkább valamiféle pápai kormányzati stabilizációs elképzelés része lehetett az, hogy 1251 decemberében IV. Ince Báncsát a prenestei püspök-bíborosi címre kinevezte. Ám itt is felhozhatók ellenérvek, hiszen ez a stabilizációs kísérlet alapvetően IV. Ince első bíborosi kreációja során, 1244 májusában már nagyrészt megvalósult. Ráadásul, még abban az esetben is, ha valóban e politika része volt Bánca kinevezése, akkor sem kapunk pontos választ arra kérdésre, miért éppen egy magyar főpap került kiválasztásra. István kinevezése valószínűleg érdemben nem befolyásolhatta az itáliai, francia és angol bíborosok közötti arányokat és politikai csoportosulásokat, így legfeljebb arra gondolhatunk, hogy Bánca affinitása a remete mozgalmak iránt lehetett az az ok, amiért rá esett a választás,

ill. esetleges személye ismeretsége a korábban IX. Gergely bizalmasával Sinibaldus Fliscusszal, aki ekkor már IV. Ince néven pápáként uralkodott. Végül nem zárhatjuk ki teljesen, hogy Bánca kinevezésének célja Magyarország megnyerése volt egy császár ellenes szövetség számára.

Nem segíti a tisztánlátást az sem, hogy a bíborosi kinevezés majdnem okafogyottá vált, miután 1252 nyarán Bánca megpróbált visszatérni az esztergomi érsekség élére. Ennek valószínűleg személyes oka volt, ám végülis nem vezetett sikerre, miután IV. Béla az érsekséget Benedek volt kalocsai érseknek szánta.

A nagy kérdés után az, hogyan kapcsolódott be Bánca a bíborosi kormányzatba. A mennyiségi vizsgálat alapvetően arra világított rá, hogy István működése korántsem tekinthető egységesnek, hiszen az első teljes évtől (1254) kezdődő bő másfél évtized jelentős hullámhegyeket (1255, 1260–1261, 1268) és –völgyeket (1254, 1256–1259, 1262–1267) mutat. A tevékenység minőségi jellemzőit vizsgálva arra juthatunk, hogy annak döntő többségét a pápai döntések melletti tanúságtetéselek (*subsriptio*) tették ki. Ezt annyival árnyalhatjuk, hogy a kiemelt jelentőségű ügyekben kiadott ünnepélyes pápai bullák tanú között Bánca rendre megtalálható volt. A többi eset alapvetően a pápai kuriális bíraskodáshoz kapcsolódik, ezek között is jellemzőek az ügyhallgatóként (*auditor*) jegyzett ügyek. Ha ezek fajtáit vesszük tüzetesebb vizsgálat alá, akkor a javadalmi ügyek meghatározó volta emelhető ki. Érdekes sajátosság továbbá, hogy ezekben igen sűrűn bukkannak fel Bánca rokonai és *familiájának* tagjai részben tanúként, részben kedvezményezettként.

Az ügyek közül, hogy konkrétumokat is említsek – külön is kiemelhető két jelentős eset. Elsőként említésre méltó a vilhelmiták és az Ágoston-rendi remeték vitájában hozott döntés (1266), amely a szerzetesrendek 13. századi történetének egyik kiemelkedő eseménye volt. Hasonlóképpen fontos – és rávilágít Bánca teológiai képzettségére – az 1255-ben Gerardo di Borgo művét (*Liber introductorius in Evangelium Aeternum*) vizsgáló pápai bizottságban való szereplése.

A bíborosok a pápai akarat és döntéshozatal legmagasabb fórumának képviselőiként gyakorta láttak el legátusi megbízásokat, ám ennek a kérdéskörnek a vizsgálata István esetében gyakorlatilag nem mutat érdemi eredményt. Legelső megbízása még a bíborosi kinevezés előttre esik (1243), majd 1253-ban következik egy biztosan – éppen az esztergomi visszatérési kísérlet miatt – meghiusult magyarországi megbízás, és végül 1263-ból ismert egy elég homályos németországi kiküldetés.

Nem hoz sokkal több eredményt annak vizsgálata, hogyan és miként vett rész István bíboros az ő működése alatt négyszer (IV. Sándor, 1254, IV. Orbán, 1261, IV. Kelemen, 1265, ill. 1268 után) is bekövetkező pápaválasztásokban. Ezek során a források tanúsága szerint Bánca alapvetően semleges álláspontot foglalt el, nem exponálta magát ezekben a szó szerint és átvitt értelemben vett kardinális kérdésekben. Az utolsó alkalommal István éppen csak bekapcsolódott a IV. Kelemen halála utáni tárgyalásokba, azonban ő maga 1270 július elején elhunyt így a további hosszas vitákban már értelemszerűen nem vehetett részt.

A szerzetességhez való szorosabb kötődés már esztergomi érseksége idején megnyilvánult Özséb esztergomi kanonok és a pilisi remeték támogatása során. A bíborosi évek során felmerült ugyan – a későbbi ferences rendtörténeti hagyományban –, hogy a klarisszák rendi protektora volt, ám ezt a korabeli források nem támasztják alá. Ellenben 1266-ban Bánca volt az, aki a vilhelmitákat képviselte az Ágoston-rendi remetékkel szembeni perben, és hozott kompromisszumos ítéletet ügyükben.

Összességében elmondható, hogy bár Bánca szereplése a pápai kormányzatban számszerűleg nem volt kimagasló, és megmutatkozik benne egyfajta rendszertelenség, minőségét tekintve alapvetően megfelel a korszak bíborosi tevékenységének. Két jellemző kivétel akad, jelesül a legátusi tevékenység hiánya, ill. a pápaválasztásokban tanúsított semlegesség. Ez alapján úgy fogalmazhatunk, hogy István nem volt a bíborosi elit tagja, inkább a kardinálisok középrétegéhez sorolható.

A bíborosi tevékenység jellemzőinek vizsgálata mellett ugyancsak fajsúlyos kérdés Bánca beilleszkedése a bíborosi társadalomba. Erről legtöbbit a már említett 1255-ös teológiai vita, vizsgálat, ill. a bíboros végrendelete árul el. Ezek alapján elmondható, hogy István sikerrel illeszkedett be ebben sajátos, igencsak heterogén társadalomba, és ha nem is vált a legvagyonosabb bíborosok egyikévé, munkássága általános megbecsülésnek örvendett.

Kollégáihoz hasonlóan Bánca is rendelkezett udvartarással, *familiával*, mégpedig Orvietóban. Ennek bázisa – anyagi értelemben – eleinte az esztergomi székeskáptalan volt, és minden bizonnyal fokozatosan gyarapodott, vált igen tekintélyes közösséggé. Jelen ismereteim szerint 57 tag azonosítható, amelynek összetétele igencsak változatos volt mind az etnikai arányok, mind a belső szerkezet terén. Jóllehet csak a tagok fele esetében rendelkezünk érdemi ismeretekkel, elmondható, hogy a legmagasabb arányban magyarok voltak (12 fő), őket követték az itáliaiak (7), a spanyolok (5), végül következtek a franciák (3). A szerkezetet tekintve a káplánok túlsúlya egyértelmű, de jellemzőek a klerikusok, az egyszerű *familiarisok*, nem beszélve a gazdálkodáshoz és a hétköznapi élethez elengedhetetlen szolgálókról (*seneschalus*, pék, borbély, stb.). Megállapítható, hogy a szigorúan vett *familián* kívül a bíborosi udvartartásnak volt egy holdudvara is (13 fő), amely egyfajta laza kapcsolatban állt Istvánnal.

Végül, de nem utolsó sorban Bánca esetében szerencsés módon képet alkothattunk hagyatékáról, amelynek fő forrása végrendelete, ill. az a kódex, amely minden bizonnyal tulajdonában állt (Petrus Lombardus: *Sententiarum Libri IV*). A könyvek, ha nem is tételesen azonosítható módon a végrendeletben is megjelennek, amelyben e mellett igen sok kegytárgy és egyházi ruházat szerepel, továbbá jótékony célra ajánlott ingóságok és jelentékeny pénzüsszeg.

Bánca személye tehát összességben valóban különleges, hiszen elsőként, és sokáig egyedülként a magyar egyház éléről került a pápai kormányzat csúcsát jelentő bíborosi testületbe, amelybe jól beilleszkedett, a középréteg megbecsült tagjaként tevékenykedett, és ennek során különös figyelmet fordított mind közvetlen családtagjai támogatására, taníttatására, mind az immár távolba került magyar egyházra.

SUMMARY

The basic question emerged in the introduction, whether it is worth Bánca Stephen's „case” for consideration again, overall we can answer in the affirmative, as both sources and approaches with regard to new elements were found. The summary is not an easy task, since it is an extremely diverse career.

The origin of family relationships and explore new elements additions *gazdagodhattunk*. This knowledge – and it does not hurt to stress – charters from Bánca cardinal era can be recovered, and therefore can not be attributed to their work so far, that the period between 1252-1270 was not dealt with in greater depth.

In Hungary, the beginning of his career because little information is available, but it is certain that soon got into Stephen IV. Béla trust among people, this will be a royal assignment Chancellor (1238-1240), respectively. the diplomatic assignment of responsibility – asking for help against the Mongols – which also brought Bánca with the opportunity to connect directly with the papal government.

If the Vac Episcopal years on (1241-1242) almost nothing is known, has grasped this period of *sújpontjai* based sources in the archdiocese of Esztergom in Hungary and the church leadership of the decade (1243 / 1244-1252). The key word was obviously the elimination of the damage caused by the Mongol destruction here, which is an extensive chapter of the cathedral and the archbishop's estates restoration, but signs of a further development, for example. *Hatvan* for installation. Bánca had trouble recognizing the bishop's jurisdiction outside of the archdiocese, respectively, then he confirmed the family's place of worship in the cathedral of Esztergom.

In contrast to the archbishop meaningful activities much more difficult to grasp the reasons for the appointment of Cardinal Bánca. As we have seen, the Mongol threat, the question had already been the background of papal politics, so instead of some sort of papal government stabilization as possible to the idea that in December 1251 IV. Bánca Innocent appointed cardinal-bishop *prenestei* address. But here cons can be raised, since it is essentially a stabilization attempts IV. Ince during the first cardinal creations, in May 1244 has largely been achieved. Moreover, even in cases when the appointment was indeed part of that policy Bánca, we will not get an accurate answer to the question of why they were selected by a Hungarian priest. Stephen's appointment is probably not substantially influenced by political groupings and proportions between the Italian, French and English cardinals, so that we can

think of up to Bánca affinity towards the hermit's movements could have been the reason why it was chosen, respectively. any personal knowledge of the earlier IX. Gregory bizalmasával Sinibaldus Fliscusszal who was already IV. As he reigned as Pope Innocent. Finally, we can not rule out completely that Bánca aimed at winning the nomination of Hungary for an alliance against the emperor.

Is not conducive to clarity is the fact that the cardinal's appointment has become almost obsolete after the summer of 1252 Bánca tried to return to head the Archdiocese of Esztergom. It was probably a personal reason, but ultimately failed, after IV. Bela the archdiocese Benedict was archbishop of Kalocsa intended.

The big question then is how the Cardinals are involved in Bánca government. The quantitative study basically has revealed that Stephen significant wave function mountains far from being uniform, as the first full year (1254) beginning one and a half decades (1255, 1260-1261, 1268) and -völgyeket (1254, 1256-1259, 1262- 1267) shows. Looking at the quality characteristics of the activity that we can get that in the vast majority made up tanúságtetételek next to the papal decisions (subscription). This is so much shade can witness the inauguration of papal bulls issued on matters of special importance Bánca, respectively, were found. The other cases are basically the papal curial judicature relates characteristic among these *auditor* of the share issues. If we take a closer examination of these types, it can determine the nature of our remuneration issues can be highlighted. Interesting features and that often crop up in these very familiájának relatives and members of Bánca partly as a witness, in part as beneficiaries.

Among the concret issues, that is separately removable in two major cases. First, a notable vilhelmiták and the Augustinian Hermits discussion of the decision (1266), which was one of the outstanding events of the history of 13th-century religious orders. Equally important - and highlights Bánca theological qualifications - to the test in 1255 Gerardo di Borgo's work (*Liber introductorius in Evangelium Aeternum*) committee papal appearances.

The Cardinals will and the papal highest decision-making forum of representatives is often seen as a legate megbizatásokat, but this issue is to examine the case of Stephen practically does not show significant results. One of the very first assignment is expected before the appointment of Cardinals (1243) and then in 1253 follows a known - due to the Esztergom attempt to return - Hungary Failed mandates, and finally in 1263 known from a rather obscure German missions.

It does not bring better results to examine how and how they took part Stephen Pope elections four times (IV. Alexander, 1254, IV. Orban, 1261, IV. Clement, 1265, or after. 1268) can also occur during the Cardinal for his operation. According to sources Bánca basically occupied a neutral position when these are not exposed to such a literally and figuratively in the cardinal issues. The last time Stephen had just bekacsolódott IV. After Clement's death in negotiations, but in July 1270 he passed away at the front so the more lengthy discussions had obviously could not take part.

Closer ties with the monks belonging at the time, Archbishop of Esztergom has manifested Eusebius of Esztergom canons and hermits in support of dolomite. The Poor Clares was fine protector, but this is not supported by contemporary sources - the Cardinal encountered in the same year - the later history of Franciscan tradition. By contrast, in 1266 Bánca was the one who represented the vilhelmitákat lawsuit against the Augustinian remetékkel and compromise verdict in their case.

Overall, although Bánca appearance in the papal government was not numerically superior, and it reflected a kind of system failure, in terms of quality basically corresponds to the era of Cardinals activities. There are two typical exceptions, namely the lack of activity of Legatus, respectively. the Pope's election in certified neutrality. If it was on that basis, that Stephen was not a member of the Cardinal's elite, but rather the Cardinal middle class to be classified.

In addition to examining the characteristics of the Cardinal's activities are also weighty issues Bánca integration of Cardinal society. From most of the already mentioned theological discussion, test, and 1255. the cardinal testament tells us. On this basis, we can say that Stephen successfully integrated into this unique, highly heterogeneous society, and if you do not become one of the wealthiest Cardinals, general esteem enjoyed his work.

Like his colleagues also had udvartarással Bánca, Familia, namely Orvieto. The base - in material terms - was the first cathedral of Esztergom chapter, and will certainly be gradually increased, it has become a very prestigious community. 57 members present knowledge, can be identified with the composition was very változatos both in terms of ethnic composition and internal structure. Although only half of the members have for substantive knowledge, it can be said to have the highest proportion of Hungarians (12 persons), followed by the Italians (7), Spaniards (5), and finally followed by the French (3). Regarding the structure of the chaplains dominance clear, but typical of the clergy, the simple familial, not to mention the management and everyday life is essential for the notes (seneschalus, baker, barber, etc). Megállpaítható to the tree outside our vines strictly to the cardinal's household was a circle of well (13 people), which was related to a kind of loose with Stephen.

Last but not least, fortunately for Bánca give some idea of the estate, which is the main source testament, respectively. of the Code, which was certainly owned (Petrus Lombardus: *Sententiarum Libri IV*). The elbow, if not itemized identified as a testament to appear, in addition to those which many religious objects and religious clothing, as well as goods offered for charity and a considerable sum of money.

Bánca person So all in all really special, because first and for a long time the only was a Hungarian church helm in the papal government pinnacle of Cardinals Board, which are well-integrated and respected member of the middle class were active, and doing so with particular attention to all immediate family members support's education and the longer the distance of the Hungarian Church.

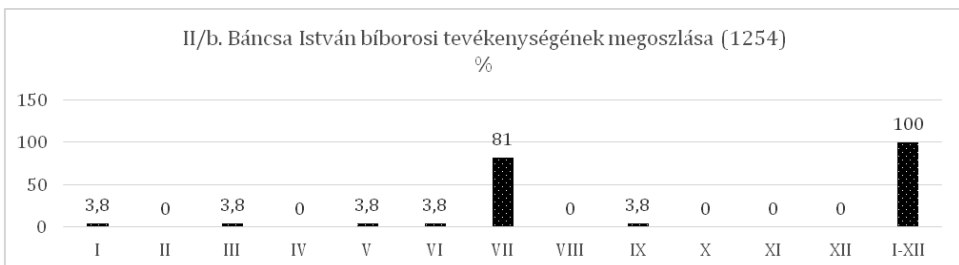
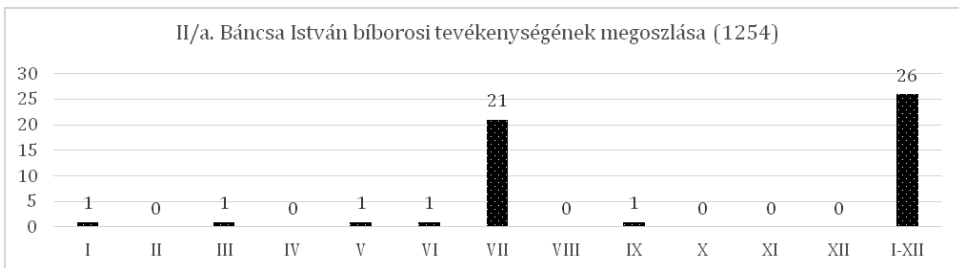
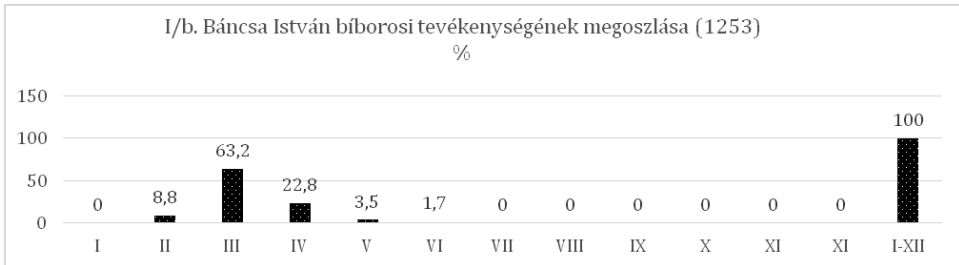
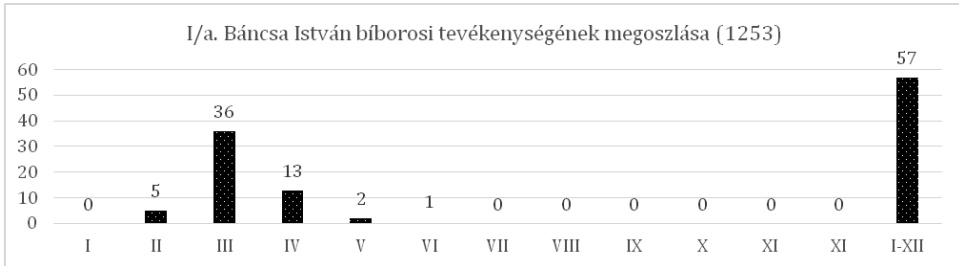
MELLÉKLETEK

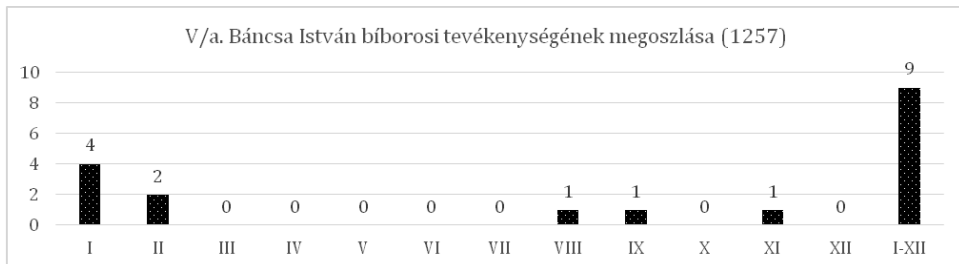
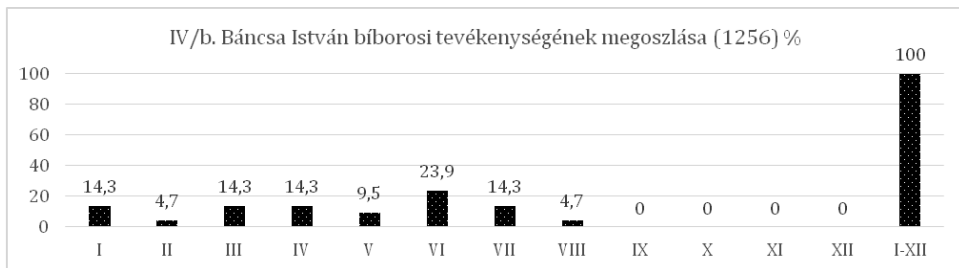
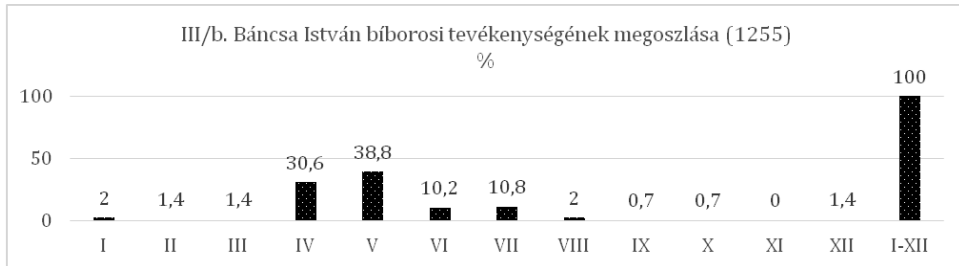
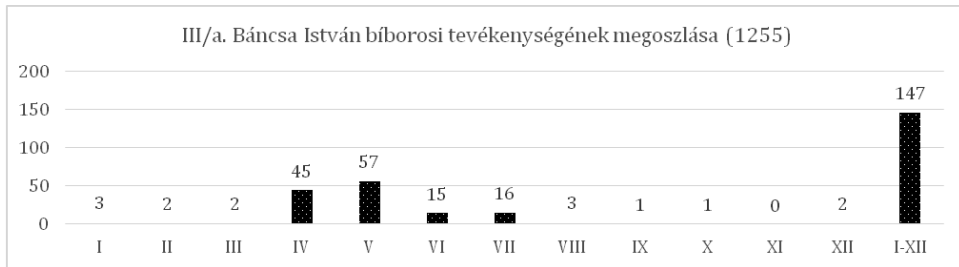

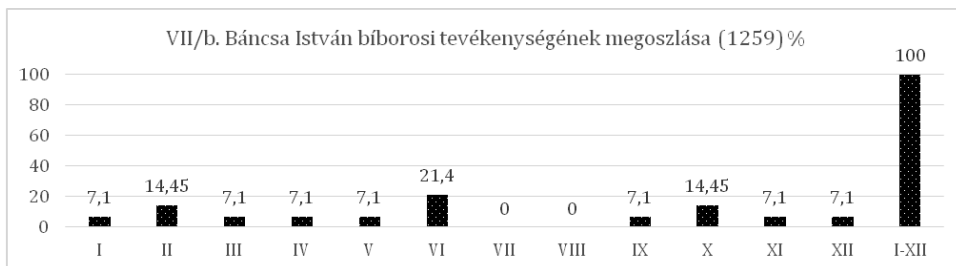
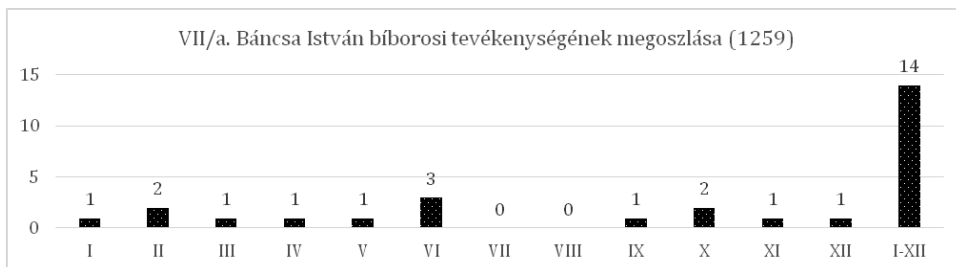
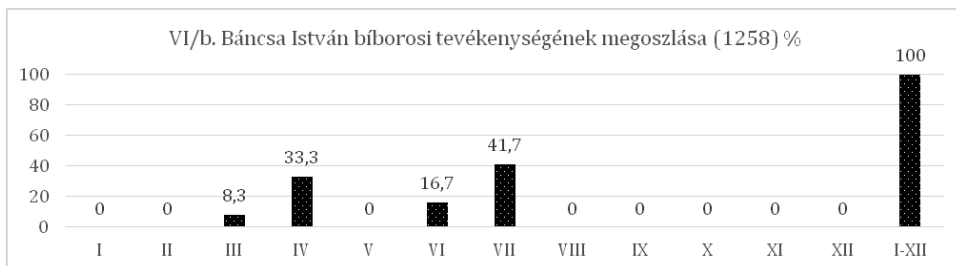
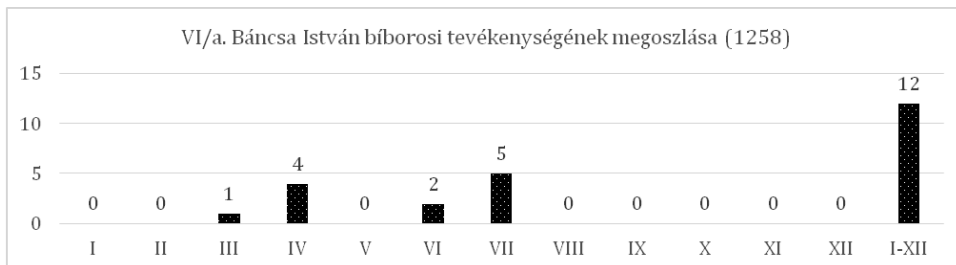
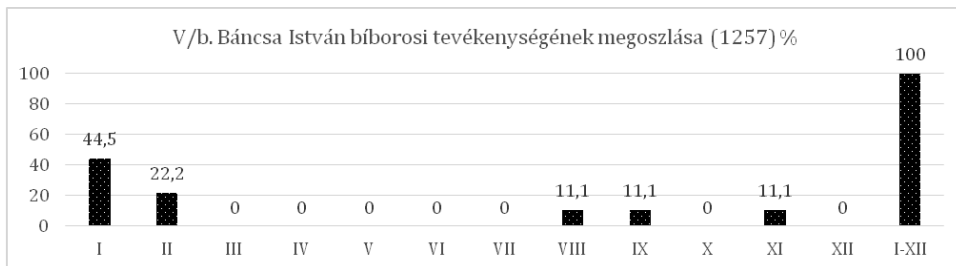
GRAFIKONOK

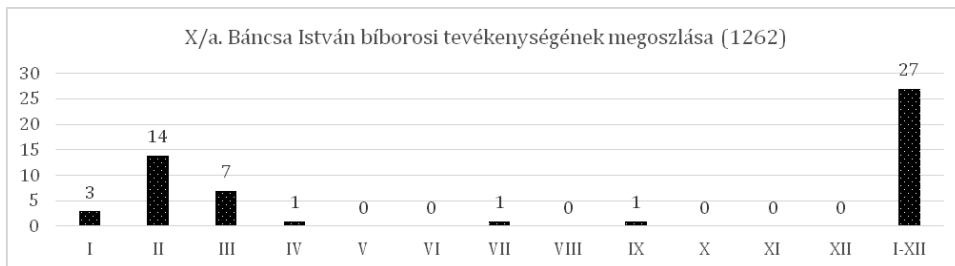
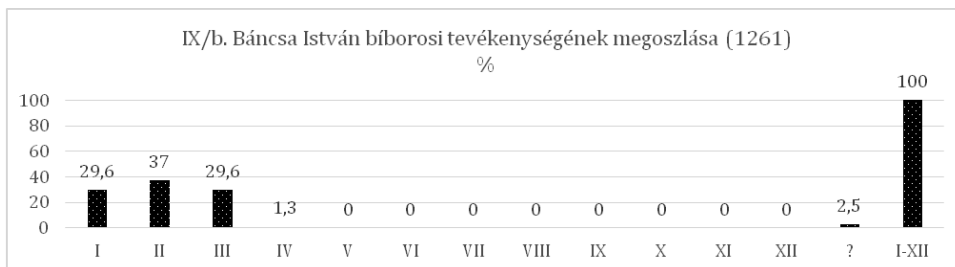
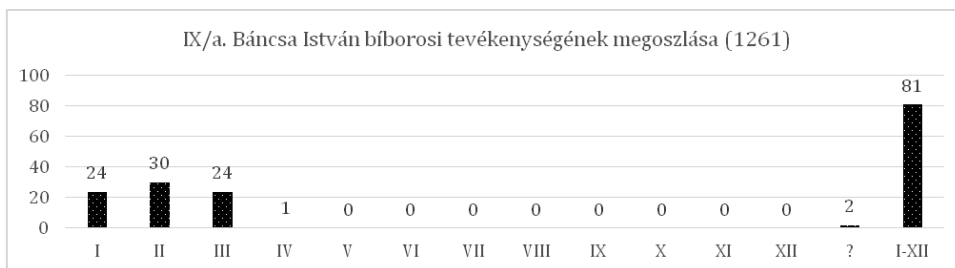
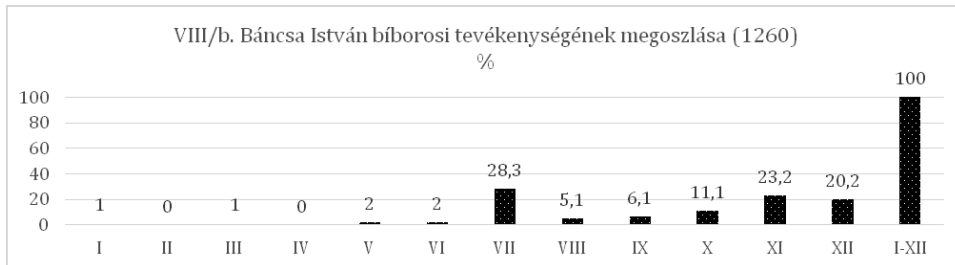
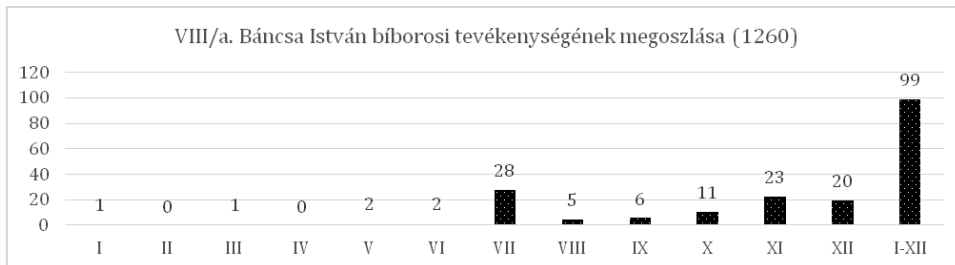

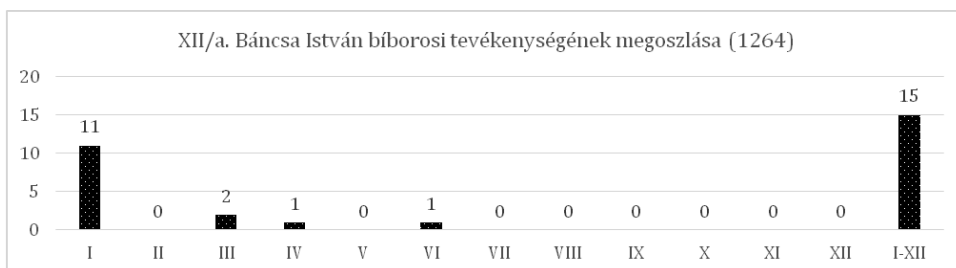
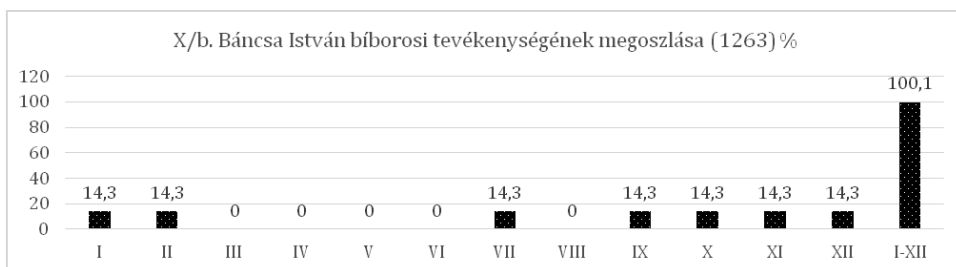
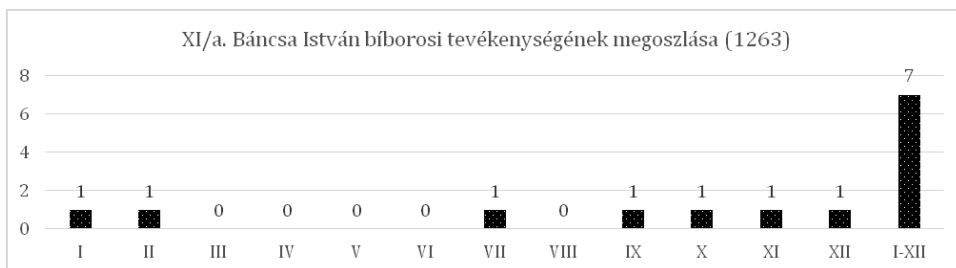
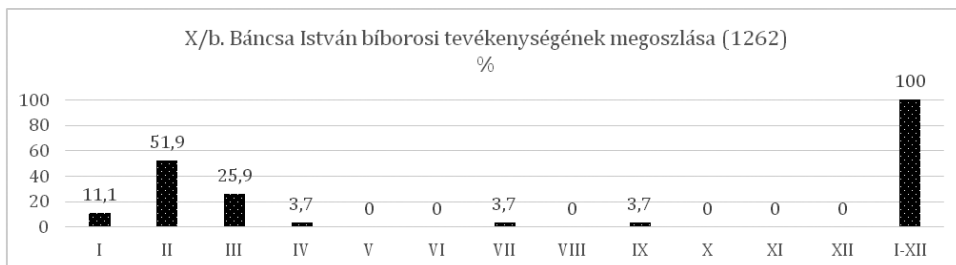
I–XIX. Báncsa István bíborosi tevékenységének időbeli megoszlása (1253–1270)

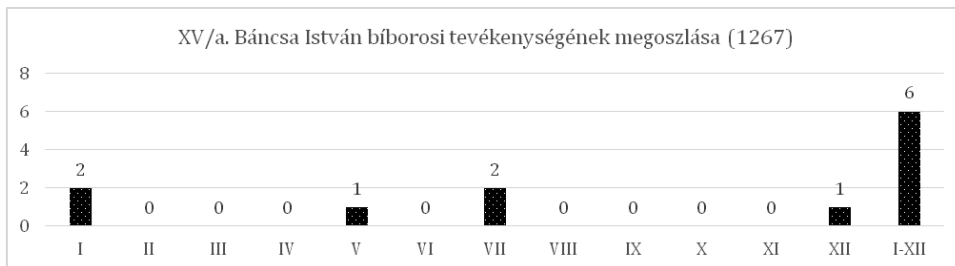
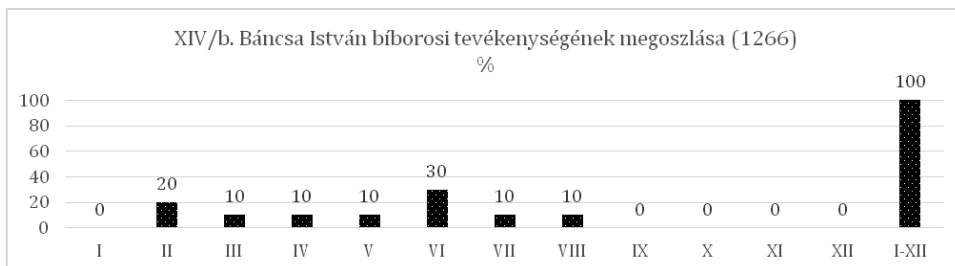
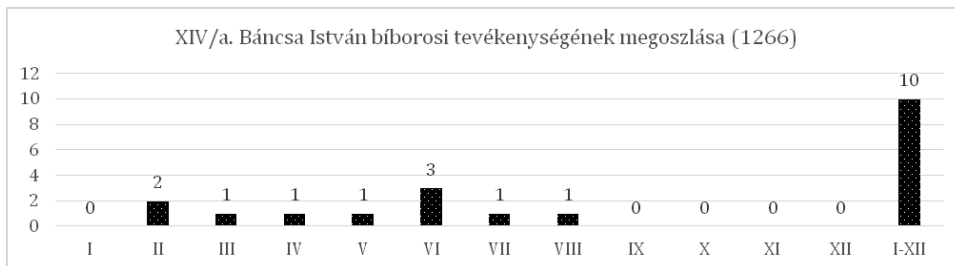
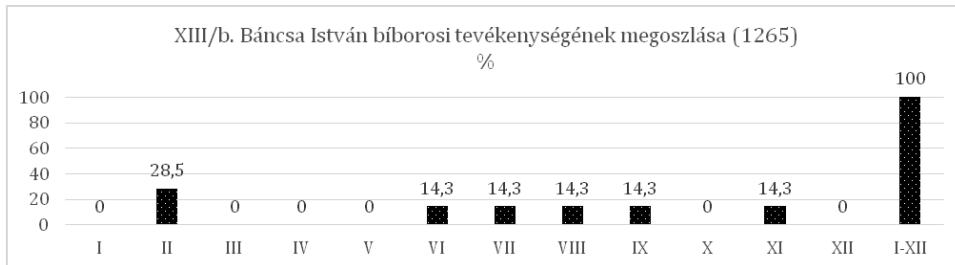
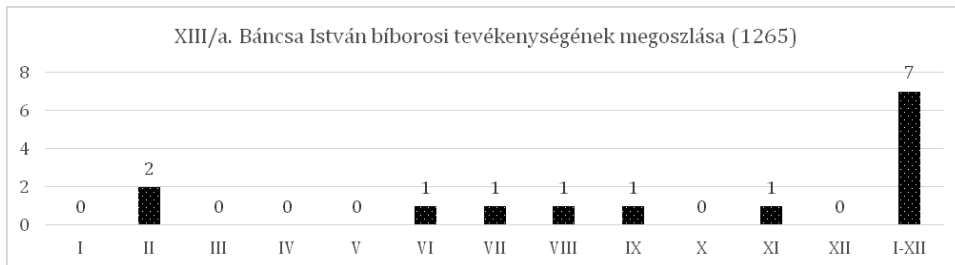

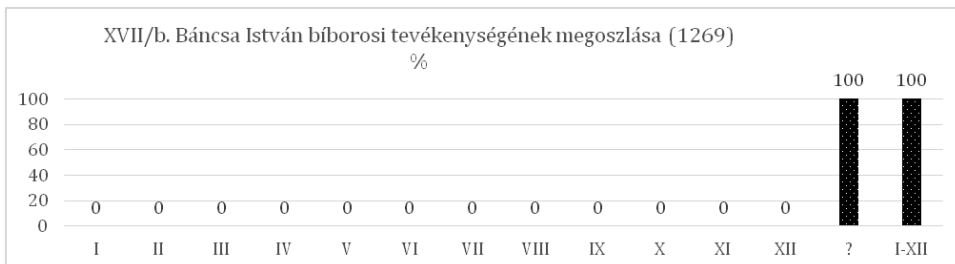
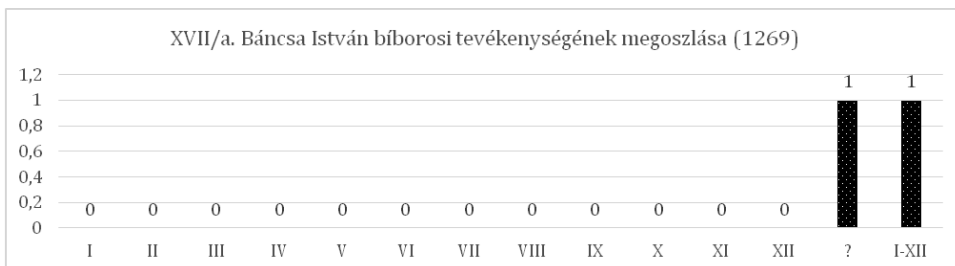
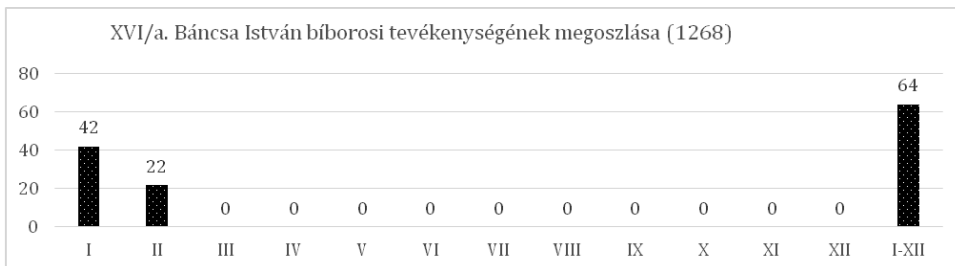
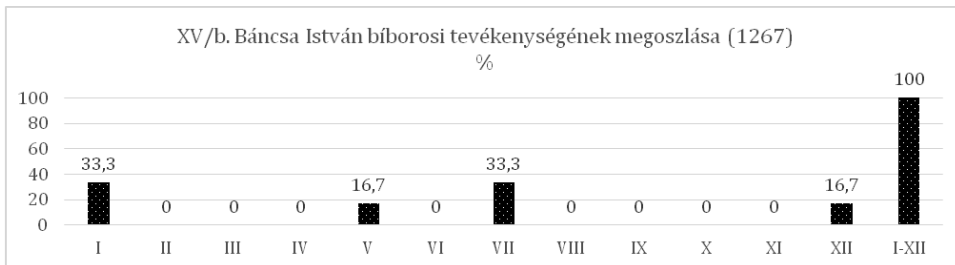

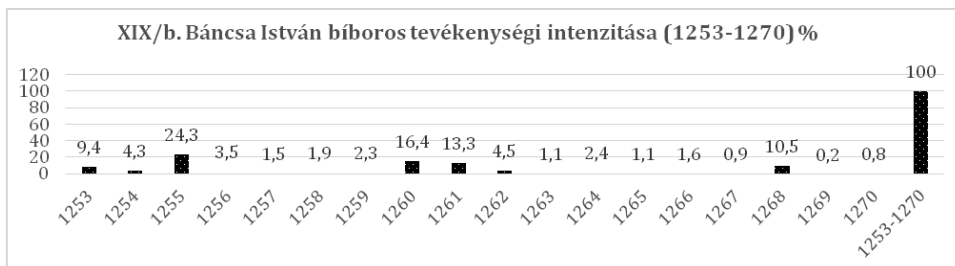
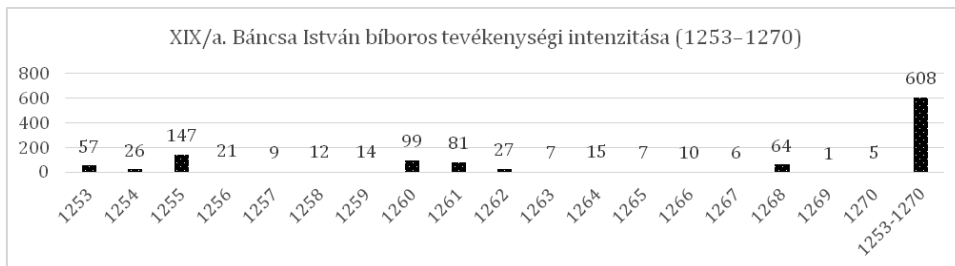
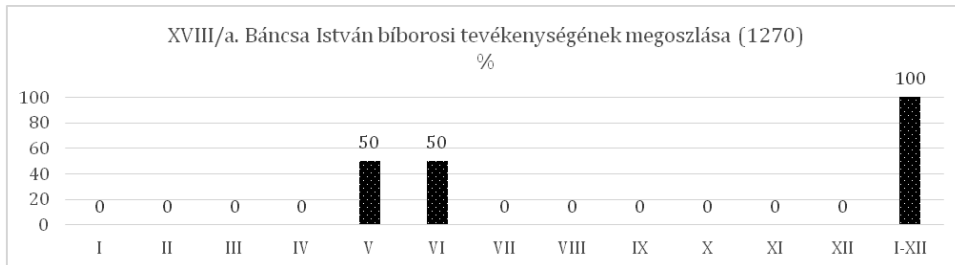
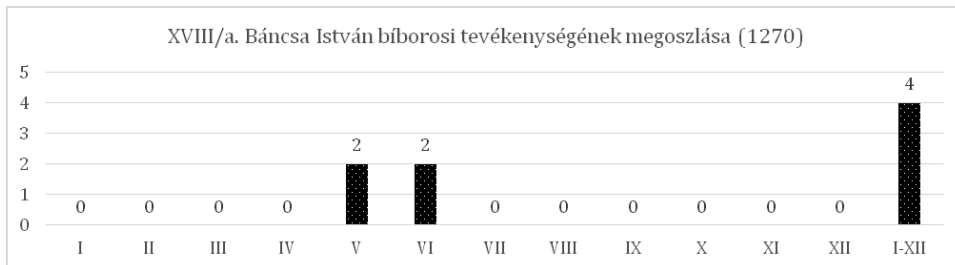

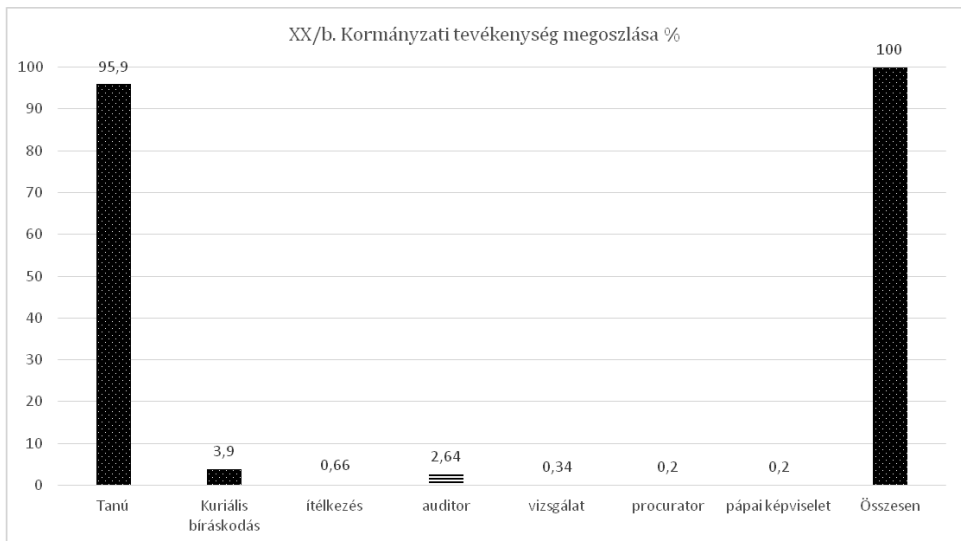
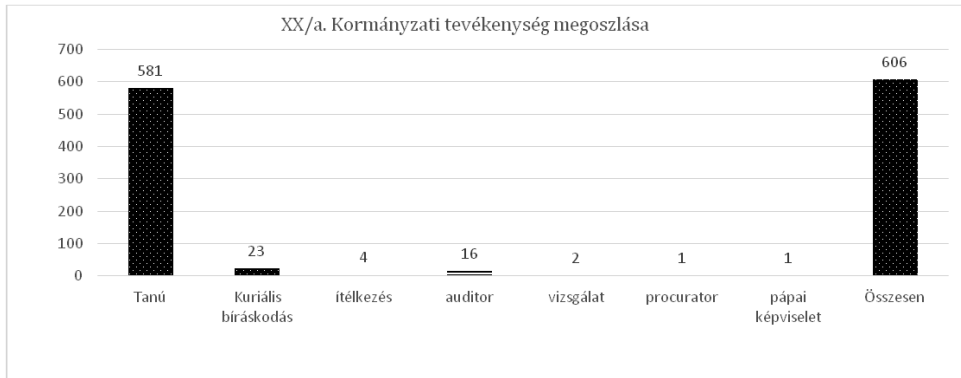

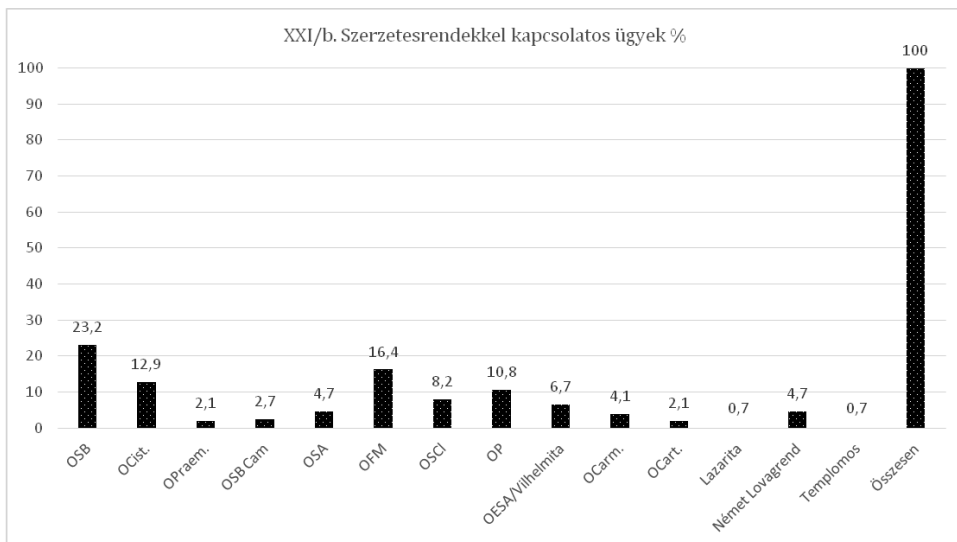
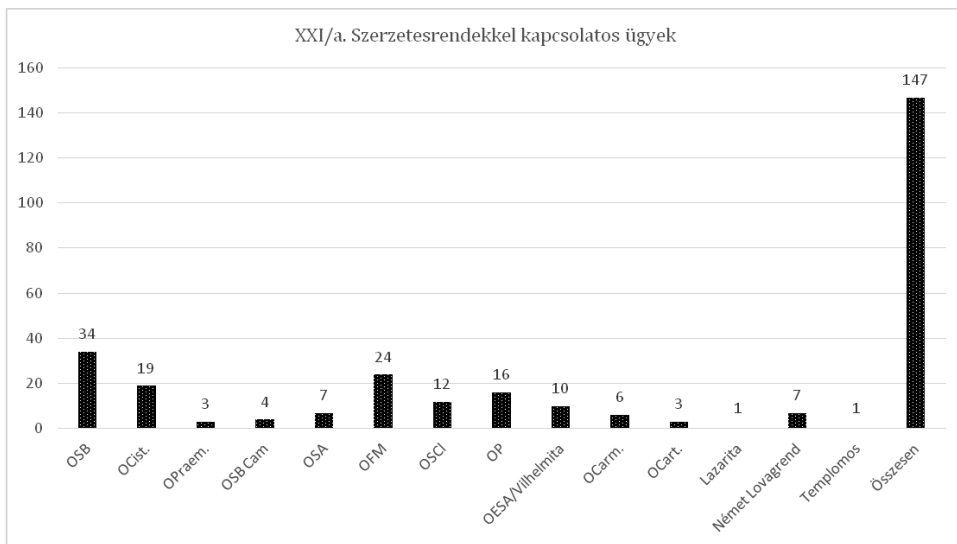

XX–XXI. Báncsa István bíboros pápai kormányzati tevékenységének minőségi megoszlása

TÁBLÁZATOK

I. táblázat

Bánca István esztergomi érsek tevékenységével kapcsolatos oklevelek

#	Dátum	Tevékenység jellege, tartalma	Forrás	Megjegyzés
1.	1244. 02. 08. e.	Bortized-adomány az esztergomi székeskáptalannak.	РОТТНАСТ 11248. sz., MES I. 356., FEJÉR IV/3. 556.	IV. Ince 1244. 02. 08-i megerősítő oklevelében.
2.	1244. 11. 07.	Berench-i Lőrinc özvegye, Ivánka fia Tamás egykori felesége és Ivánka fia András István érsek előtt létrejött egyezsége az özvegy leánynegyedének kifizetése ügyében.	DL 58385, MES I. 357., FEJÉR IV/1. 358. (1244. 11. 10.!)	Bánca István saját függőpecsétjével: K-1.
3.	1244. 12. 20.	pápai parancslevél: IV. Béla figyelemztetése a pannonhalmi apátságtól elvett birtokok (Billa, Gönyü, Udvar), tizedek visszaadására.	DF 2007703, РОТТНАСТ 11481. sz., MES I. 357., ÁÚO II. 160.	
4.	1244. 12. 20.	pápai delegált bíraskodás: pannonhalmi apátság és veszprémi püspökség perének (tordai Szt. Megváltó-egyház) folytatása, mivel a perben korábban eljáró bírókat a mongolok megölték.	DF 2007702, РОТТНАСТ 11482. sz., MES I. 357., ÁÚO II. 162.	Egyéb delegált bírók: nyitrai püspök, pilisi apát (OCist.).
5.	1244. 12. 23.	pápai delegált bíraskodás: pannonhalmi apátság, ill. Demeter miles ügyében (Abda-sziget) keletkezett per folytatása, mivel a perben korábban eljáró bírókat a mongolok megölték.	DF 208315, РОТТНАСТ 11487. sz., MES I. 358. (1245. 01. 23.!), ÁÚO II. 164. (1244!)	Egyéb delegált bírók: nyitrai püspök, pilisi apát (OCist.).
6.	1244-00-00	István érsek előtt Ekly-i András comes megfizette testvére Kethel egykori feleségének, Fülöp lánya, Benedicta, Deychen mostani felesége leánynegyedét.	DL 7916, MES I. 358., ÁÚO VII. 180.	Perényi Péter országbíró 1422. 11. 13-i átírásában (ZsO IX. 1120. sz.)
7.	1245. 01. 02.	pápai delegált bíraskodás: pannonhalmi apátság, ill. Nádasdi Miklós fia Miklós és mások (Veszprém, Csanád egyházmegye) között Nyalka egyház ügyében keletkezett per folytatása, mivel a perben korábban eljáró bírókat a mongolok megölték.	DF 207007, MES I. 358., ÁÚO II. 169.	Egyéb delegált bírók: nyitrai püspök, pilisi apát (OCist.).

#	Dátum	Tevékenység jellege, tartalma	Forrás	Megjegyzés
8.	1245. 02. 28. e.	A veszprémi székeskáptalan által megválasztott Zelandus veszprémi püspök megerősítése.	Reg. Vat. 21. fol. 158 ^r , 331. sz., POTTHAST 11567. sz., RIIV 1074. sz., THEINER I. 193.	IV. Ince 1245. 02. 28-án a kalocsai érsekhez intézett parancslevelében.
9.	1245. 08. 18.	IV. Ince parancslevele megtiltja a magyarországi ferences rendi szerzetesek zaklatását (<i>molestatio</i>).	POTTHAST 11812. sz., THEINER I. 199.	A pápa ugyanekkor azonos tartalmú parancslevelet adott ki a francia, ibériai és angol területeken kívül egész Európára. THEINER I. 198–199.
10.	1245. 09. 17.	IV. Ince parancslevele megtiltja a magyarországi domonkos rendi szerzetesek zaklatását (<i>gravamina</i>).	POTTHAST 11878. sz., THEINER I. 201.	A pápa ugyanekkor azonos tartalmú parancslevelet adott ki szinte egész Európára. THEINER I. 200–201.
11.	1245-00-00	István esztergomi érsek és a Zokol-i monostor jobbágjai beleegeyznek abba, hogy az apát, Ambrus 2 M-ért eladja az Olvar-i négy ekealjnyi földet Márton bán özvegyének, Manga asszonynak.	DL 292, MES I. 359., FEJÉR IV/3. 308–309.	Fülöp esztergomi prépost és a káptalan oklevele említi (1245).
12.	1245-00-00	Elek fia Nothud, Botha fiai, Ascensius, Endre, Jodomezth fiai, Márk és Simon eladják örökölt gug-i birtokukat István esztergomi érseknek 10 M-ért.	DF 248406, MES I. 360.	A nyitrai káptalan hiteleshelyi oklevelében.
13.	1246. 01. 10. e.	Hatvan benépesítése a mongol pusztítást követően.	FEJÉR IV/1. 401–410.	IV. Béla 1246. 01. 10-i adománylevele említi.
14.	1246. 02. 04.	István esztergomi érsek különböző kedvezményeket biztosít Keresztúr azon lakosainak, akik a Susali Szt. Kereszt[-egyház] földjére kívánnak letelepedni.	FEJÉR IV/1. 440–442.	
15.	1246. 03. 31.	Albert aradi prépost István esztergomi érsek előtt elismeri, hogy annak kormányzati joghatósága alá tartozik.	DF 237869, MES I. 362–363.	
16.	1246-00-00	István esztergomi érsek Özseb esztergomi kanonok részére a Pilisben Szántó környékén remete életre alkalmas helyet biztosít.	MES I. 363–364.	
17.	1247. 02. 04.	IV. Ince pápa parancslevelében meghagyja az esztergomi és kalocsai érseknek, hogy IV. Béla kérésére a mongolok ellen alkalmas helyek megerősítéséről gondoskodjanak.	POTTHAST 12414 sz., THEINER I. 204.	
18.	1247. 06. 10.	IV. Béla parancsára István esztergomi érsek Ivánka fia András és Und <i>comesek</i> között egyezséget hoz létre Vajka föld ügyében.	DL 58386, RA 854. sz., FEJÉR IV/1. 478–479.	Az érsek először vizsautalta az ügyet a királynak, azzal, hogy csak akkor tud ítéletet hozni, ha a föld Und <i>comesé</i> marad.

#	Dátum	Tevékenység jellege, tartalma	Forrás	Megjegyzés
19.	1247. 07. 30.	IV. Ince interdictum-kiváltságot biztosít az esztergomi székeskáptalannak.	POTTHAST 12628. sz., MES I. 367–368.	
20.	1247. 08. 07.	IV. Ince parancslevele a pannonhalmi apáthoz, hogy körmenet alkalmával az esztergomi érseket fogadják, és tegyék lehetővé, hogy ott misézhessen.	DF 248968, POTTHAST 12640. sz., MES I. 368.	Engedetlenség esetén a pilisi apátnak és perjelnek (OCist.), ill. az egri prépostnak kellett a pert lezáró ítéletet hozniuk.
21.	1247. 12. 26.	IV. Béla lampertszászi <i>hospesek</i> nek szóló kiváltsága.	DL 314, RA 867. sz., FEJÉR IV/1. 455–457.	A <i>hospesek</i> egyháza az esztergomi érsekhez tartozik.
22.	1247-00-00	István esztergomi érsek oklevele szerint néhai Márton bán özvegye, a Hont megyei Dolmod birtokának egy részét eladományozta Jakab kalocsai éneklőkanonoknak, testvéreinek, Péternek és Andrásnak, ill. ezek rokonának Jakabnak.	DL 40024, HO VIII. 50–52.	Bánca István saját függőpecsétjével: K-2.
23.	1248. 03. 26.	István esztergomi érsek ítéletlevele Altmann (Oltumanus) balaradi (Modorfalva) pap ügyében, aki az ottani 4 kúria jogtalanul kezében tartott tizedeit visszaadja az esztergomi székeskáptalannak.	DF 237273, MES I. 371–372.	
24.	1248. 10. 03.	IV. Ince parancslevele az egyháziakhoz, hogy törekedjenek arra, hogy a johannitákat ne zaklassák (<i>molestatio</i>).	DL 32392, MES I. 378.	Az oklevél nem kifejezetten a magyar egyháziakhoz szól.
25.	1248. 12. 25.	IV. Ince 40 napi búcsút engedélyez az esztergomi Szt. Adalbert egyházat felkeresők számára.	FEJÉR IV/2. 26–27, MES I. 373.	Fejér és őt követve Knauz közlése szerint Avignonban kelt, ami ellentmond annak, hogy IV. Ince e napokban folyamatosan Lyonból keltez. Vö.: RIV. 538. sz., POTTHAST 13132–13140. sz.
26.	1248-00-00	IV. Béla a nógrádi várhoz tartozó Szőlő és Rendvég földeket István esztergomi érsek kérésére Miklós esztergomi örkanonoknak, sasvári esperesnek és az esztergomi székeskáptalannak adományozza.	DF 237955, MES I. 374.	Ld. még: DF 248300, RA 905. sz. (1249).
27.	1248-00-00	A nyitrai káptalan előtt Mihedey fia Tamás Wochard nevű 3 ekényi földjét eladja István esztergomi érseknek 2,5 ezüst M-ért.	DF 248520, MES I. 375.	
28.	1249. 03. 15.	IV. Béla István esztergomi érseknek adományozza az esztergomi királyi palotát.	DF 248311, RA 902. sz., MES I. 375–376.	
29.	1249. 03. 19.	IV. Béla az Esztergom m.-i Őrs nevű 20 ekényi földet elcseréli István esztergomi érsek Komárom m.-i Szőny nevű 2 ekényi földjéért, 17 házhelyért, vízfogóhelyért és 4 mansioért.	DF 248584, RA 903. sz., MES I. 376–378.	

#	Dátum	Tevékenység jellege, tartalma	Forrás	Megjegyzés
30.	1250-00-00	István esztergomi érsek a vele szemben Tyrna-i György által Tyrna föld miatt felhalmozott 36 M. adósság miatt az említett földet az esztergomi székeskáptalannak adományozza.	DF 237260, MES I. 382–383.	„[...] <i>ob remedium anime patris nostri, qui in ecclesia beati Adalberti atrio requiescit</i> [...]”
31.	1250-00-00	Az esztergomi johannita konvent előtt Chumb fiai, Ambrus és Péter nógrádi várjobbágyok eladják István esztergomi érseknek hatvani 40 ekealja földjüket 10 ezüst M.-ért.	DF 248593, MES I. 384.	
32.	1251. 01. 28.	A székesfehérvári társaskáptalan előtt Csépán fia Gopol Csát nevű földjét eladja 15 ezüst M.-ért István esztergomi érseknek.	DF 248521, MES I. 384–385.	
33.	1251. 03. 21.	Benedek kalocsai érsek urkutai földjét István esztergomi érseknek adja tekintettel barátságukra, ill. ottani szőlőt 13 ezüst M.-ért eladja neki.	DF 237956, MES I. 385–386.	Urkuta átengedése Istvánnak az Atyusz bán fia, Jurk ellen folytatott pereskedésben adott elégtétel volt. Ld. 39. sz. (1252-00-00)
34.	1251. 07. 10.	A nyitrai káptalan előtt Colun-i Janur elégtételt szolgáltat az ő <i>libertinusa</i> által megölt érseki vincellérért, Manchaért, pénzben Mancha fiának, Petknek, az érseknek pedig átengedi Cheka nevű földjét.	DF 248385, MES I. 386–387.	
35.	1251. 11. 30.	IV. Ince parancslevele az esztergomi érsekhez, hogy a nádor és más előkelők által az esztergomi hospesek sérelmére elkövetett jogtalanságokat vizsgálja ki, és hozzon ítéletet.	DF 248970, MES I. 387–388.	
36.	1251-00-00	István esztergomi érsek Gergely garamszentbenedeki apát kérésére visszaítéli neki macskásormai földrészt, amely az érsek szőlősi birtoka közelében helyezkedik el.	DF 238545, MES I. 389.	
37.	1251-00-00	Az esztergomi johannita konvent előtt Lucen-i Kristóf eladja ottani 2 ekealja földet a szomszédos Hatvanban birtokló István esztergomi érseknek 2,5 ezüst M.-ért.	DF 237870, MES I. 389–390.	
38.	1252. 10. 20.	István érsek az általa összehívott zsinat keretében ítéletet hoz a zalavári apát és a veszprémi püspök, Zútlendus ügyében: az apát eulici, komári, karosi, galamboki, koloni, radosi, zabari, rokolyáni, pacsai, igrici és rajki plébánosai neki fizetik a tizedet.	MES I. 394.	

#	Dátum	Tevékenység jellege, tartalma	Forrás	Megjegyzés
39.	1252-00-00	István esztergomi érsek az Atyusz bán fia, Jurk elleni pereskedésben az őt védő Benedek kalocsai érsektől kapott Urkuta birtokok a saját maga apja lelkiüdvére alapított esztergomi Szt. Lukács-oltár javadalmazására rendeli, és megállapítja az ott szolgáló pap kötelezettségeit.	DF 237958, MES I. 392–393.	Vö.: 1251. 03. 21.
40.	[1252-00-00]	István esztergomi érsek kezdeményezi az ercsi kolostor benépesítését viszterciekkel.	Reg. Vat. 22. fol. 247', POTTHAST 14841. sz., RIIV 6366. sz., THEINER I. 216.	IV. Ince 1253. 01. 18-i parancslevele említi.

II. táblázat

Bánca István pápai megbizatásai bíborosi kinevezése előtt

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1.	[1241 május–augusztus]	királyi követ – pápai megbízott	pápai segítség kérése a mongolok ellen – keresztes hadjárat hírdetése	1) ?; IV. Béla IX. Gergelyhez: Reg Vat. 24. fol. 223'–225', 191. sz., POTTHAST 17678. sz., RAIV 2963. sz.	IV. Sándor 1259. 10. 14., Anagninban kelt levele említi.
				2.	
				3.	Keresztes hadjárat a mongolok ellen.
				4.	
				5.	
2.	1243. 07. 19., Anagni	pápai legátus (<i>legatus missus</i>) (Horvátország és Dalmácia)	eretnokség felszámolása	Reg. Vat. 21. fol. 3', 29.sz., RIIV 29. sz., POTTHAST 11095. sz., THEINER I. 187.	„[Stephano] <i>quandam Waciensi in Strigoniensem archiepiscopo postulato</i> ”
3.	1244. 12. 20.	pápai parancslevél	IV. Béla figyelmeztetése a pannonhalmi apátságtól elvett birtokok (Billa, Gönyü, Udvar), tizedek visszaadására.	DF 2007703, POTTHAST 11481. sz., MES I. 357., ÁÜO II. 160.	
4.	1245. 08. 18.	pápai parancslevél	IV. Ince parancslevele megtiltja a magyarországi ferences rendi szerzetesek zaklatását (<i>molestatio</i>).	POTTHAST 11812. sz., THEINER I. 199.	A pápa ugyanekkor azonos tartalmú parancslevelet adott ki a francia, ibériai és angol területeken kívül egész Európára. THEINER I. 198–199.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
5.	1245. 09. 17.	pápai parancslevél	IV. Ince parancslevele megtiltja a magyarországi domonkos rendi szerzetesek zaklatását (<i>gravamines</i>).	POTTHAST 11878. sz., THEINER I. 201.	A pápa ugyanekkor azonos tartalmú parancslevelet adott ki szinte egész Európára. THEINER I. 200–201.
6.	1247. 02. 04.	pápai parancslevél	IV. Ince pápa parancslevelében meghagyja az esztergomi és kalocsai érseknek, hogy IV. Béla kérésére a mongolok ellen alkalmas helyek megerősítéséről gondoskodjanak.	POTTHAST 12414 sz., THEINER I. 204.	
7.	1248. 10. 03.	pápai parancslevél	IV. Ince parancslevele az egyháziakhoz, hogy törekedjenek arra, hogy a johanitákat ne zaklassák (<i>molestatio</i>).	DL 32392, MES I. 378.	Az oklevél nem kifejezetten a magyar egyháziakhoz szól.

III. táblázat
*Bánca István bíboros kortársai*⁴⁸⁹

Bánca Istvánnal egyidőben bíborosi hivatalt viselő kardinálisok

#	Bíborosi egyház	Bíboros	Kinevező pápa	Kinevezés időpontja	Első aláírás	Utolsó aláírás	Hivatalviselés vége
Püspök bíborosok							
1.	Albano	Pelagius Galvani	III. Ince	1213	1213. 08. 05.	1229. 03. 08.	1230. 01. 30.
		Petrus de Collemezzo	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1252. 06. 11.	1253. 05. 25.
		Radulfus Grosparmi	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1263. 01. 09.	1265. 11. 04.	1270. 08. 10. (?11.)
2.	Ostia és Velletri	Rainaldus de Conti dei Segni (IV. Sándor)	IX. Gergely	1232. 00. 00. / 1234. 00. 00.	1234. 08. 24.	1254. 12. 12.	1254. 12. 12.
		Henricus de Bartholomeis	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1268. 02. 28.	1271. 10. 25. (11. 06.)
3.	Porto és Szt. Rufina	Romanis de Bonaventura	IX. Gergely	1235. 00. 00.	1236. 06. 08.	1240. 05. 29.	1243. 05. 00.
		Otto de Tonengo	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1247. 12. 16.	1251. 00. 00.
		Jacobus de Porta	IV. Ince	1251. 00. 00.	1252. 04. 20.	1253. 04. 13.	1253. 04. 13. u.
		Johannes de Toledo	IV. Orbán	1262. 12. 24.	1263. 01. 09.	1275. 04. 01.	1275. 07. 13.
4.	Preneste	Jacobus de Pecoraria	IX. Gergely	1231. 09. 00.	1234. 11. 07.	1244. 04. 16.	1244. 06. 25.
		Bánca István	IV. Ince	1251. 12. 00.	1253. 02. 25.	1270. 05. 13. k.	1270. 07. 09.
5.	Sabina	Gaufridus Castiglioni (IV. Celesztin)	IX. Gergely	1239. 00. 00.	1239. 04. 15.	1241. 10. 25.	1241. 10. 25.
		Guilelmus de Sabina	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1251. 02. 17.	1251. 03. 31.
		Petrus de Barro	IV. Ince	1252. 00. 00.	1252. 03. 05.	1252. 06. 12.	1252. 06. 12. u.
		<i>Bernardus Caraciolus</i>	<i>IV. Ince</i>	<i>1252. 12. 16.</i>	<i>administra- tor!</i>		<i>(1261)</i>
		Guido Fulcodi (IV. Kelemen)	IV. Sándor	1261. 12. 17./24.	1263. 01. 09.	1265. 02. 05.	1265. 02. 05.
		<i>Petrus de Elia</i>	<i>IV. Kelemen</i>	<i>1265. 03. 04.</i>	<i>administra- tor!</i>	<i>?</i>	<i>(1273. 06. 03.)</i>

⁴⁸⁹ Azokat a bíborosokat vettem figyelembe, akik Bánca bíborosi kinevezése előtt közvetlenül vagy vele egyidejűleg nyerték el tisztségüket, ill. azokat, akik halálakor még hivatalban voltak (szürke háttérrel). Dőlt betűvel szerepelnek azok a bíborosi egyházak, amelyek ekkor éppen nem, vagy más formában voltak, ill. amelyek még nem lehettek betöltve, ezzel is érzékeltetendő, mennyire alacsony volt a pápai kormányzatban szerepet játszó bíborosok valószínű száma.

#	Bíborosi egyház	Bíboros	Kinevező pápa	Kinevezés időpontja	Első aláírás	Utolsó aláírás	Hivatalviselés vége
6.	Tusculanum (Frascati)	Jacobus de Vitriaco	IX. Gergely	1228. 00. 00.	1229. 07. 29.	1239. 06. 23.	1240. 05. 30. e.
		Eudes de Châteauroux	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1273. 01. 13.	1273. 01. 25.
Presbiter-bíborosok							
7.	Szt. Anasztázia (S. Anastasia)	-	IV. Ince	1254. 02. 13.	Jacopo de Sabellio (commenda), capellanus pape		
8.	Tizenkét Apostol (XII Apostolorum)	Stephanus de Ceccano	III. Ince	1212. 00. 00.	1213. 11. 04.	1227. 09. 23.	1227. 00. 00.
		Guilelmus Taliante	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1249. 09. 17.	1250. 00. 00.
		Annibaldus de Molaria	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1267. 01. 17.	1272. 00. 00.
9.	Szt. Cecília (S. Cecilia)	Simon de Sully	IX. Gergely	1231. 09. 00.	?	?	1232. 06. 25.
		Simon Mompitius (IV. Márton)	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1263. 11. 13.	1281. 02. 22.	1281. 02. 22.
10.	Szt. Chrysogonus (S. Chrysogonus) ⁴⁹⁰	Stephen Langton	III. Ince	1205/1206	1206. 06. 22.	1207. 03. 27.	1228. 07. 09
		-	-	-	-	-	-
11.	Jeruzsálemi Szt. Kereszt (S. Crux in Jerusalem)	Leo Brancaleonis	III. Ince	1202. 00. 00.	1202. 03. 19.	1224. 03. 23. k.	1230 k.
		Petrus de Aquila	V. Celesztin	1294. 09. 18.	?	1298. 06. 03.	1298. 06. 03.
12.	Szt. János és Pál (SS. Johannes et Paulus) ⁴⁹¹	-	-	-	-	-	-
13.	Damasusi Szt. Lőrinc (SS. Laurentius in Damaso) ⁴⁹²	-	-	-	-	-	-
14.	Lucinai Szt. Lőrinc (S. Laurentius in Lucina)	Sinibaldus Fliscus (IV. Ince)	IX. Gergely	1227. 09. 23. e.	1227. 09. 23.	1243. 06. 25.	1243. 06. 25.
		Johannes de Toledo	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1262. 04. 01.	1262. 05. 00.
		Guido (OCist.)	IV. Orbán	1262. 05. 00	1263. 01. 09.	1268. 02. 28.	1272. 05. 20.

⁴⁹⁰ 1228 és 1405 között betöltetlen. HC I. 40,

⁴⁹¹ 1217–1288 között betöltetlen. HC. I. 42.

⁴⁹² 1217–1310 között betöltetlen. HC. I. 42.

#	Bíborosi egyház	Bíboros	Kinevező pápa	Kinevezés időpontja	Első aláírás	Utolsó aláírás	Hivatalviselés vége
15.	Szt. Marcell (S. Marcellus)	? (<i>Nicolaus de Conti dei Segni</i>)	(IX. Gergely)	(1228. 12. 00.?)	?	(1239. 00. 00.)	(1239. 00. 00.)
		Pierre de Bar	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1252. 02. 25.	1252. 03. 05. e.
		Nicolaus de Nonancourt	V. Celesztin	1294. 09. 18.	1294. 10. 13. u.	1295. 00. 00.	1299. 09. 23.
16.	Szt. Marcellinus és Péter (S. Marcellinus et Petrus) ⁴⁹³	–	–	–	–	–	–
17.	Szt. Márk (S. Marcus)	Gaufridus Castiglioni (IV. Celesztin)	IX. Gergely	1227. 09. 23. e.	1227. 09. 23.	1239. 03. 24.	1239. 03. 24.
		Guilelmus de Braio	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1275. 03. 23.	1282. 04. 29.
18.	Tiberisen túli Szűz Mária (S. Maria trans Tiberim)	Stephanus de Normandis	IX. Gergely	1228. 00. 00.	1229. 03. 08.	1254. 07. 22.	1254. 12. 08.
19.	Vinculai Szt. Péter (S. Petrus ad Vincula) ⁴⁹⁴	–	–	–	–	–	–
20.	Szt. Potenciana, Pudencia, Praxedis (S. Potenciana / S. Pudencia / S. Praxedis)	Johannes de Columna	III. Ince	1212. 00. 00.	1212. 03. 15.	1244. 01. 17.	1245. 00. 00.
		Ancherus Pantaleonis	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1286. 05. 01.	1286. 11. 01.
21.	Szt. Priscilla (S. Prisca) ⁴⁹⁵	–	–	–	–	–	–
22.	Szt. Pudenciána (S. Pudenciana)	<i>Petrus Saxonis</i>	III. Ince	1205. 00. 00.	1206. 05. 04.	1219. 05. 31.	1219. 05. 31. u.
		<i>Bartholomeus</i>	IX. Gergely	1227. 09. 00.	1227. 09. 00. u.	?	1230. 00. 00.
23.	Szt. Szabina (S. Sabina)	Thomas de Episcopo Capuanus	III. Ince	1216. 00. 00.	1216. 00. 00.	1239. 06. 23.	1243. 08. 22.
		Hugues de Saint Cher	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1263. 02. 16.	1263. 03. 19.

⁴⁹³ 1200–1281 között betöltetlen. HC I. 44.⁴⁹⁴ 1204–1331 között betöltetlen. HC. I. 45.⁴⁹⁵ 1205–1305 között betöltetlen. HC. I. 45.

#	Bíborosi egyház	Bíboros	Kinevező pápa	Kinevezés időpontja	Első aláírás	Utolsó aláírás	Hivatalviselés vége
24.	Szt. Szilveszter és Márton (SS. Martinus et Silvester)	Jacobus Gualla de Beccaria	III. Ince	1211. 00. 00.	1211. 09. 30.	1227. 06. 30.	1227. 06. 30. u.
		Simon Paltinerius	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1261. 12. 17./24. u.	1277. 00. 00.?	1277. 00. 00.
25.	Szt. István (S. Stephanus in celio monti) ⁴⁹⁶	–	–	–	–	–	–
26.	Szt. Zsuzsanna (S. Susanna)	Aldebrandius Cajetani	III. Honorius	1219. 00. 00.	1219. 00. 00.	1221. 00. 00.	1223. 01. 11.
		Gaufridus de Barro		1281. 04. 12.	1284. 05. 05.	1286. 06. 11.	1287. 00. 00.
27.	Szt. Vitalis (S. Vitalis) ⁴⁹⁷	–	–	–	–	–	–
Diakónus-bíborosok							
28.	Szt. Adorján (S. Adrianus)	Stephanus de Normandis	III. Ince	1216. 00. 00.	1216. 00. 00.	1228. 03. 22.	1228. 03. 22.
		Goffridus de Trani	IV. Ince	1244. 05. 28.	1245. 01. 23.	1245. 03. 21.	1245. 03. 21. u.
		Ottobonus Fliscus (V. Adorján)	IV. Ince	1251. 12. 00.	1252. 02. 06.	1275. 04. 01.	1276. 07. 11.
29.	Szt. Angelus (S. Angelus)	Romanus Bonaventura	III. Honorius	1216. 00. 00.	1216. 04. 13.	1235. 01. 03.	1235. 01. 03.
		Riccardus de Annibaldis	IX. Gergely	1239. 04. 15. e.	1239. 04. 15.	1273. 01. 13.	1276. 00. 00.
30.	Szt. Kozma és Damján (SS. Cosma et Damianus)	Aegidius de Torres Hispanus	III. Honorius	1216. 12. 00.	1217. 04. 17.	1246. 07. 12.	1255. 00. 00.
		Jordanes Piruntus de Comitibus	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1267. 07. 15.	1269. 00. 00.
		Benedictus Cajetani jun.	VIII. Bonifác	1295. 01. 23.	1295. 01. 23.	1295. 05. 13.	1295. 12. 14.
31.	Szt. Euszták (S. Eustachius)	Guilelmus de Flisco	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1255. 08. 28.	1256. 05. 00.
		Hubertus de Coconato	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1262. 01. 23.	1275. 04. 01.	1276. 07. 13.
32.	Szt. György (S. Georgius ad velum aureum)	Petrus Capuanus	III. Honorius	1219. 00. 00.	1220. 12. 15.	1236. 02. 26.	1241. 03. 23.
		Petrus Capoccius	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1259. 04. 30.	1259. 05. 20.
		Gaufridus Alatrinus	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1262. 01. 23.	1286. 06. 11.	1287. 00. 00.

⁴⁹⁶ 1219–1312 között betöltetlen. HC. I. 47.

⁴⁹⁷ 1207–1294 között betöltetlen. HC. I. 48.

#	Bíborosi egyház	Bíboros	Kinevező pápa	Kinevezés időpontja	Első aláírás	Utolsó aláírás	Hivatalviselés vége
33.	<i>Ortheai Szt. Lúcia (S. Lucia in Orthea)</i> ⁴⁹⁸	–	–	–	–	–	–
34.	<i>Septisoliói Szt. Lúcia (S. Lucia in Septisolio)</i> ⁴⁹⁹	–	–	–	–	–	–
35.	<i>Aquirói Szűz Mária (S. Maria in Aquiro)</i> ⁵⁰⁰	–	–	–	–	–	–
36.	Cosmedini Szűz Mária (S. Maria in Cosmedin)	Rainerus Capoccius	III. Ince	1216. 00. 00.	1216. 04. 13.	1244. 04. 26.	1250. 07. 22. e.
		Jacobus Savelus (IV. Honorius)	IV. Orbán	1261. 12. 17./24.	1262. 01. 23.	1285. 04. 02.	1285. 04. 02.
37.	<i>Domnicai Szűz Mária (S. Maria in Domnica)</i> ⁵⁰¹	–	–	–	–	–	–
38.	Porticui Szűz Mária (S. Maria in Porticu)	Jacobus Gualla de Beccaria	III. Ince	1205. 00. 00.	1206. 04. 21.	1211. 05. 31.	1211. 05. 31.
		Mattheus Rubeus de Ursinis	IV. Orbán	1262. 05. 00.	1263. 01. 09.	1302. 02. 16.	1305. 09. 04.
39.	Via latai Szűz Mária (S. Maria in via lata)	Johannes	III. Ince	1205. 00. 00.	1206. 05. 04.	1212. 04. 20.	1212. 00. 00.
		Octavianus de Ubaldinis	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1268. 02. 28.	1273. 00. 00.
40.	Szt. Miklós (S. Nicolaus in carcere Tulliano)	Otto de Tonengo	IX. Gergely	1227. 09. 18.	1227. 09. 23.	1244. 05. 07.	1244. 05. 28.
		Johannes Cajetani de Ursinisi I. (III. Miklós)	IV. Ince	1244. 05. 28.	1244. 09. 27.	1277. 11. 25.	1277. 11. 25.
41.	<i>Szt. Szergiusz és Bacchusz (SS. Sergius et Bacchus)</i>	<i>Octavianus de Conti dei Segni</i>	<i>III. Ince</i>	<i>1205. 00. 00.</i>	<i>1206. 05. 04.</i>	<i>1231. 07. 31.</i>	<i>1231. 07. 31. u.</i>
42.	Szt. Theodor (S. Theodorus)	<i>Gregorius de Crescentio</i>	<i>III. Ince</i>	<i>1205. 00. 00.</i>	<i>1206. 06. 22.</i>	<i>1226. 05. 09.</i>	<i>1226. 05. 09. u.</i>
		<i>Johannes Cajetani de Ursinisi II.</i>	<i>XXII. János</i>	<i>1316. 12. 17./18.</i>	<i>?</i>	<i>?</i>	<i>1335. 08. 27.</i>

⁴⁹⁸ 1201–1295 között betöltetlen. HC. I. 50.⁴⁹⁹ 1210–1384 között betöltetlen. HC. I. 50.⁵⁰⁰ 1216–1316 között betöltetlen. HC. I. 50.⁵⁰¹ 1201–1383 között betöltetlen. HC. I. 51.

IV. táblázat
*Báncsa István bíborosi tevékenysége*⁵⁰²

#	Dátum	Tevékenysé- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1253					
1.	1253. 02. 25., Perugia	tanú (sub- scriptor)	egyházkormányzat (nidarosi érsek és <i>suffraganeus</i> püspökségei)	POTTHAST 14895. sz.	
2.	1253. 02. 26., Perugia	tanú (sub- scriptor)	kölcsönfelvétel engedélyezése (György és Dénes pécsi kanonokok, Jób püspök <i>procurator</i> ai)	POTTHAST 14896. sz., FEJÉR IV/2. 181., THEINER I. 218.	„ <i>Pro prosequendis negotiis</i> ” 15M értékben.
3.	1253. 02. 26., Perugia	tanú (sub- scriptor)	püspök megerősítése (Thomas OCist., martiranói püspök)	POTTHAST 14897. sz.	
4.	1253. 02. 26., Perugia	tanú (sub- scriptor)	bucú (S. Maria de Nazareth extra muros Papienses, Pavia)	POTTHAST 14898. sz.	
5.	1253. 02. 26., Perugia	tanú (sub- scriptor)	oltalomlevél (Wgest birtok: Ketclez kolostor)	POTTHAST 14899. sz.	
6.	1253. 03. 01., Perugia	tanú (sub- scriptor)	<i>ítélkezés kiváltság (Aachen)</i>	POTTHAST 14900. sz.	
7.	1253. 03. 01., Perugia	tanú (sub- scriptor)	oltalomlevél (St. Ypolitus, OCSA)	POTTHAST 14901. sz.	
8.	1253. 03. 04., Perugia	tanú (sub- scriptor)	oltalomlevél (sempinghami S. Maria-egyház)	Reg. Vat. 22. fol. 243', RIIV 6364. sz.	
9.	1253. 03. 05., Perugia	tanú (sub- scriptor)	parancslevél (tortonai püspök: paviai S. Agatha OSB apácakolostor reformja → piacenzai klarissza /ord. S. Dam./ apácakolostor)	POTTHAST 14902. sz.	
10.	1253. 03. 05., Perugia	tanú (sub- scriptor)	parancslevél, javadalombetöltés (S. Theuderius és S. Albanus apátjai: Humbertus de Turre párizsi kanonok bevezetése 1 lyoni kanonoki prebendába)	POTTHAST nr. 14903. sz.	
11.	1253. 03. 07., Perugia	tanú (sub- scriptor)	parancslevél (tarragonai, casertavecchiai, veruli püspök): püspök avatás (Leonardus giovinazzói püspök)	POTTHAST 14903a. sz.	
12.	1253. 03. 10., Perugia	tanú (sub- scriptor)	parancslevél (assisi püspök): kiváltság biztosítása (folignoi perjel és káptalan)	POTTHAST 14904. sz.	
13.	1253. 03. 11., Perugia	tanú (sub- scriptor)	levél (Henrik lotaringiai és brabanti herceg): diplomáciai segítség Vilmos római királynak	POTTHAST 14905. sz.	

⁵⁰² A táblázat összeállításánál alapvetően POTTHAST munkáját vettem alapul, amelyet összevettem pápai regisztrumkönyvekkel, ezek kiadásával, ill. az Agostino Paravicini Bagliani 13. századi legátusi famíliákra vonatkozó munkájában közölt aláírási táblázatokkal. Utóbbiak csak a kiadott pápai privilégiumokat vette figyelembe. Vö. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 399–401, 432–433, 437–441.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
14.	1253. 03. 11., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Hugues de Saint Cher, Szt. Sabina prb.): tized behajtás (Henrik brabanti herceg, Godefridus de Perwes et de Gribergis)	POTTHAST 14906. sz.	
15.	1253. 03. 11., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Hugues de Saint Cher, Szt. Sabina prb.): tized behajtás (Henrik brabanti herceg)	POTTHAST 14907. sz.	
16.	1253. 03. 11., Perugia	tanú (subscriptor)	engedély: kiközösítés alóli feloldozás (Bertalan limassoli püspök, OP)	POTTHAST 14908. sz.	
17.	1253. 03. 11., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés (Péter, hamari püspök)	POTTHAST 14909. sz.	
18.	1253. 03. 13., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél: tized (subsídium Terre Sancte: még be nem fizetett <i>érseki és püspöki tizedek behajtása</i>)	POTTHAST 14910. sz.	A tizedbevételeket a Szentföld védelme érdekében Henrik angol királynak engedték át.
19.	1253. 03. 13., Perugia	tanú (subscriptor)	oltalomlevél: diplomácia (Henrik lotaringiai és brabanti herceg: segítség Vilmos római királynak + személye és családja oltalma)	POTTHAST 14911. sz.	
20.	1253. 03. 13., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (marseilles-i püspök és prépost, maguelonne-i esperes): OP, OFM szerzetesek (Arles tartomány) tizedfizetésre buzdítás	POTTHAST 14912. sz.	
21.	1253. 03. 14., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Isle of Man káptalan): engedelmesség Richárd saint andrew-i püspöknek, (a lucinai Szt. Lőrinc prb. káplánja)	POTTHAST 14913. sz.	Ugyanitt a püspökség papságának és az egyházmegye népeihez intézett azonos tartalmú levél.
22.	1253. 03. 14., Perugia	tanú (subscriptor)	privilegium: pázstorbot használat (OESA)	POTTHAST 14914. sz.	
23.	1253. 03. 14., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél: tized, adományok (Henrik brabanti és lotaringiai herceg) érvényesítése (Middelburg, OPraem, Utrecht em.)	POTTHAST 14915. sz.	
24.	1253. 03. 15., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés (lübecki püspök adományai a leubusi OCist. kolostornak)	POTTHAST 14916. sz.	
25.	1253. 03. 15., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél: OSB reform érvényesítése (durhami püspök)	POTTHAST 14917. sz.	
26.	1253. 03. 17., Perugia	tanú (subscriptor)	privilegium: Templomos rend kiváltságai	POTTHAST 14918. sz.	Az 1253. 01 04., Perugia pápai privilegium megerősítése (POTTHAST 14826. sz.).
27.	1253. 03. 20., Perugia	tanú (subscriptor)	engedély (Meaux püspöke ↔ Fare-Monasterium): püspöki jogok érvényesítése	POTTHAST 14919. sz.	Az ügyben Guillelmus de Flisco (Szt. Euszták db.) hozott ítéletet, amelyet a pápa is jóváhagyott.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
28.	1253. 03. 20., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Onshinusin ?/), OSB kolostor): oltalom német egyháziak ellen (St. Blasien-monostor védelme)	POTTHAST 14920. sz.	
29.	1253. 03. 20., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés (Leubus kolostor, Wrocław e.m.): Henrik sziléziai hcg. birtokadományának (Bresina) megerősítése	POTTHAST 14921. sz.	
30.	1253. 03. 21., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés (Leubus kolostor, Wrocław e.m.): Boleslaw sziléziai hcg. birtokadományának (Sichova, Blina, Brochilwiz, Polchowiz) megerősítése	POTTHAST 14922. sz.	
31.	1253. 03. 21., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (modenai prépost): püspöki jövedelem biztosítása (a száműzetésben levő vicenzai püspöknek ellátás ← Octavianus a S. Maria in vila lata dc legatusi területének kolostorainak és egyházainak papsága)	POTTHAST 14923. sz.	
32.	1253. 03. 21., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (orléans-i püspök): kiközösítés (Párizs egyházainak szabadsága ellen fellépő világiak)	POTTHAST 14924. sz.	
33.	1253. 03. 23., Perugia	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (B. Marie Montis Belii, Bologna e.m.)	Reg. Vat. 22. fol. 256', RIIV 6443. sz.	
34.	1253. 03. 23., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (S. Maria de Tabulis perjele): kiközösítés kihirdetése (az albii világiak ellen az albii prépost bántalmazása miatt)	POTTHAST 14925. sz.	
35.	1253. 03. 24., Perugia	tanú (subscriptor)	promulgatio: Veronai Péter OP szentté avatása	POTTHAST 14926. sz.	
36.	1253. 03. 26., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés: Henrik ciprusi király adománylevele	POTTHAST 14927. sz.	
37.	1253. 03. 26., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (S. Bartholomeus (Friesach): vizsgálat és ítélet (Eberndorf prépostjai, karintiai esperes a victoriai kolostor pusztítása)	POTTHAST 14928. sz.	
38.	1253. 03. 27., Perugia	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél: St. Denis, OSB (felmentés IX. Gergely rendelkezései alól)	POTTHAST 14929. sz.	
39.	1253. 03. 28., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél: befogadás tiltása (Ancona örgrófság rectora ↔ Mons St. Johannis communa: Raynaldus de Brunforte vazal-lusai)	POTTHAST 14930. sz.	
40.	1253. 03. 30., Perugia	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél (Esrom kolostor)	POTTHAST 14931. sz.	
41.	1253. 03. 31., Perugia	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél (St. Denis, OSB)	POTTHAST 14932. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
42.	1253. 04. 02., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Johannes de Columpna): prédikáció a tusciai eretnekek ellen	POTTHAST 14933. sz.	
43.	1253. 04. 02., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Lombardia, Romaniola, marchia Tervisina OP tartományi perjel, inkvizitor): egyházi fenyték az eretnekekkel szembeni intézkedést be nem tartókkal szemben	POTTHAST 14934. sz.	
44.	1253. 04. 02., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (OP perjel, Párizs): keresztesekkel kapcsolatos felhatalmazások	POTTHAST 14935. sz.	
45.	1253. 04. 03., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Thomas, St. Germain-des-Prés aptja: egyházfegyelem fenntartása (↔ apát alárendeltjei)	POTTHAST 14936. sz.	
46.	1253. 04. 09., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (St. Maria Vitis apátja): reform (S. Maria de los Huertos OP, /Segovia/)	POTTHAST 14937. sz.	
47.	1253. 04. 10., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (Huues de Saint Cher prb.): javadalombetöltés megerősítése (Walter, strasbourgi prépost, majd a strasbourgi püspök)	POTTHAST 14938. sz.	
48.	1253. 04. 11., Perugia	tanú (subscriptor)	búcsúengedély (OP Toulouse)	POTTHAST 14939. sz.	
49.	1253. 04. 12., Perugia	tanú (subscriptor)	megerősítés: Guffridus antivari érsek	POTTHAST 14940. sz.	
50.	1253. 04. 12., Perugia	tanú (subscriptor)	parancslevél (antivari egyház alárendeltjei): engedelmség Guffridus antivari érseknek	POTTHAST 14941. sz.	
51.	1253. 04. 12., Perugia	tanú (subscriptor)	collatio: Palmerius pápai káplán ajánlása a tricarico-i püspöknek és káptalannak	POTTHAST 14942. sz.	
52.	1253. 04. 13., Perugia	tanú (subscriptor)	idézés: hatalmaskodás (podestà, tanács és communa / Castrum S. Genesii ↔ camerinoi püspök)	POTTHAST 149443. sz.	
53.	1253. 04. 13., Perugia	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (S. Ferenc apácakolostor, Todi)	POTTHAST 14944. sz.	
54.	1253. 04. 17., Assisi	tanú (subscriptor)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 432.	
55.	1253. 05. 05., Assisi	legátus a latere felhatalmazás	általános (Magyarország, Szlavónia)	Reg. Vat. 22. fol. 309r; POTTHAST nr. 14962; RIIV nr. 6443; THEINER I. 218–219.	Általános felszólítás a hazai a főpapoknak, hogy a legátust illően fogadják.
56.	1253. 05. 31., Assisi	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (remeték in Ultramontanis partibus)	POTTHAST 14989. sz.	
57.	1253. 06. 06., Assisi	tanú (subscriptor)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 432.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1254					
58.	1254. 01. 13., Laterán	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (Uta, Albrecht tiroli gróf özvegye)	POTTHAST 15196. sz., BAUMGARTEN I. 2189. sz., PARAVICINI BAGLIANI 1972. 433.	
59.	1254. 03. 06., Laterán	tanú (subscriptor)	parancslevél (Tusculanum pb): görög rítus megtartása (ciprusi görög püspökök, nicosiai latin érsek)	POTTHAST 15265. sz. PARAVICINI BAGLIANI 1972. 433.	
60.	1254. 05. 28., Assisi	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (S. Maria in Wunental, OCist.)	POTTHAST 15400. sz.	
61.	1254. 06. 24., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (salzburgi érsek és papság)	POTTHAST 15435. sz., PARAVICINI BAGLIANI 1972. 433.	
62.	1254. 07. 04., Anagni	tanú (subscriptor)	oltalomlevél (remeték, Németország + Szt. Benedek és Wilhelm szabályzatának követése)	POTTHAST 15444. sz.	
63.	1254. 07. 04., Anagni	tanú (subscriptor)	interdictum-kiváltság (S. Crux in ecclesia de Huyo perjele)	POTTHAST 15445. sz.	
64.	1254. 07. 06., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél (Domenicus de Caleno, Vilmos római király klerikusa)	POTTHAST 15446. sz.	
65.	1254. 07. 07., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (OP in partibus Lombardie): eretnkség elleni intézkedések betartatása világi segítséggel	POTTHAST 15447. sz.	
66.	1254. 07. 07., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (OP in partibus Lombardie): eretnkség elleni II. Frigyes-féle korábbi intézkedések betartatása világi segítséggel	POTTHAST 15448. sz.	
67.	1254. 07. 07., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (OFM Róma, Tuscia, Patrimonium Petri, Spoletói Hcg., Campania Maritima, Romagna): eretnkség elleni fellépés	POTTHAST 15449. sz.	
68.	1254. 07. 10., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltság: szerzetesi öltözék (S. Maria, Toulouse, klarissza /ord. S. Dam./ apácák)	POTTHAST 15450. sz.	
69.	1254. 07. 10., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltság: házépítés (tarvisiói ferencesek)	POTTHAST 15451. sz.	
70.	1254. 07. 11., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (zadari érsek, scardonai püspök, nonai esperes): vizsgálat (sebenicoi püspök függetlennedési törekvése ↔ Trogir)	POTTHAST 15452; FEJÉR VII/4. 108–110.	
71.	1254. 07. 11., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél: <i>exemptio</i> (Varl. OPraem, Münster em.)	POTTHAST 15453. sz.	
72.	1254. 07. 11., Anagni	tanú (subscriptor)	<i>ítéletlevél</i> (Reims érseke ↔ <i>suffraganei</i>)	POTTHAST 15454. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
73.	1254. 07. 11., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél (Reims érseke): a pápai oklevelekkel visszaélők elleni eljárás joga	POTTHAST 15455. sz.	
74.	1254. 07. 11., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltságlevél (Reims érseke, 6 év mentesség a <i>visitatio apostolice sedis</i> alól)	POTTHAST 15456. sz.	
75.	1254. 07. 12., Anagni	tanú (subscriptor)	megerősítés: 1254. 05. 30-i pápai parancslevél (eretnekek elleni fellépés)	POTTHAST 15457. sz.	Vö. POTTHAST 14511 sz. (1254. 05. 30.)!
76.	1254. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (OFM rendtartományi előljáró): eretnekek elleni fellépés	POTTHAST 15458. sz.	Vö. POTTHAST 14511. sz. (1254. 05. 30.)!
77.	1254. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptor)	parancslevél (Mezano apátja): legátusi megbízás (Krakkó püspök korábbi megbízásának /lukow-i térítés/ érvényesítése bagy OFM térítők kérése	POTTHAST 15459. sz.	
78.	1254. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptor)	felmentés (nápolyi választott érsek): legátusi megbízás: (Béla magyar király ↔ II. Ottokár cseh király)	POTTHAST 15460. sz., FEJÉR IV/2. 249., VII/5. 576., THEINER I. 228.	Bernát érseket a pápa azért mentette fel, mert az ügyben megidézttette Béla királyt.
79.	1254. 07. 15., Anagni	tanú (subscriptor)	kölcsön engedélyezése: párizsi egyetem mr.-i és tanulói	POTTHAST 15461. sz.	procurator: Guillelmis de S. Amore, beauvais-i kanonok
80.	1254. 07. 15., Anagni	tanú (subscriptor)	pénzverés engedélyezése (vicenzai püspök)	POTTHAST 15462. sz.	
81.	1254. 07. 18., Anagni	tanú (subscriptor)	kiváltság (Fülöp zágrábi püspök): pápai idézés	POTTHAST 15463. sz.	A püspök bármely fórum előtti idézés esetén az apostoli székhöz fordulhat, oda csak kifejezett pápai idézéssel idézhető.
82.	1254. 07. 22., Anagni	tanú (subscriptor)	oltalomlevél: Szt. Jakab-kolostor, OSB, (Visnica)	POTTHAST 15464. sz.	
83.	1254. 09. 07., Anagni	tanú (subscriptor)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 433.	
1255					
84.	1255. 01. 07. e.	parancslevél	bíborosi ítéletlevél (Pontius urgelli püspök): simonia és egyéb vétkek	Reg. Vat. 24. fol. 11', 83., RAIV 93. sz.	IV. Sándor megerősítő oklevelében (1255. 01. 07.)
85.	1255. 01. 15.e	parancslevél	bíborosi vizsgálat (Anselmus, dominus de Keu és felesége Mária): házasság (<i>consanguinitas</i>)	Reg. Vat. 24. fol. 6', c. 40., RAIV 48. sz.	IV. Sándor megerősítő oklevelében (1255. 01. 15.)
86.	1255. 01. 21., Nápoly	tanú (?)	megerősítés (Egidius de Carbio, testvére, Angelus): IV. Ince adománylevel (Sclappa birtok)	Reg. Vat. 24. fol. 13', c. 103., POTTHAST 15644. sz., RAIV 114. sz.	Potthast szerint ennek az oklevélnek a kiadásában Bánca bíboros nem vett részt.

#	Dátum	Tevékeny- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
87.	1255. 02. 10. e.	ítéletlevél	bíborosi ítéletlevél S. Paulus in Urbe): birtok eladása	Reg. Vat. 24. c. 146. fol. 14v.; RAIV nr. 127.	IV. Sándor megerősítő oklevelében (1255. 02. 10.)
88.	1255. 02. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.	
89.	1255. 03. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.	
90.	1255. 03. 16., Nápoly	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.	
91.	1255. 04. 06., Nápoly	tanú (?)	megerősítés (Petrus de Apalocli / dict.): IX. Gergely adománylevela	Reg. Vat. 24. fol. 43 ^v , c. 292., RAIV 348. sz.	Ld. még RAIV 349-351. sz.
92.	1255. 04. 10., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél (remeték, Brescia) + Ágoston-regula elfogadása	POTTHAST 15792. sz.	
93.	1255. 04. 10., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél (S. Quintin-en-Ver-mendois-egyház)	POTTHAST 15793. sz.	
94.	1255. 04. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (S. Maria scholastica, Utrecht): liège-i püspök jogainak helyreállítása (↔ polgárok, céhek)	POTTHAST 15794. sz.	
95.	1255. 04. 12., Nápoly	tanú (subscriptio)	felhívás: Kasztília királya (hadi segély a Szentföld védelmére)	POTTHAST 15795. sz.	
96.	1255. 04. 12., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés: ortei püspök (Péter, Octavianus, via latali Szűz Mária db., káplánja)	POTTHAST 15796. sz.	
97.	1255. 04. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Raynerius de Placentina, OP): vizsgálat (IV. Ince által elrendelt ügyben)	POTTHAST 15797. sz.	
98.	1255. 04. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (carpentrai püspök, fréjus-i esperes, arles-i sekrestyés): Aix-en-Provence és Marseilles püspökségek elhatárolása	POTTHAST 15798. sz.	
99.	1255. 04. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (klarisszák /ord. S. Dam/): legátusok ellátásának terhe alóli mentesség	POTTHAST 15799. sz.	
100.	1255. 04. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (OFM Spoletói Hercegség): eretnekek elleni fellépés	POTTHAST 15800. sz.	
101.	1255. 04. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	ítéletlevél: párizsi egyetem szabályzata	POTTHAST 15801. sz.	Vö. POTTHAST 15802, 15803. sz.
102.	1255. 04. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (orléansi és auxerri püspök: párizsi egyetem szabályzatáról hozott ítéletlevél betartatása)	POTTHAST 15802. sz.	Vö. POTTHAST 15801, 15803. sz.
103.	1255. 04. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (párizsi egyetem teológiai kara): Bonushomo és Elias OFM visszafogadása	POTTHAST 15803. sz.	Vö. POTTHAST 15801, 15802. sz.
104.	1255. 04. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (OP Párizs): Poitiers és Toulouse grófságok területén eretnekek elleni fellépéshez alkalmas segítséget fogadhatnak	POTTHAST 15804. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
105.	1255. 04. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (OP Párizs): Poitiers és Toulouse grófságok területén eretnekek elleni fellépés	POTTHAST 15805. sz.	
106.	1255. 04. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (St. Pierre-la-Cour / Le Mans/): <i>exemptio</i>	POTTHAST 15806. sz.	
107.	1255. 04. 16., Nápoly	tanú (subscriptio)	búcsúengedély (Castignano / Ascili Piceno e.m./ kolostor, OFM)	POTTHAST 15807. sz.	
108.	1255. 04. 16., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: Pontigny, OCist.	POTTHAST 15808. sz.	
109.	1255. 04. 17., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (karthauzi rend): pápai, legátusi adók alól	POTTHAST 15809. sz.	
110.	1255. 04. 17., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (OCist.): vizitációs kiváltság	POTTHAST 15810. sz.	
111.	1255. 04. 19., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél: Henrik angol kirly (neki küldött privilégium-másolatok intézkedéseinek megtartása)	POTTHAST 15811. sz.	
112.	1255. 04. 20., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés (St. Elisabeth-kolostor, Reims)	POTTHAST 15812. sz.	A korábbi oklevelet (IV. Ince, 1253. 07. 04.) ld. POTTHAST 15043. sz.
113.	1255. 04. 20., Nápoly	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: Pontigny, OCist.	POTTHAST 15813. sz.	
114.	1255. 04. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik angol király): Szicíliai Királyság + jóvátétel	POTTHAST 15814. sz.	Vö. POTTHAST 15815. sz.
115.	1255. 04. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik angol király): Szicíliai Királyság + jóvátétel megfizetésének részletei	POTTHAST 15815. sz.	Vö. POTTHAST 15814. sz.
116.	1255. 04. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (halberstadti püspök): vizsgálat és megerősítés (heklingeni apácakolostor /OSB/ apátnó választás)	POTTHAST 15816. sz.	
117.	1255. 04. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Lazariták	POTTHAST 15817. sz.	
118.	1255. 04. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés (Johannes, lucinai Szt. Lőrinc prb.): kiváltságlevél: belépés (Pontignybe Szt. Edmund sírját felkereső angol nők)	POTTHAST 15818. sz.	
119.	1255. 04. 24., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (riminii, cesenai és frésjusi püspök): OP, OFM védelme	POTTHAST 15819. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15820.
120.	1255. 04. 24., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (montefeltrói és imolai püspök): a riminii, cesenai és frésjusi püspöknek adott parancs (OP, OFM védelme) betartása	POTTHAST 15820. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15819.
121.	1255. 04. 24., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés: szepesi apát (OCist), pataki perjel (OM), szepesszentmártoni prépost ítéletlevele (tizedszedés, adományok)	POTTHAST 15821. sz., ÁÜO VII. 390–392.	
122.	1255. 04. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltság (IX. Lajos francia király és feleség): interdictum és kiközösítés csak pápa vagy megbízottja részéről	POTTHAST 15822. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
123.	1255. 04. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: Franciaország	POTTHAST 15823. sz.	
124.	1255. 04. 26., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (OFM Piacenza): inkvizíció Lombardiában III. Ince rendelkezése szerint	POTTHAST 15824. sz.	
125.	1255. 04. 27., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (fruttaria-i karthauzi perjel, pinarolli OFM perjel): vizsgálat (clusai Szt. Mihály kolostor /Torino e.m./ apátja)	POTTHAST 15825. sz.	
126.	1255. 04. 27., Nápoly	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: OFM Fano	POTTHAST 15826. sz.	
127.	1255. 04. 27., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (esculanumi penitentiarius testvérek): világi köz- vagy magánhivatal elfogadása alóli mentesség	POTTHAST 15827. sz.	
128.	1255. 04. 28., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés: ítéletlevél (Johannes, lucinai Szt. Lőrinc prb.: karthauzi testvérek ↔ karthauzi perjelek)	POTTHAST 15828. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15850.
129.	1255. 04. 28., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (tours-i Szt. Márton-káptalan dékána, éneklő- és aléneklő-kanonok): St. Pierrel-la-Cour dékánja, káptalan, ill. a le mans-i püspök és káptalan egyezsége	POTTHAST 15829. sz.	
130.	1255. 04. 29., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus psd., érseki káplán): szentföldi segély összegyűjtése és átadása az angol királynak	POTTHAST 15830. sz.	Az összeg átadásának feltétele: kereszt felvétele a király részéről.
131.	1255. 04. 30., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés: IV. Ince 1252. 05. 15-i rendelkezése (lombardiai OP, eretnekek elleni fellépés)	POTTHAST 15831. sz.	
132.	1255. 04. 30., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: genovai Szt. Katalin-apáca kolostor	POTTHAST 15832. sz.	
133.	1255. 04. 30., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: OFM rendi kiváltságok megerősítése	POTTHAST 15833. sz.	
134.	1255. 04. 30., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: aquileiai Szűz Mária-apáca kolostor	POTTHAST 15834. sz.	
135.	1255. 04. 30., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: würzburgi S. Marcus perjelnő és nővérek	POTTHAST 15835. sz.	
136.	1255. 05. 01., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (Vilmos cluny-i apát): pápai jegyző igénybevétele a pápai udvarban	POTTHAST 15836a. sz.	
137.	1255. 05. 03., Nápoly	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (canterbury-i érsek és káplánja, Rostandus): Henrik király feloldozása (keresztes részvétel halasztása)	POTTHAST 15836. sz.	
138.	1255. 05. 03., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés (Gergely aquileiai patriarcha): velencei pénzverési jog 2 évre	POTTHAST 15837. sz.	
139.	1255. 05. 05., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Raimondus de Peñaforte, OP, pápai káplán): léridai püspök lemondása és ellátása	POTTHAST 15838. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
140.	1255. 05. 05., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (glastoni apát és konvent): Bath e.m., idézés korlátozása	POTTHAST 15839. sz.	
141.	1255. 05. 07., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (lenin apát, OCist. / Brandenburg em./, németországi OP perjel): házassági engedély (Johanes brandenburgi őrgróf és lotta, Albrecht szász hcg. lánya)	POTTHAST 15840. sz.	
142.	1255. 05. 07., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, érseki káplán): Henrik feloldozása a keresztes fogadalom alól a Tankréd elleni szicíliai fellépés	POTTHAST 15841. sz.	Vö. POTTHAST 15853. sz.
143.	1255. 05. 08., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (braunschweigi S. Blasius dékán, káptalan): javadalom betöltés miatti idézés	POTTHAST 15842. sz.	
144.	1255. 05. 08., Nápoly	tanú (subscriptio)	nyugta (S. Maria in Montis Lucidi): 40 évi census megfizetése	POTTHAST 15843. sz.	
145.	1255. 05. 09., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (assisi püspök): procuratio korlátozása (csak pápai oldalkövet, vagy <i>cursor</i> ellátáshoz kell hozzájárulást fizetni)	POTTHAST 15844. sz.	
146.	1255. 05. 09., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (kulmi püspök): egyezség érvényesítése (poroszországi Német Lovagrend és Kázmér kujáviai herceg)	POTTHAST 15845. sz.	
147.	1255. 05. 10., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (bolognai Szt. Ferenc apáca kolostor): mentesség a legatusi ellátás megfizetése alól	POTTHAST 15846. sz.	
148.	1255. 05. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (canterbury-i érsek, Rostandus érseki káplán): norvégiai keresztesek felhasználása Sziciliában	POTTHAST 15847. sz.	
149.	1255. 05. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (OFM mr. és tartományi perjelek): könyvek leadási kötelezettsége valamely OFM szerzetes püspökségre vagy más méltóságra emelkedése esetén	POTTHAST 15848. sz.	
150.	1255. 05. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltság (balmai OP kolostor): kisebb rendek felvétel a sisteroni püspöktől	POTTHAST 15849. sz.	
151.	1255. 05. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltság (karthauzi rend): egyházi fenytékkal (<i>suspensio, interdictum excommunicatio</i>) büntetett személyek fogadása feloldozás céljából	POTTHAST 15850. sz.	
152.	1255. 05. 11., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (vienne-i érsek, grenoble-i püspök): karthauzi kiváltság (1255. 04. 28.) érvényesítése	POTTHAST 15851. sz.	Vö. POTTHAST 15828, 15280. sz.
153.	1255. 05. 12., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél: riddagshuseni apát (Lambert golcikai egyházigazgató ↔ hildesheimi dékán)	POTTHAST 15852. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
154.	1255. 05. 12., Nápoly	tanú (subscriptio)	megeősítés / parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, érseki káplán): Henrik feloldozása a kereszties fogadalom alól (a Tankréd elleni szicíliai fellépés érdekében)	POTTHAST 15853. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15841.
155.	1255. 05. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	ajánlólevél (Henrik angol király): bolognai püspök, szicíliai ügyek megbízottja	POTTHAST 15854. sz.	
156.	1255. 05. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (Lupus marokkói püspök): kereszties hadjárat hírdetése Kasztília és León területén	POTTHAST 15855. sz.	
157.	1255. 05. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (compostellai érsek): Alfonz portugál király idézése (házassági ügyek)	POTTHAST 15856. sz.	
158.	1255. 05. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (OFM): nem kötelesek a bencés apácákat vizitálni, gyóntatni	POTTHAST 15857. sz.	
159.	1255. 05. 13., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (karthauzi rend): konstitúciók kötelező megtartása	POTTHAST 15858. sz.	
160.	1255. 05. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (OFM): velencei adomány (<i>locus Vinum</i>) elfogadása	POTTHAST 15859. sz.	
161.	1255. 05. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (akkoni püspök és esperes): Henrik ciprusi király végrendeletének végrehajtóit kötelezi a nicosiai érseket érintő összegek kifizetésére	POTTHAST 15860. sz.	
162.	1255. 05. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (glasgowi perjel OP): hűsevés engedélyezése a glasgowi püspöknek (<i>propter senectutem</i>)	POTTHAST 15861. sz.	
163.	1255. 05. 14., Nápoly	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: OP Toulouse	POTTHAST 15862. sz.	
164.	1255. 05. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, psd., érseki káplán): Szentföld védelmére összegyűjtött pénz átadása Henrik királynak a szicíliai ügyekre	POTTHAST 15863. sz.	
165.	1255. 05. 15., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, psd., érseki káplán): kereszties hadjárat Manfréd és a szaracénok ellen	POTTHAST 15864. sz.	
166.	1255. 05. 16., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, psd., érseki káplán): Henrik feloldozása a korábbi kereszties hadjáratra vonatkozó eskü alól	POTTHAST 15865. sz.	
167.	1255. 05. 16., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (Henrik angol király): húszad Skócia területén (a szicíliai ügyekre)	POTTHAST 15866. sz.	
168.	1255. 05. 17., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, psd., érseki káplán): kereszties fogadalmak felvétele Skóciában	POTTHAST 15867. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
169.	1255. 05. 18., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (canterbury-i Szt. Ágoston-apátság): birtokba vétel (Sellinges egyház)	POTTHAST 15868. sz.	
170.	1255. 05. 18., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (fermói püspök): idézés (fermóiak az anconai őgróf bírāja elé)	POTTHAST 15869. sz.	
171.	1255. 05. 20., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés: milánói érsek rendelkezése (S. Maria de Bernodio-egyház alárendelése a milánói Szt. Vince-kolostornak /OSB/)	POTTHAST 15870. sz.	
172.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik angol király): hűségeskü a pápának fia, Edmund szicíliai király nevében a pápai küldött (bolognai püspök)	POTTHAST 15871. sz.	
173.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (troyes Szt. István-egyház dékánja, Nicholas de Senis, pápai káplán): vizsgálat (herfordi püspök tartozása ↔ sienai kereskedők)	POTTHAST 15872. sz.	
174.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél: (toszkánai <i>rector</i>): felmentés eskü alól (Castrum Aquaependentis podestà, kommuna, polgárok ↔ orvietói városi közösség)	POTTHAST 15873. sz.	
175.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (OFM): hűségeskü nem vehető tőlük valamely egyházi részéről	POTTHAST 15874. sz.	
176.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (todi püspök): birtokba iktatás, OFM: Todi)	POTTHAST 15875. sz.	
177.	1255. 05. 21., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (firenzei püspök): visszahelyezés (a jogtalanul todii püspökké választott Pál, Vallumbrosa)	POTTHAST 15876. sz.	
178.	1255. 05. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltság (OFM generális perjelek): rendtársak feloldozása	POTTHAST 15877. sz.	
179.	1255. 05. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury-i érsek, Rostandus, psd., érseki káplán): keresztes hadjárat hirdetése	POTTHAST 15878. sz.	Vö. POTTHAST 15879. sz.
180.	1255. 05. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (worcesteri, herfordi és coventry-i püspökök): támogatás (canterbury-i érsek, Rostandus érseki káplán: keresztes hadjárat hirdetése)	POTTHAST 15879. sz.	Vö. POTTHAST 15878. sz.
181.	1255. 05. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP előjárók): felvételi tilalom (esküt tett, kötelezettséget vállaló OFM, OP szerzetesek)	POTTHAST 15880. sz.	
182.	1255. 05. 22., Nápoly	tanú (subscriptio)	megerősítés (fermói kommuna): Rainerius, S. Maria in Cosmedin db.-féle kiváltság	POTTHAST 15881. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
183.	1255. 05. 23., Nápoly	tanú (subscriptio)	megeősítés (nápoly püspöke, káptalan, városi és egyházmegyei papság): Sergius korábbi püspök kiváltságlevele (egyházi jövedelmek)	POTTHAST 15882. sz.	
184.	1255. 05. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik angol király): védelem (Ocist. a keresztes hadjárattal indokolt királyi tizedfizetési parancs ellen)	POTTHAST 15883. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15884.
185.	1255. 05. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (Ocist., Anglia): tizedfizetés tilalma (Henrik angol király, keresztes hadjárat címén)	POTTHAST 15884. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15883.
186.	1255. 05. 25., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (St. Lambrecht apátja, sekowen-i prépost, salzburgi esperes): vizsgálat (Kremmünster kolostor és a passauai püspök pere)	POTTHAST 15885. sz.	
187.	1255. 05. 26., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (S. Maria de Montsanario, Firenze): házak, oratorium, temető építése	POTTHAST 15886. sz.	
188.	1255. 05. 27., Nápoly	tanú (subscriptio)	parancslevél (marokkói püspök): javadalom betöltés fenntartása (Maitella, OCist. apátság; Blanka, Sancho navarrai király lánya)	POTTHAST 15887. sz.	
189.	1255. 05. 27., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély (canterbury-i Szt. Ágoston-kolostor): Preston egyház átvétele	POTTHAST 15888. sz.	
190.	1255. 05. 28., Nápoly	tanú (subscriptio)	engedély canterbury-i Szt. Ágoston-kolostor): átvétel (Tentwarden egyház)	POTTHAST 15889. sz.	
191.	1255. 05. 28., Nápoly	tanú (subscriptio)	megeősítés: áthelyezés (Angelus volt krétai érsek → gradói patriarcha)	POTTHAST 15890. sz.	
192.	1255. 05. 29., Nápoly	tanú (subscriptio)	megeősítés: egyezés (St. Petrus de Monasterio-kolostor, helyi plébánia káplánja)	POTTHAST 15891. sz.	
193.	1255. 06. 01., Nápoly	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: S. Maria in Portu (Ravenna em.)	POTTHAST 15892. sz.	
194.	1255. 06. 01., Nápoly	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: S. Pierre du Mans kanonkjai (szabad óra-rend)	POTTHAST 15893. sz.	
195.	[1254. 12. 20. – 1255. 06. 01.)	tanú (subscriptio)	parancslevél (Hugutionus de Massae Trabariae, rector, psd.): elégtétel adása (riminiek a helyi püspöknek és egyháznak okozott károkért)	POTTHAST 15894. sz.	
196.	[1254. 12. 20. – 1255. 06. 01.)	tanú (subscriptio)	parancslevél (fermói podestà, kommuna): fegyverek átengedése a püspöknek Szicília megdegitésére)	POTTHAST 15895. sz.	
197.	1255. 06. 07., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: Szűz Mária, Velenice (tized)	POTTHAST 15896. sz.	
198.	1255. 06. 17., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (brixeni püspök): fellépés Ezellinus és emberi pusztításaival szemben (Tarvisio)	POTTHAST 15897. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
199.	1255. 06. 20., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés (Arrouaise apátja, OSB): rendi statútumok végrehajtását célzó gyűlés összehívása, Hugues de Saint Cher, Szt. Szabina prb. és III. Ince pápa rendelkezése alapján	POTTHAST 15898. sz.	POTTHAST 15899–15900. sz.
200.	1255. 06. 20., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltság (Arrouaise apátja, OSB): hozzájárulás kérése a rend közös költségeihez	POTTHAST 15899. sz.	POTTHAST 15898, 15900. sz.
201.	1255. 06. 20., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltság (Arrouaise apátja, OSB): vizitációs jog	POTTHAST 15900. sz.	POTTHAST 15899–15899. sz.
202.	1255. 06. 22., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés: IX. Gergely, 1241. 06. 20. (OFM rendi előjárók: kiközösítettek földjén való tartózkodás, áthaladás joga)	POTTHAST 15901. sz.	Vö. POTTHAST 11041. sz.
203.	1255. 06. 22., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés: IX. Gergely, 1241. 06. 07. (OFM rendi előjárók: új breviarium elfogadása)	POTTHAST 15902. sz.	Vö. POTTHAST 11028. sz.
204.	1255. 06. 25., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltság (OESA, Toszkána): feloldozási jog (rendbe belépők)	POTTHAST 15903. sz.	
205.	1255. 06. 25., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés: kolostorok egyesítése (S. Leonardus de Silva, S. Salvator de Fultignano, OESA ←Adiutus OESA általános vizitátor)	POTTHAST 15904. sz.	
206.	1255. 06. 26., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltság (OESA, Toszkána): mise kötelezettség mentesítése más egyházi szolgálata idején)	POTTHAST 15905. sz.	
207.	1255. 06. 27., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltság (OFM rendi szolgálok gyermekei, <i>procuratores, operarii</i>): misehallgatás joga általános <i>interdictum</i> idején az OFM rendházakban	POTTHAST 15906. sz.	
208.	1255. 07. 01., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés (Gamelinus, St. Andrew püspöke, volt pápai káplán, Sándor skót kir. kanc.) püspök-választás (st. andrew-i perjel és káptalan), feloldozás <i>irregularitas</i> elől (<i>defectus natalium</i>)	POTTHAST 15907. sz.	Vö. POTTHAST 15909. sz.
209.	1255. 07. 01., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (glasgowi püspök): Gamelinus st. andrew-i püspök felszentelése	POTTHAST 15908. sz.	Vö. POTTHAST nr. 15908.
210.	1255. 07. 04., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (trogiri esperes és káptalan): engedelmesség az új püspöknek (Columbanus OFM, pápai <i>penitentiarius</i>)	POTTHAST 15909. sz.	
211.	1255. 07. 05., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (zadari érsek, zadari S. Grisogonus apátja, kinin esperes): sibeniki vár visszaadása a templomosoknak (várnépek)	POTTHAST 15910. sz.	A templomosok II. Andrásztól kapták meg Sibeniket Klisz-sza váráért
212.	1255. 07. 05., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (Vilmos cluny-i apát): kizárólagos javadalombetöltési jog a kongregációban	POTTHAST 15911. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
213.	1255. 07. 09., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik, morreus gárdián): vizsgálat (Judit apátnő megválasztása, S. Maria in Apamia, OSB)	POTTHAST 15912. sz.	
214.	1255. 07. 09., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (II. Ottokár: csak a pápa közösiheti ki)	POTTHAST 15913. sz.	
215.	1255. 07. 10., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (S. Maria in Stadis apát): vizsgálat (lübecki Ker. Szt. János-kolostor ↔ lübecki és verdeni laikusok birtokvitája)	POTTHAST 15914. sz.	
216.	1255. 07. 12., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (Bernát bolognai kanonok): beiktatás (Bonacursus nonantulai S. Proculus apát)	POTTHAST 15915. sz.	
217.	1255. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptio)	engedély (Cirsaccus volt nunantulai apát): ellátás (300 bolognai font a kolostor javaiból)	POTTHAST 15916. sz.	
218.	1255. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (bolognai S. Proculus apátság): apátválasztás szabályozása (2 évi választási tilalom Bonacursus távozása /Nunantula/ után)	POTTHAST 15917. sz.	
219.	1255. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (mindeni, verdeni püspök, hamburg-brémai thesaurarius): lübecki Sz. János ev. OSB kolostor betöltése)	POTTHAST 15918. sz.	
220.	1255. 07. 13., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: S. Mattheus-kolostor, OSB (Castello)	POTTHAST 15919. sz.	
221.	1255. 07. 19., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: ulmi ispotály (Ágoston-rendi kanonokok)	POTTHAST 15936. sz.	
222.	1255. 07. 19., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.	
223.	1255. 07. 30., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: toszkánai OESA rendházak	POTTHAST 15962. sz.	
224.	1255. 08. 02., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: rigai Sz. Mária és Szt. Jakab-kolostor (OCist)	POTTHAST 15970. sz.	
225.	1255. 08. 11., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 437.	
226.	1255. 08. 28., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: bolognai S. Stephanus klarissza kolostor	POTTHAST 16002. sz.	
227.	1255. 09. 00. [1253. 04. 13. – 1255. 10. 01.] ⁵⁰²	auditor (appellatio)	idézés: Martinus Johannes, leóni esperes ↔ Marcus Dominici leóni klerikus (compostellai kanonoki prebenda)	Reg. Vat. 24. fol. 97 ^r , 655. sz., RAIV 825. sz.	IV. Sándor megerősítette, 1255. 10. 01.

⁵⁰² IV. Sándor oklevele hivatkozik Jacobus de Porta portói püspök-bíboros ítéletlevelére, amellyel szemben az egyik fél fellebbezéssel élt, és így került az ügy Bánca István preneszei püspök-bíboros elé, aki helybenhagyta a korábbi ítéletet. Mivel Jacobus de Porta utoljára 1253. április 13-án szerepel pápai oklevélben, és IV. Sándor ítéletlevele 1255. október 1-jén kelt, továbbá a fellebbezés kapcsán Jacobus „bone memorie” szerepel, István ítéletének időpontja kevéssel a pápai megerősítés kelte elé helyezhetjük.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
228.	1255. 10. 05., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél (jeruzsálemi egyház / Utrecht em./) + Ágoston regulájának, és párizsi Szt. Viktor szabályzatának bevezetése	POTTHAST 16036. sz.	
229.	1255. 12. 02., Lateran	tanú (subscriptio)	megerősítés: IV. Ince, 1252. 11. 09. (pennei Szentlélek klarissza kolostor oltalomlevele)	POTTHAST 16090. sz.	Vö. POTTHAST 14767. sz.
230.	1255. 12. 02., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: ravennai érsekség	POTTHAST 16091. sz.	
1256					
231.	1256. 01. 04. e.	auditor	Iringus würzburgi és Henrik speyeri, választott würzburgi püspökök pere	Reg. Vat. 24. fol. 135 ^v , 77. sz.; RAIV 1093. sz.	Az ügyben 1256. 01. 04-én a Szt. Szabina pr., a Szt. Angelus, Szt. György db. hoztak ítéletet. A pápa átírta: 1256. 02. 05. RAIV 1115. sz. Vö.: RAIV. 1238. sz.
232.	1256. 01. 12., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: S. Athanasia de Acqua Salvia-kolostor	POTTHAST 16185. sz.	
233.	1256. 01. 27., Laterán	tanú (subscriptio)	templomosok kiváltságlevele	Reg. Vat. 24. fol. 137 ^r , 87. sz., RAIV 1104. sz.	
234.	1256. 02. 19., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
235.	1256. 03. 11. e.	auditor	Rochesteri káptalan és a strodes-i ispotály pere (S. Margareta extra Fossam-egyház)	Reg. 24. fol. 155 ^r , 197. sz., RAIV 1235. sz.	Említi a pápa 1256. 03. 11-i ítéletlevele.
236.	1256. 03. 30., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
237.	1256. 03. 30., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
238.	1256. 04. 04. e.	auditor (+ Johannes de Toledo, lucinai Szt. Lőrinc prb.)	noyoni domonkos kolostor és káptalan pere	Reg. 24. fol. 161 ^r , 240. sz., RAIV 1286. sz.	Említi a pápa 1256. 04. 04.-i ítéletlevele.
239.	1256. 04. 15., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
240.	1256. 04. 29., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
241.	1256. 05. 05., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Mária-Magdolna-apáca kolostor (Prenzlau)	POTTHAST 16368. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
242.	1256. 05. 05., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 438.	
243.	1256. 06. 12., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (gradoi pátriárka): püspökszentelési jog Konstantinápolyban, ill. a Latin Császárság más velenceiek lakta városában	POTTHAST 16411. sz.	
244.	1256. 06. 12., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: volturrói S. Mária és Szt. Ferenc klarissza kolostor	POTTHAST 16413. sz.	
245.	1256. 06. 15., Anagni	tanú (subscriptio)	megeősítés: IV. Ince 1252. 11. 29. / IX. Gergely 1227. 06. 28. (parancslevél a kamalduli perjelnek: kamalduli szerzetes védelme laikusokkal szemben)	POTTHAST 16422. sz.	Vö. POTTHAST nr. 7950, 14790.
246.	1256. 06. 20., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: pfullingeni Szt. Cecília klarissza kolostor	POTTHAST 16429. sz.	
247.	1256. 06. 29., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: lüneborgi Szt. Mihály-kolostor, OSB	POTTHAST 16443. sz.	
248.	1256. 07. 10	pápai megbízás	Fabianus áthelyezése Policastro → S. Marco in Lamis	Reg. 24. fol. 197*, 378. sz., RAIIV 1460. sz.	
249.	1256. 07. 14., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (Angelus gradoi pátriárka): korábbi kiváltságok / IX. Leó/ megeősítése)	POTTHAST 16481. sz.	
250.	1256. 07. 28., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: gutnowi Szűz Mária-apáca kolostor, OSB	POTTHAST 16507. sz.	
251.	1256. 09. 05., Anagni	tanú (subscriptio)	Az otrantóiak kötelezettségeinek megeősítése (védművek, gályák)	Reg. Vat. 24. fol. 200*, RAIIV nr. 1477. sz.	
1257					
252.	1257. 01. 11., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: aquilai Szt. Lőrinc és Szt. Miklós klarissza kolostor	POTTHAST 16666. sz.	
253.	1257. 01. 23., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: leuwis-i S. Sulpicius + Ágoston-féle regula bevezetése	POTTHAST 16693. sz.	
254.	1257. 01. 28., Lateran	tanú (subscriptio)	megeősítés: Vallumbrosa kongregáció kiváltságai	POTTHAST 16693. sz.	
255.	1257. 01. 28., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: S. Maria de Orto inter vineas Velletrense-apáca kolostor, OSB	POTTHAST 16712 sz..	
256.	1257. 02. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 439.	
257.	1257. 02. 20., Lateran	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Aquila püspökség	POTTHAST 16740. sz.	
258.	1257. 08. 13., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: roskildei kolostor, OCist.	POTTHAST 16985. sz.	
259.	1257. 09. 10., Laterán	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 439.	
260.	1257. 11. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: hourst-i S. Maria-apáca kolostor, OCist.	POTTHAST 17079. sz.	

#	Dátum	Tevékeny- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1258					
261.	1258. 03. 18. e.	ítéletlevél	Fisceclo-i monostor alárendelése a a guattajolai apácakolostornak	Reg. 25. fol. 127 ^v –129 ^v , 79. sz., POTTHAST 17217. sz., RAIV 1286. sz.	Megerősítette a pápa 1258. 03. 18-án.
262.	1258. 04. 03., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
263.	1258. 04. 12., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: staynach-i S. Maria-apácakolostor, OP	POTTHAST 17234. sz.	
264.	1258. 04. 27., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
265.	1258. 04. 27., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: waldsee-i kolostor, OCSA	POTTHAST 17252. sz.	
266.	1258. 06. 16., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: todi-i klarissza kolostor	POTTHAST 17310. sz.	
267.	1258. 06. 25., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
268.	1258. 07. 03., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: impolii SS. Andreas et Nicolaus plébánosa és világi kanonokjai	POTTHAST 17329. sz.	
269.	1258. 07. 03., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: hambordi Ker. Szt. János-prépostság, OPraem.	POTTHAST 17330. sz.	
270.	1258. 07. 11., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Marienbuch in Rengering-apácakolostor, OCist.	POTTHAST 17341. sz.	
271.	1258. 07. 15., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: kamalduli rend	POTTHAST 17352. sz.	
272.	1258. 07. 23., Anagni	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
1259					
273.	1259. 01. 26., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: Szentlélek ispotály, Pisa, OCSA.	POTTHAST 17457. sz.	
274.	1259. 02. 09., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
275.	1259. 02. 13., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: rigai Szt. Jakab-apácakolostor, OCist	POTTHAST 17488. sz.	
276.	1259. 03. 06., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: Szt. Maximinus-kolostor, OSB.	POTTHAST 17504. sz.	
277.	1259. 04. 30., Anagni	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Sszűz Mária és S. Severus-kolostor, OCist.	POTTHAST 17552. sz.	
278.	1259. 05. 27., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 440.	
279.	1259. 06. 17., Anagni	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: toledói érsekség	POTTHAST 17606. sz.	
280.	1259. 06. 23., Anagni	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Német Lovagrend	POTTHAST 17639. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
281.	1259. 06. 20., Anagni	auditor	ítéletlevél: igniacói monostor és Monteignicio közössége közötti per	Reg. Vat. 25. fol. 201 ^r , 89. sz., RAIV nr. 2909. sz.	IV. Sándor 1259. 07. 14-i megerősítésében (a bíboros oklevelének teljes szövegével)
282.	1259. 09. 24., Anagni	auditor	ítéletlevél: nicosiai püspök kiközösítési ügye	Reg. Vat. 25. fol. 222 ^v –223 ^r , 188. sz., RAIV nr. 2960. sz.	IV. Sándor 1259. 10. 15-i átírásában (a bíboros oklevelének teljes szövegével)
283.	1259. 09. 28., [Anagni]	auditor	Albert volt regensburgi püspök részére járadék megállapítása a püspökség jövedelmelmeiből	Reg. Vat. 25. fol. 231 ^r , 240. sz., RAIV nr. 3012. sz.	IV. Sándor 1259. 10. 11., Anagni megerősítéséből. (társai: Eudes de Chateauroux, tusculanumi pb.- és Riccardus de Annibaldis, a Szt. Angelus prb.)
284.	1259. 10. 11., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Saint-Denis-kolostor (OSB)	POTTHAST 17676. sz.	
285.	1259. 11. 26., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
286.	1259. 12. 09., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
1260					
287.	1260. 01. 31., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: folignói klarissza kolostor	POTTHAST 17783. sz.	
288.	1260. 03. 04., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Saint-Mauritz-i apátság, OSB.	POTTHAST 17799. sz.	
289.	1260. 05. 18., Anagni	tanú (subscriptio)	?	POTTHAST 17872. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
290.	1260. 05. 25., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Veihestapha, Szt. István-kolostor, OSB.	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
291.	1260. 06. 08., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
292.	1260. 06. 09., Anagni	tanú (subscriptio)	?	PARAVICINI BAGLIANI 1972. 441.	
293.	1260. 07. 03., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél: nicosiai érsekség alá tartozó 4 görög püspöki szék betöltése	POTTHAST 17910. sz.	
294.	1260. 07. 05., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (Raynerius de Viterbo, toszkánai rector): sovanai püspök adományainak iktatása az orvietói domonkosoknak)	POTTHAST 17911. sz.	

#	Dátum	Tevékeny- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
295.	1260. 07. 05., Anagni	tanú (sub- scriptio)	engedély (Valle Speciosa vil- helmita remeték): 100 ezüst M jövedelem	POTTHAST 17912. sz.	
296.	1260. 07. 06., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (urbinói püspök): isketói S. Silvester klarissza kolos- tor vagyonának védelme	POTTHAST 17913. sz.	
297.	1260. 07. 07., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (rigai érsek): virlandi püspök áthelyezése más püspök- ségre szegénysége miatt	POTTHAST 17914. sz.	
298.	1260. 07. 07., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (briciens-i rendház, OESA): regula betartása	POTTHAST 17915. sz.	
299.	1260. 07. 07., Anagni	tanú (sub- scriptio)	engedély (oterburgi kolostor, OCist): belépők fölbirtok-adomá- nyának elfogadása	POTTHAST 17916. sz.	
300.	1260. 07. 10., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: (St. Michel de Prés-kolostor, Tournai): tized- mentesség	POTTHAST 17917. sz.	
301.	1260. 07. 10., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (St. Euphemia pré- postja): átszervezés (S. Sixtus apácakolostor, Piacenza /OSB/ → klarisszák)	POTTHAST 17918. sz.	
302.	1260. 07. 10., Anagni	tanú (sub- scriptio)	engedély (aacheni esperes): espe- resi joghatóság Aachen városában	POTTHAST 17919. sz.	
303.	1260. 07. 11., Anagni	tanú (sub- scriptio)	engedély (Vallumbrosa-kolostor): pápai megbízottak (kivéve bíboro- sok) ellátása alóli mentesség	POTTHAST 17920. sz.	
304.	1260. 07. 12., Anagni	tanú (sub- scriptio)	általános felhívás: Német Lovag- rend támogatása	POTTHAST 17921. sz.	
305.	1260. 07. 15., Anagni	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: S. Bavonis-kolostor, Gand, OSB.	POTTHAST 17922. sz.	
306.	1260. 07. 15., Anagni	tanú (sub- scriptio)	felhatalmazás (Raimondo de Peñaforte): hispániai tartomány- főnök által kiküldött térítők ki- küldése Tunisz és más hitetlenek lakta vidékre	POTTHAST 17923. sz.	
307.	1260. 07. 15., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél: pármai püspök és káptalan (esperes és órkanonok egyházi rendek felvételének rendje)	POTTHAST 17924. sz.	
308.	1260. 07. 15., Anagni	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (Andreas, Gentilis, OFM inkvizítor, Róma): Petrus Jacobus Surdis traktátusának megítélése	POTTHAST 17925. sz.	
309.	1260. 07. 15., Anagni	tanú (sub- scriptio)	megeősítés (IX. Gergely, 1227. 05. 26.: általános felhívás peniten- ciális testvérek nem bízhatók meg közfeladattal)	POTTHAST 17926. sz.	POTTHAST 7919. sz.
310.	1260. 07. 17., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél (nidarosi érsek): el- látási kötelezettség alóli felmentés	POTTHAST 17927. sz.	
311.	1260. 07. 17., Anagni	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél (isketumi S. Sil- vester-kolostor, Urbino e.m.): <i>exemptio</i>	POTTHAST 17928. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
312.	1260. 07. 17., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: civitas austrie-i Szűz Mária-kolostor	POTTHAST 17929. sz.	
313.	1260. 07. 19., Anagni	tanú (subscriptio)	ítéletlevél: cremonai püspök szék betöltése pápai döntéssel (Cazacomites)	POTTHAST 17930. sz.	
314.	1260. 07. 20., Anagni	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: beauvais-i St. Lucianus-kolostor, mitra, gyűrű, pásztorbot, kisebb rendek feladása	POTTHAST 17931. sz.	
315.	1260. 07. 21., Anagni	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Rotenburg apáca-kolostor	POTTHAST 17932. sz.	
316.	1260. 07. 23., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés: Gerhard mainzi érsek határizatai (egyháziak szabadsága, világi túlkapások tiltása)	POTTHAST 17933. sz.	
317.	1260. 07. 23., Anagni	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: IX. Lajos építtette St. Remigus-egyház	POTTHAST 17934. sz.	
318.	1260. 07. 30., ?	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Rosenfeld Szűz Mária-kolostor	POTTHAST 17935. sz.	
319.	1260. 08. 03., Subiaco	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (schirren-i kolostor): mitra, gyűrű, tunica, dalmatica, szandál	POTTHAST 17936. sz.	
320.	1260. 08. 09., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél (Ferenes rend): protektor-bíboros választási kötelezettség	POTTHAST 17937. sz.	
321.	1260. 08. 10., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél: Német Lovagrend nagymestere, gnieznói érsek és suffr. segítése a mongolok ellen	POTTHAST 17938. sz.	
322.	1260. 08. 15., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél (ascoli püspöke): terminus megállapítása (OFM rendház)	POTTHAST 17939. sz.	
323.	1260. 08. 29., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél (pisai érsek): tiltás (helyi ferencesek, domonkos apácák sanyargatása)	POTTHAST 17940. sz.	
324.	1260. 09. 09., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél (brandenburgi őrg-róf): mongolok elleni segítség a Német Lovagrend, gnieznói érsek számára	POTTHAST 17941. sz.	
325.	1260. 09. 09., Subiaco	tanú (subscriptio)	parancslevél (perugiai, spoletói, assisi püspökök): Szt. Klára tés-tének átszállítása a főoltárra Szt. Ferenc ünnepének vigíliájára	POTTHAST 17942. sz.	
326.	1260. 09. 10., Subiaco	tanú (subscriptio)	III. Ince rendelkezésének (subiacói kolostor belső rendje) megerősítése	POTTHAST 17943. sz.	
327.	1260. 09. 24., Genna	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (ferences inkvizítorok): eretnekek elkobzott vagyónának eladása	POTTHAST 17944. sz.	
328.	1260. 09. 26., Genna	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (domonkos inkvizítorok, Aragónia): kiközösítés, felfüggesztés, interdictum ellenük tilos	POTTHAST 17945. sz.	
329.	1260. 09. ??- 10., . ?? . ?	tanú (subscriptio)	parancslevél (Siena város): hűségskű megtartása Manfréd tarantói fejedelemnek	POTTHAST 17946. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
330.	1260. 10. 6., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (prágai és olmützi püspök): II. Ottokár megkoronázása,	POTTHAST 17947. sz.	A mainzi érsek nem rendelkezik nem rendelkezik előjoggal a koronázásra.
331.	1260. 10. 6., Anagni	tanú (subscriptio)	II. Ottokár elismerése királyként	POTTHAST 17948. sz.	
332.	1260. 10. 7., Anagni	tanú (subscriptio)	II. Ottokár lánya jogainak elismerése	POTTHAST 17949. sz.	
333.	1260. 10. 7., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél átírása (Lombardiai domonkos inkvizitorok)	POTTHAST 17950. sz.	átírt parancslevél: 1257. 12. 15., POTTHAST 17112. sz.
334.	1260. 10. 9., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél átírása (Lombardiai domonkos inkvizitorok)	POTTHAST 17951. sz.	átírt parancslevél: 1255. 03. 10., POTTHAST 15731. sz.
335.	1260. 10. 10., Anagni	tanú (subscriptio)	búcsúengedély (IX. Lajos alapította Fonte Bliaudus-egyház)	POTTHAST 17952. sz.	
336.	1260. 10. 11., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (párizsi püspök): vizsgálat (vincennes-i karthauzi Gerardus gyilkossági ügyében)	POTTHAST 17953. sz.	
337.	1260. 10. 11., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (piacenzai Szt. Euphemia OCSA prépost): terminus betartása (helyi domonkos rendház érdekében)	POTTHAST 17954. sz.	
338.	1260. 10. 15., Anagni	tanú (subscriptio)	engedély (domonkos inkvizitorok, Lombardia, Genova): tabellaniones seculares	POTTHAST 17955. sz.	
339.	1260. 10. 21., Anagni	tanú (subscriptio)	levél II. Ottokárhoz, (fia, Miklós vagy lánya törvényesen nem örökölheti Csehország trónját)	POTTHAST 17956. sz.	
340.	1260. 10. 21., Anagni	tanú (subscriptio)	levél Berardus de Furconius pápai scriptorhoz ua. tárgyban	POTTHAST 17957. sz.	
341.	1260. 11. 01., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés:Henrik sioni püspök és Petrus de Sabaudia (birtokcsere-egyezmény)	POTTHAST 17958. sz.	
342.	1260. 11. 06., Anagni	tanú (subscriptio)	parancslevél (kölni érsek, apátok, perjelek): vlotho-i kolostor védelme	POTTHAST 17959. sz.	
343.	1260. 11. 06., Anagni	tanú (subscriptio)	megerősítés: liège-i Szt. Erzsébet-kolostor kiváltságai	POTTHAST 17960. sz.	
344.	1260. 11. 10., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (piacenzai Szt. Euphemia OCSA prépost): Szt. Sixtus-kolostor, és Szt. Ferenc-apáca kolostor, OSB átadása a domonkosoknak	POTTHAST 17961. sz.	
345.	1260. 11. 14., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (pisai domonkosok): kolostorba temetkezés engedély	POTTHAST 17962. sz.	
346.	1260. 11. 16., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (Német Lovagrend): tizedmentesség	POTTHAST 17963. sz.	
347.	1260. 11. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	levél (Edwárd angol hcg.): segítség és tárgyalás a mongolok ügyében	POTTHAST 17964. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
348.	1260. 11. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (bordeaux-i érsek): segítség és tárgyalás a mongolok ügyében	POTTHAST 17965. sz.	
349.	1260. 11. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (S. Martinus de Guazolongo, de Casulis prépost): Ricardus, a Szt. Angelis db. ítéletének betartatása (pisai domonkosok és székeskáptalan pere: temetkezés)	POTTHAST 17966. sz.	
350.	1260. 11. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: coneclanoi Szűz Mária-apáca kolostor, ferences kiváltságok	POTTHAST 17967. sz.	
351.	1260. 11. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: Glemona (OFM, Aquileia em.)	POTTHAST 17968. sz.	
352.	1260. 11. 18., Róma, Szt. Péter bazilika	tanú (subscriptio)	ítéletlevél: Manfréd tarantói herceg híveinek kiközösítése + interdictum (Siena, Firenze)	POTTHAST 17969. sz.	
353.	1260. 11. 22., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (wrocławai Szt. Klára-apáca kolostor): interdictum-kiváltság	POTTHAST 17970. sz.	
354.	1260. 11. 22., Laterán	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: wrocławai Szt. Klára-apáca kolostor	POTTHAST 17971. sz.	
355.	1260. 11. 24., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (wrocławai Szt. Klára-apáca kolostor): temetkezés	POTTHAST 17972. sz.	
356.	1260. 11. 24., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (lengyel OFM <i>provincialis</i>): wrocławai Szt. Klára-apáca kolostor rendszeres vizitációja	POTTHAST 17973. sz.	
357.	1260. 11. 24., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Elwinus mainzi kanonok): Dybach egyházra vonatkozó mainzi esperesi határozat végrehajtása	POTTHAST 17974. sz.	
358.	1260. 11. 26., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (OFM rendi miniszter): rendtagok feloldozása <i>excommunicatio</i> alól	POTTHAST 17975. sz.	
359.	1260. 11. 27., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP rendi vezetők): prédikáció, gyóntatás tilalma (rendből kilépettek)	POTTHAST 17976. sz.	
360.	1260. 11. 27., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP inkvizitorok, Lombardia, Genovai órgrófság): szabad prédikáció (Rainerus rendtag, Milánó)	POTTHAST 17977. sz.	
361.	1260. 11. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (jeruzsálemi pátriárka): Szt. Sír-egyház (OCSA) elidegenített javainak visszaszerzése	POTTHAST 17978. sz.	
362.	1260. 11. 29., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (OFM): <i>excommunicatio</i> (csak <i>legatus a latere</i>)	POTTHAST 17979. sz.	
363.	1260. 12. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (sienai Szűz Mária-egyház, OCSA): uzsorából, rabolt vagyomból 200 libra	POTTHAST 17980. sz.	
364.	1260. 12. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (anconai e.m. egyháziak): ferenceseknek járó adomány-rész kiszolgáltatása (<i>bona pro edificatione</i>)	POTTHAST 17981. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
365.	1260. 12. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: siracusai OP-egyháza	POTTHAST 17982. sz.	
366.	1260. 12. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevelek megerősítése (Lombardia, Romandiola egyházi-ai): ferencesek javaiból kanonoki (fél- és negyed) rész címén történő követelések tiltása.	POTTHAST 17983. sz.	1255. 11. 21.-i és 12. 13-i pápai parancslevelek átírása (POTTHAST 16081, 16135. sz.)
367.	1260. 12. 02., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP perjelek, Lombardia): rendtársak kirendelése Piacenzai Rainerus OP mellé (inkvizíció, prédikáció)	POTTHAST 17984. sz.	
368.	1260. 12. 02., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP inkvizítorok, Lombardia): III. Frigyes eretnekek elleni határozatainak betartatása	POTTHAST 17985. sz.	
369.	1260. 12. 03., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (párizsi püspök): feloldozás (Guillelmus de S. Amore OP, OFM ellenes könyvét kiadój, terjesztő klerikus)	POTTHAST 17986. sz.	
370.	1260. 12. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (lombardiai OP inkvizítorok): Hubertus Palavicinus órgrófjának megidézése Milánóba, vagy Paviába, ill. a pápa elé	POTTHAST 17987. sz.	
371.	1260. 12. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (velencei Szűz Mária-kolostor): tizedkiváltság	POTTHAST 17988. sz.	
372.	1260. 12. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (perugiai püspök): idézés (Peruzolus Bonifidentie, Cinalliam, a S. Maria in monte Lucido-apáca kolostor megkárosítása)	POTTHAST 17989. sz.	
373.	1260. 12. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Henrik spirói püspök és káptalan): OP prédikátorok fogadása	POTTHAST 17990. sz.	
374.	1260. 12. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP, OFM): fellépés az eretnekek ellen (Itália)	POTTHAST 17991. sz.	
375.	1260. 12. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (milánói Szt. Dénes apátja, farai esperes, stermianói prépos): (Ugligniate-i humiliátusok és Metellus dict. Moronus milánói polgár közötti per)	POTTHAST 17992. sz.	
376.	1260. 12. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (genovai podestà és kapitány): az érsek segítése a ferenceseknek adott adomány összegyűjtésében	POTTHAST 17993. sz.	
377.	1260. 12. 18., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (kamalduli rend): mentesség ellátás alól (kivéve <i>a latere legatus</i>)	POTTHAST 17994. sz.	
378.	1260. 12. 22., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (fiso-le-i prépost): vizsgálat (kamalduiakkal szembeni sérelmek, Arezzo, Miclano)	POTTHAST 17995. sz.	
379.	1260. 12. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (biblenai plébános): kamalduliak kiváltságának betartatása	POTTHAST 17996. sz.	Vö.: POTTHAST 17994. sz.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
380.	1260. 12. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	<i>salvus conductus</i> : Rainerius de Piacenza OP inkvizitor	POTTHAST 17997. sz.	
381.	1260. 12. 31., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (Szt. Péter-apátság vezetői): misézési jog (káplánjaik vidéki birtokokok is misézhetnek)	POTTHAST 17998. sz.	
382.	1260. 12. 31., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (főpapak): OP küldöttnek (inkvizitorok ?) járó ellátás megfizetése	POTTHAST 17999. sz.	
383.	1260-00-00	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Wehteswinkel apácakolostor	POTTHAST 18000. sz.	
1261					
384.	1261. 01. 03., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (pisai esperes és káptalan): prédikáció (OP rendtagok)	POTTHAST 18001. sz.	
385.	1261. 01. 03., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OP előjárók, rendtagok): portio canonica tiltása (könyvdíszítéssel doflalkozó testvérek)	POTTHAST 18002. sz.	
386.	1261. 01. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (domonkos rend): <i>interdictum</i>	POTTHAST 18003. sz.	
387.	1261. 01. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (kalinyingrádi püspök): térítés (poroszok) folytatása, püspöki birtokok felhasználása	POTTHAST 18004. sz.	
388.	1261. 01. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (Welegrad kolostor, OCist.): adományok (kivéve <i>feudum</i>) elfogadása	POTTHAST 18005. sz.	
389.	1261. 01. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (Porta Coelis-apácakolostor /Tisnowice/, OCist.): általános rendi kiváltságok	POTTHAST 18006. sz.	
390.	1261. 01. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (ermlandi püspök): hitelezés támogatása (Poroszország, Livónia)	POTTHAST 18007. sz.	
391.	1261. 01. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (mainzi érsek, tartományi egyháziak): vizsgálat (wellegradi, OCist. apátságot ért pusztitások)	POTTHAST 18008. sz.	
392.	1261. 01. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Soltwedele-ispotály (OCSA, Werden em.)	POTTHAST 18009. sz.	
393.	1261. 01. 12., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (toszkánai pápai rector): András OFM inkvizitor segítése	POTTHAST 18010. sz.	
394.	[1260. 12. 20. – 1261. 01. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (András pápai sd., anconai rector): Fanano fizetési kötelezettségének felfüggesztése	POTTHAST 18011. sz.	A fizetési kötelezettség Fanano korábbi lázadása miatt állt fenn.
395.	1261. 01. 14., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Siloa, Ierus apátja, Dubranik prépostja): vizsgálat (Rusch és Trebech kolostor tizedvita)	POTTHAST 18012. sz.	
396.	1261. 01. 14., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (welegradi kolostor, OCist.): misézési jog birtokaikon	POTTHAST 18013. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
397.	1261. 01. 20., Laterán	tanú (subscriptio)	átírás: IV. Ince 1244. 03. 22. (domonkosok rendhez csatlakozni kívánó felfüggesztéssel és kiközösítéssel sújtott személyek feloldozásának joga)	POTTHAST 18014. sz.	Vö. POTTHAST 11296. sz.
398.	1261. 01. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (St. Rémy, Reims): ingó, ingatlan adományok elfogadása	POTTHAST 18015. sz.	
399.	1261. 01. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (Romagna tartományi ferences inkvizitorok, rendi megbízottak): eretnekek ellen a kiközösítettek tanúként való elfogadása	POTTHAST 18016. sz.	
400.	1261. 01. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (Romagna tartományi ferences inkvizitorok, rendi megbízottak): ítélkezési jog (kiközösített rendi presbíterek) eretnekek ellen	POTTHAST 18017. sz.	
401.	1261. 01. 27., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (vallumbrosai thesaurarius): idézési kiváltság (Rómán kívüli idézés tilalma)	POTTHAST 18018. sz.	
402.	1261. 01. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés: egyezés (welegradi Szt. György-kolostor, II. Ottokár)	POTTHAST 18019. sz.	
403.	1261. 01. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (ozlavai kolostor, OCist.): <i>patronatus</i> (Szt. Jakab plébánia, Bruno)	POTTHAST 18020. sz.	
404.	1261. 01. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (welegradi kolostor, OCist.): tizedkiváltság (Róbert olmützi püspök adománya)	POTTHAST 18021. sz.	
405.	1261. 01. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (caldenborni kolostor (OCSA): korábbi pápai és halberstadt püspök által adott kiváltságok (<i>libertates et immunitates</i>))	POTTHAST 18022. sz.	
406.	1261. 01. 30., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (welegradi kolostor, OCist.): Zmilo <i>dominus</i> Zdrilke adománya	POTTHAST 18023. sz.	
407.	1261. 01. 30., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (Coeliporti apácakolostor, OCist.): <i>patronatus</i> (Szt. Péter-egyház, Bruno)	POTTHAST 18024. sz.	
408.	1261. 02. 03., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Isembardus pápai jegyző): piacenaiak kiátkozása, <i>interdictum</i> (Catalanus, bolognai polgár podestává választása)	POTTHAST 18025. sz.	
409.	1261. 02. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (konstanzi püspök): helyi domonkos szerzeteseket illető <i>canonica portio</i> biztosítása	POTTHAST 18026. sz.	
410.	1261. 02. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (lyoni érsek és alárendeltjei): Szt. Edmund kultusz terjesztése	POTTHAST 18027. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
411.	1261. 02. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OSB, OCist, OCSA, OPraem, Vallumbrosa rend előljárói): beogadás tilalma (OFM szerzetesek, csak <i>ministeri</i> engedéllyel)	POTTHAST 18028. sz.	
412.	1261. 02. 04., Laterán	tanú (subscriptio)	átírás: IV. Sándor parancslevele (domonkos rend: mongolok elleni keresztes hadjárat, a Német Lovagrend livóniai és poroszországi fellépésének támogatása)	POTTHAST 18029. sz.	1258. 07. 15.: POTTHAST 17347. sz.
413.	1261. 02. 05., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (olmüci püspök): wellegrade-i kolostor (OCist) elidegenített javainak visszaszerzése	POTTHAST 18030. sz.	
414.	1261. 02. 06., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (konstanzi püspök): idézés St. Briec püspöke (városi és egyházmegyei papok és káplánok működésének akadályozása)	POTTHAST 18031. sz.	Hasonló tartalmú parancs említése (Belleport perjele, OPraem. részére)
415.	1261. 02. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (római OFM provincialis, custos): 2 küldött az <i>inquisitorok</i> mellé	POTTHAST 18032. sz.	
416.	1261. 02. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés: párizsi püspök rendelete (párizsi klerikusok 25 libra jövedelem a St. Nicolaus in Cardineto-egyház jövedelméből)	POTTHAST 18033. sz.	
417.	1261. 02. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés: párizsi káptalani határozatok (párizsi klerikusi jövedelmek felosztása)	POTTHAST 18034. sz.	
418.	1261. 02. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (itáliai OFM inkvizítorok): 2 <i>scriptor</i> felfogadása	POTTHAST 18035. sz.	
419.	1261. 02. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (spoletoi püspök): átszervezés (S. Silvestrus in Monte Subasio-egyház) megtartása	POTTHAST 18036. sz.	
420.	1261. 02. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (konstanzi éneklőkánonok): a St. Briec püspöke által a belleporti kolostortól elvett javak visszaadása	POTTHAST 18037. sz.	
421.	1261. 02. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (tisnowicei /Porta Coeli/ apácakolostor /OCist.): adományok /birtok, ingó, ingatlan/ elfogadása világiaktól	POTTHAST 18038. sz.	
422.	1261. 02. 09., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (bécsi skótok apátja): ítékezés (tisnowicei /Porta Coeli/ OCist. apácakolostor Heinrichs plébánosa közti tizedvita)	POTTHAST 18039. sz.	
423.	1261. 02. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (narbonne-i érsek): vizsgálat (rodez-i püspök elleni vádak)	POTTHAST 18040. sz.	
424.	1261. 02. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés: OFM római inkvizítorok jelentése (korábbi eretnekek felvétele ügyében adott tájékoztatás)	POTTHAST 18041. sz.	1258. 12. 13.: POTTHAST 17434. sz.
425.	1261. 02. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (welegradi kolostor, OCist): temetkezés	POTTHAST 18042. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
426.	1261. 02. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (welegradi kolostor, OCist): beneficiumokba való felvétel, befogadás tilalma	POTTHAST 18043. sz.	
427.	1261. 02. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (OFM rendi vezetés): (bizonyos egyházak megsértésének tilalma)	POTTHAST 18044. sz.	
428.	1261. 02. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (gandi St. Bavonis apátja): gyónás és feloldozás a perjel előtt	POTTHAST 18045. sz.	
429.	1261. 02. 15., Laterán	tanú (subscriptio)	mege erősítés (tisnowicei /Porta Coeli/ OCist. apáca kolostor): kegyuraság (thisnawizi Szt. Vencel-egyház, királynéi adomány)	POTTHAST 18046. sz.	
430.	1261. 02. 15., Laterán	tanú (subscriptio)	mege erősítés: III: Honorius, 1219. 10. 16. (mantovai S. Marcus, veronai S. Spiritus, páрмаi vallásos közösség, S. Eusebius de Seratico /Vicenza e.m./, faventiai S. Prudentia, S. Maria de Castro Yzerio /Verona e.m./ közösségek III. Ince-féle 1215 előtti regulája)	POTTHAST 18047. sz.	1219. 10. 16.: POTTHAST 6134. sz.
431.	1261. 02. 17., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (bourges-i OP perjel, OFM gvárdián): feloldozás azon kanonokoknak, akik részt vettek Philippe Berrier érsek utódának megválasztásában	POTTHAST 18048. sz.	
432.	1261. 02. 20., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély: welegradi apáca kolostor, OCist) kapott adományok eladása	POTTHAST 18049. sz.	
433.	1261. 02. 22., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (mainzi érsek): bredelare-i kolostort (OCist.) pusztítók büntetése	POTTHAST 18050. sz.	
434.	1261. 02. 25., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély: vallumbrosai kolostor és St. Hilarius-apátság (OSB) egyesítése	POTTHAST 18051. sz.	Vö.: POTTHAST 18052. sz.
435.	1261. 02. 25., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (volterrai püspök /elect./): vallumbrosai kolostor és St. Hilarius-apátság (OSB) egyesítése	POTTHAST 18052. sz.	Vö.: POTTHAST 18051. sz.
436.	1261. 02. 25., Laterán	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Wellegrad (OCist.)	POTTHAST 18053. sz.	
437.	1261. 02. 25., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Plougastel espere-se): Belleport (OPraem) kolostor kiváltságainak védelme	POTTHAST 18054. sz.	Vö.: POTTHAST 18056. sz.
438.	1261. 02/03., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Pisa podestája, városi tanács): tárgyalás tilalma Manfréddal	POTTHAST 18055. sz.	
439.	1261. 03. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (tours-i érsek és alárendeltjei): Belleport (OPraem) kolostor IV. Ince-féle kiváltságlevelének mege erősítése	POTTHAST 18056. sz.	Vö.: POTTHAST nr. 18054.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
440.	1261. 03. 05., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (római OFM inkvizitorok): feloldozás kiközösítés esetén	POTTHAST 18057. sz.	
441.	1261. 03. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (karmelita rend): csak pápai felkérésre kötelezhető inkvizíció, correctori, döntőbírói, apácák felügyelete feladatokra	POTTHAST 18058. sz.	
442.	1261. 03. 07., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: yorki kolostor (alapítók temetkezése az egyházban)	POTTHAST 18059. sz.	
443.	1261. 03. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (karmelita rend): birtokaikon oratorium, egyház + 1 harangos harangtorony, temető építhető	POTTHAST 18060. sz.	
444.	1261. 03. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (karmelita rend): oltalom és tizedmentesség	POTTHAST 18061. sz.	
445.	1261. 03. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	búcsúengedély: karmeliták szíriai és ciprusi egyházait felkeresők	POTTHAST 18062. sz.	
446.	1261. 03. 08., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (jeruzsálemi pátriárka): karmeliták védelme	POTTHAST 18063. sz.	
447.	1261. 03. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (karmeliták): egymást megsebesítő rendtagok feloldozása	POTTHAST 18064. sz.	
448.	1261. 03. 11., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés (brünni Szt. Jakab-egyház igazgatója): Szt. Miklós kápolna bekebelezése	POTTHAST 18065. sz.	
449.	1261. 03. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (bázei Szt. Gergely-kolostor (OSB): S. Leodgar-egyház használatba vétele	POTTHAST 18066. sz.	Vö.: POTTHAST 18067. sz.
450.	1261. 03. 13., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (Columba-egyház): birtokba iktatás (bázei Szt. Gergely-kolostor, OSB: S. Leodgar-egyház)	POTTHAST 18067. sz.	Vö.: POTTHAST 18066. sz.
451.	1261. 03. 14., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (német egyház vezetői): klarissza kolostor pápai vagy OFM engedély nélkül nem alapítható	POTTHAST 18068. sz.	
452.	1261. 03. 18., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (skandináviai domonkosok): Dacia, Norvégia, Suetia, Riga területén a kiközösítés alá eső <i>concupinatusok</i> és papjaik befoadása ispotályaikba	POTTHAST 18069. sz.	
453.	1261. 03. 18., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (német, cseh, morva, lengyel főpapok, egyháziak): domonkosok gyóntatói tevékenységének elősegítése	POTTHAST 18070. sz.	
454.	1261. 03. 21., Laterán	tanú (subscriptio)	megerősítés: 1255. 07. 30-i (OFM <i>interdictum</i> -kiváltság)	POTTHAST 18071. sz.	1255. 07. 30: POTTHAST 15961. sz.
455.	1261. 03. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (vicenzai podestà, városi közösség): celai Szűz Mária kolostor adózási kiváltságainak tiszteletben tartása	POTTHAST 18072. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
456.	1261. 03. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	parancslevél (kamalduli S. Salvator-kolostor): St. Ilarius és Vallumbrosa egyesítése, előbbi elidegenített javainak vizsgálata	POTTHAST 18073. sz.	
457.	1261. 03. 23., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (besançoni káptalan): rendelkezés az egyház hivatalairól	POTTHAST 18074. sz.	
458.	1261. 03. 25., Laterán	tanú (subscriptio)	engedély (akkóni kamalduli rendház): egyház oratorium + egy harangos campanile, és temető építése és misézési jog	POTTHAST 18075. sz.	
459.	1261. 03. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (Német Lovagrend): egymást megsebesítő rendtagok feloldozása	POTTHAST 18076. sz.	
460.	1261. 03. 28., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság: domonkosok kiváltságainak megerősítése	POTTHAST 18077. sz.	
461.	1261. 03. 30., Laterán	tanú (subscriptio)	kiváltság (kamalduliak): felfüggesztett belépő rendtagok befogadási joga	POTTHAST 18078. sz.	
462.	1261. 04. 01., Laterán	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: stetteni Vallis Gratie apácaközösség (OESA)	POTTHAST 18079. sz.	
463.	[1254–1261]	auditor	fellebbezés vizsgálata (Oddo bayeux-i püspök megválasztása)	Reg. Vat. 26. fol. 78', 89. sz. RUIV 226. sz.	IV. Orbán 1263. 05. 09-én kiadott ítéletlevelében. A bíborost a helyi dékán fellebbezése nyomán IV. Sándor jelölte ki ügyhallgatótnak, aki elvetette a keresetet.
464.	[1254–1261]	auditor	javadalombetöltési vita (Vercelli, Poltronus de Guidalardis, ill. Ferracanus de Rovesena)	Reg. Vat. 29. fol. 40', 83. sz., RUIV 1034. sz.	Az ügy vizsgálatával IV. Sándor bízta meg István bíborost. Ellentmondás után a per Umberto A S. Eustachius db.-a előtt folytatódott, ill. zárult le. IV. Orbán, Orvieto, 1264. 04. 09-i ítéletlevelében tartalmilag átírva. Végrehajtási parancs: RUIV 1035. sz.
1262					
465.	1262. 01. 23., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Német Lovagrend	POTTHAST 18221. sz.	
466.	1262. 01. 27., Viterbo	tanú (subscriptio)	engedély (trisolto S. Bartholomeus-monostor, OChart): 10 libra jövedelem (Anagni)	POTTHAST 18222. sz.	
467.	1262. 01. 31., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Roth apátja): vizsgálat (Seon, Chiemsee, S. Petrus plébánosa és Ortliebus de Wald birtokpere)	POTTHAST 18223. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
468.	1262. 01./02., Viterbo	tanú (subscriptio)	idézés: Guido Fulcodi narbonne-i érsek (bíborosi hivatal alóli felmentési kérelmének vizsgálata)	POTTHAST 18224. sz.	
469.	1262. 02. 02., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés: Wiricus de Bettenberch adományra (Cuntsich egyház kegyúri jogának átadása a differdangei kolostornak)	POTTHAST 18225. sz.	
470.	1262. 02. 04., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Johannes de Cantia, OFM): Henrik angol király cenzusának letétbe helyezése sienai bankároknál	POTTHAST 18226. sz.	
471.	1262. 02. 07., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (mendei püspök): vizsgálat (Simon padovai esperes, bíborosjelölt vizsgálata ellen felmerült vádak)	POTTHAST 18227. sz.	
472.	1262. 02. 07., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (mendei püspök): vizsgálat (Rodez püspöke elleni vádak vizsgálata)	POTTHAST 18227a. sz.	
473.	1262. 02. 09., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (firenzei OP perjel): Castra Gualfredus firenzei polgár és családja pénzbeli mesegítése	POTTHAST 18228. sz.	
474.	1262. 02. 15., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (kölni polgárok): peres ügyekben csak pápai/legátusi engedéllyel idézhetők a városon kívül	POTTHAST 18229. sz.	
475.	1262. 02. 18., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (olmützi rendház, OESA): adózás	POTTHAST 18230. sz.	
476.	1262. 02. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (Garde-Dieu kolostor, OCist): rendtagok szabad felvétele	POTTHAST 18231. sz.	
477.	1262. 02. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	Riccardus volt chichesteri püspök szenttéavatása	POTTHAST 18232. sz.	
478.	1262. 02. 22., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (angliai főpapok): kiváltságok a karmelitáknak (egyház építése, misézés, temetkezés)	POTTHAST 18233. sz.	
479.	1262. 02. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (canterbury érsek, norwichi püspök, Johannes Mansell yorki kincstárnok, pápai káplán): királyi hatalmat csorbító rendelkezésekre tett eskü alóli mentesítés a király, a királyné és két fia, Edward és Edmund részére	POTTHAST 18234. sz.	
480.	1262. 02. 28., Viterbo	tanú (subscriptio)	engedély (Bourges érsekének 6 klerikusa): egyházi javadalmak elnyerés, felmentés a rezidencia-kötelezettség alól	POTTHAST 18235. sz.	
481.	1262. 02. 28., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (bosco-i Szt. Mihály-egyház perjele, Jacobus Cathalani pápai káplán): vizsgálat (imolai domonkos apácák és püspök ügye <i>immunitas</i>)	POTTHAST 18236. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
482.	1262. 03. 01., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (prüveningeni apát): vizsgálat (regensburgi Szt. Emmeram-kolostor apátja, ill. Rudigeris Ungarus (dict.), Werner, Ulricus de Eckmill és mások birtok- és tizedpere)	POTTHAST 18237. sz.	
483.	1262. 03. 03., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (passauai éneklőkanonok): vizsgálat (niederaltaichi apátság, ill. Albertus de Hals és társai tizedpere)	POTTHAST 18238. sz.	
484.	1262. 03. 06., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (narniai püspök): vizsgálat és idézés (narniaiak: S. Gemini ostroma)	POTTHAST 18239. sz.	
485.	1262. 03. 06., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (Cluny): menekültek, hitehagyók befogadása	POTTHAST 18240. sz.	
486.	1262. 03. 07., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Domus Consilii (Rathhausen) kolostora	POTTHAST 18241. sz.	
487.	1262. 03. 11.	tanú (subscriptio)	IV. Orbán megerősíti a premonstreiek korábbi kiváltságait és statutumait.	Archives de la Haute-Saône, H. 749; POTTHAST 18245. sz., RUIV 2891. sz.	
488.	1262. 03. 18., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: ravennai esperes és kanonokok	POTTHAST 18251. sz.	
489.	1262. 04. 01., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: gerroti Szűz Mária és Szt. Mihály-egyház (Mainz e.m.)	POTTHAST 18266. sz.	
490.	1262. 07. 07. e.	auditor	püspökválasztás vizsgálata (Winchester)	Reg. Vat. 26. fol. 28r. nr. 115; RUIV. nr. 117.	IV. Orbán, Viterbo, 1262. 07. 07. oklevélben tartalmilag átírva. A káptalan által megválasztott Vilmos middletoni apátot a bíboros alkalmatlannak találta (<i>defectus natalium, excommunicatus, defectus scientie episcopalis, forma electionis</i>). A felek sorozatos tiltakozása miatt eredménytelen bíborosi döntést követően a pápa maga <i>de ipsorum fratrum consilio</i> János yorki kancellárt nevezte ki winchesteri püspökké. Teljes szöveg (a bíboros jelentése nélkül!).

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
491.	1262. 09. 16., Viterbo – 1262. 09. 19., Orbetelli	tanú (subscriptio)	adománylevél: Thomassia grófnő adománya (Orbetelli vára) Ubertus, Szt. Euszták db. neposa részére	A.A. Arm. I–XVIII. nr. 6394, 6395.	2 közjegyzői oklevél
1263					
492.	1263. 01. 08., Róma	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: constantiacó-i Szűz Mária és St. Matthias-egyház	POTTHAST 18462. sz.	
493.	1263. 02. 13., Róma	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: sar-i Szűz Mária kolostor (OCist.)	POTTHAST 18492. sz.	
494.	1263. 07. 19.	pápai legátus	„negotium in Alemania”	Reg. Vat. 27. fol. 80 ^v –81 ^r , 1–2 sz. (<i>registrum camerale</i>); RUIV 295–296. sz.	
495.	1263. 09. 24. e.	pápai megbízott	parancslevél (Bánca István): vizsgálat (Timót zágrábi püspök megválasztása)	Reg. Vat. 28. fol. 3 ^r , 10. sz., POTTHAST 18657. sz., RUIV 407. sz., SMIČIKLAS V. 757. ⁵⁰³	
496.	1263. 10. 15., Orvieto	auditor	Gregorius de Londoniis ↔ Bermondsee monostor	1) Reg. Vat. 29. fol. 75 ^r , 179. sz., RUIV 1130. sz. 2) Reg. Vat. 29. fol. 3 ^r , 5., RUIV 957. sz.	IV. Orbán Orvieto, 1263. 12. 20-i oklevele (1) említi. Ezzel egyező tartalommal a pápa ugyanezen a napon Gregorius de Londoniusnak is írt (2).
497.	1263. 10. 27., Orvieto	pápai megbízás	korinthosi dekáni prebenda betöltése (Andreas mr.)	Reg. Vat. 29. fol. 85 ^r , 221. sz., RUIV 1172. sz.	IV. Orbán 1263. 11. 05., Orvieto oklevelében átírva. Az ügy még IV. Sándor idején kezdődött, aki meghagyta a korinthosi érseknek, hogy egy prebendát juttasson Andreasnak (korábban a bíboros káplánja, ekkor <i>commensalis</i> -a), aki végül a J. volt dékán halálával megüresedett prebendáért folyamodott.
498.	1263. 11. 13., Róma	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Pomposia szigeti Szűz Mária-kolostor	POTTHAST 18713. sz.	

⁵⁰³ „[...] *Sane Zagabriensis ecclesie episcopi solatio destituta, dilecti filii prepositus et capitulum ipsius ecclesie convenientes in unum Spiritu Sancta gratia invocata, dilectum filium Stephanum capellanum nostrum, nepotem venerabilis fratris nostri episcopi Penestriensis, prepositum ecclesie Pozoniensis patientem in etate defectus in Zagabriensem episcopum unanimiter et concorditer [...]*”

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
499.	1263. 12. 07., Orvieto	auditor	soproni esperesség betöltése (Ireneus győri kanonok ↔ győri püspök és procurator, Péter, a győri püspök unokaöccse)	Reg. Vat. 29. fol. 6 ^r -7 ^r , 7. sz., POTTHAST nr. 18760; RUIV. nr. 959; THEINER I. 255; ÁÚO III. 65-70.	IV. Orbán 1264. 01. 02-i ítéletlevelében átírva
1264					
500.	1264. 01. 13., Róma	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (S. Marie in Montis Virginis): oltalom és <i>exemptio</i>	POTTHAST 18780. sz.	
501.	1264. 01. 13., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (ferrari, trevisói püspök): aquileiai pátriárka és alárendeltjei kölcsönügylete	POTTHAST 18781. sz.	
502.	1264. 01. 13., Róma	tanú (subscriptio)	bizonyosságlevél: Thrugotus talli püspök pápai felszentelése	POTTHAST 18782. sz.	
503.	1264. 01. 21., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (zadari érsek): Prestantius de Cotopagna és Stana házasságának felbontása	POTTHAST 18786. sz.	
504.	1264. 01. 26., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (türoszi érsek, Johannes de Valencenis Caipha ura): Szentföld megsegítésére gyűjtött segély felhasználása	POTTHAST 18788. sz.	Vö.: POTTHAST nr. 18789. sz.
505.	1264. 01. 26., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (főpapak, világi fejedelmek): kereszties hadjárat, Szentföld megsegítése	POTTHAST 18789. sz.	Vö.: POTTHAST 18788. sz.
506.	1264. 01. 28., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (Alfonz, Poitiers, Toulouse grófa): vizsgálat (narbonne-i érsek, meguelonne-i püspök. neraco-i perjel: toulouse-i püspök elleni vádak)	POTTHAST 18790. sz.	
507.	1264. 01. 28., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (magyar főpapak): mongolok elleni fellépés, IV. Béla, István herceg segítése	POTTHAST 18791. sz.	
508.	1264. 01. 28., Róma	tanú (subscriptio)	parancslevél (IV. Béla): mongolok elleni fellépés	POTTHAST 18792. sz.	
509.	1264. 01. 30., Róma	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Német Lovagrend	POTTHAST 18793. sz.	
510.	1264. 03. 13. e.	auditor	javadalombetöltés (Johannes Petrus scriniarius, a S. Angelus Verulanus-egyház klerikusa)	Reg. Vat. 29. fol. 295 ^v , 1535. sz., RUIV 2483. sz.	IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 13-i ítéletlevelében tartalmilag említve.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
511.	1264. 03. 31. e.	auditor	Argyle püspöki szék betöltése (Laurentius (OP) megválasztásának vizsgálata)	Reg. Vat. 29. fol. 142 ^r , 146. sz., RUIV 1496. sz.	Tartalmilag átírva IV. Orbán, 1264. 03. 31-i parancslevelében. Ebben a pápa elrendeli St. Andrew és Dunkeld püspökének Lőrinc beiktatását, akinek a megválasztását a bíboros vizsgálata alapján korábban megsemmisítette (formai kifogás), majd érdemei miatt mégis kinevezte püspökké.
512.	1264. 04. 07.	pápai megbízott	javadalombetöltés: páрмаi Szt. Eulalia esperessége (Gerardus /de Parma/ lemondás nyomán Gerardus Blancus (dict.), a bíboros <i>neposa</i> számára)	Reg. Vat. 29, fol. 302 ^v , 1571. sz., RUIV. nr. 2519.	
513.	1264. 06. 06.	auditor	javadalombetöltés: zamorai kanonoki állás (Martinus Vincentii dékán és Stephanus Dominici közötti pereskedés)	Reg. Vat. 29, fol. 44 ^v , 96. sz. RUIV 1047. sz.	IV. Orbán 1264. június 13-i megerősítő oklevelében. Végrehajtási utasítás: RUIV 1048. sz. (1263. 06. 13.)
1265					
514.	1265. 02. 26., Perugia	tanú (subscriptio)	pápai ítéletlevél: Szicília feletti döntési jog kinyilvánítása (elismerve, hogy Henrik angol király és fia Szicília jogos birtokosai voltak)	POTTHAST 19037. sz.	
515.	1265. 02. 26., Perugia	tanú (subscriptio)	pápai ítéletlevél: Szicília átruházása Károly Anjou és Provence grófia részére (részletes feltételekkel)	POTTHAST 19038. sz.	
516.	1265. 06. 16., Perugia	tanú	oltalomlevél: S. Angelus in Donica-monostor	Archivio di Stato de Siena, Bichi-Borghesi K 172; RCIV 1706. sz.	
517.	1265. 07. 07., Perugia	tanú	oltalomlevél: Fruttaria-kolostor	POTTHAST 19249. sz., RCIV 1750. sz.	
518.	1265. 08. 01., Perugia	tanú	kiváltságlevél: S. Gertrudis, Köln	BNF ms. lat. 9281, RCIV 1769. sz.	
519.	1264. 09. 24., Perugia	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél: S. Urbanus-egyház (Troyes, exemptio)	POTTHAST 19363. sz.	
520.	1264. 11. 04., Perugia	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: Heveringlad (OCSA)	POTTHAST 19436. sz.	

#	Dátum	Tevékeny- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1266					
521.	1266. 02. 04., Perugia	tanú	subscriptio (Cluny kiváltságlevél)	BERNARD – BRUEL 1903. 5114. sz., RCIV 1928. sz.	
522.	1266. 02. 05., Perugia	tanú	oltalomlevél: Pratus Episco- pus-ispotály (Pistoia)	RCIV 1931. sz.	
523.	1266. 03. 23., Perugia	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Montis Lucidi-apá- cakolostor	POTTHAST 19588. sz.	
524.	1266. 04. 15., Perugia	tanú (sub- scriptio)	átírás és megerősítés: IX. Gergely, 1230. 04. 22. (Assisi kolostor exemptiója)	POTTHAST 19608. sz.	1230. 04. 22.: POTT- HAST 8536. sz.
525.	1266. 05. 15., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Auxerre egyháza	POTTHAST 19634. sz.	
526.	1266. 06. 09., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Szt. Emmeram-kol- sotor (Regensburg)	POTTHAST 19685. sz.	
527.	1266. 06. 12., Viterbo	tanú	perbeli egyezés: Ildebrandus de Sanctaflöre, Ildebrandus de Pitili- ano, pápai palotaispánok (konflik- tus rendezése a sienai egyetemmel és kommunával)	A. A. Arm. I– XVIII. 6209. sz.	
528.	1266. 06. 13., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Szt. Lőrinc püspöki egyház (Trogir)	POTTHAST 19694. sz.	
529.	1266. 07. 31.	<i>procurator</i>	ítéletlevél: vilhelmiták és Ágos- ton-rendi remeték vitája	Reg. Vat. 32. fol. 95–96, 122. sz., POTT- HAST 19807. sz., RCIV 365. sz., FEJÉR IV/3. 347–358.	
530.	1266. 08. 12., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: S. Spiritus (Rimini)	POTTHAST 19796. sz.	
1267					
531.	1267. 01. 11., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: tihanyi apátság	POTTHAST 19917. sz.	
532.	1267. 01. 13., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: S. Clara-apáca- kolostor (Assisi, <i>exemptio</i>)	POTTHAST 19920. sz.	
533.	1267. 02. 11., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	megerősítés: István pozsonyi pré- post kalocsai érsekké választása	POTTHAST 20265. sz.	
534.	1267. 05. 26., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: neuklosteri Szűz Mária-apáca kolostor (OCist)	POTTHAST 20021. sz.	
535.	1267. 07. 05., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Lói Szt. Péter (OCSA)	POTTHAST 20062. sz.	
536.	1267. 07. 15., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél: Rivoalto-i Szt. Lőrinc-kolostor (Velence, <i>exemp- tio</i>)	POTTHAST 20083. sz.	
537.	1267. 12. 12. e.	auditor	vizsgálat: apátválasztás körüli vita (St. Vitonus, Verdun: Dominicus és Rodolphus).	Reg. Vat. 32. fol. 177.v. ann. III. nr. 106; RCIV. nr. 537.	IV. Kelemen Viter- bo, 1267. 12. 12-i a châlons-en-cham- pagnei dékánnak és káptalannak szóló parancslevelében.

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1268					
538.	1268. 01. 11., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: S. Eulalia-ispotály (Barcelona em.)	POTTHAST 20213. sz.	
539.	1268. 01. 13., Viterbo	tanú (subscriptio)	engedély (Simon, S. Cecilia prb., legátus): Szentföld védelmére szedett tized beszédése a 4. évben	POTTHAST 20214. sz.	
540.	1268. 01. 13., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Simon, S. Cecilia prb., legátus) : bolognai apát és kanonokok esküje	POTTHAST 20215. sz.	
541.	1268. 01. 13., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Martinus montispessulanus-i polgár): második házasság tiltása	POTTHAST 20216. sz.	
542.	1268. 01. 13., Viterbo	tanú (subscriptio)	ajánlólevél (Alfonz potiers-i és toulouse-i gróf): Iordanus de Insula, Károly szicíliai király embere	POTTHAST 20217. sz.	
543.	1268. 01. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés: Radolfus Grosparmi albanói pb., legátus intézkedései (püspöki kinevezések /Marcus (OFM): Cassano, Philippus: Casertavecchio, Olivarius (?): Ascoli-Piceno/)	POTTHAST 20218. sz.	
544.	1268. 01. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Radolfus Grosparmi albanói pb., legátus): püspöki székek betöltése, Philippus, P. de Corneliaco (OFM) előterjesztése püspöki kinevezésre	POTTHAST 20219. sz.	
545.	1268. 01. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Radolfus Grosparmi albanói pb., legátus): pápai udvarba rendelés, amint Károly király Szicíliaába ér	POTTHAST 20220. sz.	
546.	1268. 01. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél (Simon, S. Cecilia prb., legátus): itáliai megbízatásának kényszerű felfüggesztése	POTTHAST 20221. sz.	
547.	1268. 01. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél: IX. Lajos francia király (Edwárd angol királynak adott válasza a keresztes hadjárat, Beatrix szicíliai királyné végrendelete ügyében)	POTTHAST 20222. sz.	
548.	1268. 01. 16., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Città di Castello rektora, tanácsa, közössége): Hugucio házainak védelme	POTTHAST 20223. sz.	
549.	1268. 01. 16., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Iacobinus Rubeus páviai polgár): tiltás (fermói podestà megbízatásának elfogadása)	POTTHAST 20224. sz.	
550.	1268. 01. 18., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (chartreux-i perjel és rendház): legátusi <i>procuratio</i> alóli mentesítés	POTTHAST 20225. sz.	
551.	1268. 01. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (comoi püspök): Brescia egyházmegye és a tartomány jogainak helyreállítása	POTTHAST 20226. sz.	
552.	1268. 01. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél (ravennai érsek): pápai legátus, G. bethleemi püspök kiküldése a bresciai e.m. helyreállítására	POTTHAST 20227. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
553.	1268. 01. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél (bresciai polgárok): G. bethleemi püspök kiküldése a bresciai e.m. helyreállítására	POTTHAST 20228. sz.	
554.	1268. 01. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (Ottokár cseh király): Lettország meghódítása, térítés	POTTHAST 20229. sz.	
555.	1268. 01. 20., Viterbo	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (Ottokár cseh király): Lettország meghódítása esetén Olmütz érseki rangra emelhető) + vizsgálat (salzburgi érsek)	POTTHAST 20230. sz.	
556.	1268. 01. 21., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltság (Hugó fia, Henrik, Ruthenia fejedelme): csak a pápa közösiheti ki, helyezheti <i>interdictum</i>	POTTHAST 20231. sz.	
557.	1268. 01. 22., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (albanói pb., pápai legátus): Beatrix volt szicíliai királyné végrendelet	POTTHAST 20232. sz.	
558.	1268. 01. 22., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél (G. de Sieurea saint-gilles-i szerzetes): 70 libra kölcsön küldése	POTTHAST 20233. sz.	
559.	1268. 01. 22., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél: (clairmonti püspök): lyoni érseki <i>postulatio</i> jának elutasítása	POTTHAST 20234. sz.	
560.	1268. 01. 23., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (magdeburgi <i>scholasticus</i>): delegált bírótárs amendorpi OSA prépost és konvent pusztítása ügyében	POTTHAST 20235. sz.	
561.	1268. 01. 23., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (OFM): fogadalomtétele után más, <i>interdictum</i> alatt álló rendbe történő átlépés tiltása	POTTHAST 20236. sz.	
562.	1268. 01. 23., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (főpapok): egyházi fenítékek alkalmazása a katrthauzi rendet megkárosítók ellen	POTTHAST 20237. sz.	
563.	1268. 01. 23., Viterbo	tanú (subscriptio)	mege erősítés: IV. Sándor, 1257. 01. 16., 1257. 02. 08. (karthauzi rend kiváltságai)	POTTHAST 20238. sz.	1257. 01. 16.: POTTHAST 16680, 16720. sz.
564.	1268. 01. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	engedély (olmützi püspök): Galandia és Getuesia /Kelet- és Nyugat-Poroszsország térítése	POTTHAST 20239. sz.	
565.	1268. 01. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (Gaston biarritz-i vicecomes): földek átengedése Alfonz kasztíliai és leóni királynak	POTTHAST 20240. sz.	
566.	1268. 01. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél: Károly szicíliai király (G. bethleemi püspök kiküldése az sienai ügyekben)	POTTHAST 20241. sz.	
567.	1268. 01. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél: cremonai podestà és városi közösség (G. bethleemi püspök kiküldése a cremonai ügyekben)	POTTHAST 20242. sz.	
568.	1268. 01. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél: Amatus de Amatis (G. bethleemi püspök kiküldése a cremonai ügyekben)	POTTHAST 20243. sz.	

#	Dátum	Tevékeny- ség jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
569.	1268. 01. 26., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (albanói püspök-bí- boros, pápai legátus): montispilosi perjel venusio-i S. Trinitas aptjává tétéle	POTTHAST 20244. sz.	
570.	1268. 01. 26., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	levél: Jakab aragón király (szent- földi hadjárat)	POTTHAST 20245. sz.	
571.	1268. 01. 26., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	engedély (Ottokár cseh király): Litvánia meghódítása és rendel- kezés felette a Német Lovagrend mellőzésével	POTTHAST 20246. sz.	
572.	1268. 01. 27., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (Veronai Manfréd anconai őrgrof, spoletói <i>rector</i>): anconai szereztesek (OFM) védelme	POTTHAST 20247. sz.	
573.	1268. 01. 28., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (Károly szicíliai király): Montecassino jogainak tiszteletben tartása	POTTHAST 20248. sz.	
574.	1268. 01. 29., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	levél (Henrik kasztíliai király): keresztes hadjárat	POTTHAST 20249. sz.	
575.	1268. 01. 30., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (saint-gilles-i apát): P. Guillelmus de Monte Pesato fia tanulmányainak elősegítése	POTTHAST 20250. sz.	
576.	1268. 01. 30., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	levél: G. dictus de Bota marseille-i polgár (<i>bona opera</i> buzdítás)	POTTHAST 20251. sz.	
577.	1268. 01. 31., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	megeősítés: Német Lovagrend és Ottokár cseh király egyezsége (1267. 09. 19., Galandia, Get- wesia)	POTTHAST 20252. sz.	
578.	1268. 01. 31., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (itáliai főpapok): a rendből távozott OFM szerzetesek visszairányítása a rendhez	POTTHAST 20253. sz.	
579.	1268. 01. 31., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (Johannes de Villa- risicco, Johannes de S. Michaelae S. Symphoniarium, reimsi kano- nokok, esperesek): vizsgálat és ítélet (János brabanti és lotaringiai herceg Henrik liège-i püspök csa- pataitól elszenvedett sérelmei)	POTTHAST 20254. sz.	
580.	1268. 02. 05., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	kiváltságlevél (karthauzi rend): feloldozási kiváltság	POTTHAST 20255. sz.	
581.	1268. 02. 06., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	megeősítés: schwerini püspök ítélet (kamien-i püspök ellen)	POTTHAST 20256. sz.	
582.	1268. 02. 07., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	ajánlólevél (angol király): Bonetus <i>clericus</i>	POTTHAST 20257. sz.	
583.	1268. 02. 07., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	parancslevél (Károly szicíliai király): velenceiek zsoldja	POTTHAST 20258. sz.	
584.	1268. 02. 07., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	levél: Károly szicíliai király kato- nai fellépésére vonatkozó javas- latok	POTTHAST 20259. sz.	
585.	1268. 02. 07., Viterbo	tanú (sub- scriptio)	oltalomlevél: Amendorp-kolostor (OCSA, Magdeburg e.m.)	POTTHAST 20260. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
586.	1268. 02. 09., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél: Henrik kasztíliai király támogatása	POTTHAST 20261. sz.	
587.	1268. 02. 09., Viterbo	tanú (subscriptio)	engedély (Manfredus de Monello malespinae marchio): <i>audientia</i> engedélyezése, sardiniai <i>vicariatus</i> létesítésének elutasítása	POTTHAST 20262. sz.	
588.	1268. 02. 09., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (perugiai és gubbio püspökök, egyháziak): perugiai S. Maria de Monte Lucido klarissza apácakolostor javainak visszaszerzése	POTTHAST 20263. sz.	
589.	1268. 02. 10., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés (münsteri káptalan): búcsú címén szerzett jövedelemből a püspök illető részre vonatkozó határozat	POTTHAST 20264. sz.	
590.	1268. 02. 12., Viterbo	tanú (subscriptio)	parancslevél (albanói püspök-bíboros, pápai legátus): keresztes hadjárat hírdetése	POTTHAST 20266. sz.	
591.	[1267. 02. 15. – 1268. 02. 14., Viterbo (?)	tanú (subscriptio)	megerősítés: Német Lovagrend kiváltságai	POTTHAST 20267. sz.	
592.	[1267. 02. 15. – 1268. 02. 14., Viterbo (?)	tanú (subscriptio)	megerősítés: angers-i Szt. János-ispotály alapító rendelkezések (Henrik angol király)	POTTHAST 20268. sz.	
593.	[1267. 02. 15. – 1268. 02. 14., Viterbo	tanú (subscriptio)	kiváltságlevél (soissons-i St. Jean des Vignes-apátság): apátságot és egyházait felkeresőket illető ellátás korlátozása	POTTHAST 20269. sz.	
594.	1268. 02. 15., Viterbo	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (Károly szicíliai király): Tuscia területére császári <i>vicarius</i> kinevezése	POTTHAST 20270. sz.	
595.	1268. 02. 15., Viterbo	tanú (subscriptio)	felhatalmazás (tusciai lakosok): hűségeskü Károly szicíliai királynak, Tuscia területére kinevezett császári <i>vicarius</i> nak	POTTHAST 20271. sz.	
596.	1268. 02. 16., Viterbo	tanú (subscriptio)	levél (pesarói polgárok): Miklós pesarói püspöki kinevezése	POTTHAST 20272. sz.	
597.	1268. 02. 16., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés: Miklós pesarói püspök	POTTHAST 20273. sz.	
598.	1268. 02. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés: Columban traui püspök adománylevele (Tetel helység adománya: OCSA)	POTTHAST 20274. sz.	
599.	1268. 02. 25., Viterbo	tanú (subscriptio)	megerősítés: Columban traui püspök és a sibeniki egyház közötti egyezség (engedelmesség, közvetítő: spalatói esperes és káptalan)	POTTHAST 20275. sz.	
600.	1268. 02. 28., Viterbo	tanú (subscriptio)	oltalomlevél: angersi St. Jean-ispotály	POTTHAST 20276. sz.	

#	Dátum	Tevékenység jellege	Tevékenység tartalma	Forrás	Megjegyzés
1269					
601.	1269. 00. 00., Viterbo	tanú (subscriptio)	felhatalmazás: Rudolf albanói püspök-bíboros IV. Kelemtől kapott franciaországi és tengerentúli (szentföldi) legátusi (<i>plena officio</i>) megbízásának megerősítése	POTTHAST 20504. sz.	sede vacante
1270					
602.	1270. 03. 04., Viterbo	bíborosi kollégium	a bíborosi kollégium tudatja az albanói püspök-bíborossal, pápai legátussal az IV. Orbán és IV. Kelemen által a görög császárhoz és egyházhhoz küldött apocrisarius-oknak az unió érdekében kifejtett tevékenységéről	ANF, Fonds publiques de l'Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420, nr. 5.	sede vacante
603.	1270. 05. 15., Viterbo	bíborosi kollégium	levél: köszönetnyilvánítás IX. Lajos francia királynak, aki hajókkal segítette a görögök visszatérését az unió tárgyalásokhoz	POTTHAST 20505. sz.	sede vacante
604.	1270. 05. 15., Viterbo	bíborosi kollégium	levél: a bíborosi kollégium tudatja az albanói püspök-bíborossal, pápai legátussal az IV. Orbán és IV. Kelemen által a görög császárhoz és egyházhhoz küldött apocrisarius-oknak az unió érdekében kifejtett tevékenységéről	POTTHAST 20506. sz.	sede vacante
605.	1270. 06. 07–08., Viterbo	bíborosi kollégium	parancslevél (Albertus de Montebono podestà és Raynerius Gatti kapitány): Viterbo, a beteg Henrik ostiai-velletri püspök-bíboros szabad közlekedésének biztosítása a palotában pápaválasztásra összegyűlt bíborosokhoz	POTTHAST 20507. sz.	sede vacante
606.	1270. 06. 22., Viterbo	Konklávé	pápaválasztás	FRANCHI 1993. 71–72, 95–97 (nr. XII).	07. 28.: Parancslevél Albertus de Montebono podestának és Raynerius Gatti kapitánynak (Viterbo), hogy hagyják nyugodtan ülésezni a palotában konklávéra összegyűlt bíborosokat. POTTHAST 20508. sz.
607.	1270. 07. 05.	végrendelet			
608.	[1270. 07. 31., Viterbo]	bíborosi kollégium	parancslevél (fermói communa): a monacalai Szűz Mária és Szt. Jakab-egyház visszadaása az anconai johannitáknak	POTTHAST 20509. sz.	sede vacante

V. táblázat
*Báncsa István prenestei püspök-bíboros által elnyert jogok, engedélyek
és az általa adott javadalmak*

#	Dátum	Kiadó	Engedély tartalma	Forrás	Megjegyzés
1.	1252. 10. 14. e.	IV. Béla	modori Marcellus szolgagyőri várjobbágy fiait: Benedek, Marcellus és Éliást IV. Béla királynak az érsek által bemutatott memorialis oklevele szerint II. András királytól atyjukkal együtt nyert királyi serviensi szabadságukban megerősíti, felmentve őket a szolgagyőri vár szolgálata alól	DF 237871, RA 978. sz., MES I. 513. sz.	
2.	1252. 11. 13., Perugia	IV. Ince	Csallóközi tizedek	Reg. Vat. 22. nr. 227., fol. 218r; POTTHAST nr. 14769; RIIV nr. 6085; MES I. 514.	
3.	1252. 12. 20., Perugia	IV. Ince	Esztergom adminisztrátor	Reg. Vat. 22. nr. 308., fol. 226v; POTTHAST 14816; RIIV nr. 6165; THEINER I. 214.	Pápai parancslevél a veszprémi és váci püspököknek. IV. Ince hasonló tartalmú levelét a királynak és az esztergomi káptalannak, a bíborosnak, az esztergomi egyház klerikusainak, officialisainak és s laikus hívőknek, ld. THEINER I. 215–216; RIIV. nr. 6166–6167.
4.	1253. 01. 14., Perugia	IV. Ince	2 javadalom fenntartásának joga Ince esztergomi káptalan, káplánja számára	Reg. Vat. 22. nr. 352., fol. 230r; POTTHAST 14838; RIIV nr. 6209.	
5.	1253. 01. 18. e., Perugia	IV. Ince	Ercsi kolostor benépesítése (Ocist.)	Reg. Vat. 22. fol. 247r; POTTHAST 14841; RIIV nr. 6366; THEINER I. 216.	Az érsek által betelepített karthauziak helyére Toplicáról érkezik ciszterci konvent.
6.	1253. 01. 22., Perugia	IV. Ince	<i>javadalom betöltés: székeskáptalan vagy más</i>	Reg. Vat. 22 fol. 294v; POTTHAST 14846; RIIV nr. 6710.	<i>Az engedély Gellért esztergomi kanonok, Albert mr. unokatestvére, pápai jegyző, a prenestei püspök káplánja részére szól!</i>
7.	1253. 02. 15., Perugia	IV. Ince	javadalom betöltés: esztergomi káptalan	Reg. Vat. 22. fol. 247r; POTTHAST 14883; RIIV nr. 6370; THEINER I. 218.	„cum curam et administrationem Strigoniensis ecclesie tibi duxerimus commitendam”

8.	1253. 06. 07., Assisi	IV. Ince	visszatérési engedély Esztergomba	Reg. Vat. 22. fol. 309r; POTTHAST 15002; RIIV nr. 6800; MES I. nr. 532.	Határidő: 1253.11. 01.!
9.	1253. 06. 09., Assisi	IV. Ince	visszatérési engedély Esztergomba	Reg. Vat. 22. fol. 310r; POTTHAST 15007; RIIV nr. 6801; MES I. nr. 533.	Ld. 1253. 06. 07.!
10.	1254. 04. 01.	IV. Ince	kárpótlás az esztergomi érsekségért (évi 300)	POTTHAST 15312. sz., FEJÉR IV/2. 251–253.	Vö. ALMÁS – KOSZTA 1991. 14. (dátum, forrás nélkül)
11.	1254. 09. 05., Anagni	IV, Ince	javadalombetöltés (Santa Maria de Aurate (Toulouse em.))	Reg. Vat. 23. fol 171r; RIIV nr. 8012.	A javadalmat István prenestei püspök töltötte be, ezt erősíti meg a pápa.
12.	1256. 03. 30., Laterán	IV. Sándor	Dénes, a bíboros neposa kérésére mentesíti az esperesi joghatóság alól a villa Polosoni (Paloznak?) Szt. Erzsébet-egyházat.	Reg. 24. fol. 176v. c. 304 ² ; RAIV nr. 1374.	
13.	1259. 09. 27., Anagni	IV. Sándor	Esztergomi Szt. István- király ispotály mestere és testvérek kiváltságleve (saját szerzemények utáni tizedmentesség)	Reg. 25. fol. 229r; RAIV nr. 2992.	Az engedély a prenestei és a tusculanumi püspökök kérésére született!
14.	1261. 01. 11. e.	István bíboros	javadalombetöltés (Fülöp zágrábi püspök → Esztergom)	Reg. Vat. 26. fol. 9r. nr. 38; POTTHAST nr. 18212; RUIV. nr. 40; Theiner I. 243; ÁÚO III. 25; MES I. 470.	IV. Orbán, Viterbo, 1261. 01. 11-i Fülöp zágrábi püspökhöz intézett oklevele említi. A kinevezés Bánca, I. portói pb. és O. S, Maria in via lata db. kérésére történt.
15.	1263. 03. 18.	István bíboros	István prenestei püspök-bíboros káplánjának, Nicolaus de Eseo-nak (Sées e.m.) adományoz egy kanonoki állás a Le Mans-i káptalanban.	Reg. Vat. 29. fol. 35v. nr. 72; RUIV. nr. 1023.	IV. Orbán pápa 1264. március 23-i megerősítő oklevelében. Vö.: 1264. 03. 24. (RUIV. nr. 1026.) – pápai parancs a javadalomba történő bevezetésre.
16.	1263. 12. 12., Orvieto	IV. Sándor	Alfonsus Vitalis, salamancai kanonok, a prenestei püspök káplánja megerősítése az avilai egyház dékáni állásában	Reg. Vat. 29. fol. 264r. nr. 1398.; RAIV nr. 2349.	A prebenda Gometius Petri halálával üresedett meg, akit a prenestei püspök nevezett ki. Ennek teljes szövege a pápai oklevélben.
17.	1264. 01. 01.	István bíboros	javadalombetöltés valkói esperesség (archidiaconatus de Vulto), pécsi székeskáptalani kanonokság (Róbert pápai, pozsegai főesperes, a bíboros káplánja)	Reg. Vat. 29. fol. 17v. nr. 26; RUIV. nr. 978.	Timót zágrábi püspökké történt kinevezésével a javadalombetöltési jogot a bíboros gyakorolta. IV. Orbán, Orvieto, 1264. 01. 12-i megerősítő oklevelében. A veszprémi püspöknek szóló végrehajtási parancslevelet ld. RUIV. nr. 979.

18.	1264. 01. 01.	István bíboros	javadalombetöltés: zágrábi kanonoki állás (Eventius, a bíboros káplánja)	Reg. Vat. 29. fol. 21r. nr. 36; POTTFAST nr. 18783; RUIV. nr. 988.	István prenestei püspök-bíboros Eventiusnak kanonoki prebendát adományoz a zágrábi egyházban – IV. Orbán 1264. január 16-i megerősítő oklevelében. A pápa ugyanezen a napon a kalocsai érseknek és a toplicai apátnak meghagyta, hogy Eventiumot vezessék be a javadalomba. RUIV. nr. 989; POTTFAST nr. 18784.
19.	1264. 01. 01.	István bíboros	javadalombetöltés: zalai esperesi állás (János győri esperes, a bíboros káplánja, unokaöccse)	Reg. Vat. 29. fol. 33r. nr. 66; POTTFAST nr. 18821; RUIV. nr. 1017.	István prenestei püspök-bíboros János győri esperesnek adományozza a zalai esperességet Timót zágrábi püspök Veszprémben történt áthelyezésével megüresedett. A pápa 1264. március 11-én megerősítő oklevelében.
20.	1264. 03. 11.	István bíboros	javadalombetöltés: Gerardus de Nivella, a bíboros klerikusa (kanonoki állás, Nivella)	Reg. Vat. 29. fol. 302', 1573. sz., RUIV. 2521. sz.	IV. Orbán pápa Orvieto, 1264. 03. 11-i parancslevelében.
21.	1264. 03. 14. e.	István bíboros + tusculanumi püspök	<i>évjáradék (Thomasinus Bueves /dict./ laicus familiaris episcopo Tusculani: 10 libra Turonensis</i> ← Mont S. Michel apátság	Reg. Vat. 29. fol. 127r; RUIV nr. 1404.	IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 14-i parancsleveléből.
22.	1264. 03. 16.	IV. Orbán	javadalombetöltés: Bologna egyházmegyei javadalom, sine cura (Petrus de Lambertinis, bolognai kanonok)	Reg. Vat. 29. fol. 144v. nr. 567; RUIV. nr. 1517.	
23.	1264. 03. 23. e.	IV. Orbán	javadalombetöltés: padovai kanonoki állás (Orbász pozsegi prépost, a bíboros unokaöccse)	(1) Reg. Vat. 29. fol. 141r. nr. 542; RUIV. nr. 1492. (2) Reg. Vat. 29. fol. 141v. nr. 543; RUIV. nr. 1493.	(1) IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 23-i Orbászhoz írt levelében. (2) IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 23-i bolognai püspökhöz írt parancslevelében. Ld. még: 1264. 04. 12. e.
24.	1264. 03. 27. e.	István bíboros	javadalombetöltés: Johannes Pelagii, a bíboros káplánja urgelli esperes, salamancai kanonok (kanonoki állás, Compostella)	Reg. Vat. 29. fol. 300v. nr. 1561; RUIV. nr. 2509.	IV. Orbán pápa Orvieto, 1264. 03. 27-i parancslevelében.
25.	1264. 04. 12. e.	István bíboros	javadalombetöltés: Susol (Szt. Kereszt), Szt. Mária Magdolna egyházak (Orbász pozsegi prépost, a bíboros unokaöccse)	Reg. Vat. 29. fol. 163v. nr. 699; POTTFAST nr. 18854; RUIV. nr. 1649.	Gerardus de Parma egykori javadalmait nyerte el Orbász. IV. Orbán Orvieto, 1264. 04. 12-i megerősítő okleveléből. Ld. még.: 1264. 03. 23.

26.	1264. 06. 22. e.	István bíboros	javadalombetöltés: veronai kanonoki állás (Guido Jacobi de Lonardino, a veronai S. Thomas-egyház klerikusa)	Reg, Vat. 29. fol. 187v. nr. 874; RUIV. nr. 1824.	IV. Orbán Orvieto, 1264. 06. 22-i parancslevelében.
27.	1264. 03. 23. e.	István bíboros	javadalombetöltés: veronai kanonoki állás (Carulus esztergomi kanonok, a bíboros unokaöccse)	1. Reg, Vat. 29. fol. 141v. nr. 544; RUIV. nr. 1494. 2. Reg, Vat. 29. fol. 141v. nr. 544; RUIV. nr. 1494. 3. Reg, Vat. 29. fol. 187v. nr. 875; RUIV. nr. 1825.	(1) IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 23-i Carulushoz intézett levelében (2-3) IV. Orbán Orvieto, 1264. 03. 23-i és 1264. 06. 22-i a bolognai püspökhöz intézett parancsleveleiben.
28.	1264. 07. 01. e.	István bíboros	javadalombetöltés: Petrus Mathei, a S. Victoria Sabiniensis kanonokja (S. Marcellus in Urbe)	Reg. Vat. 29. fol. 196r. nr. 949; RUIV. 1899.	IV. Orbán pápa 1264. 07. 01-i parancslevele szerint: „... praesertim cum ad id accedat assensus Praenestini episcopi cui dicta ecclesia commendata extitit et ad quem collatio in ea parte pertinet praebendarum in canonicum ...”
29.	1264. 06. 20. e.	István bíboros	javadalom-adományozás (Giroldus de Owad/Grad?)	Reg. Vat. 29, fol. 60v. nr. 141; POTTHAST nr. 18948; RUIV. nr. 1092.	István prenestei püspök-bíboros Giroldo de Owad/Grad győri klerikusnak adományozza a Files falubeli Szt. Lőrinc-, a borenoi Szt. Demter-, a nigwani Mindenszentek-, és a kismartoni Szt. Márton-kápolnákat, amelyek Timót zágrábi püspök előléptetésével üresedtek meg. IV. Orbán Orvieto, 1264. 06. 20-i megerősítő oklevelében.

VI. táblázat
István bíboros udvartartásának személyi összetétele

Funkció		Szám	Név	
egyházi				
káplán	<i>commensalis</i>	1	Andreas Ungarus	
káplán		19	Alfonsus Vitalis; Aprilis; Bartholomeus; Bentivegna; Eventius; Ferdinandus Velasci; Gerardus de Parma; Gratia; Guidobonus; Guillelmus de Placentia; Innocentius; Johannes; Johannes Pelagii; Nicolaus de Esei; Petrus; Raimundus; Robertus; Ivo; Octavianus	
klerikus		2	Gerardus de Nivella; Jacobinus	
áldozópap		1	Ungarus ?	
nevelő		1	Mathias Bissenus	
egyszerű <i>familiaris</i>		15	Albertinus; Ancherus de Canossa; Antonius; Gerardus de Miressa; Grassus; Huguicius; Martinus; Nolanus; Paulus de Reate; Petrus; Petrus Paganus; Raynalducius; Salvucius; ?; ?	
Egyházi összesen:		39		
világi				
jegyző		3	Bernardinus; Lombardus; Thomasinus de Podio	
kamarás		3	Simon Ungarus; Timotheus; U (?)	
ajtonálló		1	Albertinus;	
<i>senescalus</i>		1	Benedictus	
marsall		1	Guillelmus	
<i>serviens</i>		2	Jacobus Ungarus; Ungarus ?	
szakács		2	Johannes; Lucius	
kukta		1	Gerardinus	
borbély		1	Rogerius	
pék		1	?	
orvos		1+	?	
ápoló		1+	?	
Világi összesen:		18		
Összesen		57		
Származás		szám	%	
Ismeretlen származású		30	52,63	
Ismert származású		27	47,37	
magyar		12	44,44	21,05
itáliai		7	25,93	12,28
spanyol		5	18,52	8,78
francia		3	11,11	5,26

VII. táblázat
A Bánca István végrendeletének összetétele

Végrendeleti tétel	Kedvezményezett ⁵⁰⁴	Liturgikus ruházat	Liturgikus tárgy	Pénz	Ingóság	Ingatlan	Egyéb	Feladat
[1]	? ⁵⁰⁵	1 oltárterítő 3 planeta 3 dalmatika 1 alba 3 tunika 1 pluviale 1 stóla 2 öv 1 szandál 2 mitra	1 pásztorbot 1 kehely 1 mellkereszt 1 főpapi gyűrű 1 képtartó szelence 1 tobalia 1 kereszt 1 füstölő 2 láda (a fentiek tárolására)	–	–	–	–	–
[2]	váci egyház	3 planeta, 3 dalmatika 3 tunika 2 pluviale 1 oltárterítő 1 alba 2 mitra 1 ? (értelmezhetetlen)	2 pásztorbot 1 ereklyetartó szelence 1 füstölő 1 mellkereszt 1 főpapi gyűrű 1 láda (a fentiek tárolására)	–	–	–	–	–
[3]	római egyház	1 alba 1 tunika	–	–	–	–	–	–
[4]	Bentivegna (OFM) <i>fam.</i> Gratia (OFM) <i>fam.</i>	–	–	9 M	–	–	–	–
[5], [8]	Magyar András (Andreas Ungarus, káplán, <i>fam.</i>)	1 gíppa 1 tunika 1 köpeny	–	6 M	–	–	–	–
[6]	? (<i>fam.</i>)	1 cappa	–	–	–	–	–	–
[7]	Magyar Simon (Symon Ungarus, káplán <i>fam.</i>)	1 tunika 1 palást 1 cappa	–	–	–	–	–	–
[9]	Paulus de Reate káplán (<i>fam.</i>)	–	–	6 M	–	–	–	–
[10]	Jacobinus clericus (<i>fam.</i>)	–	–	14 M	–	–	–	–
[11]	Guidobonus (<i>fam.</i>)	–	–	6 M	–	–	–	–

⁵⁰⁴ Az egyes konkrét személyek azonosítását ld. a végrendelet szövegénél (D–3), ill. a bíborosi familia tagjainál.

⁵⁰⁵ A végrendelet első (?) tétele hiányos, a fol. 2r első sorának szövege csonka.

Végrendelési tétel	Kedvezményezett	Liturgikus ruházat	Liturgikus tárgy	PéNZ	Ingóság	Ingatlan	Egyéb	Feladat
[12]	Gerardus [de Parma], clericus (<i>fam.</i>)	–	–	2 M	–	–	–	–
[13]	János győri esperes (<i>nepos, fam.</i>)	–	–	100 M	–	–	3 ló	–
[14]	? Ungarus serviens (<i>fam.</i>)	–	–	20 M	–	–	1 ló	–
[15]	Jacobus Ungarus serviens (<i>fam.</i>)	–	–	15 M	–	–	–	–
[16]	Ancherus de Canossa (<i>fam.</i>)	–	–	10 M	–	–	–	–
[17]	Albertinus (<i>fam.</i>)	–	–	6 M	–	–	–	–
[18]	Johannes (<i>fam.</i>)	–	–	? M	–	–	–	–
[19]	Guilelmus marsall (<i>fam.</i>)	–	–	6 M	–	–	–	–
[20]	Johannes szakács (<i>fam.</i>)	–	–	5 M	–	–	–	–
[21]	Lucius szakács (<i>fam.</i>)	–	–	5 M	–	–	–	–
[22]	Albertinus portarius (<i>fam.</i>)	–	–	10 M	–	–	–	–
[23]	Petrus Paganus (<i>fam.</i>)	–	–	4 M	–	–	–	–
[24]	Nolanus (<i>fam.</i>)	–	–	6 M	–	–	–	–
[25]	Huguicius (<i>fam.</i>)	–	–	3 M	–	–	–	–
[26]	Grassus (<i>fam.</i>)	–	–	3 M	–	–	–	–
[27]	Raynalducius (<i>fam.</i>)	–	–	3 M	–	–	–	–
[28]	Salvucius (<i>fam.</i>)	–	–	3 M	–	–	–	–
[29]	Gerardinus kukta (<i>fam.</i>)	–	–	1 M	–	–	–	–
[30]	? Ungarus (<i>fam.</i>)	1 palást 1 cappa	–	–	–	–	–	–
[31]	? de Capella, scriptor penitentiariae sedis apostolice (<i>fam.</i>)	–	–	3 M	–	–	–	–

Végrendelési tétel	Kedvezményezett	Liturgikus ruházat	Liturgikus tárgy	Pénz	Ingóság	Ingatlan	Egyéb	Feladat
[32]	Rogierus borbély (<i>fam.</i>)	–	–	1 M	–	–	–	–
[33]	orvosi szolgák, ápolók (<i>fam.</i>)	–	–	?	–	–	végrehajtók megítélése szerint	
[34]	? pék (<i>fam.</i>)	–	–	? (tartozás kiegyenlítendő)	–	–	–	–
[35]	római világi/szerzetesi egyházak (kiv. Lateran)	–	–	6000 libra <i>pro anima</i> (Henrik / Arrigo/ római szenátor tartozása)	–	–	–	–
[36]	S. Balbina (Róma)	–	–	–	–	–	temetkezőhely	–
[37]	viterbói szegények (alamizsna)	–	–	? kintlevőség (Bonaventura de Senis és tsai)	könyvek ingóságok (Viterbo)	–	–	–
[38]	Susai Henrik (ostiai püspök-bíboros) Johannes Gaetanus de Ursinis (Szt. Miklós diakónus-bíborosa)	–	–	–	–	–	–	végrendelet végrehajtása
Összesen (számszerűsíthető tételek)		2 oltárterítő 6 planeta 6 dalmatika 3 alba 9 tunika 3 pluviale 1 stóla 2 öv 1 szandál 1 gippa 1 köpeny 3 cappa 2 palást	3 pástortob 1 kehely 1 kereszt 2 mellkereszt 2 főpapi gyűrű 1 képtartó szelence 1 ereklyetartó szelence 1 tobalia 2 füstölő 3 láda	247 M, 6000 libra	? könyv		4 ló	–

DOKUMENTUMOK

D–1. István prenestei püspök-bíboros procuratorként eljár az Ágoston-rendi remeték és a vilhelmiták közötti perben (1266. július 8.)

IV. Kelemen pápa – átírva István prenestei püspök-bíboros ítéletlevelét (1266. július 31.) – engedélyezi a vilhelmitáknak hogy különváljanak az Ágoston-rendi remetéktől, 1266. augusztus 30.

[Clemens episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis] generali et aliis prioribus et fratribus heremitarum ordinis sancti Guilelmi [salutem et apostolicam benedictionem]. Ea, que iudicio vel concordia ^aterminantur, firma debent et illibata persistere, et ne in ^bresiduum confusionis scrupulum relabantur, apostolico convenit presidio^a communiri. Exhibita siquidem nobis ^ciuxta petitiono continebat, quod dudum a felicis recordationis Alexandro papa, predecessore nostro mandatum, ut dicitur, emanavit, ut de singulis domibus heremitarum, quarum quedam sancti Guilelmi, quedam sancti Augustini ordinum, nonnulli autem fratris sancti Iohannis Boni, alique vero de Fabali, alie vero de Bictrinis censebantur, et apud homines ambiguus interdum nuncupationibus vacillabant, duo fratres cum pleno mandato ad ipsius predecessoris mitterentur presentiam, quod eius circa ipsas salubriter ordinaret dispositio, recepturi. Cumque fratres ^dhuiusmodi ad sedem apostolicam accessissent, dilectus filius noster R[icardus] sancti Angeli diaconus cardinalis⁵⁰³ auctoritate mandati predecessoris, eiusdem vivo, ad eum sermone directi, universas domos et congregationes eorumdem ordinum in unam ordinis heremitarum sancti Augustini professionem et regularem observantiam perpetuo counivit. Idemque predecessor ipsius cardinalis processum approbens, illum auctoritate apostolica confirmavit,⁵⁰⁴ et postmodum vestre volens providere quieti, vobis auctoritate apostolica concessit, ut sub regula ^ebeati Benedicti secundum institutionem beati Guilelmi possetis in habitu solito licite permanere,⁵⁰⁵ non obstantibus aliquibus litteris, gratiis, seu privilegiis ab eadem sede in contrarium impetratis, seu etiam impetrandis. Sane inter vos ex parte una et ... generalem et

⁵⁰³ Riccardus de Annibaldis, a Szt. Angelus diakónus-bíborosa (1239–1276). III. Táblázat, 29.

⁵⁰⁴ 1256. augusztus 28. RAIV. 1451. sz.

⁵⁰⁵ 1256. augusztus 22. RAIV. 1452. sz.

alios priores ac fratres heremitarum eiusdem ordinis sancti Augustini [ex altera] super eo, quod ipsi domum de porta sancte Marie de ^fWissenbornhe, de Corona sancte Marie et quasdam alias domos ipsius ordinis sancti Guilelmi cum fratribus domorum ipsarum Alemannie et Hungarie regnorum occasione
 5 huiusmodi unionis, cui vos non consenseratis, in predicto sancti Augustini ordine receperant, ac domos ipsas cum fratribus suis incorporaverant eidem ordini sancti Augustini, in vestrum preiudicium et gravamen ex altera materia questionis exorta, nos dilectum filium nostrum J[acobum] sancte Marie in Cosmedin diaconum cardinalem,⁵⁰⁶ dedimus in causa huiusmodi partibus
 10 auditorem, coram quo lite legitime contestata, factisque positionibus et responsionibus ad ^geasdem, tandem partes ipsae viam pacis et concordie amplectentes, videlicet frater Ioannes de ^hLinsen, procurator vester pro vobis, a quibus habebat ad hoc speciale mandatum, ac idem prior generalis heremitarum dicti ordinis sancti Augustini pro se ac aliis prioribus et fratribus, de quibus
 15 erat contentio, quorum procurator erat, ante venerabilem fratrem nostrum Prenestinum episcopum, cui cura praedicti ordinis sancti Guilelmi et personarum ipsius est ab eadem sede commissa, in presentia nostra de voluntate et consensu ipsius R[iccardi] cardinalis, cui curam predicti ordinis heremitarum sancti Augustini eadem sedes commisit, tanquam in arbitrum, arbitratorem
 20 et amicabilem compositionem super causa huiusmodi et omnibus eam contingentibus, alte et basse sub poena mille marcarum argenti compromittere, ac ipsius ordinationi, laudo, definitioni, arbitrio et arbitratui totaliter se committere curaverunt, promittentes super hoc praestito iuramento, se ratum et firmum habituros, quidquid idem episcopus super hoc ordinaretⁱ, arbitraret,
 25 diceret et ordinaretⁱ. Dictus autem episcopus a partibus accepto huiusmodi compromisso et a nobis obtento vive vocis oraculo consensu et licentia super premissis ordinandi, statuendi, definiendi, decernendi et providendi, prout sibi expeditius videretur, super hoc fecit quamdam ordinationem providam inter partes, prout in instrumento publico, inde confecto, ipsius episcopi sigillo munito plenius continetur. Nos itaque vestris supplicationibus inclinati ordinationem ipsam ratam et firmam habentes, ac defectum, qui erat in procuratione ipsius prioris generalis predicti ordinis sancti Augustini, ex eo, quod ad compromittendum non habebat // ^{fol. 95v} mandatum, et si quid aliud in procuratoriis partium ipsarum ^jextiterat, supplentes de apostolice plenitudine potestatis eam auctoritate apostolica confirmamus ^k[et praesentis scripti patrocinio comunimus]^k. Tenorem ipsius instrumenti de verbo ad verbum praesentibus inseri facientes, qui talis est:
 30 [Báncsa István prenestei püspök-bíboros ítéletlevele, Viterbo, 1266. július 8.]

⁵⁰⁶ Jacobus Savellus, 1261. december 17./24. – 1285. április 2., ekkortól IV. Honorius néven pápa (1285–1287). III. Táblázat, 36.

In nomine Domini Amen. Presidente rationis imperio in animo iudicantis sedet in examine veritatis pro tribunali iustitia, et quasi rex in solio iudicii rectitudo, cuius dissipatur intuitu proprie voluntatis arbitrium, et acceptio personarum. Ex quo fit, ut parvi et magni, pauperes et divites, potentes et debiles, absentes et presentes, equo libramine iudicentur. Sane, prout ... prior generalis, aliique priores et fratres heremites sancti Augustini dicebant, dudum a felicitis recordationis domino Alexandro papa III° emanavit mandatum, ut de singulis domibus heremitarum, quarum quedam sancti Guilelmi, quedam sancti Augustini ordinum, nonnullae autem fratris Johannis Boni, alique vero de Fabali, alie vero de ^lBrictrinis censebantur, ^met apud homines ambiguis interdum nuncupatibus vacillabant^m, duo fratres cum pleno mandato ad ipsius domini pape mitterentur presentiam, quod eius circa ipsos salubriter ordinaret dispositio recepturi. ⁿCumque fratres ipsi ad sedem apostolicam accessissent, ipsi coram venerabili in Christo patre, domino R[iccardo] Dei gratia sancti Angeli diacono cardinale, quem idem dominus Alexander papa negotio unionis perficiende deputaverat vice sua, ad id sufficientia exhibuerunt mandata, et in generali eorum capitulo, tunc in Urbe celebriter congregato, nomine eorum a quibus fuerant destinati, et de communi capituli eiusdem assensu se et domos easdem in unam ordinis observantiam et vivendi formulam uniformem redigi, unumque ex eis ovile fieri, generalis prioris presidentia gubernandum, unanimiter consenserunt; sicque ipse cardinalis ipsius domini Alexandri pape auctoritate mandati, vivo ad eundem sermone directi necnon et concordii eorumdem fratrum ac predicti capituli consensione suffultus universas domos et congregationes easdem in unam ordinis heremitarum sancti Augustini professionem et regularem observantiam perpetuo cunctavit. Idemque dominus Alexander papa ipsius cardinalis processum approbens illud, auctoritate apostolica confirmavit. Verum ^oreligiosi viri ... generalis et alii priores et fratres heremite ipsius ordinis sancti Guilelmi unioni huiusmodi minime se consensisse immo contradixisse, potius asserebant, dicentes, quod predictus dominus Alexander papa quieti eorum paterno volens providere affectu, eis apostolica auctoritate concessit, ut sub regula beati Benedicti, secundum institutionem beati Guilelmi possent in habitu solito libere remanere, non obstantibus aliquibus litteris, gratiis vel privilegiis ab eadem sede in contrarium impetratis, vel in posterum impetrandis. Porro predicti priores et fratres ipsius ordinis ^psancti Guilelmi^p asserentes, quod dicti generalis et alii priores et fratres heremite eiusdem sancti Augustini ^rde Porta sancte Marie de ^sWisnbornhe Maguntinensis diocesis, de Corona sancte Marie, de ^tTuwigenne, Constantiensis diocesis, de ^uZeminhuse, de Valle Speciosa, Ratisponensis diocesis, de Mindelheim, Augustensis diocesis, Vallis sancti Johannis de ^vBivonia, de insula sancte Marie Pragensis diocesis, de ^wLipen, Caminensis diocesis, et quasdam alias domos predicti ordinis sancti Guilelmi cum fratribus domorum

ipsarum Alemanie et Ungarie regnorum, occasione huiusmodi unionis, cui, ut dictum est, priores et fratres predicti ordinis sancti Guilelmi se non consensisse, sed potius contradixisse dicebant, in predicto ordine sancti Augustini incorporari fecerant, ac domos ipsas cum fratribus suis incorporaverant eidem
 5 ordini sancti Augustini, in eorundem priorum ac fratrum ordinis sancti Guilelmi preiudicium et gravamen. *Ac inter eorum priores et fratres ipsius ordinis sancti Guilelmi ex parte una et predictos priores et fratres ipsius ordinis sancti Augustini ac domorum supradictarum super hoc ex altera^y materia questionis exorta. Sanctissimus pater dominus Clemens papa III^{us} venerabilem in Christo fratrem, Dominum J[acobum] Dei gratia sancte Marie in Cosmedin diaconum cardinalem dedit in causa huiusmodi partibus auditorem. Lite igitur in ^{aa}causa coram eodem domino J[acobo] cardinale legitime contestata, factisque positionibus et responsionibus ad causam, tandem partes volentes litigiorum vitare anfractus, ac viam pacis et concordie amplectentes,
 15 videlicet frater Johannes de ^hLinsen, procurator predictorum generalis, priorum et fratrum heremitarum ipsius ordinis sancti Guilelmi pro eis, a quibus habebat ad hoc speciale mandatum, ac frater Guido, prior generalis heremitarum dicti ordinis sancti Augustini pro se ac aliis prioribus et fratribus sui ordinis et dictis domibus et prioribus et fratribus ipsarum de quibus erat contentio, quarum domorum et priorum et fratrum ipsorum procurator erat ^{bb}in nos, Stephanum, miseratione divina, Prenestinum episcopum, quibus cura predicti ordinis sancti Guilelmi et personarum ipsius // fol. 96^r est ab eadem sede commissa, de voluntate ^{cc}et consensu^{cc} dicti domini R[iccardi] sancti Angeli diaconi cardinalis, cui curam predicti ordinis heremitarum sancti Augustini,
 20 eadem sedes commisit, tanquam in arbitrum arbitratorem et amicabilem compositorem super causis litibus et questionibus ^dhuiusmodi, que erant, vel esse possent super predictis et ^{dd}ipsorum occasione alte et basse sub pena mille marcarum argenti compromittere, ac nostre ordinationi, definitioni, laudo, arbitrio, arbitrato totaliter se submittere curaverunt, ^{ee}promittentes, super
 30 hoc prestito iuramento et sub pena mille marcarum, predictarum gratum et firmum habituros, se, dictasque ordinis domos et priores ac fratres eorundem ordinum et domorum totum, et quidquid super predictis ordinaremus, statueremus arbitrati essemus, vel etiam decerneremus, prout in publico instrumento inde confecto, per manus Lombardi notarii infrascripti plenius continetur.
 35 Nos itaque a partibus accepto huiusmodi compromisso, et a sanctissimo papa, domino nostro Clemente papa III^{to} obtento, vive vocis oraculo, consensu et licentia ordinandi, statuendi, diffiniendi super iis, prout nobis expeditius videretur, ac etiam arbitraria potestate nobis a partibus ipsis concessa, ordinamus, dicimus, statuimus, providemus et arbitramur, quod predictae domus de Porta sancte Marie de ^sWisembornhe et de Corona sancte Marie, necnon et sique alie
 40 sunt in regionibus diversis, exceptis predictis regnis Alemannie et Ungarie,

cum ipsorum fratribus, eorumdemque possessionibus et iuribus ad dictum ordinem sancti Guilelmi totaliter redeant, et sub regula sancti Benedicti, secundum institutionem beati Guilelmi remaneant in habitu solito, antequam transirent ad sancti Augustini ordinem supradictum, quas domus cum iuribus et pertinentiis suis eidem priori generali ordinis sancti Guilelmi submittimus, 5 easque ad ordinem sancti Guilelmi supradictum sententialiter laudamus, et decernimus omni tempore pertinere et nullo modo dicto priori generali, aliisque prioribus et fratribus heremitarum ordinis sancti Augustini debere subsistere. Eisdem generali aliisque prioribus et fratribus heremitarum sancti Augustini super ipsis perpetuum silentium imponendo. Ita tamen, quod fratres domorum ipsarum, qui ad alia loca heremitarum ordinis sancte Augustini se ^{ff}forsitan transtulerint, ad domos ipsas, vel ad ipsum ordinem sancti Guilelmi redire non compellantur inviti. Sed illuc redeant et ibidem admittantur, si id de ipsorum fratrum, qui se transtulerint, processerit voluntate, quem reditum 10 eis concedimus intra mensem, postquam hoc eis fuerit ^{gg}infra mensem^{gg} intimatum. Illi etiam fratres, qui medio tempore in predictis domibus sancti Augustini regulam et ordinem sunt professi, si sive in ipsis morentur, sive ad alia loca ipsius ordinis sancti Augustini se transtulerint, inviti non compellantur in ipsis domibus morari, sive ad ipsas domos vel ad ordinem sancti Guilelmi redire. Sed id infra dictum terminum in eorum voluntate consistat. Reliquae domus vero predictae, ^{hh}que de predicto ⁱⁱac omnes aliae domusⁱⁱ ordine sancti Guilelmi^{hh} ad ^{jj}predictos heremitas (!) ordinis^{jj} sancti Augustini, in predictis regnis Alemanie et Ungarie transierunt, cum ipsarum fratribus et iuribus, bonis mobilibus, et immobilibus et pertinentiis universis, permaneant in predicto ordine sancti Augustini pacifice et quieti, et eas decernimus et arbitramur ad eundem ordinem sancti Augustini omni tempore pertinere. Super eis dictis generali, aliisque prioribus et fratribus sancti Guilelmi ordinis perpetuum silentium imponendo. ^{kk}Ordinamus etiam et dicimus, statuimus, pronuntiamus et laudamus, providemus^{kk} et arbitramur de consensu, licentia et potestate 30 predictis, quod memorati generalis, priores et fratres heremitarum sancti Augustini pretextu unionis huiusmodi, vel alia quacunque causa aliquas domos eorumdem heremitarum, ipsius ordinis sancti Guilelmi ad ordinem suum de cetero non recipiant, nec se de ipsis aliquatenus intromittant, nec unquam ipsi ordini sancti Guilelmi vel aliquibus de ipso ordine moveant de unione vel subiectione aliqua questionem. Et si contigerit eos contra facere, vel venire, volumus et arbitramur, quod licet priori generali et aliis prioribus ac fratribus ordinis sancti Guilelmi possessionem ingredi domorum, de quibus erat questio inter partes. Si vero generalis et fratres ordinis Guilelmi contra predicta facerent vel venirent, aut aliquando de predictis domibus dicto ordini sancti Augustini adiudicatis, vel aliquas alias ad ipsum sancti Augustini ordinem pertinentes recepissent, vel imposterum recipere ^{ll}attemptarent, liceat priori 40

generali et provincialibus heremitarum ordinis sancti Augustini retentis do-
 mibus, que per hoc arbitramentum debent eidem ordini sancti Augustini rem-
 anere, ingredi in possessionem dictarum earumdem domorum, que debent ad
 ordinem sancti Guilelmi redire // ^{fol. 96v}, pena in compromisso contenta nihilo-
 5 minus exolvenda a parte contrarium faciente, et nihilominus hac supra ordi-
 natione et laudo nostro salvo in omnibus permanente. Et quia intendimus om-
 nem questionem a dictis ordinibus remove, volumus et mandamus, sub
 pena excommunicationis, de licentia nobis concessa, quod deinceps nullus
 frater predicti ordinis sancti Guilelmi ad dictum ordinem sancti Augustini
 10 aliquatenus admittatur, vel modo aliquo recipiatur, et e converso, quod nullus
 frater professus dicti ordinis sancti Augustini ad dictum ordinem sancti Gui-
 lelmi aliquo modo recipiatur, vel admittatur, et si quid contra attentatum fue-
 rit, receptionem ipsam refutamus, et pronunciamus irritam et inanem, et ad
 suum ordinem redire compellatur, et decernimus irritum et inane, si secus
 15 contigerit attentari. Hiis tamen, que supra de fratribus domorum, de quibus
 erat inter partes contentio, dicta sunt, in sua manentibus firmitate. In cuius rei
 testimonium presens instrumentum per infrascriptum Lombardum notarium
 nostrum huiusmodi ordinationis, laudi et arbitrii nostri pronunciationem pre-
 sentem scribi et publicari mandamus, ipsumque fecimus nostri sigilli munimi-
 20 ne roborari. Latum et pronunciatum est ^{mm}huiusmodi nostri arbitrii laudum,
 ordinatum, et quidquid superius continetur, Viterbii in hospitio nostro in pre-
 sentia dicti fratris Guidonis prioris generalis ordinis sancti Augustini et fratris
 Guilelmi prioris generalis sancti Guilelmi et dicti fratris Johannis de ^{mm}Linsen
 dicti ordinis sancti Guilelmi procuratoris et de ipsorum voluntate et plena
 25 concordia ac presentibus venerabili patre Johanne Sipontino archiepiscopo,
 fratre Symone canonico sancti Johannis de Platea urbe, ^{oo}Urtano camerario
 nostro, magistro Andrea priore Sanctorum Apostolorum de ^{pp}Spoleto, magist-
 ro Paulo archidiacono ^{qq}Cameriensi in ecclesia Strigoniensi, magistro Johanne
 Romanutio, domini pape scriptore, fratribus Verinegna [Bentivegna] et Gratia
 30 de ordine Minorum capellanis nostris et aliis ad hec vocatis et rogatis testibus.
 In continenti post compromissum in nos factum, videlicet anno nativitatis Do-
 mini M^oCC^oLXVI^o indictione nona, mense Iulio, die ultima eiusdem mensis,
 pontificatus domini Clementis pape IIII^{ti} anni secundo.
 Ego Lombardus quondam ^{rr}Bonvillani de ^{ss}Podiobonizi imperiali auctoritate
 35 notarius publicus prolationi seu pronunciationi ^{mm}huius laudi, arbitrii, ordina-
 tionis, et omnium, que superius continentur, una cum dictis testibus presens
 interfui, omnia et singula supra contenta de mandato venerabilis patris domini
 Stephani Prenestinensis episcopi scripsi, et in publicam formam redegi, pub-
 licavi, et signo meo signavi.
 40 Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae suppletionis, et
 confirmationis ^{tt}[infringere, vel ei ausu temerario contraire, si quis autem hoc

attentare presumserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.]^{tt} Datum Viterbii III Kal. Septembris, [pontificatus nostri] anno secundo.

- []: FEJÉR |^{a-a} Reg. Vat.: *et usque communiri* |^b FEJÉR: *reciduum* |^c FEJÉR: *nova* |^d
 5 FEJÉR: *eiusmodi* |^e FEJÉR: *Sancti* |^f FEJÉR: *Ibiserbones* |^g FEJÉR: *causam* |^h FEJÉR: *Luisene* |ⁱ⁻ⁱ FEJÉR: – |^j FEJÉR: *exstiterat* |^{k-k} Reg. Vat.: *et usque communi-*
 10 *mus* |^l FEJÉR: *Bictrinis* |^m FEJÉR: – |ⁿ FEJÉR: *Cum* |^o FEJÉR: *generosi* |^p FEJÉR: – |^r FEJÉR, add.: *domos* |^s FEJÉR: *Ibiseborne* |^t FEJÉR: *Fuuisene* |^u FEJÉR: *Semin-*
ninhuse |^v FEJÉR: *Binonia* |^w FEJÉR: *Lixtin, Caniniensis* |^x FEJÉR: *et* |^y FEJÉR, add: *parte* |^{aa} FEJÉR: *ea* |^{bb} FEJÉR: *ante* |^{cc} FEJÉR: – |^{dd} FEJÉR: *eorum* |^{ee} Fejér:
 15 *promittendo* |^{ff} FEJÉR: *forte* |^{gg-gg} add. in margine |^{hh-hh} FEJÉR: *et omnes aliae domus, quae de praedicto Ordine Sancti Guilelmi* |ⁱⁱ⁻ⁱⁱ add. in margine |^j FEJÉR: *predictorum Eremitarum Ordinem* |^{kk-kk} FEJÉR: *Ordinamus etiam et dicimus et laudamus,* |^{ll} FEJÉR: *attentarent* |^{mm} FEJÉR: *huiusmodi* |ⁿⁿ FEJÉR: *Luisen* |^{oo} FEJÉR: *Vetauensi* |^{pp} FEJÉR: *Espoleto* |^{qq} FEJÉR: *Cameracensi (Camarensi)* |^{rr} FEJÉR: *Vomuillani* |^{ss} FEJÉR: *praedio Bosnensi* |^{tt-tt} add. Fejér, Reg. Vat: etc.

Reg. Vat. 32. fol. 95^r–96^v, 122. sz.

POTTHAST 19807. sz., RCIV 365. sz.

FEJÉR IV/3. 347–358. (=MPHA 22–31.)

D–2. A latin-görög uniós egyezség előkészítése (1270. március 4.)

A bíborosi testület tájékoztatja és utasításokkal látja el az albanói püspök-bíborost a görög császárral és egyházzal kapcsolatos tárgyalások ügyében, 1270. március 4.

Miseratione divina episcopi, presbiteri et diaconi Sacrosancte Romane ecclesie cardinales venerabili fratri ... episcopo Albanensi⁵⁰⁷ apostolice sedis legato salutem in domino. Hoc est transcriptum quarumdam litterarum felices recordationis domini Clementi pape quarti. Clemens episcopus servus servorum
 5 dei viro magnifico Michaeli Palaelogo illustri im/peratori Grecorum gratiam per quam gloriam obtineat in futuro. Magnitudinis tue litteras⁵⁰⁸ ac viros providos et discretos latores earum apocrisarios tui culminis ad nostram venientes presentiam, serena facie sed et animo leto recepimus et eis super omnibus que proponere voluerunt, coram nobis et fratribus nostris audientia benigna
 10 concessa, fideles adhibuimus / interpretes, qui nostram eis et suum nobis in omnibus et per omnia panderent intellectum. Ipsum quoque litterarum tuarum initium, quod e psalmis assumpseras spiritualis et nobilis citharedi, cordis tuis gaudium manifestans, ex eo iusta ratione conceptum, quod in domum domini te sperabas initurum, illuc etiam tribus domini, Latinorum videlicet et
 15 Grecorum, pariter ascensuras, acceptum / nobis plurimum cum gaudio accepimus exultationis ingentis. Hoc est enim quod et nos totis visceribus concupiscimus, quod et in ipsis missarum sollempnis a domino petimus incessanter, ut suam videlicet ecclesiam toto urbe terrarum adunare digneretur. Hoc est quod videre summopere cupimus, ut ipsis ruinas impleat, scissuras reparet, muros edificet et sanctorum custodia munit / angelorum. Non sunt enim
 20 nobis incognita damna populi christiani, que iam dudum Latinorum et Grecorum dissensio peperit, annosa pariter et damnosa, dum divisos inter se populos et in sua se adversis mutuo debilitando conatibus conversos viscera frequentius et liberius furor hostilis invasit, qui eisdem glutino vere caritatis unitis
 25 obesse minime potuisset. Sane / olim ad felices recordationis Urbanum papam predecessorem nostrum cum litteris sollempnes nuntios destinaveras,⁵⁰⁹ tuum modo consimili per eosdem nuntios et litteras pium desiderium explicando, inter cetera postulasti, ut ad tuam presentiam apocrisarios suos mitteret seu legatos, pacis homines et pacificos Christi discipulos, non gaudentes in vanitate verborum neque bono pacis / mundanam sapientiam preponentes. Qui
 30 tuis votis annuens in hac parte, viros electos de fratrum minorum ordine, viros

⁵⁰⁷ Radulfus (Rudolf) Grosparmi, III. Táblázat, 1.

⁵⁰⁸ 1263. 07. 28.: Michaelis Palaelogos válasza IV. Orbánnak, az utóbbi által küldött négy ferences megbízott tevékenységével kapcsolatban. TĀUTU 1953. 14–26., 6. sz., 26–28., 7. sz.

⁵⁰⁹ Vö. TĀUTU 1953. 33–43., 10., 10a. sz.

utique pauperes in hoc mundo, in fide divites, in lege domini plenius eruditos, fratres scilicet Simonem de Alvernia et Petrum de Moras, Petrum de Crista et Bonifacium de Iporeia, cum suis sub certa forma litteris ad te misit. Licet autem idem predecessor / noster celsitudinis tue litteras supradictas cum magno
5 gaudio recepisset, et in ipsis contenta litteris singillatim inspecta pietatis perpenderet speciem obtinere, ad contentum tamen in eis ordinem sicut non debuit, sic nec voluit arctare. Tu quidem eorumdem Latinorum et Grecorum concordiam dissolutis inimictiis, in caritate mutua prius decreveras solidandam et tunc demum videbatur tibi com/modior de dogmatibus fidei et rituum
10 diversitate tractatus et ad huiusmodi probatinome, ordinis ex Scripturis authenticas argumenta multa congregas ad probandum, quod bonorum sit omnium caritas fundamentum. Ipse vero tuis non obvians argumentis nec preconia caritatis attenuans quam sedes apostolica illibatam servat ad filios etiam indevotos, sed fidei primum et solidum fun/damentum attendens, sine qua deo impossibile est placere, non iniuste de consonantia fidei tractatum censuit
15 premittendum. Absit enim, ut Romanam ecclesiam, que nec rugam habens, nec maculam, illam tenet hodie quam semper hactenus tenuit fidei veritatem, filios etiam se avertentes ab ea odio prosequi fateamur, cum proculdubio eadem mater ecclesia iustis et peccatoribus, obedientibus et rebellibus exhibens pie caritatis affectum / ad salutem omnium quibus potest modis intendat, nec ideo minis diligere sit censenda, quod interdum, exigente iustitia, peccatorum confringit cornua, qui salutaribus monitis obtentare contemnunt. Sicut nec recto iudicio dici potest medicus odiosus, qui curandis vulneribus ferrum vel ignem adhibet, que lenioris antidotis medicamine non curantur.
20 Stetit itaque cum fide caritas apud ipsam, sed / qui fidem contaminant necessario deserunt caritatem, ad quam nullus est eis reditus nis prius quam non receperant vel receptam abiecerant fidei veritatem agnoscant, cum sit ille fons vivus, caritas cui nullus communicat alienus. Ut igitur rectus esset ad pacis optate colloquium et tractatum ingressus, missi sunt ad tuam magnitudinem
30 dicti fratres de dogmatibus fidei et ecclesiastici, ritibus tractaturi ac insuper / de concordia super aliis inter predecessorem ipsum et te tuumque populum reformanda. In eisdem predecessoris litteris hoc expresso, quod si ex huiusmodi tractatu tibi et ipsis fratribus videretur, quod tam pium, tamque salubre negotium progressum laudabilem et egressum deberet habere felicem, per te ordinari posset et eos, quod pro eiusdem consummatione negotii sollemnes
35 nuntii cum auctoritate et potesta plenaria / et sufficienti mandato ad sedem apostolicam ex parte tue celsitudinis mitterentur vel alia inveniretur via conveniens per quam promptius ad negotii consumationem ipsius deo procederetur auctore. Ceterum fratres ipsi aliquamdiu in tua curia commorati, cum non
40 possent ad plenum assequi quod volebant, volentes tandem obtinere quod poterant, in quandam tecum, ut dicitur, convenere scripturam / certos articulos

continentem. Magnitudini tue bona fide spondentes se apud dictam sedem instituros quantum esset in eis, ut scriptum huiusmodi sedes eadem acceptaret. Nuper autem tuis apocrisariis supradictis ad nostram presentiam accedentibus et a nobis prius secretis, ut eis placuit, ac in fratrum nostrorum presentia subsequenter auditis, super fidei vere dogmatibus cum eis conferre volumus non contentiose disputationis certamine, sed verbis simplicibus et evangelice consonis veritati. Quod recusationibus ipsis admittere, tractatores eis obtulimus, de dictorum fratrorum nostrorum collegio, qui colloquio familiari discuterent cum eisdem, quibus modis quibusve gradibus tam salubere posset negotium consumari. Sed ipsi nec istud recipere voluerunt, proponentes finaliter, quod nec ad disputandum nec ad tractandum / venerant, sed per nos roborari petebant que a fratribus predictis, Simone scilicet et collegis ipsius in tua, ut dicebant, presentia fuerant acceptata, que cuiusdam scripture series, quam in nostra protulerunt presentia, continebat. De qua tam pro te tuisque subditis roboranda, etiam si nos acceptare vellemus eandem, nullam se recepisse penitus potestatem coram nobis et eisdem nostris fratribus iidem tui / apocrisarii sunt confessi. Quibus auditis mirati sumus tanti apocrisarios principi, qui si ea que in eiusdem predecessoris litteris expressa supra meminimus, adeo processissent quod iuxta eorum seriem extimares non inmerito nuntios destinandos, mitti a te debuerant, ut premittitur, cum auctoritate et potestate plenaria et sufficienti mandato, sic instare super eiusdem corroboratione scripture, cum tamen ad hoc petendum nec in scriptis, nec alias mandatum aliquod exhiberent, immo nec predictae tue celsitudinis littere nobis presentate per ipsos de petitione huiusmodi vel prefata scriptura seu etiam de predictis sedis eiusdem apocrisariis aliquam fecerent mentionem aut quod ipsis tuis apocrisariis fides a nobis deberet super hiis que pro parte tua proponerent / adhiberi. Sed ne ipsos contumere videremus, benigne ipsis ostendimus, quod prefata scriptura nobis per ipsos exhibita non potuit a sepedictis fratribus dicte sedis apocrisariis eiusdem sedis nomine approbari, cum ad id ab ea non habuerint potestatem. Tractatores siquidem missi fuerant, non negotii perfectores sicque per consequens eorum incumberebat officio tractatus sui summam ipsi sedi referre illiusque / approbationem eiusdem sedis iudicio reservare. Quod et ipsimet cosultius attendentes circa finem prefate scripture fatentur ex iniuncti ministerii debito dicte sedi sed inventa renuntiare debere nec approbatoris sibi usurpaverint officium, sed instantie sue ministerium promiserunt, spondentes, ut prediximus, se instituros apud dictam sedem quantum in eis erat, ut scripturam approbaret eandem. / Videat itaque tua sublimitas, quam pure, quam liquide dicti fratres apocrisarii sedis eiusdem sue potestatis et ministerii reserarunt seriem et fines seu terminos expresserunt quam clare, quam aperte sue intentionis aperurere propositum. Quam enim clarius dici vel scribi potuit, ut nondum actum quis diceret quod adhuc

omnino ex alterius approbatione pendeat. Fratres igitur memorati, apocrisarii dicte / sedis nec roboraverunt, nec intenderunt, sicut etiam nec poterunt, predictam sine sedis eiusdem conscientia roborare scripturam. Nos quoque petitionem a prefatis tuis apocrisariis super ipsius scripture roboratione propositam, eiusdem scripture inspecto tenorem, cum nonnulla que continentur in ea nec accomoda nec utilia, immo dispendiosa et damnosa potius tanto et tali negotio reputemus, de predictorum / fratrum nostrorum consilio, eiusdem negotii qualitate pensata, non duximus admittendam, presertim cum ipsi tui apocrisarii ad roborandam eandem pro te tuisque imperii clero vel populo nullum, ut premisimus, mandatum vel potestatem haberent, nec tu de petitione premissa tuis aliquid litteris duxeris inserendum, immo ad eadem scriptura, utpote de cuius corroboratione iam elapso fere triennio non cu/rasti nec per nostros apocrisarios post superius nominatos novissime ad te missos, qui apud te moram diutius contraxerunt, nobis misisti aliquid verbo vel scripto, recessisse verisimiliter credi posses, quamquam et alias non fuisset a nobis eadem petitio admittenda. In hiis etenim que sunt fidei et veritatem recipiunt, sine qua salus esse non potest, explicite non sub involucro est agendum. Ideoque, ut in lucem / omnia veniant nec verborum ambagibus intentionis nostre puritas involvatur, tenore presentium duximus declarandum, quid tibi ac prelatis et ceteris sub tua ditione degentibus faciendum incumbat, ut ad sinum eiusdem sacrosancte Romane ecclesie, matris tue, sano fretus consilio redeas reverenter. Quod si faciendum, domino, decreveris inspirante, ipsa mater piissima filio redeunti, sinum largissime pietatis aperiens, in tuos leta / properabit amplexus. Ecce ergo quod corde firmiter credimus et quod ore simpliciter confitemur, tibi plane proponimus et exponimus nec in velamentis enigmatum dogmata nostra tegimus, sed omnino verbis explicitis et apertis notam esse volumus universis professionem fidei quam tenemus. Quam a te, clero et populo predictis exigimus, ut eandem tu et ipsi profiteamini, si ad nostram, ut desideramus, volueris redire unitatem. / Ea insuper, que circa eiusdem ecclesie Romane primatum, de cuius veritate nonnulla prefate scripture series continebat, a te ac ipsis clero et populo recipi et acceptari volumus, plenius et apertius explicantes. Et quidem:

Credimus sanctam trinitatem, patrem et filium et spiritum sanctum, unum deum omnipotentem totamque trinitate deitatem cesentialem, consubstantialem, coeternam et coomnipotentem, unius voluntatis potestatis et maiestatis, creatorem omnium creaturam, a quo omnia et per quem omnia, et in quo omnia que sunt in celo et in terra, visibilia et invisibilia, corporalia et spiritualia. Credimus singulam quamque in sacra trinitate personam unum verum deum, plenum et perfectum. Credimus ipsum filium dei, verbum dei eternaliter natum de patre consubstantialem, coomnipotentem et equalem / per omnia Patri in divinitate, temporaliter natum de spiritu sancto ex Maria semper virgine, cum anima

*rationali, duas habentes nativitates, unam ex patre eternam, alteram ex matre
 temporalem, deum verum et hominem verum, proprium in utraque natura atque
 perfectum, non adoptivum neque phantasticum, sed unum et unicum filium dei
 in duabus et ex duabus, divina scilicet et huma/na naturis, sed in unius persone
 5 singularitate impassibilem et immortalem divinitate, sed in humane pro nobis
 et pro salute nostra passum vera carnis passione, mortuum et sepultum, et des-
 cendisse ad inferos ac tertia die resurrexisse a mortuis vera carnis resurrectione,
 die quadragesimo post resurrectionem cum carne in quo resurrexit et anima as-
 10 cendisse in celum et sedera ad dexteram / Patris inde venturum iudicare vivos
 et mortuos et redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint, sive
 mala. Credimus etiam spiritum sanctum et perfectum verumque deum ex patre
 et filio procedentem, coequalem et coessentialem et coomnipotentem et coeter-
 15 num per omnia et filio. Credimus hanc sanctam trinitate non tres deos, sed unum
 deum omnipotentem, eternum, invisibilem / et incommutabilem. Credimus sanc-
 tam catholicam et apostolicam unam esse veram ecclesiam, in qua unum datur
 baptisma et vera omnium remissio peccatorum. Credimus etiam verum resurrec-
 tionem eiusdem carnis quam nunc gestamus et vitam eternam. Credimus etiam
 20 novi et veteres testamenti, legis ac prophetarum unum esse auctorem deum ac
 dominum omnipotentem. Hec est vera fides catholica / et hanc super dictis arti-
 culis tenet et predicat sacrosancta Romana ecclesia. Sed et propter diversos erro-
 res, a quibusdam exignorantia et ab aliis ex malitia introductos, dicit et predicat
 eos, qui post baptismum in peccata labuntur, non rebaptizandos, sed per veram
 penitentiam suorum posse consequi veniam peccatorum. Quod si vere peniten-
 25 tes in caritate decesserint, antequam dignis penitentiae fructibus de commissis /
 satisfecerint et omissis, eorum animas penis purgatoriis post mortem purgari, et
 ad penas huiusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missa-
 rum scilicet sacrificia, orationes et elemosynas et alia pietatis officia que fidelibus
 pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum ecclesie instituta. Illorum igitur
 30 animas, qui post sacrum baptismum susceptum nullam omnino peccati / macu-
 lam incurrerunt, illas etiam, que post peccati contractam maculam vel in suis
 manentes corporibus vel eiusdem exute, prout superius dictum est, sunt purgate,
 in celum mox recipi. Illorum autem animas, qui in mortali peccato vel cum solo
 originali decedunt, mox in infernum descendere, penis tamen disparibus punien-
 35 das, eadem sancte Romadne ecclesia credit et firmiter asseverat /, et quod nihi-
 lominus in die iudicii omnes homines ante tribunal Christi cum suis corporibus
 comparuebunt, reddituri de factiis propriis rationem. Tenet etiam et docet eadem
 Romana ecclesia septem esse ecclesiastica sacrament. Unum scilicet baptismum de
 quo dictum est supra, aliud est sacramentum confirmationis, quod per manus
 impositionem episcopi conferunt chrismando renatos. Aliud est penitentie, aliud
 40 est eucaristia, aliud est sacramentum ordinis, aliud est matrimonium, aliud est
 extrema unctio, que secundum doctrinam b. Iacobi infirmantibus exhibetur. Sac-*

ramentum eucharistie ex azymo conficit eadem Romana ecclesia tenens et docens, quod in ipso sacramento panis vere transubstantiatur in corpore et vinum in sanguinem domini nostri Jesu Christi. De matrimonio tenet /, quod nec unus vir simul plures uxores, nec una mulier simul habere permittitur plures viros. Soluta vero lege matrimonii per mortem alterutrius coniugum, secundas, tertias et deinceps nuptias successive licitas esse, si impedimentum canonicum ex causa alia non obstat. Ipsa quoque sacrosancta Romana ecclesia summum et plenum primatum et principatum super universam catholicam ecclesiam obtinens quem se ab ipso domino in beato Petro Apostolorum principe sue vertice, cuius Romane pontifex est successor, cum potestate plenitudine recepit veraciter et humiliter recognoscit, sicut pre ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic et si que de fide suborte fuerint questiones, suo debet iudicio definire. Ad quam potest gravatus quilibet et in negotiis ad forum / ecclesiasticum pertinentibus appellare. Sed et in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantium ad ipsius potest recurri iudicium et eidem omnes ecclesie sunt subiecte ipsarumque prelati et obedientiam et reverentiam sibi debent, apud quam sic potestatis plenitudo consistit, quod ecclesias ceteras ad sollicitudinis partem admittit, quarum multas et patriarchales precipue, diviersis privilegiis eadem Romana ecclesia / honoravit, sua tamen prerogativa tam in generalibus conciliis, quam in quibuscumque aliis semper salva.⁵¹⁰

Porro precriptam purissimam, certissimam et solidissimam orthodoxe fidei veritatem, evangelice doctrine consonam, a sanctis patribus traditam et Romanorum pontifum in suis synodis definitione firmatam, sicut nec decet sic nec volumus nove discussioni et definitioni subiacere, ipsam quasi per hoc quomodolibet / contra fas et licitum in dubium revocando. Ideoque licet in prefata scriptura de convocatione concilii ageretur, licet tu per tuas prefatas litteras concilium in terra tua convocari petieris, nos tamen nullo modo proponimus concilium ad discussionem seu definitionem huiusmodi convocare, non quod cuiusquam faciem vereamur vel eandem sanctam Romanam ecclesiam Grecorum superari prudentia timeamus, sed quia / prorsus indecens foret, immo nec licet, nec expedit in dubium revocari premissam vere fidei puritatem, tot sacre pagine auctoritatibus, tot sanctorum roboratam sententiis, tot Romanorum pontificum stabili definitione firmatam, pro cuius defensione, si necesse foret, parati essemus subire martyrium et morti etiam exponere corpus nostrum. Quam ideo ad presens nequaquam auctoritatibus, quarum tamen / satis nobis copia pro voto suppeteret, munire curavimus, sed in simplicitate veridica sic pure, sec explicite tam predictis tuis adhibendum nuntiis,

⁵¹⁰ IV. Kelemen oklevele: ASV Reg. Vat 32. fol. 199^r–201^r; ASV Reg. Vat. 29A fol. 174^r–177^r; TĀUTU 1953. 61–69., 23. sz. Az unió ügyében kelt még IV. Kelemen tovább három levele: 1) 1264. 03. 04. a konstantinápolyi pátriárkához (TĀUTU 1953. 69–70., 24. sz.), 2) 1267. 05. 17. a bizánci császárhoz (TĀUTU 1953. 71–72., 25. sz.), végül 3) 1267. 06. 09. a ferences rend előljárójához intézett levelében a szakadár görögök-ről, azaz a skízma megszüntetésének sikertelenségéről ír.

quam tibi decrevimus destinandum, quia vel notam prolixitatis nimia diffusus
 episcople textus incurreret, si auctoritatum multitudinem, quibus eadem robo-
 ratur veritas, contineret, vel si, notam vitare volens huiusmodi tam prolixam,
 5 tot articulorum mate/riam brevi sermone perstringeret, de defectu, forsitan,
 qui procul dubio nimis foret in tanto notabilis et periculosus negotio, notare-
 tur. Et qui provida deliberatione concepimus apocrisiarius aliquos in lege dei
 peritos ad tuam presentiam destinare, cum quibus tu ac predicti clerus et po-
 pulus super premissis conferre poteris et, sicut speramus, ipsi vobis sufficien-
 10 ter, divina eis id donante clementia, responde/bunt, sed nichilominus, si quid
 tuum tuorumque animos concutit, si quid turbat, ut eorum aliquid que supra
 scripsimus, vereamini, ut petimus profiteri, aliquos de petitionibus, quos in
 predictis repereris clero vel populo, ad nostram mitte presentiam, nosque, qui
 iuxta eiusdem principis apostolorum sententiam parati sumus omni poscenti
 15 nos de ea, que in nobis est fide et spe reddere / rationem, illos quos miserit
 caritative tractabimus et patienter, quid proponere voluerint, audiemus tam
 plene, donate domino, satisfaciemus eisdem, quod amoto cuiuslibet dubita-
 tionibus scrupulo, fidei veritatem agnoscent et in agnita salubriter gloriantes,
 ad te cum gloria remeabunt. Ipsis quoque apocrisaris tuis, cum de premissa
 20 professione fidei eis, ut permittitur, copiam feci/mus, clementer obtulimus be-
 nigna ipsis satisfacere, si super ea in aliquo dubitarent. Ideoque excellentiam
 tuam monemus, rogamus et hortamur in domini Iesu Christo, per aspersionem
 sui pretiosi sanguinis obsecrantes, quatenus diligenter attendens, quantum
 tibi accresceret ad meritum, quantum accedet ad gloriam et exaltationem tui
 nominis ampliandam, si datum tibi desuper / fuerit, ut oves que perierunt tue
 25 diligentie studio ad caulam domini reducantur; si tuis fiat laboribus, ut unum
 sit ovile unusque pastor, Latinorum et Grecorum populis, tuis temporibus in
 unitate premissae orthodoxe fidei adunatis, sic studeas habilitare materiam, sic
 animos tuum tuorumque disponere, quod in predictorum apocrisiariorum
 nostrorumque disponere, quod in predictorum apocrisiariorum nostrorum
 30 adventu te ac premissis clero et populo / prescriptam humiliter susipientibus
 et fideliter profitentibus fidei veritatem, facilis sit ad reliqua, domino faciente,
 processus. Quod si, postquam taliter supra propositam tu idemque clerus et
 populus veritatem fidei susceperitis et professi fueritis et ad obedientiam, ut
 35 premisimus, eiusdem veneritis Marie vestre, concilium per sedem ipsam ad lo-
 cum qui ad hoc eidem sedi videatur idoneus / , convocari petieritis, ad caritatis
 vinculum inter Latinos et Grecos foedere perpetuo roborandum, legatos super
 hoc ad nos poteritis destinare, quibus faciente domino responsum dabitur, qui
 tuum desiderium satiari poterit et debet. Ad premissae igitur tam salutifere
 unionis salutare commercium efficaciter sollicitudo tue sublimitatis intendat
 40 et ut animarum et corporum / discrimina, que ingerit inveterata dissensio,
 precidantur premissa, que paterna monitione requirimus, implere festinet,

scitura, quod occasione tractatus huiusmodi nec hiis qui a tua magnificentia se gravatos esse queruntur, sicut nec debemus, in sua iustitia deesse proponimus nec a prosecutione tanti negotii per alias vias, quas ad animarum salutem dominus ministraverit /, desistemus. Datum Viterbii, IV nonas martii, annio 5 tertio. Datum Viterbii, anno domini M° CC° LXX° apostolica sede vacante.

Paris, Archives Nationales de France, Fonds publiques de l’Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420, nr. 5. Az oklevél képét ld. a *Képek* mellékletben: K–1.

A bíborosi testület a fenti, napi dátumot nélkülöző oklevél mellett 1270. május 15-én kiadott egy másik oklevelet, amelynek ugyancsak Rudolf albanói püspök-bíboros legátus volt a címzettje. Ebben megemlékeznek IX. Lajos francia király közvetítéséről, IV. Kelemen közeledési kísérletéről, és megemlítik IV. Kelemen fenti oklevelét, amely a legátus mostani megbízásának az alapja. Az átírásra hivatkozva meghagyják neki, hogy vegyen esküt a császártól, az ottani klérustól és néptől, a konstantinápolyi pátriárkától és valamennyi egyháztól egy ott összehívandó zsinat keretében. Ehhez mellékelte az eskü szövegét is, amelyet azután közjegyzői másolatokban mindenhol nyilvánosságra kellett hozni.⁵¹¹

⁵¹¹ „[...] Quocirca debita meditatione pensantes tam salubre negotium, tam utiliter tamquam perpenso consilio et exacta maturitate dispositum, non immutatione sed prosecutione potius indigere, instantie memorati regis Francorum, in votiva nobis admodum expeditione ipsius negotii nostris desiderii concurrenti, consensu prompto concurrimus et premissa vobis ad plenioris instructionis auxilium seriusus exponentes, executionem predicti negotii fraternitati vestre presentium tenore committimus, ut in ipsa iuxta premissarum eiusdem domini pape Clementis litterarum tenore, quem vobis sub sigillis nostris de verbo ad verbum sine immutatione aliqua destinamus secundum datam vobis a deo prudentiam procedentes, imperatorem, clerum et populum memoratos ad eiusdem fidei orthodoxe professionem et acceptandum et recipiendum ipsius ecclesie Romane primatum, iuxta subscriptam formam, idoneis securitatibus et cautelis adhibitis, admittatis. [...]”ASV Reg. Vat. 29A fol. 177v–180r; TÁUTU 1953. 78–84., nr. 29. Ugyanitt szerepel egy IX. Lajoshoz intézett levél részlete 1270. május 13-i dátummal. TÁUTU 1953. 84–85., nr. 29a. A közlés azonban nagyon hiányos, vö.: ASV Reg. Vat. 29A fol. 180r–181r. Tăutu

D–3. István prenestei püspök-bíboros végrendelete (1270. július 5.)

[1] [...] /bium deauratum, unum dossale violaceum cum av[i]bus de sirico giallo.

Item [unum] dossale de panno lineo [...] / duo bacilia argentea.

It[em] una canella a[ur]ea ad sumendum sanguinem Christi.

Item una crux parva ad tenendum ante pectus de[aura]ta cum [la]pidibus pretiosis.

Item duo annuli pontificales.

Item unum manuterg[ium a]lbum / [...] sirico.

Item una planeta, una dalmatica et un[a] tunicella de diaspro albo.

Item una planeta de sciameto giallo.

Item una dalmatica et una tunicella de panno yspanico giallo.

Item una planet[a de] pan[no yspa/nico] violaceo deaurata.

Item una dalmatica et una tunicella de panno yspanic[o] violaceo virgato.

Item unum pluviale de sciameto viridi.

Item duo parvi [ca]lices cum smaltis.

Item una stola, unum manipulum et unum cingul[um] viridia [labo/r]ata cum auro.

Item unum cingulum [am]plum laboratum de sirico et auro.

Item sandalia cum auro et perlis parata.

Item una theca rubea ad ymagine[m] cum auro et perlis parata.

Item una tobalia pro altari cum a[ur]ifrigio [a]de ymagin[es].

[Item] u[nus] / calix aureus cum ymaginibus.

Item unum turribulum aureum.

Item una mitra de diaspro albo cum lapidibus pretiosis et cameis ante et retro.

Item una mitra de diaspro alb[o] cum ymaginibus et perlis albis et [...] di[...].

Item duo sc[rinea, quorum] / quodlibet habet duos catarciones, in quibus predictae res et paramenta repos[ita] et consignata sunt.

[2] Item volo et mando quod dentur ecclesie Waciensis⁵¹² res et paramenta huiusmodi, videlicet planeta de panno yspanico [de]aurata, una dalma[tica] / et una tunicella de panno yspanico virgato.

Item una planeta, d[al]ma[tica] et tunicella de rubeo sciameto.

Item unum pluviale de diaspro albo.

Item unum pluviale de sciameto viola[ceo].

Item unum dossale album de sirico cum floribus de[auratis]. /

I[tem] una camisia sive alb[a].

Item du[o] bac[ili]a [de] argento.

Item una theca cum corporalibus laborata cum smaltis.

Item [unum] turribulum argenteum deauratum.

⁵¹² Váci egyház, Bánca István 1240–1242 között töltötte be a püspöki hivatalt.

Item una crux parva ad tenendum ad pectus.

Item unus anulus pontificalis. /

Item una mitra de diaspro albo cum smaltis (?).

[Item ...]ris ornatum aureum in fimbriis nisi in fine fimbr[iarium].

[Item ... mi]tra de diaspro albo cum perlis et floribus deau[rat]is.

Item unum s[c]rineum in quo [res et] paramenta huiusmodi reposita [et consi]/gnata sunt.

[3] Item volo et [mando] quod de[ntur] Romane Ecclesie [...] magna et sciameto albo [... auri]frigio d[...] smaltis et lap[idibus ... et una] tunicella de al[bo] sciameto.

[4] Item volo et mando do[minus in]/frasriptis familiaribus [me]is, prout [inf]ra continue[tur], vi]delicet fratri Bentiv[egna]⁵¹³ et fratri Gratie⁵¹⁴ ordinis fratrum Minorum in communi novem marc[ham] sterl[ingorum].

[5] Item magistro Andree [Un]g[a]ro, capellano meo,⁵¹⁵ gippam meam, tunic[a]m / de camellino et clamidem meam e[iu]sdem col[o]ris sm[altatam].

[6] [Item ... u]nam [de] cappis meis meliorem.

[7] Item magistro Symoni U[n]garo, capellano meo,⁵¹⁶ tun[ica]m et su[pert]u[ni]cale meum de blaveto et una ca[p]pam de meis.

[8] Item magistro [...], / priori Sanctorum Apostolorum de Spoletto, capellano meo,⁵¹⁷ [se]x ma[rchas] sterling[orum].

[9] Item magistro P[au]lo de Reate, capellano meo,⁵¹⁸ sex ma[rchas] sterling[orum].

[10] Item Iacobino, clerico meo,⁵¹⁹ q[u]atordecim ma[rchas] sterling[orum].

[11] Item Guidob[ono]⁵²⁰ sex ma[rchas] sterling[orum].

[12] G[...], / clerico meo,⁵²¹ du[a]s ma[rchas] sterling[orum].

[13] Item [I]oh[ann]i (?), n[e]poti et familiari meo,⁵²² centum ma[rchas] sterling[orum] et [t]res de equis meis melioribus.

[14] Item [...] Ung[ar]o, servi[e]nti meo,⁵²³ viginti ma[rchas] sterling[orum] et unum equm de meis.

⁵¹³ Bentivegna/Bentivenga (de Bentinvegnis), OFM, bíborosi káplán (1264–1266), Todi püspöke (1276–1278), albanói püspök-bíboros (1278–1289). Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 7.

⁵¹⁴ Gratie OFM, 1264–1266 között Bánca bíboros káplánja volt. PARAVICI BAGLIANI 1972. 355; PARAVICI BAGLIANI 1980. 129/5. jz. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 7.

⁵¹⁵ Andreas Ungarus (Magyar András), perjel (SS. Apostolorum, Spoletto e.m.), korinthuszi kanonok, bíborosi káplán, *commensalis* (1263). Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 2.

⁵¹⁶ Simon Ungarus (Magyar Simon), pápai káplán, bíborosi kamarás (1266), bíborosi káplán (1270). Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 46.

⁵¹⁷ Ld. az [5] tételt!

⁵¹⁸ Paulus de Reate (Rieti), Bánca bíboros káplánja. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 37.

⁵¹⁹ Jacobinus, clericus. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 18.

⁵²⁰ Guidobonus, *familiaris*, bíborosi káplán. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 15.

⁵²¹ Minden biztonnyal Gerardus de Parma. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 13.

⁵²² János, a bíboros unokaöccse, káplánja, győri, zalai esperes. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 19.

⁵²³ Ungarus ?, a bíboros szolgálója. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 50.

- [15] Item Iacobo Ungaro, servienti [meo],⁵²⁴ / quind[e]cim ma[rchas] sterling[orum].
- [16] Item Anch[ero] (?) de Canossa⁵²⁵ decem ma[rchas] sterling[orum].
- [17] Albertino⁵²⁶ sex ma[rchas] sterling[orum].
- [18] Item Iohanni⁵²⁷ [... marc. st]erl.
- [19] Item Guillelmo, marescaco,⁵²⁸ sex ma[rchas] sterling[orum].
- [20] Item Iohanni, coquo,⁵²⁹ quinque ma[rchas] sterling[orum].
- [21] Item [...] / Lucio coquo,⁵³⁰ quinque ma[rchas] sterling[orum].
- [22] Item [Alber]tino, port[ario],⁵³¹ decem ma[rchas] sterling[orum].
- [23] Item Petri Pagano⁵³² quattuor ma[rchas] sterling[orum].
- [24] Item Nolano⁵³³ (?) sex ma[rchas] sterling[orum].
- [25] Item Huguicio⁵³⁴ (?) tres ma[rchas] sterling[orum].
- [26] Item Grasso⁵³⁵ tres ma[rchas] sterling[orum].
- [27] Item [Ray]/nalducio⁵³⁶ tres ma[rchas] sterling[orum].
- [28] Item Salv[ucio]⁵³⁷ tres [marchas] sterling[orum].
- [29] Item Gerardino de coquina⁵³⁸ unam marcham sterlingorum
- [30] Item volo et mando dari [... U]ngaro, s[acer]doti⁵³⁹ existenti in [...], supertuni-cale et cappam meam de blaveto.
- [31] Item [...] / de Capella, scriptori penitentie Sedis Apostolice,⁵⁴⁰ tres marchas sterlingorum.
- [32] Item Rogerio, b[ar]berio meo,⁵⁴¹ unam marcham sterlingorum.
- [33] Item volo et mando quod medici servien[tes ...] infirmi[tates], remunerent[ur] ad arbitrium [executorum] meorum.
- [34] Item [volo et] / mando quod satisfiat panatteri[o] meo⁵⁴² de eo in quo te[n]eor eidem.

⁵²⁴ Jacobus Ungarus (Magyar Jakab) a bíboros szolgáltója Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 19.

⁵²⁵ Ancher de Canossa *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 4.

⁵²⁶ Albertinus *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 1.

⁵²⁷ Feltehetően azonosítható Johannes Pelagiusszal, salamancai *portionariusszal* és kanonokkal, compostellai kanonokkal, urgelli esperessel, Ferdinánd kasztíliai és leóni király klerikusával, bíborosi káplánnal. Bővebben ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 20.

⁵²⁸ Vilmos a bíboros marsallja. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 18.

⁵²⁹ János szakács. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 24.

⁵³⁰ Lucius szakács. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 26.

⁵³¹ Albertinus ajtónálló (?). Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 2.

⁵³² Petrus Paganus *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 40.

⁵³³ Nolanus *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 31.

⁵³⁴ Huguicius *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 21.

⁵³⁵ Grassus *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 17.

⁵³⁶ Raynalducius *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 42.

⁵³⁷ Salvucius *familiaris*. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 45.

⁵³⁸ Gerardinus kukta (?). Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 14.

⁵³⁹ Ungarus ?, a bíboros udvari papja. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 51.

⁵⁴⁰ ? de Capella, az Apostoli Poenitentiarria írnoke. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 51.

⁵⁴¹ Rogerius, a bíboros borbélyja. Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 44.

⁵⁴² ?, a bíboros pékje (?). Ld. *Bánca István bíborosi familiájának tagjai*, 55.

[35] Item volo et mando quod si de quantitate s[ex] milium libr[as] prov[entas] quas nobil[is vir domin]us Henricus tunc senator Urbis⁵⁴³ per se vel alium michi abstulit in Urbe, [recupe]rari contig[e]rit, illud quod recuperabitur detur pro [anima] mea [per execu]tores meos ecclesiis [Ur]bis tam secularibus quam religiosis, preterquam ecclesie Lat[e]ranensim prout eis visum fuerit, expedire.

[36] Sepulturam michi elig[o] apud dictam ecclesiam [Sancti] / Salvato[ri]s Sancte Balbine de Urbe.⁵⁴⁴

[37] Libros meos et pecuniam quam habeo et habere debeo tam a Bonaventura de Senis⁵⁴⁵ et sociis suis quam aliis quibiscumque, et cet[er]a omnia alia bona mea mobilia que V[iterb]ii habeo, dimitto [ad o]nus executorum meorum distribuenda per eos pauperibus eccle[siis], piis locis et pro anima mea, prout secundum Deum anime mee saluti videbitur expedire.

[38] Super premissis quidem omnibus que superius continentur ordin[o] et facio executores [meos] / venerabiles viros dominum Henricum Hostiensem et [Ve]lletrensem episcopum,⁵⁴⁶ et dominum Iohannem, Sanctio Nicolai in carcere Tulliano diaconum⁵⁴⁷ cardinales et eorum fidei hec ger[e]nda et exequenda committo.

Hanc igitur dispositionem ac ordinationem [me]am volo valer [iure] / testamen[ti] aut codicillorum sive donationis causa mortis et cuiuscumque [alterius] ultime voluntatis melius valere pote[st].

Acta sunt hec Viterbii in camera palatii Viterbiensis ecclesia in qua idem reverendus pater [et dominus Stephanus] Prenestinus [episcopus] / moratur, presentibus dicto venerabili patre domino I[ohanne] Sancti Nicolai in carcere Tulliano diacono cardinali, ac meo Lambardo notario⁵⁴⁸ et testibus infrascriptis ab eodem domino S[tephano] Prenestino episcopo specialiter rogatis videlicet [fratres Ben]tivegna ordinis fratrum Minorum,⁵⁴⁹ / magistro Iohanne Salvatici, Apostolice Sedis scriptore, magistro Andrea de Niversa, clerico familiaribus dicti venerabilis patris domini I[ohannis] cardinalis, fratre Bentivegna et fratre Gratia ordinis fratrum Minorum, familiaribus dicti ve[n]erabilis patris domini episcopi Pre[nestini]. In anno nativitatis Domini millesimo ducesimo septuagesimo, indictione tertiadecima, die quinta intrantis

⁵⁴³ Arrigo, Kasztíliai Ferdinánd testvére, a ghibellin-párt szenátora Rómában 1267. július 2-án, július 26. és december 28. között, ill. 1268. május 27-én. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 131/10. jz.

⁵⁴⁴ A Szt. Megváltó titulus későbbi, csak a 14. században bukkan fel, V. Orbán pápa idején. A S. Balbina Róma egyik egyháza. A helyi viterbói hagyomány szerint Bánca a helyi ferenceseknél akart temetkezni. PARAVICINI BAGLIANI 1971. 181., nr 9; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 131/11 jz.

⁵⁴⁵ Valószínűleg Bonaventura Bernardini a Bonsignori di Siena kereskedő társaság tagja. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 131/ 12. jz.

⁵⁴⁶ Henricus de Bartholomaeis vagy Henricus de Susa, kánonjogász, sisteroni püspök (1244–1250), emb-runi érsek (1250–1263) Ostia és Velletri püspök-bíborosa (1262–1271: 1263. január 9. – 1268. február 28., †1271. október 21). HC I. 8/3. jz., 35, 234, 454.

⁵⁴⁷ Johannes Gaetano Orsini a S. Nicolaus in carcere Tulliano alszerpap-bíborosa (1244–1277), a későbbi III. Miklós pápa (1277–1280). HC I. 7, 52.

⁵⁴⁸ Lombardus, a bíboros jegyzője. Ld. *Bánca István bíborosi családjának tagjai*, 30.

⁵⁴⁹ Vö. [4]!

[men]sis iulii, Apostolica Sede vacante.

(S) [Ego Lambardus ... notarius] de mandato [dicti] domini [cardinalis ...] scripsi et publicavi [...].

Orig.: BAV Archivio del Capitolo di S. Pietro, cod. C 95 fol. 1^v–2^r [A] – 445 x 209 mm. méretű kódexben⁵⁵⁰

Ed.: PARAVICINI BAGLIANI 1971. 179–182; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 18, nr. 13., 127–132, nr. V.

Comm.: STORNAJOLO 1968. II. 6; CANART 1966. 14, nr. 16⁵⁵¹; PARAVICINI BAGLIANI 1971. 168–179; NEBBIAI DALLA GUARDA 2000. 59.

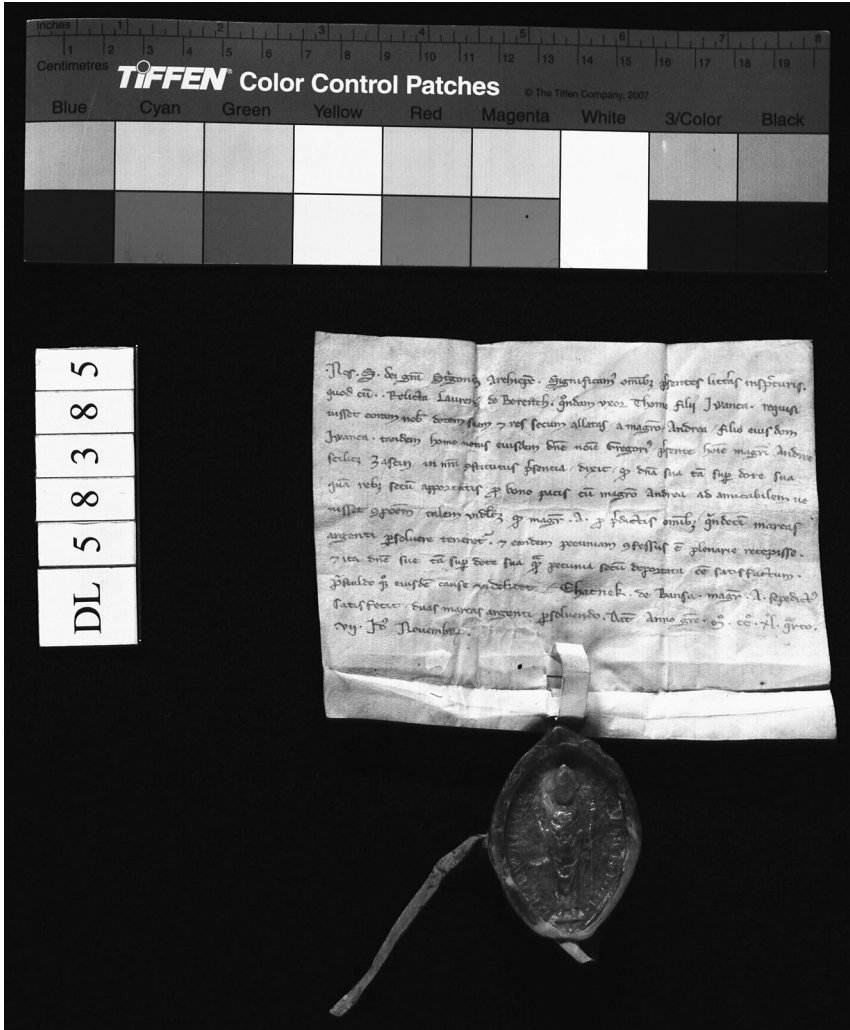
⁵⁵⁰ A kódex tartalma: Szent Biblia a Teremtés könyvétől Ruth könyvével bezárólag 207 fol. terjedelemben. Vö.: STORNAJOLO 1968. II. 5–6.

⁵⁵¹ Canart szerint a Archivio S. Pietro állományában H 99 jelzet alatt található meg Cosimo Stornajolo munkája, ez az állomány azonban ma már a *Biblioteca Vaticana* részét képezi. Jelenleg a BAV Sala Consultazioni Manuscritti 411(1–3) alatt található meg. STORNAJOLO 1968.

KÉPEK

K-1. Bánca István esztergomi érsek oklevele (1244. november 7.)

DL 58385

[Bánca] István esztergomi érsek oklevele Berench-i Lőrinc özvegye és sógorának egyezségéről az özvegyet illető hozományt illetően. (I. Táblázat, 2.)

K-2. Bánca István esztergomi érsek pecsétje (1244. november 7.)

DL 58385

Mandorla alakú pecsét, 48 x 30 mm.

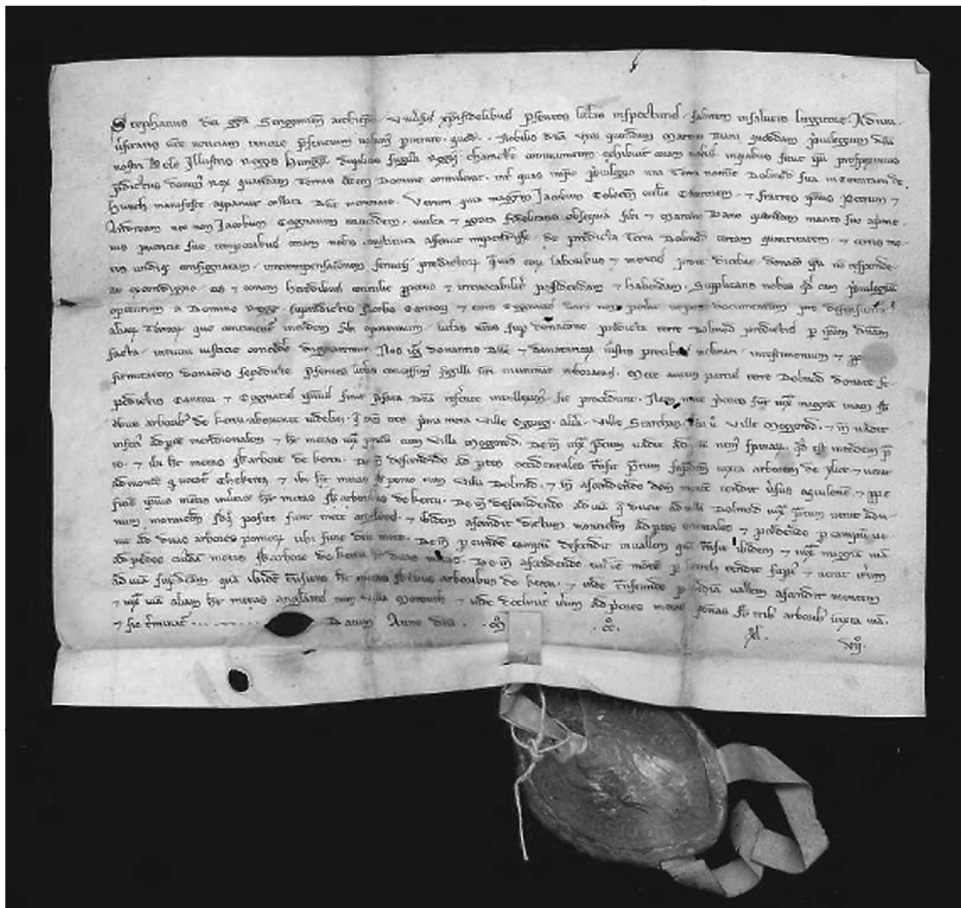
Talpezaton álló főpap, jobbát áldásra emeli, baljában pásztorbot.

+S[IGILLUM] STEPHANI D[E]I GRA[TIA] WACIEN[SIS] EPI[SCOPI]

MAJLÁTH 1881; BODOR – FÜGEDI – TAKÁCS 1984. 37: 4. sz.

A pecsét körirata (váci püspök) és az oklevél intitulációja (esztergomi érsek) láthatóan nem egyezik.

K-3. Bánca István esztergomi érsek oklevele (1247)

DL 40024

[Bánca] István esztergomi érsek oklevele szerint néhai Márton bán özvegye, a Hont megyei Dolmod birtokának egy részét eladományozta Jakab kalocsai éneklőkanonoknak, testvéreinek, Péternek és Andrásnak, ill. ezek rokonának Jakabnak. (I. Táblázat, 22.)

K-4. Bánca István esztergomi érsek pecsétje (1247)

DL 40024

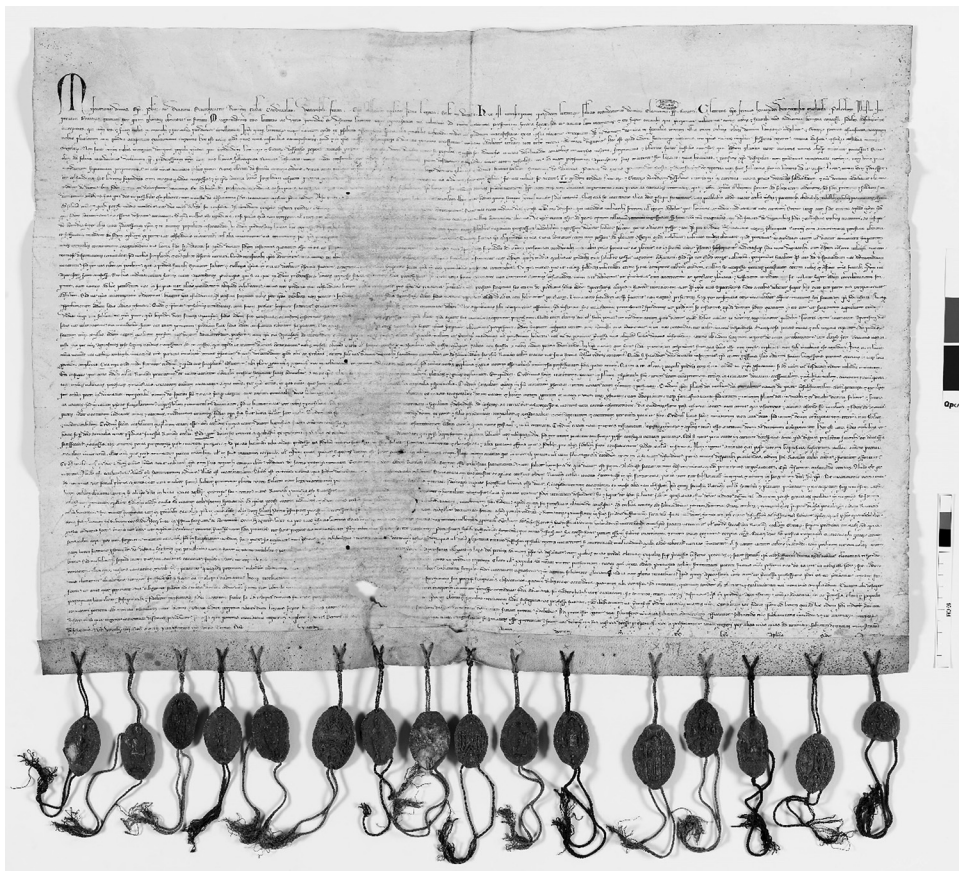
Mandorla alakú pecsét, 65 x 39 mm.

Szt. Mártont ábrázoló ülő főpap, jobbát áldásra emeli, baljában pásztorbot.

+S[IGILLUM] STEPHANI DEI GRA[TIA] ARCHIEP[ISCO]PI STRIGONIEN[SIS]
(Majláth nyomán)

MAJLÁTH 1881.

K-5. A bíborosi testület parancslevele az albanói püspök-bíboroshoz (1270. március 4.)

Paris, Archives Nationales de France, Fonds publics de l'ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420. nr. 5. Fotó: Archives Nationales. Az oklevél szövegét ld. D-2.

K–6a. István prenestei püspök-bíboros pecsétje (1270. március 4.)

Paris, Archives Nationales de France, Fonds publics de l'Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420. nr. 5. Fotó: Archives Nationales. Mandorla alkú pecsét 59 x 40 mm.

Talapzaton álló főpap jobbát áldásra emeli, baljában pásztorbot.

S[IGILLUM] STEPHA[N]I [D]EI GR[ATIA PRENES]TINI E[PISCOPI] (Douët nyomán)

DOUËT 1863. 6141. sz.

K–6b. István prenestei püspök-bíboros pecsétje (1270. március 4.)

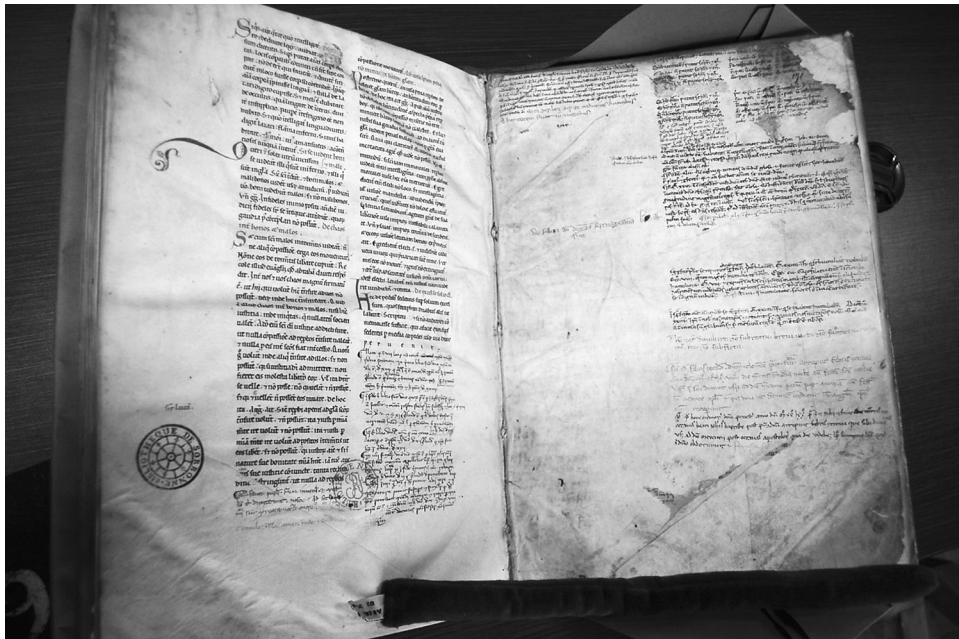
Paris, Archives Nationales de France, Fonds publics de l'Ancien Régime, Marine, Affaires Étrangères, Trésor des chartes, Série J 420. nr. 5. Fotó: Archives Nationales. Gipszmásolat (moulage)

Mandorla alkú pecsét 59 x 40 mm.

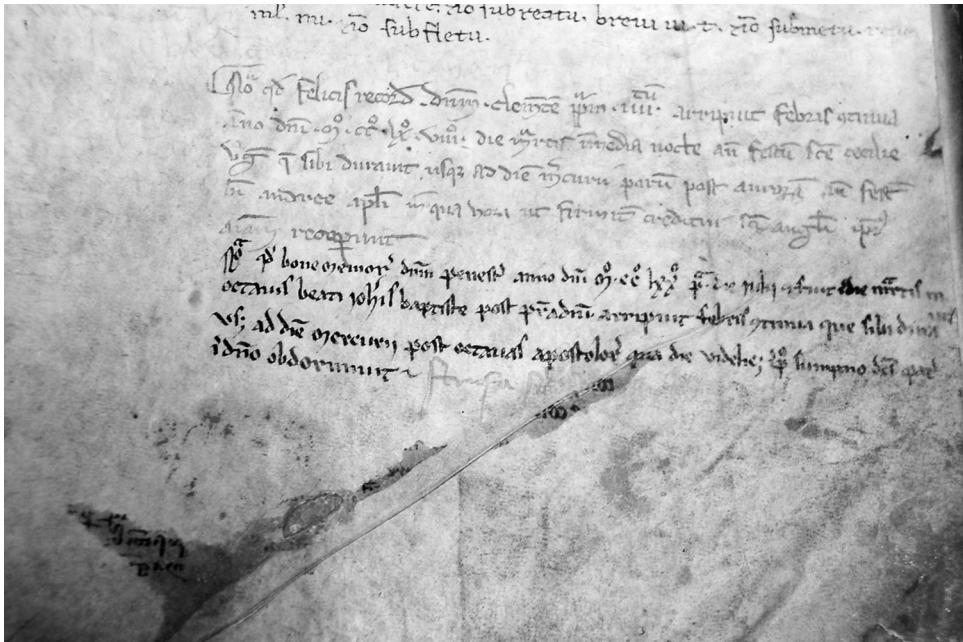
Talapzaton álló főpap jobbát áldásra emeli, baljában pásztorbot.

S[IGILLUM] STEPHA[N]I [D]EI GR[ATIA PRENES]TINI E[PISCOPI] (Douët nyomán)

DOUËT 1863. 6141. sz.

K-7. Petrus Lombardus: *Sententiarum Libri IV* bejegyzése (1270)

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, MS Latin 15707, fol. 169v–170r. (fotó: Kiss G.)

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, MS Latin 15707, fol. 170r. fotó: Kiss G.)

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

RÖVIDÍTÉSEK

ASV	Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano
A.A. Arm. I–XVIII.	Archivum Arcis (Archivio di Castel S. Angelo)
DBI	<i>Dizionario biografico degli Italiani</i> . Roma 1960–
DF	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai fényképtár
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai levéltár
MGH SS	Monumenta Germaniae Historica, Scriptories (in folio)
prb	presbiter-bíboros
db	diakónus-bíboros
pb	püspök-bíboros
leg	legátus
M	márka
e.m.	egyházmegye
mr	mester (<i>magister</i>)
psd	pápai <i>subdiaconus</i>
Reg. Vat.	ASV Regestra Vaticana

FORRÁSOK, FORRÁSKIADVÁNYOK

AE XXII	<i>Annales ecclesiastici</i> . T. XXII. (1257–1285). Ed. Cesarius BARONIUS – Odorico RAYNALDUS – James LADERCHII – Augustinus THEINER. [Roma,] 1864.
ÁÚO	<i>Codex diplomaticus Arpadianus continatus</i> – Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Ed. WENZEL, Gusztáv. Budapest 1860-1873.
BAUMGARTEN	<i>Schedario Bamumgarten. Descrizione diplomatica di Bolle e Brevi originali da Innocenzo III a Pio IX</i> . I. Ed. Battelli, Giulio. Città del Vaticano, 1965.
BNF MS LAT. 15707	Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 15707: Petrus LOMBARDUS: <i>Senteniarum Libri IV</i> .
BERNARD – BRUEL 1903	<i>Receuil des chartes de l'abbaye de Cluny</i> . VI. Ed. BERNARD, Auguste – BRUEL, Alexandre. Paris, 1903.

- BFR *Bullarium Franciscanum Romanorum pontificum constitutiones, epistolasc ac diplomata continens tribus Ordinibus Minorum, Clarissarum, et Poenitentiarum a seraphico patriarcha Sancto Francisco institutus et concessa ...* I–II. Ed. SBARALEA, Johannes Hyacinthus. Romae, 1759, 1761.
- CDES *Codex diplomaticus et epistolaris Slovacae.* I–II. Ed. MARSINA, Richard. Bratislaviae, 1971, 1978.
- FEJÉR *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* I–XI. Ed. FEJÉR, Georgius. Budapest 1828–1844.
- GChrN *Gallia christiana novissima. Histoire des archevêchés, évêques et abbayes de France.* III. Éd. ALBANÈS, Joseph – CHEVALIER, Ulysse. Arles – Valence, 1901.
- HO *Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus Patrius.* I–VIII. Ed. IPOLYI, Arnold – NAGY, Imre – PAÚR, Iván – RÁTH, Károly – VÉGHELY, Dezső. Győr – Budapest 1865–1891.
- LUCIUS 1674 LUCIUS, Giovanni: *Historia di Dalmatia, et in particolare delle citta di Trav, Spalatro e Sebenico nella quale si contengono le Guerre seguite frà diversi Prencipi per causa del detto Regno, e delle dette Città, & insieme la discedenza de Rè de Vngerià & altri Prencipi, che vi hanno dominato.* Venetia, 1674.
- MES *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* I–III. Ed. KNAUZ, Ferdinandus. Strigonii, 1874–1924. IV. Eds. DRESKA, Gabriel – ÉRSZEGI, Geysa – HEGEDŰS, Andreas – NEUMANN, Tiburcius – SZOVÁK, Cornelius – TRINGLI, Stephanus. Strigonii – Budapestini, 1999.
- MONSLAV *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis vaticanis deprompta, collecta, ac serie chronologica disposita.* I–II. Ed. THEINER, Augustinus. Roma, 1863.
- MPHA *Memoria Provinciae Hungaricae Augustiniana antiquae adservata in schedis P. Xysti SCHIER eremita Augustiniani ac dein per Martinum ROSNAK ejusdem instituti alumnum in liucem publicam emissa.* Widmanstadtii, 1778.
- MPCHRM *Ex Mathaei Parisiensis Cronicis Maioribus.* Ed. WATTENBACH, Willermus. Hannover, 1888. (MGH SS 28.) 107–389.
- MREV *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis – A veszprémi püspökség római oklevéltára.* I–IV. Ed. FRAKNÓI, Vilmos – LUKSICS, József. Budapest, 1896–1907.
- PERUSIO *Philippi de Perusio Epistola de cardinalibus protectoribus Ordinis Fratrum Minorum.* Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. Hannoverae – Lipsiae, 1905–1913. (MGH SS 32.) 678–684.
- POTTHAST *Regesta pontificum romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV.* I–II. Ed. POTTHAST, August. Graz, 1957.

- RA *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I-II/1. Ed. SZENTPÉTERY. Emericus, Budapest, 1923–1943. - - II/2-4. Manuscriptis Emericus SZENTPÉTERY adhibitis et completis critice digessit Iván BORSA. SZENTPÉTERY Imre kéziratának felhasználásával szerk. BORSA Iván, Budapest, 1961–1987.*
- RAIV *Les registres d'Alexandre IV. I–III. Éd. BOUREL DE LA RONCIÈRE, Charles – LOYE, Joseph de – COULON, Auguste. Paris, 1901–1953.*
- RCIV *Les Registres de Clément IV, 1265-1268. Recueil des bulles de ce Pape. Ed. Jourdain, Édouard. Paris, 1945.*
- RGIX *Les registres de Grégoire IX. I–IV. Ed. AUVRAY, Lucien. Paris, 1890–1955.*
- REICHERT 1898 *Acta capitulorum generalium ordinis Praedicatorum. I. Ed. REICHERT, Benedictus Maria. Romae, 1898.*
- RIIV *Les registres d'Innocent IV. I–IV. Ed. BERGER, Élie. Paris, 1881–1919.*
- RUIV *Les registres d'Urbain IV (1261–1264), recueil des bulles de ce pape. I–IV. Ed. GUIRAUD, Jean. Paris, 1899–1929.*
- SMIČIKLAS *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Collegit et digessit T. SMIČIKLAS, et alii. I–XVI. Zagreb 1904–1976.*
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Budapestini, 1937–1938.*
- ST *Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitarum atque Spalatinorum pontificum. Archdeacon Thomas of Split History of the Bishops of Salona and Split. Ed. Olga PERIĆ – Damir KARBIĆ – Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL – James Ross SWEENEY. Budapest–New York, 2006. (Central European Medieval Texts 4.)*
- TĀUTU 1953 *Acta Urbanis IV, Clementis IV, Gregorii X (1261–1276) e regestis Vaticani aliisque fontibus collegit Aloysius L. Tāutu. Roma, 1953. (Pontificia Commissio ad redigendum Codicem iuris canonici orientalis: Fontes, Series 3., 5:1.)*
- THEINER *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I–II. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1859–1860.*

SZAKIRODALOM

- ALMÁSI 1989 *ALMÁSI Tibor: Pecorari Jakab diplomáciai pályája. In Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára. Szeged, 1989. 59–69.*
- ALMÁSI 1994 *ALMÁSI Tibor: István, esztergomi érsek. In: Korai magyar történeti lexikon. 9–14. század. Főszerk. KRISTÓ Gyula, szerk. MAKK Ferenc – ENGEL Pál. Budapest, 1994. 294.*

- ALMÁSI – KOSZTA 1991 ALMÁSI Tibor – KOSZTA László: Bánca István bíboros (1205k. – 1270). Életrajzi vázlat. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica* 1991. 9–17. (Különszám a III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus tiszteletére)
- ÁMTF *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I-IV.* Szerk. GYÖRFFY György. Budapest, 1987–1998.
- AUBERT 1997a AUBERT, Roger: '125. Jacques de Pecoraria!' In: *DHGE* 26 (1997), col. 718-719.
- AUBERY 1642 AUBERY, Antoine: *Histoire générale de cardinaux.* t. Ier. Paris, 1642.
- BARABÁS 2015a BARABÁS Gábor: A pápai írásbeliség hatása a magyarországi kiküldött bírók okleveles gyakorlatára a 13. század első felében. *Per Aspera Ad Astra* 1/2015. 11–33.
- BARABÁS 2015b BARABÁS Gábor: A pápai kiküldött bíróság és a szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. In: *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 2014. augusztus 27-28-án rendezett konferencia előadásai.* Szerk.: KARLINSZKY, BALÁZS. Veszprém, 2015. 9–26.
- BEKE 2003 *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003.
- BODOR – FÜGEDI – TAKÁCS 1984 BODOR Imre – FÜGEDI Erik – TAKÁCS Imre: *A középkori Magyarország főpapi pecségei a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának pecsétmásolat-gyűjteménye alapján.* Budapest, 1984.
- CANART 1966 CANART, P.: *Catalogue des manuscrits grecs de l'Archivio di San Pietro.* Città del Vaticano, 1966. (Studi e Testi, 246.)
- CARDELLA 1792–1797 CARDELLA, LORENZO: *Memorie storiche de' Cardinali della Santa Romana Chiesa.* I–IX. Roma, 1792–1797.
- CERCHIARI 1920 CERCHIARI, Emmanuele: *Capellani papae et Apostolicae Sedis auditores causarum Sacri Palatii Apostolici seu Sacra Romana Rota.* Roma, 1920.
- CRISTOFORI 1888 CRISTOFORI, Francesco: *Cronotassi dei cardinali di santa romana Chiesa nelle loro sedi suburbicarie titoli presbiteriali e diaconie dal secolo V all' anno del Signore MDCCCLXXXVIII, compilata sui manoscritti originali et autentici esistenti nella biblioteca e negli archivi vaticani e su molteplici altre fonti storiche edite et inedite antiche e moderne.* Roma, 1888.
- DELAPORTE 1926 DELAPORTE, Yves: *Les vitraux de la cathédrale de Chartres.* I. Chartres, 1926.
- DE MÉLY 1889 MÉLY, Fernand de: *Le cardinal Étienne de Vancza.* Paris, 1889.
- DENIFLE 1885 DENIFLE, Heinrich: *Das Evangelium aeternum und die Commission zu Anagni.* Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte 1 (1885), 99–142.
- DOUËT 1863 *Inventaires et documents publiés par ordre de l'Empereur. Collection des sceaux.* I. Ed. DOUËT, M. Paris, 1863.

- EGIDI 1908–1914 EGI, Pietro: *Necrologi e libri affini della provincia Romana. Necrologi della città di Roma*. I–II. Roma, 1908–1914. (Fonti per la storia d'Italia 44–45.)
- ELM 1962 ELM, Kaspar: *Beiträge zur Geschichte des Wilhelmitenordens*. Köln – Wien, 1962.
- ENGEL 2001 ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*. Budapest, 2001. (CD-ROM)
- FEJÉRPATAKY 1885 FEJÉRPATAKY László: *A királyi kancellária az Árpádok korában*. Budapest, 1885.
- FINKE 1891 FINKE, Heinrich: *Ungedruckte Dominikanerbriefe des 13. Jahrhunderts*. Paderborn, 1891.
- FRANCHI 1993 FRANCHI, Antonino: *Il conclave di Viterbo (1268–1271) e le sue origini. Saggio con documenti inediti*.
- FRAKNÓI 1901 FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal*. I. 1000–1417. Budapest, 1901.
- FÜRST 1967 FÜRST, Carl Gerold: *Cardinalis. Prolegomena zu einer Rechtsgeschichte des römischen Kardinalkollegiums*. München, 1967.
- GANZER 1963 GANZER, Klaus: *Die Entwicklung des auswärtigen Kardinalats im hohen Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalkollegiums vom 11. bis 13. Jahrhundert*. Tübingen, 1963.
- HAJNAL 1914 HAJNAL István: IV. Béla kancelláriájáról. *Turul* 32 (1914:1), 1–19.
- HAMPE 1897 HAMPE, Karl: *Reise nach Frankreich und Belgien im Frühjahr 1897*. II. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. 23 (1897). 601–665.
- HC *Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. I. [1198–1431], II [1431–1503]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1913–1914; III [1503–1600]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1923.
- HEFELE HEFELE, Carl J. von: *Conciliengeschichte*. I–VII. Berlin, 1855–1874.
- HEFELE – LECLERCQ HEFELE, Charles Joseph – H. LECLERCQ: *Histoire des conciles d'après les documents originaux*. I–VIII/2. Paris, 1907–1921.
- HEGEDÜS 2014 HEGEDÜS Éva: *Uros pannonhalmi apát jogbiztosító és birtokszerző tevékenysége (1207–1242)*. Budapest, 2014. (Pannonhalmi apátok és főapátok 2.)
- JACKSON 2003 JACKSON, Peter: *Keresztes hadjárat a mongolok ellen (1241)*. In: *A tatárjárás*. Szerk. Nagy Balázs. Budapest, 2003. 348–361.
- KARÁCSONYI 1900 KARÁCSONYI János: *Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I–II. Budapest, 1900.
- KISS 2013 KISS Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon*. Pécs, 2013. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.)
- KISS – SARBAK 2009a KISS Gergely – SARBAK Gábor: *Szerzetesség a középkori egyházmegyében*. In: *A középkor évszázadai (1009–1543). A pécsi egyházmegye története I*. Szerk. FEDELES Tamás – SARBAK Gábor – SÜMEGI József. Pécs, 2009. 285–335.

- KISS – SARBAK 2009b
KISS Gergely – SARBAK Gábor: Szerzetesi intézmények. In: *A középkor évszázadai (1009–1543). A pécsi egyházmegye története I.* Szerk. FEDELES Tamás – SARBAK Gábor – SÜMEGI József. Pécs, 2009. 337–417.
- KOLLÁNYI 1900
KOLLÁNYI Ferencz: *Esztergomi kanonokok 1000–1900.* Esztergom, 1900.
- KOLOSTOROK 2008
Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Főszerk. F. ROMHÁNYI Beatrix (főszerk.), szerk. LASZLOVSKY József – SZAKÁCS Béla Zsolt. Budapest, 2008. CD-ROM
- KOSZTA 2009
KOSZTA László: A püspökök és városuk. A század közepéig. In: *A középkor évszázadai (1009–1543). A pécsi egyházmegye története I.* Szerk. FEDELES Tamás – SARBAK Gábor – SÜMEGI József. Pécs, 2009. 57–107.
- LEFEVRE 1972
LEFEVRE, Charles: Le cardinalat et la *communio*. In: *Communione interecclesiale collegialità – primato ecumenismo. Acta conventus internationalis de historia sollicitudinis omnium ecclesiarum Romae 1967.* I–II. Ed. ERCOLE, Iosephus de – STICKLER, Alphonus M. Roma, 1972. II. 983–1001.
- MAJLÁTH 1881
MAJLÁTH Béla: Vancha István két pecsétje. *Archaeologiai Értesítő* (új folyam) 1 (1881), 161–164.
- MAUBACH 1902
MAUBACH, Josef: *Die Kardinäle und ihre Politik um Mitte des XIII. Jahrhunderts unter den Päpsten Innocenz IV., Alexander IV., Urban IV., Clemens IV. (1243–1268).* Bonn, 1902.
- MKL BÁNCSA
Bánca István, Báncha, Váncha. In: *Magyar Katolikus Lexikon.* (online változat)
- MORONI 1840–1861
MORONI, Gaetano: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni, specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici, ai varii gradi della gerarchia della Chiesa cattolica, alle città patriarcali, arcivescovili e vescovili, agli scismi, alle eresie, ai concilii, alle feste più solenni, ai riti, alle ceremonie sacre, alle cappelle papali, cardinalizie e prelatizie, agli ordini religiosi, militari, equestri ed ospitalieri, non che alla corte romana ed alla famiglia pontificia.* I–CIII. Venezia, 1840–1861.
- NEBBIAI DALLA GUARDA 2000
NEBBIAI DALLA GUARDA, Donatella: Bibliothèques en Italie jusqu'au XIIIe siècle. État des sources et premières recherches. In: *Livres, lecteurs et bibliothèques de l'Italie médiévale (ixe–xve siècles). Sources, textes et usages. Actes de la Table ronde italo-française (Rome, 7–8 mars 1997) – Libri, lettori e biblioteche dell'Italia medievale (secoli IX–XV). Fonti, testi et utilizzazione del libro. Atti della Tavola rondo italo-francese (Roma 7–8 marzo 1997).* Ed. LOMBARDI, Giuseppe – NEBBIAI DALLA GUARDA, Donatella. Roma, 2000. 7–129.
- PARAVICINI BAGLIANI 1971
PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: Un frammento del testamento del cardinale Stephanus Hungarus (†1270) nel codice C 95 dell'Archivio del Capitolo di San Pietro. *RSCI* 25 (1971), 168–182.

- PARAVICINI BAGLIANI 1972 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *Cardinali di Curia e „familiae” cardinilizie dal 1227 al 1254*. I-II. Padova 1972. (Italia sacra 18–19.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1980 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: I testamenti dei cardinali del duecento. Roma, 1980. (Miscellanea della Società Romana di Storia Patria 25.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1985 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: Il personale della Curia romana preavignonese: Bilancio e prospettive di ricerca. In: *PICCL VI*. 391–410.
- PARAVICINI BAGLIANI 1995 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *La cour des papes au XIIIe siècle*. Paris, 1995.
- PARAVICINI BAGLIANI 1996 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *Il trono di Pietro. L’universalità del papato da Alessandro III a Bonifacio VIII*. Roma, 1996. (Studi superiori NIS 299, Argomenti di storia medievale)
- PARAVICINI BAGLIANI 1997 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *Le corps du pape*. Trad. Dalrun Mitrovitsa, Catherine. Paris, 1997.
- PARAVICINI BAGLIANI 2003 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *Boniface VIII un pape hérétique?*. Paris, 2003.
- PARAVICINI BAGLIANI 2004 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *De fratrum nostrorum consilio*. La *plenitudo potestatis* del papa ha bisogno di consigli? In: *Consilium. Teorie e pratiche del consigliare nella cultura medievale*. Ed. CASAGRANDE, Carla – CRISCIANI, Chiara – VECCHIO Silvana. Firenze, 2004. 181–194.
- PARAVICINI BAGLIANI 2010 PARAVICINI BAGLIANI, Antonio: *Il papato nel secolo XIII. Cent’anni di bibliografia (1875-2009)*. Firenze, 2010.
- PENNINGTON 1993 PENNINGTON, Ken: Enrico da Susa, detto l’Ostiense (Hostiensis, Henricus de Segusio o Segusia). In: *Dizionario biografico degli Italiani* 42 (1993), 758-763.
- PAULER 1899 PAULER Gyula: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. I–II. Budapest, 1899².
- PÓR 1897 PÓR Antal: Adatok a bolognai és pádovai jogegyetemen a XIV. században tanult magyarokról. *Századok* 31 (1891), 769–795.
- ROBERG 1990 ROBERG, Burkhard: *Das zweite Konzil von Lxon [1274]*. Paderborn – München – Wien – Zürich. 1990. (Konziliengeschichte Reihe A: Darstellungen)
- SIENA 1940 SIENA, P. Benardino da: *Il cardinale protettore negli Istituti Religiosi specialmente negli Ordini Francescani*. Firenze, 1940.
- SILANOS 2010 SILANOS, Pietro: *Gerardi Bianchi di Parma (†1302). La biografia di un cardinale-legato ducentesco*. Roma, 2010. (Italia Sacra. Studi e documenti di storia ecclesiastica 84)
- SOLYMOSI 1996 SOLYMOSI László: Egyházi-politikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század). In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. ZOMBORI István. Budapest, 1996. 47–54.

- STIERNON 1977 STIERNON, Daniel: Le problème de l'Union greco-latine vue de Byzance. In: *1274 Année charnière mutations et continuités. Lyon–Paris 30 septembre – 5 octobre 1974*. Ed. Mollat, Guillaume. Paris, 1977. (Colloques internationaux du Centre national de la recherche scientifique, 558.) 139–166.
- STORNAJOLO 1968 STORNAJOLO, Cosimo: *Inventarium codicum manuscriptorum latinorum Archivi Basilicae S. Petri in Vaticano maxima ex parte recensioe Cosimi Stornajolo (Arch. S. Petri, H 99 – 100) depromptum*. I–III. [Roma, 1923] 1968.
- TIMON 1745 TIMON, Sámuel: *Purpura Pannonica, sive vitae, et res gestae S. R. E. Cardinalium, qui aut in ditionibus Sacrae Coronae Hungaricae nati, aut in regibus sanguine conjuncti, aut episcopatibus Hungaricis potiti fuerunt*. Cassoviae, 1745..
- TÓTH 1932 TÓTH, L.: Bancsa (Étienne). In: *DHGE* 6 (1932), col. 479.
- UDVARDY 1991 UDVARDY József: *A kalocsai érsekek életrajza 1000–1526*. München, 1991. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 11.)
- VARGA 2003 VARGA Lajos: Bánca nembeli I. István. In: *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003. 106–111.
- VÁROSY 1889 VÁROSY, Julius: *Novae disquisitiones genealogicae de originibus quorundam Archi-Episcoporum Colocensium et Bachiensium*. In: *Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Colocensis et Bacsensis ad Annum Christi 1889*. T. XXVIII. Coloczae, [1889]. 7–28.
- VERESS 1941 VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Matricula et acta Hungarorum et universitatibus Italiae Studentium 1221–1864*. Budapest, 1941. (Olaszországi magyar emlékek – Monumenta Hungariae Italica III.)
- ZSOLDOS 2011 ZSOLDOS, Attila: *Magyarország világi archontológiája. 1000–1301*. Budapest 2011.

Kiadja a Kronosz Kiadó (Virágmandula Kft.)
Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő: Erőss Zsolt

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkák:
Capillatus Kft.
Felelős vezető: Várnai Vilmos

ISBN 978 615 5497 63 6

www.kronoszkiado.hu